

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Czeglédi Mihály százados:

A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban 3

Kender Tamás:

Információs műveletek a tömeges migráció során 20

Munk Sándor ny. ezredes – Weiszhaar Imre ny. ezredes – Szabó András alezredes:

Az informatikai szolgálat 50 éve (1966–2016). Egy szolgálatörténet keretei 35

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Wagner Péter:

Magyar katonai tanácsadók Irakban (2007–2008) 58

Nyitrai István alezredes:

A MH Nemzeti Támogató Elem afganisztáni működésének tapasztalatai 74

Kalmár Zoltán:

A szíriai orosz katonai beavatkozás politikai előzményei 86

Balogh Bettina:

Katonanők az Izraeli Védelmi Erőkben 95

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Csengeri János főhadnagy:

A légi járművek fel- és leszállóhelyeinek fajtái 106

Mihók Sándor ny. alezredes:

Az állomány tagjának fegyelmi felelőssége 120

LOGISZTIKA

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

A fegyver- és lőszerbiztosítás hazai történetének fontosabb tanulságai 130

HADTÖRTÉNELEM

Krámli Mihály:

A lissai csata (1866. július 20.) 139

Sípos Ferenc:

Markó Árpád hadtörténész emlékezete 150

FÓRUM

Guba István alezredes:

Afganisztáni CIMIC műveleti tapasztalatok 159

SZEMLE

Gál Csaba ny. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 169

Harai Dénes ny. ezredes:

Seregszemle negyedszázad után 176

Nagy László ny. mk. ezredes:

Színvonalas tanulmánykötet az EU biztonság- és védelempolitikájáról, a magyar szerepvállalásról 183

ABSTRACT 185

E SZÁMUNK SZERZŐI

Czeglédi Mihály százados,
az MH 5. Bocskai István Lövészdandár Kiképzési
Főnökség beosztott tisztje, az NKE HDI doktorandusza

Kender Tamás alezredes,
a NATO Szárazföldi Erők Parancsnokság (Izmir)
osztályvezetője (Hadműveleti Főnökség, Közvetlen
Művelet Tervező Osztály)

Dr. Munk Sándor ny. ezredes (DSc),
egyetemi tanár (NKE HHK)

Weiszhaar Imre ny. ezredes, projektvezető
(HM El Zrt., Elektronikai és Informatikai Igazgatóság)

Dr. Szabó András alezredes (dr. univ.),
kiemelt főtiszt (HVK HIICSF Informatikai Osztály)

Dr. Wagner Péter (PhD),
a Külügyi és Külgazdasági Intézet kutatója

Nyitrai István alezredes,
az MH Logisztikai Központ osztályvezetője (Logisztikai
Igazgatóság, Közlekedési Osztály)

Dr. Kalmár Zoltán (PhD),
a Pannon Egyetem docense, a politológia szak
szakvezetője

Balogh Bettina,
a Pannon Egyetem Modern Filológiai és
Társadalomtudományi Kar másodéves nemzetközi
tanulmányok mesterszakos hallgatója

Csengeri János főhadnagy,
a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és
Honvédtisztképző Kar gyakorlati oktatója

Dr. Mihók Sándor ny. alezredes (dr. univ.)

Dr. Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy (PhD)

Krámli Mihály (PhD) történész,
a HM HIM kutatója

Sípos Ferenc tanár, újságíró

Guba István alezredes,
az NKE HHK Felsőfokú Vezetőképző Tanfolyamának
hallgatója

Gál Csaba ny. ezredes

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD),
egyetemi tanár (NKE HHK)

Dr. Nagy László ny. mk. ezredes (DSc)

Czeglédi Mihály százados:

A KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS SZÖVETSÉGESEINK DOKTRÍNÁIBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A meghatározó NATO-szövetséges országok alapvető vezetési filozófiája, illetve elvárt vezetési stílusa a küldetésorientált vezetés. A szerző gondolatébresztőnek szánt tanulmányában az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Kanada, Hollandia és Németország védelmi és vezetés-irányítási doktrínáit és szabályzatait felhasználva bemutatja a küldetésorientált vezetés elveit.

KULCSSZAVAK: küldetésorientált vezetés, vezetési filozófia, vezetési stílus, doktrína, alapelvek

„Az elmélet mindenre orvosi rendelést ne akarjon adni, hanem bizonyos alapigazságok mellett a tapasztalásból merítve, érlelje és erősítse a katona, a leendő hadvezér szellemét és jellemét.”

Clausewitz: A háborúról

A Honvéd Vezérkar főnökének előszava a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínájában így kezdődik: *„A Magyar Honvédségnek a dinamikusan változó biztonságpolitikai környezetben is professzionális, sokoldalúan, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható, nemzetközi (NATO-, EU-, ENSZ-, EBESZ-) együttműködésre képes, kiképzett, feltöltött és bevethető szervezetekkel rendelkező, korszerű eszközökkel felszerelt és finanszírozható haderőként, a nemzet biztonságának fő letéteményeseként kell végrehajtania feladatait. Az MH ezen küldetésének teljesítéséhez elengedhetetlenül szükséges az átgondolt és a megvalósítható doktrínák rendszere.”*¹

A szövetségi rendszerben való létezés egyértelművé teszi, hogy a közös doktrínákban lefektetett elveket minden nemzet kisebb-nagyobb mértékben átveszi. Saját szabályzóit igyekszik hozzájuk igazítani, de ha lehetősége van rá, megtartja nemzeti sajátosságait is. Magyar sajátosság azonban, hogy a szolgálai másoláson kívül nem hasznosítottuk megfelelően a rendelkezésre álló szövetséges szakirodalmat. Sajnos ez a múlt öröksége, mivel *„a Magyar Néphadsereg szabályzatai és a szűk körben ismert hadműveleti utasítása a szovjet fegyveres erőktől átvett és kisebb kihagyásokkal (pl. kimaradt az eredeti anyagban szereplő tengerideszant-tevékenységeket tárgyaló rész) az orosz nyelvű szabályzatok szó szerinti fordításai voltak”*.²

Megítélésem szerint igenis hord magában értéket a második világháború után a rendszer-váltásig eltelt mintegy 40 év. A gondolkodni kívánó katonáember abban a korban is kereste a kihívásokra adható legmegfelelőbb válaszokat. A közelmúltban is rengeteg megközelítés látott napvilágot, úgymint átfogó, komplex, hálózatalapú, hatásalapú, manőverező stb. Olyan magyar megközelítés azonban még mindig nem született, melyhez szorosan kapcsolódó téma lenne a vezetési szemlélet, a vezetési kultúra elvrendszere.

¹ Ált/43 VII.

² Kőszegvári Tibor 1995, 197.

A napjainkra alapvető NATO vezetésszemléleti filozófiává vált *mission command* (magyarul küldetésorientált vezetés) hazai feldolgozása csak részlegesen valósult meg. Alapvető doktrínáink természetesen tartalmazzák a küldetésorientált vezetés elveit,³ de a témával foglalkozó önálló doktrínánk nincs. A magyar hadtudomány adós egy olyan művel, amely összhangban a szövetség elvárásaival, közreadná a vezetés, a parancsnoklás alapelveit. Külföldi mintára, jó módszer lenne történelmi példák segítségével hívásával serkenteni a vonatkozó elvek jobb megértését.

Jelen írásom elkészítését nem a másolni való minta megalkotásának igénye vezérelte. Szövetségeseink vezetés-irányítási doktrínáinak és elvrendszereinek bemutatásával további gondolatokat kívánok serkenteni, esetleg építő jellegű vitát indítani a magyar vezetési doktrína kialakítása irányában. A küldetésorientált vezetés elvei és kultúrája magában hordozza a jövő kihívásaira adható válaszokat. Bizonyítja ezt a szakirodalom bősége a maga kritikáival, de bizonyítja talán az a tény is, hogy az Egyesült Államokban külön kiválósági központot hívtak létre a téma szélesebb megértése, kutatása és természetesen terjesztése céljából. A választott nemzetek védelmi doktrínáit, összhaderőnemi, valamint szárazföldi haderőnemi publikációit alapul véve bemutatom a küldetésorientált vezetés helyét, szerepét a tagállamok elvi rendszereiben, míg a vezetési szemléletmódot meghatározó alapelveket a felsorolások szintjén ismertetem.

A vizsgált dokumentumok mindegyikének célközönsége a katona mellett a civil kormányzati szereplő, mivel az államiség ismérével felruházott országok hadseregeinek létét és feladatait a politika határozza meg. Így az alkalmazás alapelveit, a hadsereg mozgatórugóit, a vezetési rendet nem árt, ha ismerik a katonasorsok felett döntő személyek is. A publikációk nyilvános elérhetősége a széles körű társadalmi ismertséget segítené, mindamelllett, hogy a biztonság és a tágabb értelemben vett védelem iránti elkötelezettség okmányaiként is funkcionálnak. Így, ebben a minőségben a szemben álló vagy ellenérdekelt fél felé is határozottságot, eltökéltséget mutatnak.

Az egyes fejezetek kezdetén röviden felvázolom, hogy a küldetésorientált vezetés hogyan és mikor jelent meg a választott nemzeteknél. Ismertetem a meghatározó doktrínák tartalmi elemeit, és ábrák segítségével bemutatom a különböző elvrendszereket. Az azonosságok ismétlésétől eltekintek, inkább az egyes országoknál az eltérő megközelítésre és a küldetésorientált vezetést befolyásoló tényezők érzékeltetésére helyezem a hangsúlyt.

KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK DOKTRÍNÁIBAN

„Soha ne mondd meg az embereknek, hogy hogyan csináljanak valamit! Mondd meg nekik, hogy mit csináljanak, és el fognak kápráztatni a leleményességükkel” – fogalmazta meg George Patton, a méltán híres-hírhedt amerikai tábornok a küldetésorientált vezetés egyik lényeges elemét.⁴

A függetlenségi háborúban az amerikai irreguláris csapatok nyílt ütközetben általában alulmaradtak a vöröskabátos angolokkal szemben. George Washington – a hadsereg főparancsnoka – életre hívta a kontinentális hadsereget, megteremtve ezzel az amerikai hivatásos fegyveres erők alapjait. A porosz Friedrich Wilhelm von Steuben báró volt az, aki

³ Lásd Ált/38, Ált/43, Ált/219.

⁴ Douglas A. Pryer 2013, 32.

megszervezte a reguláris csapatokat és elkészítette az első amerikai harcászati és szolgálati szabályzatot. Magyar vonatkozású kitérő, hogy a magyar Nagykunság szülötte, majd porosz szolgálatba szegődött, később emigráló Kováts Mihály ezredes elévülhetetlen érdemeket szerzett az amerikai lovasság megeremtésében.⁵

Steuben báró a hétéves háborúban többször is megsebesült, de orosz fogságból hazatérve II. Nagy Frigyes segédtisztjeként a kor legkiválóbb hadvezérének tanításait szívhatta magába, akiről feljegyezték, hogy többször fenyített meg ezredparancsnokot azért, mert az nem cselekedett önállóan, annak ellenére, hogy lehetősége nyílt volna rá.⁶ Steuben báró amerikai munkássága tehát minden bizonnyal hatással volt a reguláris hadsereg kultúrájára, szemléletmódjára. Ami egyedi volt akkor, de később alapelvvé vált, hogy szabályzatban emelte ki és hangsúlyozta a beosztottakról való gondoskodás fontosságát.⁷ Poroszos értelemben ez a megfelelő ellátás mellett a kemény dríllt, azaz a megfelelő kiképzést jelentette. Az alárendeltnek szabadságot hagyó gondolkodásmódra találunk példát az amerikai polgárháború időszakából is. Grant tábornok levele Sherman tábornokhoz 1864-ben felhatalmazó jellegű, tág mozgásteret adó, a részleteket az alárendelt parancsnokra hagyó elemeket tartalmaz.⁸

Az amerikai hadsereg 1905-ben kiadott szárazföldi doktrínája (*U.S. Army doctrine*) már szórványosan tartalmazta a küldetésorientált vezetésszemlélet alapjait.⁹ A *command and control* (vezetés-irányítás¹⁰) kifejezéssel sokáig azonos súlyúnak tekintették a manővert, a légvédelmet, a tüztámogatást, a felderítést (hírszerzést), a mobilitást, a túlélőképességet és a harci kiszolgáló támogatást. Hagyományosan ezek képezték a nyolc harctéri műveleti rendszert (*battlefield operating system*). Később ezekből alakult ki a hadviselési funkciók (*warfighting functions*) rendszere, amit a magyar terminológia szerint az összefegyvernemi harc tartalmának feleltetünk meg.¹¹ Az amerikai Kiképzési és Doktrinális Központ akkori parancsnoka, Martin Dempsey tábornok javaslatára 2009 végére cserélték le a vezetés-irányítás megnevezést küldetésorientált vezetésre. A csere indoka az volt, hogy a korábbi kifejezés túlságosan technikaközpontúvá tette a gondolkodást. Állítása szerint az emberi tényező fontosságát jobban hangsúlyozza a küldetésorientált vezetés.¹² „Ez az alapvető vezetési filozófia az embert és nem a technológiát vagy a rendszereket állítja a középpontba.”¹³

Az Egyesült Államok hadereje szárazföldi haderőnemének (*U.S. Army*) doktrínái jelentős változásokon mentek át az elmúlt években. A „Doktrína 2015” projekt keretében 2011 elején kezdődött a haderőnem alapszabályzóinak újragondolása. A cél az volt, hogy rövidebb, érthetőbb doktrínákat alkossanak. Első lépésként 2011 októberében jelent meg az *ADP (Army Doctrine Publication) 3-0 – Unified Land Operations*, amely rögzíti a szárazföldi haderőnem művelet-végrehajtásának alapelveit. Követte az *ADRP (Army Doctrine Reference Publication) 3-0*, amely bővebb, így kiegészítése, egyfajta további értelmezése az előzőnek. A két dokumentum – egységesen értelmezve – határozza meg a szárazföldi

⁵ Rázsó Gyula 2004, o. n.

⁶ Donald E. Vandergriff 2013, 3.

⁷ Faris R. Kirkland é. n., 1.

⁸ Clinton J. Ancker III. 2013, 43.

⁹ Ancker III.: i. m. 43.

¹⁰ A vezetés és irányítás fogalmát a szerző angolszász szempontból közelíti meg. A vezetés a tágabb fogalomkör, mely felhatalmazó jellegű. Az irányítás inkább a szabályozó, koordináló jellegű jogköröket és feladatokat tartalmazza. A két fogalom egymástól elválaszthatatlan.

¹¹ Ált/219, 1–42

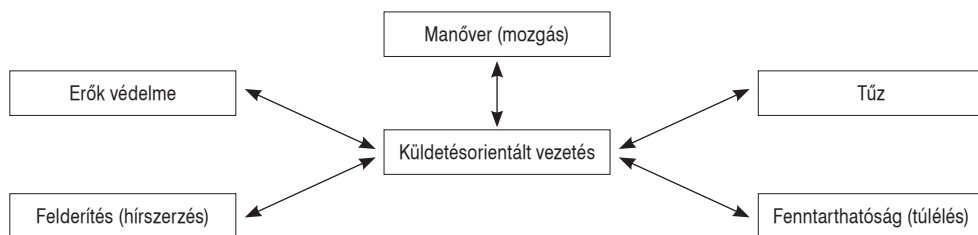
¹² Ancker III.: i. m. 51.

¹³ ADP 3-0, 13.

műveletek doktrinális kereteit, melyeket az Irakban, Afganisztánban szerzett tapasztalatok alapján alakítottak ki.¹⁴

Az *ADP és ADRP 6-0 Mission Command*, valamint az *ADP és ADRP 5-0 Operation Process* 2012 májusában kapott nyilvánosságot. A négy doktrína együtt határozza meg a küldetésorientált vezetés szellemében folyó művelet-végrehajtás rendszerét. A küldetésorientált vezetés filozófiájára mint az egységes szárazföldi műveletek alapjára tekintenek. E vezetési szemlélet nélkül tehát nem beszélhetünk a doktrínaalkotó által megkívánt szárazföldi műveletekről sem.¹⁵

A parancsnok a vezetés művészetét (*art of command*) és az irányítás tudományát (*science of control*) ötvözi tevékenysége során az amerikai küldetésorientált vezetési filozófia szerint. A vezetés művésze a parancsnok felhatalmazásában, felelősségtudatában, magatartásában, továbbá a humán tényező elsőrendűségének elismerésében nyilvánul meg. Az irányítás tudománya a szabályozó, koordináló rendszabályok összességét, a hozzájuk kapcsolódó tevékenységeket és a modern vezetéstechnikai rendszerek szakértő alkalmazását jelenti. Hadviselési funkcióként (*warfighting function*), azaz – magyar terminológiában – a műveletek tartalmi elemeként értelmezve, a küldetésorientált vezetés integrálja a többi elemet: manőver (csapatmozgás), felderítés (hírszerzés), tűz, fenntarthatóság (túlélés), erők védelme.¹⁶ A korábbi elvekhez képest így új hangsúlyt kap a vezetés. Nem egy elem a sok közül, hanem a többit befolyásoló, azokat meghatározó, célt és utasítást adó folyamatként jelenik meg (lásd 1. ábra).

1. ábra *A küldetésorientált vezetés integráló szerepe. (Szerkesztette a szerző)*

Forrás: *ADRP 6-0 3.1 ábra*

Az Amerikai Egyesült Államok teljes haderejére vonatkozó összhaderőnemi doktrínák (*joint publications*) szintén a küldetésorientált vezetést preferálják.¹⁷ Történelmi tanulságok tapasztalataira hivatkozva megállapítják, hogy a parancsnokközpontú szervezetek teljesítményükben felülmúlják a törzs- és eljárásközpontú szervezeteket. A technológia hatalmas ütemű fejlődése ellenére napjainkban is meghatározóak az emberi interakciók. Az alárendeltekkel, a bajtárs vezetőikkel, a támogató, a támogatott és egyéb szereplőkkel való érintkezés a parancsnok felelőssége. Kommunikációs, kapcsolattartó tevékenysége miatt a jelentkező kihívásokat a parancsnok tágabban és átfogóbban látja, mint a törzs. A jó parancsnok

¹⁴ Michael Flynn – Chuck Schrankel 2013, 26.

¹⁵ Flynn–Schrankel: i. m. 27.

¹⁶ ADP 6-0, 9.

¹⁷ JP 1 I-18. Lásd még JP 3-31 IV-8.

a küldetésorientált vezetési filozófia mentén vezetni a törzset (is). A törzs pedig részfeladatok átvállalásával támogatja őt, de még inkább a közös cél elérését.¹⁸

A küldetésorientált vezetési filozófia lényege az, hogy a parancsnokok és beosztottaik között meglévő, valamint a szervezetet átható kölcsönös bizalom légkörében, a felelős döntést az alacsonyabb szint is képes a kialakult helyzet függvényében meghozni, majd az előljáró elgondolásának megfelelően cselekedni. A cselekvési szabadság határa előre koordinált, a beosztott maga is érzi a felelősséget az előljárói szándék végrehajtásában. Az alárendelt parancsnok tudja, érzi és érti, hogy meddig mehet el, így segítve, támogatva előljáróját. A küldetésorientált vezetés sikeréhez a kölcsönös bizalmon túl szükséges a közös látásmód, a közös célokért folyó egységes erőfeszítés. A parancsnok feladata, hogy mindezt előmozdítsa, leginkább csapatépítő tevékenységével. A fentiek feltételezik, hogy minden katona képes felelősséget vállalni, mindent megtesz a közös cél érdekében, vállalja a szükséges kockázatot, a parancsnok elgondolásának megfelelően találékonysan cselekszik. Mivel a döntési jogkör delegált és decentralizált a műveleti működés, alapvető fontosságú, hogy a békeműködés is hasonló legyen.

A küldetésorientált vezetés megvalósításának kulcsa a szigorú kiképzés és az egységes felkészítés rendszere. A parancsnokokat hat fő alapelvnek kell vezérelnie a küldetésorientált vezetési filozófia megvalósítása során. A fentiekben már ismertetett (1) *kölcsönös bizalmon* alapuló összetartó csapat és (2) *közös gondolkodásmód* kialakításán túl, a parancsnokoktól elvárt, hogy (3) *világos parancsnoki szándékot* legyenek képesek megfogalmazni, azt megfelelő formában, (4) *harcparancsként* tudják kiadni, továbbá (5) *legyenek kezdeményezők* és (6) *vállalják a szükséges mértékű kockázatot*.¹⁹

Az Egyesült Államok doktrinális vezetési felfogása szerint mindig az emberi tényező áll a középpontban. Filozófiaként tekintenek a küldetésorientált vezetésre. A vezetés meghatározó szerepű, nem egy funkció a sok közül, hanem mindent eleve elrendelő tényező. A filozófia szélesebb körű megvalósítása érdekében a szárazföldi haderő vonatkozásában kiadták az azonos nevű stratégiájukat is. Megalkotásának oka az a felismerés volt, hogy a doktrinák megléte ellenére az elv mégsem akart működni. Jelzésértékű ez abban a tekintetben, hogy szemléletet váltani parancsra nem, csak hosszú, következetes munka eredményeként lehet.

KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

Az Egyesült Királyság haderejében a küldetésorientált vezetési szemlélet mélyen gyökerezik. Szellemissége már akkor tetten érhető volt, amikor még papíron nem is létezett. A viktoriánus kor brit birodalmában csúcsosodott ki a gyarmattartó lét, így a hozzá kapcsolódó katonai rendfenntartó műveletek is ebben az időszakban voltak elsősorban napirenden. Az anyaországtól távol a brit parancsnok magára és a helyileg delegált civil-politikai vezetésre volt utalva. Hasonló társadalmi származásuk és iskolázottságuk miatt ezek a katonai és politikai vezetők a brit birodalmi nézetek mentén, egyetértésben, kooperálva kezelték a helyi konfliktusokat. Nem a szemben álló fél teljes megsemmisítése, hanem a minimális (katonai) erő alkalmazása volt a cél. A brit birodalmi érdekek képviselője mellett a brit értékeket is közvetítették. Az értékrend pedig az volt, hogy az alkalmazott erőnek mindig arányosnak

¹⁸ JP 3-0 II-1.

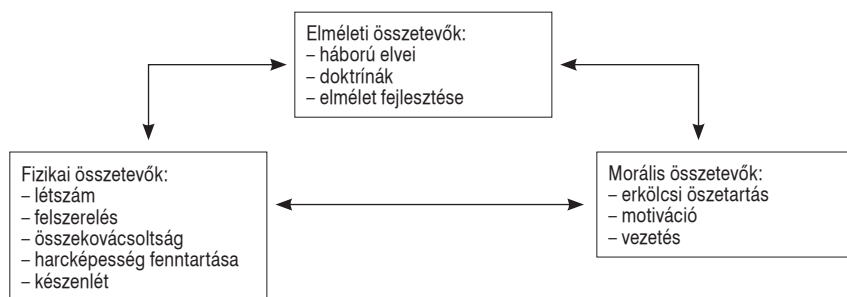
¹⁹ ADRP 6-0 2-1.

kellett lennie a fenyegetés mértékével. Az arányos erő alkalmazásával kapcsolatos döntések meghozatala pedig alapvetően a helyi parancsnok feladata volt.²⁰

Az első világháború levont tapasztalatai, így a porosz–német vezetési elvek elemei már az 1930-as években megjelentek a brit szabályzóknban. A Táborig Szolgálati Szabályzat (*Field Service Regulations*) a kor német Csapatvezetés (*Truppenführung*) című kiadványának megfelelője. Érdekes módon a küldetésorientált vezetés kifejezés csak az 1980-as évek végén jelent meg a brit terminológiában. Sir Nigel Bagnall tábornok mint a Németországban állomásozó 1. hadtest parancsnoka volt az, aki szorgalmazta, majd csapátrészeivel be is mutatta a manőverező megközelítés és a hozzá kapcsolódó vezetési filozófia elveit, miközben azon munkálkodott, hogy megváltoztassa azt a szemléletet, mely a szovjet erők védelemmel való feltartóztatásában látta az egyetlen megoldást. Amit az idősebb Moltke *Auftragstaktik*nak nevezett, az Bagnall munkássága nyomán lett a brit haderőben, majd a NATO-ban *mission command*.²¹

Az Egyesült Királyság Védelmi Doktrínája lefekteti azokat az alapelveket, amelyek a brit védelmi felfogás alapjai. Második fejezetében a katonai eszközök jellemzőit (*The characteristics of the military instrument*) tárgyalja, ahol a harci erő (*fighting power*) három összetevőjét nevezi meg, mint amelyek egymásra hatnak, de kiemeli azt is, hogy egyik sem élvez előnyt a másikkal szemben. Ezek az elméleti összetevők (*conceptual component*), morális összetevők (*moral component*) és a fizikai összetevők (*physical component*).²² (Lásd 2. ábra)

2. ábra A harci erő összetevői a brit felfogás szerint (Szerkesztette a szerző)

Forrás: JDP 0-01 2.1 ábra

A brit felfogásban a küldetésorientált vezetés filozófiája és a műveletek manőverező megközelítése (*manoeuvrist approach*) jelentik a hosszú távú elveket. Utóbbi a szemben álló fél azonosított sebezhető pontjaira való csapásmérést jelenti, elsősorban közvetett módszerekkel. Legfontosabb jellemzői mind a műveletek végrehajtásánál, mind azok előkészítése során a lendület, a sebesség, valamint a dinamizmus. Célja a sokkhatás és a meglepetés elérése, a szemben álló fél szándékáról való lemondatása.²³ A küldetésorientált vezetés filozófiája és a műveletek manőverező megközelítése határozza meg a háború elveit, amelyek a katonai erő alkalmazásának fő iránymutatói:

- cél megfelelő kiválasztása;
- morál fenntartása;

²⁰ Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály 2016, befogadva, megjelenés alatt.

²¹ Stephen Bungay 2005, 22.

²² JDP 0-01, 25.

²³ JDP 0-01, 29.

- támadó szellem;
- biztonság;
- meglepetés;
- erők összpontosítása;
- erők célszerű felhasználása;
- rugalmasság;
- együttműködés;
- túlélőképesség, fenntarthatóság.²⁴

A fenti elvekre azonban csak út- és iránymutatóként tekintenek, továbbá nem követelmény az elvek merev követése sem. A NATO Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína (AJP-01) hasonló felsorolást tartalmaz, kimondottan az összhaderőnemi műveletek végrehajtásának elvi megközelítéséhez, de akadnak eltérések is.²⁵ A lényeges különbség viszont az, hogy a brit doktrína deklarálja a küldetésorientált vezetés és a manőverező megközelítés magasabbrendűségét. Ebből a két alapvető nézetből ered a haderő alkalmazását befolyásoló elvrendszer, amely független a konfliktus jellegétől, mivel a műveletek teljes spektrumára vonatkozik. Az Egyesült Királyság küldetésorientáltvezetés-filozófiája (*UK's philosophy of mission command*) az alábbi négy alapelvet tartalmazza:

- időbeni döntéshozatal;
- az előjáró szándékának alapos ismerete;
- a beosztottak feladatteljesítése iránti egyértelmű felelősség;
- eltökéltség a terv sikerre vitele érdekében.²⁶

A fő iránymutató elv a cselekvés és döntés felelőségének teljes vállalása, az előjáró szándéka biztosította keretek között. A gyakorlatban a küldetésorientált vezetés működéséhez az alábbi kulcselemek szükségesek:

- a parancsnokoknak meg kell győződniük arról, hogy alárendeltjeik értik az elgondolást, a saját szerepüket és azokat az összefüggéseket, melyeken belül cselekedniük kell;
- összhangban az alárendeltek tapasztalatával és képességeivel, a parancsnokoknak a lehető legkevesebb korlátozó rendszabályt kell hozniuk, de a felelőséget nem háríthatják el;
- az alárendeltekkel az elvárt hatást és a mérteket közölni kell;
- a rendelkezésre álló erőforrásokat szét kell osztani;
- a beosztottak döntsék el azt, hogy hogyan tudják a legjobban támogatni az előjáró szándékát.²⁷

A brit szárazföldi hadsereg (had)műveleti doktrínája tartalmazza a küldetésorientált vezetés további alapelveit:

- közös erőfeszítés;
- főerőkifejtés meghatározása;
- cselekvés szabadsága;
- bizalom;
- közös látásmód;
- időbeni és hatékony döntéshozatal.²⁸

²⁴ JDP 0-01, 30–31.

²⁵ JDP 0-01, 29.

²⁶ JDP 01, 103.

²⁷ JDP 01, 104.

²⁸ ADP 6.12-6.16

Az elvek részletekbe menő ismertetése nem célja jelen írásomnak. Brit felfogásban az alapvető nézet- és elvrendszert a küldetésorientált vezetési filozófia és a műveletek manőverező megközelítése jelenti. A két fogalom elválaszthatatlanul összefügg, és egymás nélkül nem is értelmezhető. A küldetésorientált vezetést nemcsak összhaderőnemi hadműveleti, hanem harcászati szinten is preferálják, szorgalmazzák.

KÜLDÉTESORIENTÁLT VEZETÉS A HOLLAND DOKTRÍNÁKBAN

A 2013-as kiadású Holland Védelmi Doktrína (*Netherlands Defence Doctrine*) történelmi kontextusba helyezi az olvasót, és deklarálja, hogy a hadtörténelem elsődleges forrás volt a publikáció megalkotása során. Az angolhoz hasonlóan a holland haderő is elsősorban gyarmati hadviselésre rendezkedett be a múltban. A Holland Királyi Kelet-indiai Hadsereg (*Royal Netherlands East Indies Army [KNIL]*) például önálló doktrínával, saját szabályzókkal rendelkezett. Holland hadnagyok, általuk felkészített bennszülött csoportok élén gerillaellenes harcokat folytattak a helyi lázadások leverésére.²⁹

A holland haderő a második világháború után, a NATO kötelékében alapvetően védelmi tevékenység előkészítésére és végrehajtására specializálódott. Haditengerészetét konvoj kíséresi feladatokra szánták. Szárazföldi erőit és az őket támogató légierőt az Issel–Rajna-vonal megtartására koncentrálták volna szövetségi együttműködésben. Később ezt a védelmi vonalat kitolták a nyugat- és keletnémet határra. A központosított és precíz terveknek megfelelően a NATO-erők késleltető tevékenységgel lassították volna az előretörő szovjet csapatokat, majd egy döntő ellentámadással visszaállították volna az eredeti helyzetet.

Az 1980-as években az európai hadszíntérré kifejlesztett amerikai elgondolás jegyében, mely a hangzatos AirLand Battle nevet kapta és a légierő tömeges csapásaira épített, az európai NATO-erőknek „csak” követő erőként (*Follow-on forces*) kellett volna a „szovjet agressziót” elhárítani. E koncepció is nagyfokú előretverettséggel bírt, hatalmas és egyben központosított koordinációt igényelt a végrehajtottól.³⁰

A hidegháború után kialakulóban levő konfliktusok arra ösztönözték a katonai gondolkodókat Hollandiában is, hogy válaszokat keressenek az előre nem tervezhető konfliktusok megoldására. A küldetésorientált vezetési szemlélet (hollandul: *Opdracht Gerichte Commandovering*) tűnt a megfelelő megoldásnak arra, hogy a részletes tervezés, a döntés a végrehajtó szintjére kerüljön. Az 1996-os holland doktrína már azt javasolja, hogy a küldetésorientált vezetést kellene alkalmazni a műveletek végrehajtásánál, de a békekiképzés során is. Kétségtelen viszont, hogy az 1990-es évek első felében jelentkező katonai kihívások, úgymint a Jugoszláv polgárháború kapcsán megvalósult Holland ENSZ szerepvállalás előre nem látható kihívásokat támasztott a katonai vezetőkkel szemben.³¹

Egy 1991-es holland vezérkari dokumentum már tartalmazza, hogy minden parancsnoki szinten elvárás a cselekvés szabadságának (*freedom of action*) biztosítása és a kölcsönös bizalom (*mutual trust*) légkörének megteremtése. Később a cselekvés szabadságát a kifejezőbb önálló cselekvés (*autonomy of action*) fogalomra változtatták. A háttérben az a központi gondolat állt, hogy a parancsnokokban rejlő adottságokat minél jobban felszínre hozzák.³² A légi és szárazföldi haderőnemi doktrínák – a brit mintához hasonlóan – 1996-tól a manő-

²⁹ Netherlands Defence Doctrine, 8.

³⁰ Netherlands Defence Doctrine, 9.

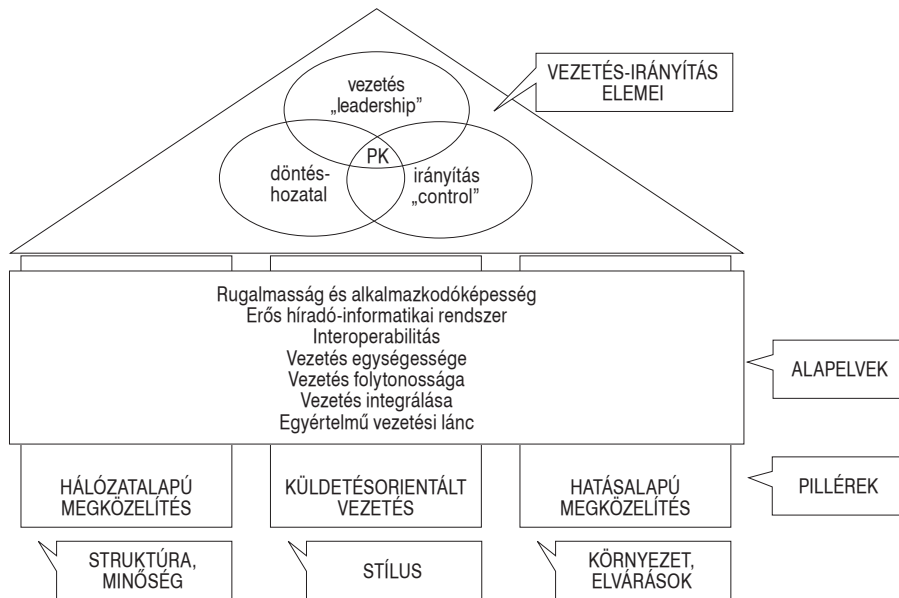
³¹ A. L. W. Vogelaar – E.-H. Kramer 2000, 217–218.

³² Vogelaar–Kramer: i. m. 218–219.

vezető megközelítés és a küldetésorientált vezetés elveit figyelembe véve készültek, amit megerősített a 2005-ben első ízben kiadott Holland Védelmi Doktrína is.³³

Holland szemléletben a küldetésorientált vezetés egyfajta vezetési stílus, amely a katonai műveletek alapelvei tekintetében a rugalmasságot hivatott erősíteni. Hangsúlyt a saját megközelítési módjukat taglaló fejezetben, a nemzeti értelmezés (*national accent*) címszó alatt kap. A holland doktrínaalkotók a szövetségi rendszerben mindenütt egyformán jelen lévő elvek felsorolásán és értelmezésén túl foglalkoznak a manőverező megközelítés, a hálózatalapú műveletek (*network-based operations*) és a küldetésorientált szemlélet vezetésre gyakorolt hatásaival. Külön említésre méltó, hogy a hálózatalapú műveletek esetében a napjainkban könnyebben értelmezhető technikaalapú hálózatok (vezetés-irányítási rendszerek, barát-ellenség felismerő rendszerek stb.) fontosságán túl kiemelik a szociális hálózatok szerepét; azt, hogy még napjainkban sem pótolhatja semmilyen technika a személyes kapcsolatokat. Az emberek ismerete és a beléjük vetett bizalom lehet csak alapja a műveletek sikeres végrehajtásának. Hangsúlyosan jelenik meg továbbá az összekötő tisztek szerepe, fontossága. A küldetésorientált vezetés fogalmi tisztázásánál deklarálják, hogy az megegyezik a német *Auftragstaktik*kal. Mivel vezetési stílusként tekintenek rá, így más hangsúlyt kap, mint például az Egyesült Államok doktrínái esetében.³⁴

A vezetés-irányítás elveit, befolyásoló tényezőit részleteiben az úgynevezett *Joint Doctrine Publication 5 Command and Control* című összhaderőnemi kiadványban tárgyalják. Holland sajátosság, hogy megkülönbözteti a vezetés-irányítás elemeit, pilléreit, alapelveit, de azt egységes egészként értelmezi és kezeli (lásd 3. ábra).

3. ábra A vezetés-irányítás elemei, pillérei, alapelvei (Szerkesztette a szerző)

Forrás: *Joint Doctrine Publication 5 Command and Control*, 1.4 ábra

³³ Netherlands Defence Doctrine, 10.

³⁴ Netherlands Defence Doctrine, 98–109.

A vezetés-irányítás központjában a parancsnok áll, akit törzse segít a döntéshozatalban és az irányító tevékenységekben, melyek inkább koordináló, szabályzó feladatrendszerként értelmezhetőek. A *leadership* az emberek vezetését jelenti, az a tényező, amely oszthatatlan, de természetesen nagy hatással van a vezetés többi elemére. A vezetés alapelvei tekintetében a hollandok a NATO-doktrínákat követik. Látásmódjuk szerint az alapelvek a vezetési stílusra gyakorolnak hatást, de meghatározzák a vezetés-irányítás felépítését is (*C2 structure*).³⁵

A vezetés-irányítás rendszere három pilléren nyugszik: hálózatalapú megközelítés, küldetésorientált vezetés, hatásalapú megközelítés (*effect-based approach*). A három pillér egyenként más-más szempontból hat mint a vezetés befolyásoló tényező. A hálózatalapú megközelítés a szervezet belső, minőségi felépítésére koncentrál. A közös helyzetkép kialakításának nélkülözhetetlenségét hangsúlyozza. Ráirányítja a parancsnoki gondolkodást a már említett szociális kapcsolatok fontosságára is, kiemelve a kölcsönös bizalom mérvadó szerepét. A hatásalapú megközelítés a szervezet környezetével, az azt körülvevő tényezőkkel foglalkozik. Az elvárt hatást állítja a középpontba, és nem a cél eléréséhez igénybe vett eszközt. Tulajdonképpen itt jelenik meg az „átfogó megközelítés elve”, ahol a katona rengeteg befolyásoló tényező közepette érvényesíti a meghatározott célokat, azaz a katona civil, kormányzati, nem kormányzati szereplőkkel működik együtt. Az elvárt hatás és az elvárt végcél meghatározása után szabad csak bármely erőforrást egy feladathoz rendelni, bármilyen tevékenységbe belekezdeni.³⁶

Holland értelmezésben a küldetésorientált vezetés az elsődleges és abszolút preferált parancsnoki stílus (*style of command*), mely négy vezérlő elven nyugszik. Első elv, hogy az előjáró elgondolását az alárendelt parancsnokok tökéletesen ismerjék. Tudják, hogy mit és miért kell végrehajtani, és szélesebb értelmezésben azt is, hogy az előjáró hogyan gondolja el ezt. Második elv, hogy a beosztottak érezzék kötelességüknek az előjáró elgondolásának követését. Harmadik elv a jó és időben meghozott döntésekre vonatkozik. Utolsó, azaz negyedik elv pedig az, hogy a parancsnokok legyenek elszántak a terv sikeres végrehajtása érdekében. Bátorítsák a decentralizált feladat-végrehajtást, de rögzítsék azt is, hogy a centralizáltabb, irányítottabb vezetés felé is nyitottnak kell maradni, főleg abban az esetben, ha a rendelkezésre álló források szűkösek. A küldetésorientált vezetés sikeres működésének feltételei megegyeznek a brit gyakorlati működéshez szükséges nézetekkel.³⁷

A holland doktrínaalkotók felmentést is adnak a küldetésorientált vezetői stílus használatára, amikor felsorolják azokat a tényezőket, melyek a decentralizációt és a cselekvés szabadságát korlátozzák. Érdemes megismerni a felsorolással, mert tekinthetünk rájuk úgy is, mint a küldetésorientált vezetés befolyásoló tényezőkre:

- a „parancsnoki hatáskör”: ha az előjáró szűk mozgástérrel rendelkezik, az alacsonyabb szinten még szűkebb mozgástérrel eredményez;
- eszközök mennyiségi és minőségi korlátai: „szűk keresztmetszet” tényező;
- a feladat jellege és politikai érzékenysége;
- a parancsnok és beosztottai érettsége a feladatkörre: tapasztalt/tapasztalatlan vezető és/vagy beosztott okozta problémakör;
- műveleti környezet jellege: az áttekinthetőbb környezet kedvez a centralizációnak;
- parancsnok személyes stílusa;
- többnemzeti és/vagy nem katonai szereplőkkel való együttműködés mértéke;

³⁵ Joint Doctrine Publication 5 Command and Control, 37.

³⁶ Joint Doctrine Publication 5 Command and Control, 37.; lásd még: Jobbágy Zoltán 2007, 90–95.

³⁷ Joint Doctrine Publication 5 Command and Control, 58.

- a különböző fegyvernemeknél és szakcsapatoknál, valamint nemzeteknél uralkodó kultúra: a fegyvernemek és szakcsapatok vezetési stílusa és kultúrája a használt eszközparkból fakad, de hatással van rá történelmük, környezetük, valamint befolyásolják szabályzataik is.³⁸

Látható, hogy a brit és amerikai felfogástól eltérően a holland szemlélet nem filozófiaként, hanem stílusként tekint a küldetésorientált vezetésre. Az elnevezés különbsége ellenére azonban a vezetés-irányítás három pillérében megtalálható mindaz, amit más nemzeteknél már egy fogalom alatt ötvöznek. A holland példa szerepelteti a bizalom fontosságát, de azt nem tekinti a küldetésorientált vezetés működési feltételének.

KÜLDETÉSORIENTÁLT VEZETÉS A KANADAI DOKTRÍNÁKBAN

Kanada az Egyesült Államokhoz és Nagy-Britanniához hasonlóan minden nagy háborúból és az elmúlt évtizedek minden meghatározó konfliktusából kivette részét. Elismerik a küldetésorientált vezetés német eredetét, de a fogalom tisztázásánál kiemelik, hogy nem összekeverendő azzal a parancsnoki stílussal, amely az eljárások mentén való gondolkodást és az irányítást helyezi előtérbe.³⁹ Tanulmányokat, értekezéseket szenteltek annak, hogy a kanadai parancsnokok az első világháború lövészárokharcai során merítették a német rohamcsapatok akkor egyedinek és újnak számító harceljárásaiból. Később sikerre vitték azt a Vimy-gerincért folyó csata (1917) során, amely erősen hatott a kanadai nemzeti öntudat megszilárdulására is.⁴⁰

A második világháború során, majd az azt követő évtizedek alatt keletkezett tapasztalatok a kanadai katonai gondolkodókat is arra ösztönözték, hogy a kiszámíthatatlanság jellemzőjével bíró kihívásokra keresve a választ az *Auftragstaktik* elméletéhez nyúljanak. Rengeteg kritika született az 1990-es években azzal kapcsolatban, hogy a több mint 200 éves múltra visszatekintő német példa egyáltalán ráültethető-e a NATO-erőkre. A kanadai szakíró, Oliviero még a németről angolra fordítást sem tartja megfelelőnek.⁴¹ Tanulmánya reakció arra, hogy a küldetésorientált vezetés kifejezés már 1996-ban a Kanadai Szárazföldi Erők (*Canadian Army*) alapvető parancsnoki filozófiájaként jelenik meg. Az Egyesült Államok ekkor még a feladatközpontú vezetés kifejezést használta (*mission-focused command*). Lefektették, hogy a küldetésorientált vezetés a manőverező hadviselés (*Manoeuvre Warfare*) része, annak szerves kiegészítője. Fontosnak tartják az előljáró szándékának alapos ismeretét. A beosztott parancsnokokat egyértelmű felelősség terheli e szándék végrehajtása tekintetében. A küldetésorientált vezetés alapelvei:

- közös erőfeszítés,
- a hatalom megosztása,
- bizalom,
- közös látásmód,
- időbeni és hatékony döntéshozatal.⁴²

A doktrínaolvasó figyelmét ráirányítják a kiképzés fontosságára. Az alapelvek megértése és napi használata, beültetése az alegységek, egységek kiképzés-felkészítési rendszerébe

³⁸ Joint Doctrine Publication 5 Command and Control, 59–60.

³⁹ Leadership in the Canadian Forces, 131.

⁴⁰ Keith G. Stewart 2010, 7.

⁴¹ Lásd Chuck S. Oliviero 1998, 24–28.

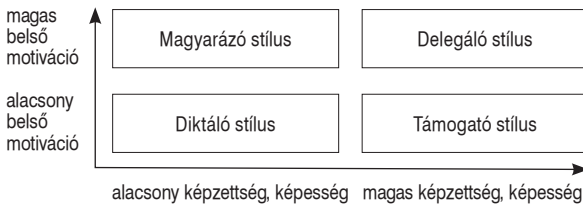
⁴² CFP 300 (3), 30.

lehet a kulcsa a sikeres műveleti alkalmazásnak. Egyfajta vezérfonalként írják le a küldetésorientált vezetést, ami utal arra is, hogy a parancsnoki stílust a helyzethez és a beosztottak felkészültségéhez kell igazítani. A küldetésorientált vezetési szemléletnek sokkal inkább egy dinamikusan fejlődő nézetrendszernek, mint dogmának kell lennie.⁴³

A 2009. évi kanadai katonai doktrína a Kanadai Fegyveres Erők tevékenységét meghatározó hat vezérlő alapelv egyikeként tekint a küldetésorientált vezetésre. Eltökélték annak további fejlesztésével kapcsolatban, igazodva Kanada hosszú távú stratégiai elképzeléseihez, célkitűzéseire. Vezetési felfogásukban építenek a minden szinten meglévő agresszív kezdeményezésre, elfogadják a műveletek bizonytalansági tényezőit és a becsületos kudarcot.⁴⁴ A hat kanadai alapelv az alábbi:

- Kanadai Fegyveres Erők identitása: nemzethez való hűség;
- Művelet-központúság: minden másnál előrébb való a valós műveletek végrehajtása és azok támogatása;
- Parancsközpontú szemlélet: időbeni és hatékony döntéshozatal kialakítása iránti elkötelezettség;
- Hatalom, felelősség, elszámoltathatóság;
- Aktív és tartalékos katonák, civil tisztviselők egysége a védelem jegyében.

A küldetésorientált vezetés működési lehetőségeinek vizsgálatára a kanadai doktrínaalkotók Hersey és Blanchard modelljét is segítségül hívták. A beosztottak motivációja és képességei összefüggésben állnak az alkalmazható vezetői stílussal. (Lásd 4. ábra.)

4. ábra A vezetői stílus a beosztottak motivációi, képességei tükrében (Szerkesztette a szerző)

Forrás: *Leadership in the Canadian Forces (Leading people) 2007, 4.2 ábra*

A kevés motivációval és szerény képességekkel rendelkező beosztottak esetében a hagyományos, diktáló jellegű parancsnoki stílus alkalmazható. A jól képzett, de alacsony motivációval rendelkező beosztottak a támogató vagy inkább „bevonó” stílussal ösztönözhetőek, ahol a vezető a morálra, a beosztottak jólétére igyekszik koncentrálni, valamint önálló feladatok adásával ösztönöz. Az alacsony képzettséggel, képességekkel rendelkező, de motivált beosztottakat magyarázó szerepben lehet jobb teljesítményre serkenteni, ahol viszont fontos a visszaellenőrzés. A delegáló stílus, így a küldetésorientált vezetés is, csak jól képzett és megfelelő motivációval rendelkező beosztottakkal működhet.⁴⁵

⁴³ CFP 300 (3), 30.

⁴⁴ CFJP 01 4-3.

⁴⁵ *Leadership in the Canadian Forces (Leading people)*, 45.

„INNERE FÜHRUNG” ÉS „AUFTRAGSTAKTIK” – AZ EREDET ÉS NAPJAINK NÉMET DOKTRÍNÁI

Trevor N. Dupuy (1916–1995) amerikai ezredes, a róla elnevezett hadtudományi kutatóintézet (Dupuy Intézet) vezetője a porosz–német hadsereg minőségi fölényét 1807 és 1945 között az *Auftragstaktik* szemlélet alkalmazásával indokolta. A vonalharcászat oszlopharcászattá, majd csatárláncharcászattá alakulása, illetve az ipari forradalom fegyverzeti eszközökre gyakorolt hatása, mintegy 200 éven át tartó – hadviselési generációkat átívelő – átalakuló folyamat során, a gyalogos katonát az első világháború lövészárkaiba kényszerítette. A csapatok egyre szélesebb arcvonalon, egyre lazább harcrendben hajtották végre feladataikat. Felértékelődött az alegységparancsnok szerepe, felelőssége a siker elérésében. A porosz válasz, az *Auftragstaktik* (továbbiakban: küldetésorientált vezetés) megalkotása volt, mely az idősebb Moltke 30 évnyi munkássága során vált az akkor már német császári hadsereg meghatározó vezetési filozófiájává, és jutott érvényre később a rohamcsapatok harcászatában és azokban a hadművelési, harcászati helyzetekben, amelyek teret engedtek a manőverezésnek. A második világháború német szárazföldi sikereinek háttérében is az alsóbb parancsnokok kezdeményezőképességére építő, őt felelősséggel felruházó, a feladatot csak szükséges mértékben koordináló vezetési szemlélet állt, amely ebben a Heinz Guderian-idézetben ölt testet: „A parancsral az ember egy menetjegyet kap a végállomás feltüntetésével. A legmegfelelőbb útvonalat, a különböző kerülőket az utazóra kell bízni.”⁴⁶

A korszerű német vezetésszemlélet, az úgynevezett „Innere Führung” (továbbiakban: belső vezetés) 1956 után – a megalakuló Bundeswehrrel együtt – jött létre. Alapelvek tekintetében és a benne található követelményeknek megfelelően a „civil kontroll” (angol megnevezés) német megfelelője. Alkotmányos értékek, jogi, de legfőképp erkölcsi normák összessége, mely összekapcsolja a katonát és a civilt. Történelmi gyökerei a porosz katonatudós Scharnhorst „egyenruhás állampolgár” elméletében keresendők. A „belső vezetés” nagyban elősegítette az újjászülető német hadsereg öntudatának, önbecsülésének kialakulását, mely hatással volt a hagyományos egyéni kezdeményezőképeség fenntartására is. Fontos tényezője az emberközpontúság, mely nemcsak a személyes leleményességnek enged teret, hanem fontos az emberi tényező megóvása szempontjából is. A szemlélet megjelenik a katonákról való minden oldalú gondoskodás hangsúlyozásában is.⁴⁷

Napjaink német katonai vezetése a fejezet címében szereplő két sarokkövön nyugszik. A két fogalom egymástól elválaszthatatlan.⁴⁸ E kijelentéseket támasztja alá a 2006. évi német „Fehér könyv” (*White Paper 2006*), mely Németország Biztonsági Stratégiáját és a Bundeswehr jövőjét rögzíti.⁴⁹ A belső vezetés koncepciója szerint a biztonságot érintő ügyben a politikának, a társadalomnak és a hadseregnek közösen kell a válaszokat megtalálni. A felelősségvállalást, a beosztott állományról való gondoskodást, a küldetésorientált vezetést, a példával való vezetést továbbra is a Bundeswehr központi filozófiájának tartják.⁵⁰

A belső vezetésnek önálló dokumentuma van: *Zentrale Dienstvorschrift 10/1 „Innere Führung”*, angol fordításban: *Joint Service Regulation ZDv 10/1 Innere Führung (Leadership*

⁴⁶ Vö.: Lippai 2009, 30–45.; Werner Widder 2002, 3–9.; Kiss Álmos Péter 2009, 10–18.

⁴⁷ Lippai Péter (doktori értekezés) 2009.

⁴⁸ Widder: i. m. 49.

⁴⁹ Megjegyzés: 2015 februárjában a német védelmi miniszter elrendelte a „Fehér könyv” felülvizsgálatát; megjelenése a 2016-os évben várható.

⁵⁰ *White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*.

development and civil education). Összhaderőnemi publikációról van szó, mely a parancsnokok katonai felkészítésén túl az állampolgári ismereteik pallérozását is zászlaján hordozza. Utóbbi a történelem oktatásán túl a napi politika megértését, a műveleteket befolyásoló politikai irányvonalak feltárását is jelenti. A katona mint egyenruhás állampolgár, azaz mint szabad akarattal rendelkező, de felelős személy központi szerepet tölt be a doktrínában. A küldetésorientált vezetés mint a belső vezetés megvalósításához szükséges stílus jelenik meg, melynek fontos jellemzője az, hogy az előjárónak időnként el kell fogadni a beosztottjai véleményét, továbbá be kell vonnia őket a fontos döntések meghozatalába.⁵¹

Több ország rendelkezik olyan felsorolásokba rendezett elvekkel, melyek a parancsnokok mindennapjait, hozzáállását határozzák meg. A tiszti, altiszti esküvel együtt vagy anélkül vezérlő iránymutatóként szolgálnak – különösen akkor, ha betartják őket. A német parancsnokok „10 pontja” egyértelműen a küldetésorientált vezetés megvalósításának igényével állt össze. Hangsúlyos benne az emberi méltóság tisztelete, a beosztottokról való gondoskodás, a parancsnok felelőssége a minőségi kiképzés biztosítása tekintetében.⁵²

A német szárazföldi haderő vezetés-irányítási „bibliája” a *Heeresdienstvorschrift 100/100 Führung im Gefecht*, vezetés harcban. A küldetésorientált vezetés alapja a kölcsönös bizalom, és szükséges hozzá minden katona rendíthetetlen elkötelezettsége feladatai teljesítése iránt. A parancsnok közli elgondolását, tiszta és elérhető célkitűzéseket állít fel, továbbá biztosítja a szükséges feltételeket. A végrehajtás részleteit csak akkor szabályozza, ha politikai vagy katonai megfontolásokból szükséges a koordináció. Mozgásteret biztosít az alárendelt parancsnokok számára.⁵³

A belső vezetés rögzíti, hogy a második világháborús Wehrmacht és a volt Német Demokratikus Köztársaság hadereje nem alapjai a német katonai tradíciónak. Az első világháború utáni weimari köztársaság idején létrejött, a múlt örökségével rendelkező haderőt tekintik történelmi bölcsőjüknek. A porosz–német történelem és társadalmi-kulturális örökség a forrása napjaink küldetésorientált vezetésének.

*

A tárgyalt nemzeteken a túl a küldetésorientált vezetés megjelenik Franciaország, Belgium doktrínáiban is. NATO-n kívüli, de harci tapasztalattal bőven rendelkező országgént, Izrael is a filozófia követői és alkalmazói közé tartozik. A háború kiszámíthatatlan természete bizonyított, azonban megoszlanak a vélemények, hogy napjaink és a jövő fegyveres küzdelmeire illeszthetőek-e a porosz katonatudós által lefektetett jellemzők. Vezetés-irányítási szempontból egyvalami biztos: a változás. A kommunikációs csatornák sérülhetnek, az alárendelt parancsnokoknak időhiányban, közvetlen előjárói „vezérlés”, „engedélyeztetés” nélkül kell életről-halálról dönteniük. Olyan vezetés-irányítási rendszerre van szükség, mely a kiszámíthatatlan helyzeteket képes kezelni, delegálva a felelős döntés meghozatalának lehetőségét arra a szintre, amely biztosítja a sikert, a kívánt hatás elérését.⁵⁴

A küldetésorientált vezetés a hadtudomány nemzetközi szakirodalmában erősen napirányban van. Ellene ható tényezőként kezelik a hadseregek túlzott bürokratizálódását, amit a modern vezetéstechnikai berendezések még jobban elősegítenek (valós helyzetkép, saját csapatokat követő rendszerek stb.). A mikromenedzselés problémaköre, az intézményesült felelősségelhárítás és -kerülés negatív hatásai nem szorulnak további magyarázatra. A válto-

⁵¹ ZDv 10/1 1-9.

⁵² ZDv 10/1 1. melléklet.

⁵³ Widder: i. m. 49.

⁵⁴ Jobbágy Zoltán 2011, 33.

záshoz – nemzettől függetlenül – a parancsnoki lánc minden szintjén kompetens, vállalkozó szellemű vezetőkre, parancsnokokra van szükség, továbbá olyan szervezeti kultúrára, ahol a parancsnokok bíznak egymás kompetenciáiban és gondolataikat meg is osztják egymással. Nem más ez, mint az őszinteség, melynek ellentétjéről Bibó István a következőképpen ír: „*Ha egy közösség a hazugságnak valamiféle zsákutcájába beleszorul, annak első következménye az, hogy nem talál realista és lényeglátó embereket, akikre a maga vezetését rábízhatja. Talál bőségben gyakorlatias embereket, akiknek a számára a gyakorlati munka vagy érvényesülés lehetősége áll mindenekfelett, s ennek érdekében hajlandók abban az értelemben »realisták« lenni, hogy a hazugság fennálló és érvényesülő konstrukcióját elfogadják valóságnak. Realizmusuk ilyen módon egy alapvetően hazug építmény megtámasztásában, erősítésében és a tényleges lehetőségek hamis feltételei között való ide-oda tologatásban merül ki. A másik oldalon a lényeglátás adományával megáldott emberek vagy más kifejezési formát keresnek, vagy szűkebb, kisebb közösségekbe vonulnak, majd mind nagyobb mértékben izolálódnak, duzzogásba, sértődöttségbe, különtségbe vagy ádáz prófétaságba szorúlnak; egyidejűleg a különöcök és az ádáz próféták válnak arra alkalmassá, hogy a lényeg megmondását magukra vállalják.*”⁵⁵

A küldetésorientált vezetés sikere olyan tényezőkön múlik, amelyek nem jelennek meg a kimutatásokban, jelentésekben: őszinteség, nyíltság, a felelősség vállalása, a felelősség megélése; észszerű hiba iránti tolerancia, javító-jobbító szándék. A kiszámíthatatlan és ellenséges környezet szülte, de belső értékeit a kiszámíthatóság és a támogató felfogás adja. Utóbbi alapja a bizalom. A kölcsönös bizalom csak akkor helyesen értelmezett, ha az nemcsak fentről lefele, hanem letről felfele is megvan, sőt a szervezet egészét áthatja. A kontraszelekcio útján kialakított bizalmi helyzetek esetében az előljáróba vetett hit ugyan determinált, de annak kialakítása, hogy a beosztottak is bízzanak vezetőikben, csak következetes parancsnoki munka mentén lehetséges. A küldetésorientált vezetés szemlélet pozitív hatásait csak akkor lehet kiaknázni, ha az minden szinten a napi gyakorlat részévé válik. Át kell hogy hassa a haderő minden rezdülését.

Napjaink biztonsági kihívásai, például a felkelők elleni műveletek, a hibrid műveleti környezet, a tömeges migráció okozta katonai feladatok a kiszámíthatatlanság közös jellemzőjével bírnak. Olyan szituációk adódhatnak, ahol a jól átgondolt terv, a precízen kiadott parancs sem biztosíték a sikerre. Elképzelt példán keresztül érzékeltetve: napjaink bármely válságövezetében, egy utcán jelenlétfenntartó járórt végrehajtó raj parancsnokának egyszerre kell lennie a béke jelképének a helyi lakosság felé tanúsított magatartásával, megjelenésével, de a következő pillanatban már lehet, hogy harcot vezet, vagy annak részesévé válik. Szélsőséges esetben egyszerre kell civil résztvevő sérülését ellátnia, valamint saját katonáit mentenie egy adott szituációból, mindeközben ki van téve az információs társadalom vezérelte média hatásának. Egyre nagyobb szükség van a helyszínen jelen lévő parancsnokra, mert több száz kilométerről egy monitoron át nem lehet megfelelően kezelni a hasonló helyzeteket. Csak az egységes szemlélettel felkészített, önálló, felelős döntéshozatalra képes, az előljáró elgondolását értő és magáénak érző, kezdeményező parancsnok lesz képes ellátni feladatát. Az előljáró, az idősebb parancsnokok szerepe pedig mindennek kialakításában rejlik, hiszen hogy szerezne meg a fenti kompetenciákat az a „fiatal” parancsnok, aki a felkészülés-ki-képzés, egyáltalán a békehelyőrségi lét közepette nem a megfelelő mintát szívta magába.

⁵⁵ Bibó István: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/350.html> (letöltés időpontja: 2015. 12. 21.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ált/219 Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína (1. kiadás); MD 3.2 (1); MH kiadvány, 2015.
- Ált/38 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína (1. kiadás); MD 3 (1); MH kiadvány, 2013.
- Ált/43 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína (3. kiadás); ÖHD (3); MH kiadvány, 2012.
- Ancker III., Clinton J.: *The Evolution of Mission Command in U.S. Army Doctrine, 1905 to the Present*. Military Review, Volume 93, No. 2, 2013, 42–53.
- Army Doctrine Publication (ADP) Operations, 2010. december. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/33695/ADPOperationsDec10.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)
- Army Doctrine Publication 3-0 (ADP 3-0) Unified Land Operations, 2011. október. http://armypubs.army.mil/doctrine/dr_pubs/dr_a/pdf/adp3_0.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 09.)
- Army Doctrine Publication 6-0 (ADP 6-0) Mission Command, 2012. május. http://fas.org/irp/doddir/army/adp6_0.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 03. 06.)
- Army Doctrine Reference Publication 6-0 (ADRP 6-0) Mission Command, 2012. május. https://fas.org/irp/doddir/army/adrp6_0.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 07.)
- Bibó István: *Eltorzult magyar alkat, zsákutcs magyar történelem*. <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/350.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 21.)
- Bungay, Stephen: *The Road to Mission Command*. British Army Review – London – Ministry of Defence, Volume 137, 2005.
- Canadian Force Publication /CFP 300 (3)/ Command, 1996. július 21. [http://www.ganino.com/games/Military%20Publications%20-%20Canada/B-GL-300-003%20Command%20\(1996\).pdf](http://www.ganino.com/games/Military%20Publications%20-%20Canada/B-GL-300-003%20Command%20(1996).pdf) (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Canadian Forces Joint Publication (CFJP 01) Canadian Military Doctrine, 2009. április. http://publications.gc.ca/collections/collection_2010/forces/D2-252-2009-eng.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Flynn, Michael – Schrankel, Chuck: *Applying Mission Command through the Operations Process*. Military Review, Volume 93, No. 2, 2013, 25–32.
- Jobbágy Zoltán: *Effects-Based Operations and the Problem of Causality: Simple and Complex*. Joint Force Quarterly (USA), 46. szám, 2007, 90–95.
- Jobbágy Zoltán: *On the Shifting Balance of Command and Control: A Tale of the Genes and Xenophon*. Science and Military (SLK), 2011, 6. évfolyam, 1. szám, 28–34.
- Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016. tervezetten 2. szám, befogadva, megjelenés alatt.
- Joint Doctrine Publication 0-01 (JDP 0-01) UK Defence Doctrine /5. kiadás/, 2014. november. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/389755/20141208-JDP_0_01_Ed_5_UK_Defence_Doctrine.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)
- Joint Doctrine Publication 01 (JDP 01) UK Joint Operations Doctrine, 2014. november. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/389775/20141209-JDP_01_UK_Joint_Operations_Doctrine.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 09.)
- Joint Doctrine Publication 5 Command and Control, 2012. március 16. <https://www.defensie.nl/english/documents/publications/2012/03/13/joint-doctrine-publication-5-command-and-control-en> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 15.)
- Joint Publication 1 (JP 1) Doctrine for the Armed Forces of the United States, 2013. március. http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 11. 30.)

- Joint Publication 3-0 (JP 3-0) Joint Operations, 2011. augusztus.
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_0.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 02.)
- Joint Publication 3-31 (JP 3-31) Command and Control for Joint Land Operations, 2014. február.
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_31.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 02.)
- Joint Service Regulation (ZDV 10/1) Innere Führung (eredeti cím: Zentrale Dienstvorschrift 10/1 „Innere Führung”) Bonn, 2008. http://www.kommando.streitkraftebasis.de/resource/resource/MzEzNTM4MmUzMzMyMmUzMTM1MzMyZTM2MzIz-MDMwMzAzMDMwMzAzMDY4NjQzNDM3NmU2NTMyNjkyMDIwMjAyMDIw/ZDv_10-1_Englisch.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 17.)
- Kirkland, Faris R.: *Auftragstaktik. How U.S. Army officers disgruntled by the culture of „looking good” and „ticket-punching” survived the system, became generals and created a revolution in military leadership.* http://www.fs.fed.us/fire/doctrine/philosophy/source_materials/auftragstaktik-kirkland.doc (Letöltés időpontja: 2015. 11. 16.)
- Kiss Álmos Péter: *Generációk a hadviselésben – A negyedik generáció.* Hadtudományi Szemle, 2009, 2. szám.
- Köszegvári Tibor: *A magyar katonai gondolkodás a 90-es években.* In: Ács Tibor (szerk.): *A magyar katonai gondolkodás története.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1995, 195–204.
- Leadership in the Canadian Forces. Her Majesty the Queen in Right of Canada, h. n., 2005.
http://publications.gc.ca/collections/collection_2013/dn-nd/D2-313-2-2005-eng.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Leadership in the Canadian Forces: Leading people. Her Majesty the Queen in Right of Canada, h. n., 2007. http://publications.gc.ca/collections/collection_2013/dn-nd/D2-313-3-2007-eng.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Lippai Péter: *A küldetésorientált katonai vezetésszemlélet lehetőségei és korlátai egy hadtörténelmi példán keresztül bemutatva.* (Doktori értekezés.) Budapest, 2009.
- Lippai Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai.* Seregszemle, 2009, 2. szám, 30–45.
- Netherlands Defence Doctrine, pub: 2013. november 20. <https://www.defensie.nl/english/documents/publications/2013/11/20/defence-doctrine-en> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 13.)
- Oliviero, Chuck S.: *Trust, Manoeuvre Warfare, Mission Command, and Canada’s Army.* The Army Doctrine and Training Bulletin, Volume 1, No. 1, 1998.
- Pryer, Douglas A.: *Growing leaders who practice mission command and win the peace.* Military Review, Volume 93, No. 6, 2013, 31–41.
- Rázsó Gyula: *Amerika hadserege: civilek és katonák harca.* <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=7103> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 14.)
- Stewart, Keith G.: *The evolution of command approach.* In: 15th international command and control research and technology symposium (ICCRTS). CCRP Publications, Department of Defense, 2010. http://www.dodccrp.org/events/15th_iccrts_2010/papers/192.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 16.)
- Vandergriff, Donald E.: *Misinterpretation and confusion: What is mission command and can the U.S. Army make it work?* In: *The land warfare papers*, No. 94, 2013. <http://www.johnsmilitaryhistory.com/VandergriffMissionCommandPaper.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 16.)
- Vogelaar, A. L. W. – Kramer E.-H.: *Mission command in ambiguous situations.* In: *The Human in Command.* Springer US, h. n., 2000, 217–231.
- White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr. <http://www.bmvg.de/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 17.)
- Widder, Werner: *Auftragstaktik and Innere Führung: Trademarks of german leadership.* Military Review, Volume 82, No. 2, 2002.

Kender Tamás alezredes:

INFORMÁCIÓS MŰVELETEK A TÖMEGES MIGRÁCIÓ SORÁN

ÖSSZEFOGLALÓ: Bár a 21. század kihívásait előrevetítő dokumentumok a tömeges migrációt kiemelt helyen kezelték, a 2015-ben megindult emberáradat Európát váratlanul és ebből következően felkészületlenül érte. Az EU vezető politikusai különböző módon reagáltak le a helyzetre, és elmondható talán az is, hogy ez a kívülről jövő probléma egy csapásra belsővé is vált. A „nép egyszerű fia” számára azonban a reális véleményalkotáshoz szükséges valós információ helyett sokkal inkább a köz- és a bulvármédia ad tájékoztatást, valamint a mai kor kommunikációját alapvetően meghatározó internet. Hogy valójában milyen meghatározó szerepe lehet az információnak, az információáramlásnak a „modern kori népvándorlásban”,¹ és hogy milyen információs műveletek zajlanak – nem is annyira – a háttérben, ezekre a kérdésekre keresi a választ az írás.

KULCSSZAVAK: migráció, információs műveletek, aszimmetrikus hadviselés, hibrid fenyegetés, Európa jövője

„Nem harcolni és mégis alávetni az ellenséget, ez a legjobb a jók között.”

Szun-ce²

BEVEZETÉS

A világ háborúban áll. Több egymástól független konfliktus zajlik szerte a földgolyón, melyekben államok vagy magukat államnak tituláló szervezetek, *ad hoc* vagy állandó szövetségek, illetve az államhoz, nemzethez nem köthető közösségek folytatnak folyamatos küzdelmet egymással. Ki csak gazdasági előnyökért, ki a hatalomért, ki a pusztá túlélésért harcol. Ezeknek az összecsapásoknak természetesen vannak látható és kevésbé látható módjai, eszközei. Így, míg a híradások leginkább a clausewitzi elveknek megfelelő erőszakos cselekményekről szólnak, a figyelmes szemlélő meglátja a színpalak mögött folyó, részben vértelen, de ugyanolyan, ha nem kegyetlenebb háborút is.

Egyre inkább szembesülnünk kell azzal a megállapítással, hogy *a fegyverek nem a hatalom egyedüli eszközei, az információ, ahogy gyakran mondják, maga a hatalom.*³ Tehát, gondolhatnánk, minél több van belőle, annál nagyobb a hatalmunk. Ha azonban továbbgondoljuk ezt a tételt, rájövünk, hogy ha másoknak is rendelkezésére áll ugyanez a mennyiség, akkor nem jutunk előrébb a ranglistán. Fontosabb tehát, hogy mihez kezdünk vele. Összességében úgy látom, hogy az információ értéke és *mértéke*, valamint *saját ké-*

¹ Orbán Viktor: Egy modern kori népvándorlás zajlik ma szinte az egész világban. <http://www.breuerpress.com/2015/06/02/orban-viktor-egy-modern-kori-nepvadorlas-zajlik-ma-szinte-az-egesz-vilagban/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 15.)

² Szun-ce: A hadviselés törvényei. (Fordította Tőkei Ferenc.) Balassi Kiadó, Budapest, 1998.

³ David S. Alberts – John J. Garstka – Frederick P. Stein: Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority. CCRP Publication Series; 2nd Edition, 2000.

perségünk annak felhasználására határozza meg elsőbbségünket ebben a versenyben. Így tehát a hatalom relatív, hiszen csak másokhoz viszonyítva van értelme valóban elsőbbségről beszélni. Ezért a leglényegesebb, hogy ebben a három dologban felülmúljuk a többieket.

Ma azonban ez sem annyira egyértelmű, hiszen a robbanásszerű technológiai fejlődésnek hála az *információs forradalom* abban is kiemelkedik, hogy *szétesztja a hatalmat a szinte végtelen mennyiségű információ felett, amihez bárki hozzájuthat, aki keresi. Az emberiség történetében soha nem jutott ilyen sok ember, ilyen könnyen, ilyen sok hatalomhoz, ilyen sokféle célra.*⁴ Éppen ezért úgy gondolom, hogy ma, a 21. század elején, amikor a társadalmat *információs* címkével látjuk el, nem lehet kérdés a rendelkezésre álló információ mennyisége. Sőt korunk egyik problémája sokkal inkább az is lehet, hogy ebből túl sok ér minket.

A másik meghatározó tényező viszont a *minőség*, hiszen ebből a ránk zúduló adathalmazból nehéz kiszűrni a valóst, a megbízhatót, illetve a számunkra lényegeset. Érdekes módon ez a képességünk, azaz a minket érő, illetve rendelkezésre álló információ szűrése és „megemésztése” az evolúció során velünk fejlődött és fejlődik ma is. Nézzük csak meg nagyszüleink vagy gyermekeink információigényét és az ahhoz való hozzájutás, szűrés és feldolgozás képességét. Míg a mai átlag 40–50 éves középkorosztály többnyire megelégszik egy okostelefon „előző” változatával, a fiataloknak ez már kevés, az idősebbeknek pedig túl sok. Korosztálytól függetlenül azonban a technológiailag fejlettebb közösségek hozzászoktak ehhez, sőt igénylik is. Véleményem szerint mára kialakult a társadalomban egyfajta *információéhség*, illetve az azt szolgáltató eszközöktől való *függőség*.⁵ Összességében tehát egy olyan *információs társadalomban* élünk, melyet egyszerre jellemeznek a technológia nyújtotta előnyök, de mindazon a veszélyek is, melyeket az információtól és az információs rendszerektől való *függőség és sebezhetőség* hordoznak magukban.⁶

Hogy mindezeknek mennyi köze van az Európát ért tömeges migrációs hullámhoz? Gondoljunk csak a híradásokra, amelyek a migráció kezdetén annak kezeléséről, majd megállításáról szóltak, majd egyre több és több információ jelent meg a migráció okairól, módjáról, hatásairól stb. Minél inkább beleássuk magunkat az elmúlt időszak tömeges migrációhoz kapcsolható eseményeibe, annál inkább tudatosul bennünk, hogy a kor legmodernebb, bizonyos nem kinetikus tevékenységeit véljük felfedezni, az *információs műveleteket*. *A ki által, melyik oldalon, ki ellen, milyen módon* stb. kérdések vizsgálata után arra a következtetésre jutunk, hogy az élet minden területén, mindenki által és ellen, minden rendelkezésre álló eszközzel és módon, irányított és összehangolt információs tevékenységekről beszélhetünk.

Ennek a komplex küzdelemnek a bemutatásához elsőként az információs forradalom hatását vizsgálom a társadalom és a konfliktusok vonatkozásában. Ezt követően elemzem az elmúlt időszak tömeges migrációhoz köthető eseményeit, majd az ezekben fellelhető információs műveletekre utaló tevékenységeket. Végezetül az ezekből az összefüggésekből levont következtetések alapján keresem a választ a fenti kérdésekre.

⁴ Brian Nichiporuk – Carl H. Builder: Societal implications. In: In Athena's camp: preparing for conflict in the information age. RAND, 1997.

⁵ David Shenk: Data smog: surviving the information glut. HarperCollins, 1997.

⁶ Haig Zsolt: Az információs társadalmat fenyegető információalapú veszélyforrások. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2007/3/2007_3_4.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 14.)

A LEGÚJABB KOR TÁRSADALMÁNAK LEGÚJABB KIHÍVÁSA, AZ INFORMÁCIÓ⁷

Megjelenésükkor az első tűzfegyverek, a harcokocsik vagy a repülőgépek mind-mind sokkolták a kor harcosait az első csatákban. Durranások, lőporfüst, gépzaj hatotta át a harcmezőt és okozott riadalmat először a katonák, majd egyre inkább a civilek között. Az évszázadok során az ember által kifejlesztett technológiák egytől egyig helyet kaptak a különböző konfliktusokban, és mind fizikai, mind pszichikai hatásukkal befolyásolták a harc kimenetelét. A francia forradalom, majd jóval később a Nagy Háború pedig tömegessé tette a hadseregeket, és egész kontinensekre és azok teljes népességére kiterjesztette a konfliktust. Így a háború minden dimenziója kitolódott, és a harci technika fejlődésével mind véresebbé, kegyetlenebbé vált. Ebben a fejlődésben közös volt, hogy a háború valamennyi technikai eszköze fogható, tapintható, hallható stb. volt, és *hatásukat fizikai erejükkel vagy az azzal való fenyegetéssel érték el.*

Volt azonban egy másféle fejlődés is az évszázadok során, melynek szerepe a háború végkimenetelére tekintettel éppannyira fontos, ha nem fontosabb. Ez pedig a vezetéshez – legyen az államé vagy hadseregé – szükséges információ megszerzése, feldolgozása, terjesztése és védelme, vagy éppen az ellenfél megtévesztése, vezetésének zavarása érdekében végbement technológiai és az ezzel járó eljárásbeli fejlődés.⁸ Ez annyira nem új, hogy Szun-ce külön fejezetet szán a kémek alkalmazásának, de a vezetésnek is.⁹

De ha az „Overlord” hadművelet érdekében végzett megtévesztési tevékenységekre gondolunk, vagy az első öbölháború médiakampányára, akkor láthatjuk, hogy az adott kor politikai és katonai vezetői a maguk idejében éppúgy elsődleges fontosságot tulajdonítottak az információnak. Mégis, az elmúlt évszázad legjelentősebb forradalma Garstka¹⁰ szerint az *információs technológia fejlődése volt, amely lehetőséget nyújtott az egyénnek és a különböző szervezeteknek a fejlődés nyújtotta lehetőségek kihasználására, ezzel határozottan megváltoztatva a világot, amelyben élünk.* Véleménye szerint az információs kor:

1. megváltoztatja a gazdaság létrehozásának a módját;
2. megváltoztatja a hatalom meg- és elosztását;
3. növeli a komplexitást;
4. csökkenti a távolságot a Földön;
5. csökkenti az időt, ezzel felgyorsítja életünket.¹¹

A fentieket elfogadva úgy gondolom tehát, hogy a társadalom egészére *globálisan*, az életünk minőségére és minden területére pedig *individúálisan* ható komplex kihívás ez a kor, amelyben az ember és a közösség túlélésének alapvető eleme, feltétele az információ. Éppen ezért – Arquilla¹² szavaival élve – *az információs kor konfliktusai a „tudásról” fognak*

⁷ Uo.

⁸ Munk Sándor: Az információs műveletek típusai és modelljei. Csak információs támadás és védelem? <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2002/1/z-02/chapter1.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 14.)

⁹ Szun-ce: i. m.

¹⁰ John J. Garstka az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Miniszteri Hivatala Haderő Transzformációs Irodája Műveletek és Elvek Osztályának helyettes igazgatója, valamint a hálózatalapú hadviselés elismert szakértője.

¹¹ David S. Alberts – John J. Garstka – Frederick P. Stein: i. m.

¹² John Arquilla jelenleg a Haditengerészet Egyetemének professzora. Az első öbölháborúban Schwarzkopf tábornok, később Rumsfeld tanácsadója volt. Kutatási területe a nemzetközi kapcsolatok és a kiberháború vagy hálózatalapú háború.

szólni – azaz ki mit tud, hol és mikor, és miért –, és arról, hogy mennyire érzi biztonságban saját, illetve az ellenfél „tudását” a közösség, a társadalom, a haderő vagy más szereplők.¹³

Véleményem szerint a helyzet komplexitását elsősorban a *hozzáférés* és a *befolyásolás* képessége határozza meg. Úgy gondolom, hogy a mai kor emberének információfüggőségét párhuzamba lehet állítani a drogon élő, ahhoz ragaszkodó, érte mindent megtevő emberekével. Nézzük csak meg a fiatalabb, de akár a középkorosztály elmagányosodását, ahogy a beszélgetés, a közösségi élet helyett az okostelefonok világában, szemét fel sem emelve annak „képéről” közlekedik, eszik, él. Így magától értetődőnek látszik, hogy befolyásolásuk, véleményük formálása ezt a függőséget kihasználva csak megfelelő *technológiai* és *pszichológiai felkészültséget* és persze *akaratot* igényel. Ugyanakkor a megfelelően felkészült – akár amatőr – személy is könnyedén okozhat akarva vagy akaratlan károkat. Ma már az információ, illetve az információs technológia, valamint az *információs kor fegyverei egyre könnyebb elérésének, birtoklásának és használatának lehetősége növeli az esélyét annak, hogy az eddig tehetetlen ellenfélből komoly ellenséget kreáljon.*¹⁴

A 20. század végi gondolkodók olyannyira komolyan vették az információs forradalom kihívásait, hogy az azokból fakadó kockázatok és kihívások, valamint a lehetőségek kapcsán már egyenesen információs hadviselésről kezdtek beszélni. 1995-ben Libicki¹⁵ ezt már megfogalmazta és felosztotta különböző területekre, úgymint:

- vezetési és irányítási hadviselés;
- hírszerzésalapú hadviselés;
- elektronikus hadviselés;
- lélektani hadviselés;
- hacker-, illetve szoftveralapú támadások az információs rendszerek ellen;
- információs gazdasági hadviselés (háború a kereskedelmi információ ellenőrzésével);
- kiberháború (harc a virtuális térben).¹⁶

Nem sokkal később, felismerve a helyzet komolyságát, 1998-ban megalakult a Vezetési és Irányítási Rendszerek Iskola, melynek tanfolyamán¹⁷ már a Libicki-féle felosztást és elveket oktatták. Talán nem véletlen, hogy ez az oktatási intézmény az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogsága Egyetemén belül alakult meg, hiszen a mai napig ez a haderőnem biztosítja az azonnali reagáló, elsőként bevethető erőket.

Az ügy fontosságának megfelelően más államok, katonai szövetségek, köztük a NATO is kiemelt figyelmet szentelt és szentel ma is ennek a veszélynek. Így az információs műveletekre vonatkozó, hat éve kiadott doktrínában már megállapítja, hogy *az információs tevékenységek olyan tevékenységek, amelyek az információra és az információs rendszerekre hatnak. Bármelyik szereplő végrehajthatja.*¹⁸ Talán ezzel ellentétesnek tűnik az ugyanitt fellelhető, az információs műveleteket meghatározó definíció, mely szerint: *Az információs*

¹³ John Arquilla – David Ronfeldt: A new epoch – and spectrum – of conflict. In: In Athena's camp: preparing for conflict in the information age. RAND, 1997.

¹⁴ David S. Alberts – John J. Garstka – Frederick P. Stein: i. m.

¹⁵ Martin C. Libicki a RAND testület menedzsentjének egyik vezető tudósa és a RAND doktori iskolájának a professzora. Kutatási területe az információs technológia hatása a honi és a nemzeti biztonságra.

¹⁶ Martin C. Libicki: What is Information Warfare. ACT, 1995.

¹⁷ Ez az egyéves tanfolyam – melynek 2000–2001-ben magam is a hallgatója voltam – a jövő vezetőit készítette fel az információs hadviselésre. Az előadók között volt Libicki és Garstka is. Mára Expedíciós Hadviselés Tanfolyam néven összeolvadt egy másik kurzussal.

¹⁸ AJP 3-10. Allied Joint Doctrine for Information Operations. <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 14.)

*műveletek olyan katonai¹⁹ funkciók, amelyek tanácsokkal és koordinációval támogatják a katonai információs tevékenységeket azért, hogy ezzel megfelelő hatást érjünk el az ellenfél, a lehetséges ellenfél és a NATO Atlanti Tanács által jóváhagyott más csoport akarata, felfogása és képességei ellen, a Szövetség küldetésének céljai támogatása érdekében.*²⁰

A többéves műveleti tapasztalat és a további fejlődés kapcsán a Libicki-féle osztályozás tehát tovább formálódott és finomodott. Az információs műveletek napjainkra kialakult, a NATO által meghatározott területei a következők:

- lélektani műveletek (Psychological Operations – PSYOP);
- jelenlét, megjelenés, forma (Presence, Posture, and Profile – PPP);
- műveleti biztonság (Operations Security – OPSEC);
- információvédelem²¹ (Information Security – INFOSEC);
- megtévesztés (Deception);
- elektronikai hadviselés (Electronic Warfare – EW);
- fizikai megsemmisítés (Physical Destruction);²²
- fontos vezetőkkel való kapcsolat (Key Leader Engagement – KLE);
- számítógép-hálózati műveletek (Computer Network Operations – CNO);²³
- civil-katonai együttműködés (Civil-Military Cooperation – CIMIC).²⁴

A doktrína a fentiek mellett külön figyelmet szentel a közösségi ügyeknek (Public Affairs – PA), azaz a tájékoztatási tevékenységnek is, amely ennek az írásnak a szempontjából is jelentős.

A TÖMEGES MIGRÁCIÓ – KIHÍVÁS VAGY FENYEGETÉS?

Mióta ember él a Földön, vándorol. Ki a nyáját követi, ki egy jobb élet reményében, ki a puszta túlélésért költözik. Ez a helyváltogatás azonban nem mindig, sőt az esetek többségében egyáltalán nem „fájdalommentes”. Ha csak honfoglaló őseinkre gondolunk, már vitát generálhat az ok, a mód és az eredmény. Míg mi szeretünk a hősi legendára emlékezni, addig egyes történészek menekülésről, a környező szláv népek pedig erőszakról és népirtásról beszélnek. Tehát minden nézőpont kérdése csupán, vagy a rideg tényeké? Úgy gondolom, mindkettő. A legfontosabbnak mégis az okot gondolom, amely kiváltja az elvándorlási kényszert. Tény, hogy a migrációs válság kialakulhat természetes vagy ember okozta okok miatt, és lefolyhat határokon belül és kívül.²⁵ A válságot azonban sokkal inkább a környezetre kiváltott hatás okozza. A vándorlás dimenziói térben és időben, a vándorló tömeg méretei és viselkedése, valamint a környezet, amin keresztül és ahova tartanak határozzák meg összességében, hogy „csak” kihívásról, kockázatról, vagy egyenesen veszélyről, esetleg válságról beszélünk.²⁶

¹⁹ Tehát az ebben a meghatározásban lévő katonai jelző némileg ellentétesnek tűnhet az előző bármelyik szereplő megállapítással. Tekintve azonban, hogy a doktrína a katonai szövetségre vonatkozik, ez érthető.

²⁰ AJP 3-10.

²¹ Az OPSEC része.

²² Kettős értelemben vett fizikai megsemmisítés. Egyfelől a C2-rendszerek elleni támadás, másfelől olyan katonai akciók, melyeknek „üzenete” van. Ez utóbbi pszichológiai hatása miatt „átlóg” a PSYOP területére.

²³ Számítógép-hálózaton folytatott támadás (CNA), kihasználás (CNE) vagy védelem (CND).

²⁴ AJP 3-10.

²⁵ International Organization for Migration. <http://www.iom.int/mcof> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

²⁶ Dr. Szalkai-Szell Attila: Migránsok, menekültek és bevándorlók. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_3/15_3_forum_szalkai_szell_A4.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 15.)

1999 májusában a NATO akkori azonnali reagálása erejét – AMF(L)²⁷ – mozgósították és bevetették Albániában. Az ok nem harcbavetés volt. A Jugoszlávia teljes szétesése ellen küzdő szerbek etnikai tisztogatásba kezdtek Koszovóban, aminek eredményeként egyetlen hét leforgása alatt több százezer albán származású koszovói lakos hagyta ott mindenét és lépte át a határt Albánia felé. Az albán állam sem gazdaságilag, sem fizikailag nem volt képes megbirkózni az emberáradattal. Humánkatasztrófa fenyegetett. A nemzetközi szervezetek ugyan mindent megtettek, de csak a NATO volt képes szervezett, biztonságos körülményeket teremteni és az ellátásban, elhelyezésben, gondoskodásban segíteni.

Az erre a feladatra alakult AFOR²⁸ „Allied Harbour” művelete négy hónapig tartott. Ezt követően az 500 ezer menekült ugyanolyan hirtelenséggel távozott, ahogy érkezett. Mivel ebben a feladatban részt vettem mint hadműveleti tiszt, többfajta tapasztalatot is gyűjtöttem. Ezek közül is kiemelkedik azonban, hogy bár a NATO-erők mindent megtettek a minden oldalú gondoskodás terén, a legnagyobb fejlődést a műveletek során a *civil-katonai kapcsolatok*, a *lélektani műveletek* és a *tájékoztatás* terén láttam. Ennek egyik legkézzelfoghatóbb jele az volt, hogy a műveleti központban az első hetekben nem látott, nem ismert, új személyek jelentek meg, akiknek a tevékenysége gyorsan elsődleges hangsúlyt kapott. Ezek a tevékenységek a következők voltak:

- a műveletek kezdetén
  - a menekültek tájékoztatása – hova mehetnek, mit tehetnek, mire vigyázzanak stb.;
  - a menekültek meggyőzése – ne menjenek tovább, maradjanak a táborokban, családoknál, ne folytassanak toborzást, ne féljenek stb.;
  - a helyi lakosság tájékoztatása – ki kicsoda (NATO, ENSZ stb.), milyen támogatást adhatnak-kaphatnak;
  - a helyi lakosság meggyőzése – fogadjanak be menekülteket, kerüljék a bűnözőket stb.;
  - a részt vevő és más támogató államok tájékoztatása – küldjenek még csapatokat, segílyt stb.
- a műveletek során
  - az előzőek, de kiegészültek a *műveleti biztonságért* tett lépésekkel és a *fontos vezetőkkel való kapcsolattartással*.
- a műveletek végén
  - az előzőek, de a menekültek tájékoztatása terén kiegészültek a következőkkel: várjanak a hazatéréssel, várják meg, amíg a NATO a biztonságot szavatolja.

Ez a majd' féléves misszió gyakorlatilag lefedte a menekültválság teljes spektrumát. Másfél évtizeddel később aztán újabb menekülthullám érte el Európát. Ezt azonban már nem lehetett, nem lehet helyi válságként kezelni. Míg az előző esetben Európán belül, aránylag kis helyen, összességében egymillió menekült²⁹ okozott egy gyorsan lefolyó, jól kezelhető válságot, melynek során Európa és a NATO egységesen volt képes fellépni, a mostani válság minden tekintetben más. Így:

- ok: a háborús üldöztetés mellett megjelenik a gazdasági cél;
- hely: a migráció elsődleges forrása Szíria, de érkeznek iraki, afgán, pakisztáni, bangladesi, koszovói „menekültek” is;
- cél: a „menekültek” egy jelentős része nem szándékozik hazatérni;

²⁷ ACE (Allied Command Europe) Mobile Force – Land.

²⁸ Albanian Force.

²⁹ A koszovói albánok egy jelentős része, 400–500 ezer fő Macedóniába menekült.

- méret: bár a délkeleti irányból mintegy egymillió főről beszélünk, nem szabad elfelejteni vagy külön kezelni a délnyugati irányból érkező másik egymillió főt;
- idő: ez a válság már messze meghaladta a balkánit, és vélhetőleg nem ér véget egyhamar, mivel a kiváltó okok még mindig fennállnak;
- kezelés: sem egységes európai álláspont, sem NATO-reakció nincs, sőt a válság megosztja az uniót és a világot egyaránt;
- média- és társadalmi támogatottság: a jelenlegi válságban szinte elsődleges szerepet kap a tájékoztatás és a propaganda; nem igazán fedezhető fel független híradás; attól függően, hogy melyik fél oldalán áll – támogatja vagy ellenzi a bevándorlást –, a tudósítás csak egyféle szemszögből, nemegyszer a valóságot torzítva mutatja be a helyzetet.

Ez utóbbi megfigyelés egyébként igazolja azt a tételt, hogy *minden válság a nemzetközi média reflektorfényei előtt történik. A közvélemény megértésének és támogatásának fenntartása léteérdeke minden demokratikus kormányzatnak, és ez alapvetően befolyásolja minden lehetséges lépésüket, amelyek magukban foglalják a katonai akciókat is, valamint azt is, hogy ezeket hogyan prezentálják a különböző hallgatóságoknak.*³⁰

Érdemes tehát megvizsgálni más szemszögből is, hogy tulajdonképpen *mely szereplők, milyen formában és milyen szerepkörben* érintettek ebben a migrációs válságban. Ezek, a teljesség igénye nélkül:

- menekültek: mintegy 4,7 millió szíriai civil kényszerül elhagyni hazáját³¹ a polgárháború elől, de a környező országok közül egyedül Törökország fogadja be őket; a menekültek egy biztonságosabb és jobb élet reményében elindulnak Európa, elsősorban Németország felé;
- gazdasági bevándorlók: több millió, többnyire alacsony képzettségű, elsősorban férfi, akik a családjuk előtt indulnak Európába, hogy munkát találjanak, és onnan támogassák az otthon maradtakat addig, amíg azok utánuk nem mennek; céljuk Nyugat-Európa és Skandinávia;
- Szíria mint „küldő” állam: a hatalmon lévő, hagyományos rezsim ereje az arab tavaszt követően meggyengült, majd az amerikai támogatású felkelők harcot indítottak a hatalomért; az egyre erősödő Oroszország a rezsimet támogatja, ezért egyfajta patthelyzet alakult ki, a polgárháború erősödik, növekszik a menekültek száma; az egyetlen lehetséges irány Törökország;
- más „küldő” államok: a harmadik világban bekövetkezett demográfiai robbanás következtében túlnépesedett, de gazdaságilag gyenge államok, valamint a destabilizált Afganisztán és Irak lakossága elhagyja a reménytelen országot Amerika és Európa irányába tartva; az egyik gyűjtőhely Törökország;
- Iszlám Állam: a korábban csak terrorszervezetként aposztrofált csoport „kvázi” államot hoz létre és akadály nélkül terjeszkedik; egyfelől híveket toboroz a csalódott muszlim lakosságból, másfelől elüldözi a neki nem tetsző embereket; a környező országokban polgárháború dúl, vagy nem engedik be a menekülteket, akik számra a legrövidebb út Törökországon át vezet;
- más nemzetközi terrorszervezetek: csatlakoznak és hűséget esküdnek az ISIL³²-nek, térítenek és/vagy kivégeznek, elüldöznek;

³⁰ AJP 3-10.

³¹ <http://syrianrefugees.eu/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

³² Islamic State of Iraq and the Levant.

- Amerikai Egyesült Államok: bár határozottnak tűnő stabilizációs külpolitikát folytat a Közel-Keleten, az eredmény inkább a helyzet romlása, a teljes destabilizáció; viszont ahelyett, hogy a migráció okának a megszüntetéséért tenne, Európát gyözködi a helyes irányról a befogadás tekintetében;
- Oroszország: a krími és az ukrajnai expanziót követően Európa tétovaságát és a NATO tétlenségét látva alkalmasnak látja az időt, hogy „felmelegítse” a régi kapcsolatokat; minden fórumon és irányban az orosz állam erejét hangsúlyozza;³³
- Törökország: az egyetlen valóban befogadó állam, több millió menekülttel az országban zárja a szíriai és az iraki határt; Európa és a NATO tétlensége miatt elérkezettnek látja az időt, hogy benyújtsa a számlát: a tét az unióhoz való csatlakozás és a kurd helyzet rendezése török módra; stratégiai partnere és a csatlakozás legnagyobb ellenzője Németország;
- Európa mint „befogadó”: Európa több részre szakadt; a gazdaságilag erősebb, de a migráció első hullámától távolabb eső országok liberális szellemben agitálják a „határövezet” országait a „helyes útra”, ami erősíti a belső hatalmat; amikor a határországok átengedik az első hullámot, azonnal változik a kommunikáció és a belső hatalom meggyengül;
- Magyarország: a konzervatív kormány lezárja a határokat, és csak addig tartja fel a migránstömeget, amíg az fizikailag és erkölcsileg lehetséges; a támogatás teljes hiányát látva átengedi az első nagy hullámot, kikényszerítve ezzel, hogy a nyugati államok is „színt valljanak”;
- Magyar Honvédség: az egyetlen valóban hatékony erő a határon, mert csak az MH rendelkezik azonnal bevethető csapatokkal, megfelelő eszközparkkal és hatékony vezetéssel; az egyetlen probléma a jogi háttér megteremtése; a kormány látva, hogy katonák nélkül ez sem megy, megszavaztatja az Országgyűléssel a szükséges törvénymódosításokat; az MH nincs teljes egészében felkészítve és felszerelve a feladatra, de a törvényi változásoknak hála ez a helyzet heteken belül rendeződik;
- és végül a hazai és a nemzetközi média: minden tudósító, újságíró, politikus és politológus szakértő megszólal; a legnagyobb és a legismertebb csatornák mindenkit kivétel nélkül „szegény háborús menekültként” jegyeznek és a magyar „kegyetlen és kirekesztő politikát” ostorozzák, a hazai közmédia viszont az ország lakosságát akarja meggyőzni a migráció veszélyeiről; mindkét oldal csak a saját véleményét mondja; probléma: a nemzetközi média nézettsége nagyobb.

Természetesen lehetne még sorolni más szereplőket is, akik helyzetüknél és jelentőségüknél fogva szintén befolyással voltak, vannak az eseményekre. Ezek felsorolása azonban nem adna már többet a lényeghez.

Úgy gondolom tehát, hogy a biztonsági stratégiánkban foglaltakhoz képest a migráció – amely a 21. század egyik kihívása – méreteinél és a belőle fakadó problémahalmaznál fogva is már kockázattá vált, a közeljövőben viszont komoly fenyegetéssé válhat.³⁴

³³ Michael Martinez: Putin: 'If necessary, we will use' advanced military capability in Syria. <http://edition.cnn.com/2015/12/19/middleeast/syria-russia-violence/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

³⁴ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

INFORMÁCIÓS MŰVELETEK A MIGRÁCIÓ SORÁN

Az előzőekben taglaltak alapján egyértelműnek tűnik, hogy mind a két esemény – az információs forradalom és a tömeges migráció – külön-külön is jelentős kihívást jelentenek mindennapi életünkre. A továbbiakban azt fogom megvizsgálni, milyen információs műveletek vagy azokra utaló, azokhoz hasonló tevékenységek voltak felfedezhetők a válság eddigi történetében. Ehhez elsősorban a médiában megjelent híreket és a saját tapasztalatokat tudom csak segítségül hívni. Ezért elsődlegesen csak az általam lényegesebbnek gondolt példákat emelem ki.

- lélektani műveletek
  - ISIL: minden csatornán – előszeretettel az interneten – az elfoglalandó vagy elfoglalt területeken élő civileket, helyi lakosokat fenyegeti „kivégzéses” videófelvételekkel az esetleges ellenállás megtörése, az egyet nem értők elüldözése érdekében;^{35, 36} a Nyugat irányába pedig álhíreket és fenyegető üzeneteket küld zavar- és félelemkeltés céljából.^{37, 38, 39}
  - EU és az Amerikai Egyesült Államok: a magyar kormány irányába annak menekültpolitikája ellen tiltakoznak, bár a cél nem egyértelmű: a magyar kormány támadása inkább belpolitikai propagandának tűnhet, mivel nem követelnek semmit, pusztán elítélnék.^{40, 41, 42}
  - Magyarország: minden létező kommunikációs csatornán – az internettől a televízióig és a plakátokon keresztül – migrációellenes kampányt folytat, melynek célközönsége egyfelől a bevándorlók, másfelől mindenki más, aki a bevándorlást támogatná; a magyar nyelvű üzenetek azonban ezt a tevékenységet inkább a propaganda kategóriába sorolják.^{43, 44, 45}

³⁵ Iraq: Isis advance threatens civilians. <https://www.hrw.org/news/2014/06/12/iraq-isis-advance-threatens-civilians> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

³⁶ Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam. Terrorizmus 2.0 – Történet, ideológia, propaganda. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Kossuth Kiadó, Budapest, 2006, 166–167.

³⁷ Leo Hohman: ISIS smuggler: We will use refugee crisis to infiltrate the west. <http://www.wnd.com/2015/09/isis-smuggler-we-will-use-refugee-crisis-to-infiltrate-west/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

³⁸ Hannah Roberts: ISIS threatens to send... <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gaddafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIS-threatens-send-500-000-migrants-Europe-psychological-weapon-bombed.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

³⁹ Charlotte McDonald-Gibson: How ISIS threatens Europe. <http://time.com/3720076/isis-europe-migrants/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 10.)

⁴⁰ Ulrike Dauer: Austria, Hungary clash on migrant policy. <http://www.wsj.com/articles/austria-hungary-clash-on-migrant-policy-1442065231> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁴¹ Migrant crisis: Hungary ambassador to US defends migrant policies. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34265238> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 18.)

⁴² Már a BBC is a magyar plakáthabórotól hangos. http://hvg.hu/itthon/20150614_Mar_a_BBC_is_a_magyar_plakathaborutol_han (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁴³ Toroczkay László: Message to illegal immigrants from Hungary. <https://www.youtube.com/watch?v=fgJRjy2Xc0c> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁴⁴ Rajcsányi Gellért: Lehetetlen a mérsékelt Iszlám? http://mandiner.blog.hu/2015/12/06/lehetetlen_a_mersekelt_iszlam_egy_muszlim_doktorino_vallomasa_iszlamrol_es_radikalizmusrol# (Letöltés időpontja: 2015. 12. 19.)

⁴⁵ Rosalyn Warren: Why are refugees going to Germany and will they stay. <http://www.buzzfeed.com/rossalynwarren/why-are-refugees-going-to-germany-and-will-they-stay#.sdzNmeagw> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

- és végül egy *tisztázatlan szereplő*: a menekültek folyamatos befolyásolása a német álom elérése érdekében.⁴⁶
- jelenlét, megjelenés, forma
  - Magyarország: a kormány határozottságot, elszántságot mutat mind a bevándorlók, mind a szövetségesek felé; ennek egyik megjelenési formája a határszakaszra felvonultatott és nagy nyilvánosságot kapott *demonstratív erő*,⁴⁷ amely éppúgy üzenet a bevándorlók és a világ, mint a magyar lakosság felé;
  - Oroszország: erőt és elszántságot mutat a világnak, de főleg az Amerikai Egyesült Államoknak; ennek egyik jele, hogy a legfontosabb amerikai hírcsatornák foglalkoznak az orosz jelenléttel Szíriában;^{48, 49}
  - ISIL: a saját zászló, az alkotmány, a kvázi államszervezet, a fekete ruházat és a zsákmányolt fegyverzet felvonultatása részeit képezik az ellenség elrettentésének és a támogatók bizalma erősítésének.
- műveleti biztonság
  - idekapcsolódva inkább érdekességképpen említeném meg azt a magyar katonai igényt, amelynek kapcsán a katonák névtáblái helyett – a rendőrökhöz hasonlóan – azonosító számokat gyártottak le.
- megtevesztés
  - ISIL: a közelmúlt párizsi terrorcselekményei bizonyították, hogy azok az aggodalmak, miszerint terroristák vegyülhetnek az ellenőrizetlenül hömpölygő menekültáradatba, valósnak bizonyultak; a szíriai papírokkal ellátott merénylők gond nélkül jutottak célpontjaik közelébe és tudták végrehajtani az öldöklést;
  - a migránsok jelentős része adta ki magát szíriai menekültnek, csak hogy Németországba juthasson;
  - jelentős mennyiségű álhír jelent meg az internet közösségi oldalain, amelyek a radikalizmust, a bevándorlásellenességet és az idegengyűlöletet igyekeztek növelni.⁵⁰
- elektronikai hadviselés
  - a migránsok illegális bejutását Európába erre szakosodott embercsempészek szervezik; a határőrizet híradásának a figyelése ma már épp annyira nem akadály nekik, mint amennyire az ő vezetési hálójuk lehallgatása az állami szerveknek;
  - szintén az embercsempészek által alkalmazott módszerekhez tartoznak az útvonalakat figyelő, ellenőrző elektronikai felderítő – légi, földi, vízi – eszközök felderítése, zavarása, megsemmisítése.⁵¹
- fizikai megsemmisítés

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Dunai Márton: Hungary beefs up border with army, warns migrants to stay away. <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-law-idUSKCN0RL1K220150922> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 15.)

⁴⁸ John Rogin – Elli Lake: New Russian air defenses in Syria keep US grounded. <http://www.bloombergview.com/articles/2015-12-17/new-russian-air-defenses-in-syria-keep-u-s-grounded> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 19.)

⁴⁹ Matthew Chance: On board the warship Moskva: The naval power behind Russia's air war in Syria. <http://edition.cnn.com/2015/12/17/middleeast/syria-russian-warship-moskva/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁵⁰ Pamela Geller: Muslim migrants raping women and children in camp in Germany. <http://pamelageller.com/2015/09/document-muslim-migrants-raping-women-and-children-in-camp-in-germany.html/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁵¹ Matthew Chance: i. m.

minden arra képes fél alkalmazza valamilyen szinten az ellenérdekelte felek vezetési rendszerének a megbontását; az ISIL és az ismert embercsempészbandák vezetőit, a migránsok közé rejtőző személyeket, a vezetéshez szükséges kommunikációs eszközöket elsősorban az Amerikai Egyesült Államok, de a párizsi terrorcselekmények óta szinte az egész EU figyeli, és alkalomadtán semlegesíti.⁵²

- fontos vezetőkkel való kapcsolat
  - a migrációs válság és annak okai kezelése kapcsán – stratégiai szinten – élénk tárgyalások zajlottak különböző állami és nem állami vezetők, illetve szervezetek között; így felértékelődött a magyar–török, a magyar–bajor kapcsolat, míg a szerb és a horvát vezetőkkel való tárgyalások váltakozó eredménnyel jártak;
  - az MH a válságban érintett összes megyében folytatott katonai tevékenységeket, melyek kapcsán minden helyileg illetékes rendőr, katasztrófavédelmi, illetve közigazgatási vezetővel falutól a megyei szintig folyamatos kapcsolattartás és egyeztetés jött létre.
- számítógép-hálózati műveletek
  - nem állami szereplők: az Anonymus nevű hackerszervezet interneten hirdetett háborút az ISIL ellen,⁵³ ezzel közvetve hatással van a világhálón folyó, a migrációt gerjesztő, irányító vagy befolyásoló tevékenységekre; a migránsok részére útmutatást adó mobiltelefonokra letölthető applikációk⁵⁴ viszont folyamatosan frissülnek, ezzel segítve őket az éppen aktuális útvonal irányába; a migrációellenes szervezetek, egyének pedig különböző igaz vagy csak igaznak tűnő híreket terjesztenek a Facebookon és más közösségi megosztós oldalakon,⁵⁵ hogy szítsák a migránsok elleni gyűlöletet.
- civil-katonai együttműködés
  - Magyarország: a magyar határon kialakult válsághelyzet kifejezetten előtérbe helyezte a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és a kormányzati, valamint a nem kormányzati szervezetek közötti együttműködést; a menekültekről való gondoskodás terén a segélyosztásban jártas szervezetek és a támogatásban, biztósításban rutinos katonai alakulatok gyakorlatilag hasonlóan tevékenykedtek, mint a külföldi missziókban.
- tájékoztatás
  - ISIL: a közismert „fejlevágós” videók mellett azért ott vannak az iszlám harcosainak hősi életet és szűz lányokat ígérő toborzó, valamint az Iszlám Állam mintaszerű működését népszerűsítő, egyébként profi kivitelű filmek, plakátok, reklámok is; az Európában élő korábbi bevándorlók csalódott gyermekei és a céltalanul ögyelgő muszlim fiatalok fogékonyak az üzenetekre, és vagy beállnak harcolni, vagy megtanulnak terrorista merényleteket elkövetni, ami ellen Európának nincs hatékony ellenlépése.

⁵² Akár egy katonai támadás. <https://szabadiport.wordpress.com/2015/08/29/akar-egy-katonai-tamadas-igy-koordinálnak-az-illegalis-migrációt-az-embercsempeszek-gps-okostelefon-es-facebook/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 15.)

⁵³ Ari Levi – Anita Balakhrstan: What Anonymous can really do to ISIS. <http://www.cnbc.com/2015/11/18/what-can-anonymous-really-do-to-isis.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 18.)

⁵⁴ Telefonos alkalmazást fejlesztettek ki a migránsok számára. <http://www.vg.hu/kozelet/kozeleti-hirek/telefonos-alkalmazast-fejlesztettek-ki-a-migransok-szamara-459033> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 20.)

⁵⁵ Pamela Geller: i. m.

- Amerikai Egyesült Államok: a CNN által „közvetített” migrációs híradások a magyar határról nemegyszer voltak egyoldalúak, megrendezettek, vagy éppen butaságot állítottak; az egyszerű, alapvetően liberális gondolkodású amerikai állampolgár részére azonban átment az „üzenet” és egyértelműen Magyarország ellen hangolta;
- Oroszország: a putyini tökéletes világ, az ébredő orosz medve, az erő reklámozása és vele szemben a hedonista, gyenge és hazug Amerika lejáratása, amelyet zsidó érdekek mozgatnak a háttérben; ugyanakkor egyértelmű állásfoglalás mellett, hogy nem fogadnak be menekülteket; az orosz emberek számára fontos értékek mentén azonnal a szívükhöz találó üzenetek;
- Magyarország: a tömeges migráció kapcsán talán a leginkább szemmel látható, érzékelhető az a fajta kommunikáció, amellyel naponta találkozunk; a kezdeti, migránsveszélyre figyelmeztető üzenetektől mára eljutottunk a nemzeti konzultációig és a kvótarendszer elleni szavaz(tat)ásig.

A felsorolás végén tanulságul az vonható le, hogy igaz a bevezetőben írt megállapítás, miszerint az információs technológiát kihasználva az azon alapuló tevékenységeket ma már mindenki alkalmazza mindenki ellen, legyen az állam, szervezet vagy egyén, függetlenül attól, hogy civil vagy hivatalos. A harc kimenetele pedig a tudáson, a befolyásolási képéségen múlik.⁵⁶

KÖVETKEZTETÉSEK

Az előző fejezetekben foglaltak alapján – véleményem szerint – egyértelművé vált, hogy információs társadalomban élünk. Olyan közösségben, amely annak az információs forradalomnak köszönheti létrejöttét, amelynek hatásai:

- a hagyományos hierarchia-rendszerek gyengítése;
- a transznacionális vállalkozás típusai lehetővé tétele;
- a nemzeti szuverenitás néhány hagyományos kiváltságának eltörlése voltak.⁵⁷

Leegyszerűsítve, az eddigi fizikai határok és a távolság eltűntek, a hatalomról alkotott fogalmak megváltoztak, és ezzel a háborúról alkotott korábbi elképzeléseknek is változniuk kell. A jövő háborúja már nem – nemcsak – katonai erők között zajlik, hanem magában foglal nem állami szereplőket, civileket is, vagyis Martin Van Creveld⁵⁸ szerint *irregularizálódik*, és ezzel a Clausewitz-féle háborúfelfogás változik.⁵⁹ Tehát az akaratumk érvényesítése, az ellenségre kényszerítése ma már nem csak erőszakos eszközökkel történik. A hatalomért folyó harcban cél, eszköz és mód az információ.

Az előző fejezetekben tárgyalt, jelenleg is folyó tömeges migrációs válságot elemezve azokra a következtetésekre juthatunk, hogy:

- *a migráció oka* a vezető hatalmaknak nem igazán fontos, hiszen az Amerikai Egyesült Államok minden katonai beavatkozásának az adott térség destabilizációja volt az eredménye; Amerika árnyékában az EU folyamatosan megosztott, nem tud, nem is akar egységesen fellépni a stabilizáció érdekében;

⁵⁶ Munk Sándor: i. m.

⁵⁷ Brian Nichiporuk – Carl H. Builder: i. m..

⁵⁸ Izraeli történész, a Tel-Aviv Egyetem professzora.

⁵⁹ David S. Alberts – John J. Garstka – Frederick P. Stein: i. m.

- *a migráció gerjesztése* egyes államok, szervezetek érdeke: az ISIL erőt mutat, megosztja a Nyugatot, Törökország előnyös tárgyalási pozícióba kerül az unióval szemben, Oroszországgal szemben egy gyenge EU nem képes határozott szankciókra, egy destabilizált, megosztott Európa pedig előbb-utóbb megtörik; a „német álom” reklámozása nem német kezdeményezés; a szórólapokat a menekülttáborokban, illetve „menet közben” kapják;
- *a migráció útvonala* azt bizonyítja, hogy lehetőség van annak szabályozására; a délkeleten kulcspozícióban lévő Törökország zsilipként működik; az „útvonal” és a „gerjesztés” szorosan összefüggnek.

Összességében tehát úgy tűnik, a tét Európa jövője, az eszköz pedig a migráció. A fenti következtetések figyelembevételével arra a megállapításra juthatunk, hogy ez a „hatalmi játék” többszereplős, az érdekek összemosódnak. A fenyegetés tehát hibrid, a módszer aszimmetrikus. Ez abban nyilvánul meg, hogy míg a destabilizáció oka a Közel-Keleten az *erőszak alkalmazása a civilek, a polgári lakosság ellen*, addig Nyugat felé haladva ez fegyvertelen, *civil tömeg alkalmazása a fennálló rend (erőszak-monopólium) ellen*.

Európa már csak kulturális gyökerei és a jelenkorra jellemző liberális gondolkodás miatt sem képes a helyzetet határozottan kezelni, így a költséges háborúzást meghagyja az Amerikai Egyesült Államoknak, és inkább információs műveleteket folytat. Ez várhatóan a jövőben tovább erősödik, és az információs technológia, a műveleti eljárások tovább fejlődnek, a háború pedig tovább „civilisedik”.

Úgy gondolom, hogy a NATO egyfajta nosztalgikus vehemenciával veti magát a „hagyományos orosz fenyegetés” megválaszolásába, és *retró* megoldásokat tervez. Kicsit a „dobozon kívül gondolkodva” azonban nagyobb figyelmet szentelhetne a „nem annyira hagyományos” fenyegetések „nem annyira hagyományos” megválaszolására, aminek egyik legmegfelelőbb módja az információs műveletek jóval hatékonyabb alkalmazása lehetne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf
- AJP 3-10. Allied Joint Doctrine for Information Operations. <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- Akár egy katonai támadás. In: Szabadiport. <https://szabadiport.wordpress.com/2015/08/29/akar-egy-katonai-tamadas-igy-koordinalkak-az-illegalis-migraciót-az-embercsempeszek-gps-okostelefon-es-facebook/>
- Alberts, David S. – Garstka, John J. – Stein, Frederick P.: *Network Centric Warfare: Developing and Leveraging Information Superiority*. CCRP Publication Series; 2nd Edition, 2000. ISBN 9781579060190.
- Arquilla, John – Ronfeldt, David: *A new epoch – and spectrum – of conflict*. In: In Athena's camp: preparing for conflict in the information age. RAND, 1997. ISBN 0-8330-2514-7.
- Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam. TERRORIZMUS 2.0 – Történet, ideológia, propaganda*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Kossuth Kiadó, 2016. ISBN 978-963-09-8441-6.
- Chance, Matthew: *On board the warship Moskva: The naval power behind Russia's air war in Syria*. In: CNN. <http://edition.cnn.com/2015/12/17/middleeast/syria-russian-warship-moskva/>

- Dauer, Ulrike: *Austria, Hungary clash on migrant policy*. The Wall Street Journal. <http://www.wsj.com/articles/austria-hungary-clash-on-migrant-policy-1442065231>
- Dunai Márton: *Hungary beefs up border with army, warns migrants to stay away*. http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-hungary-law-idUSKCN0RL1K220150922_
- EU considers military attacks on targets in Libya to stop migrant boats. The Guardian. <http://www.theguardian.com/world/2015/may/10/eu-considers-military-attacks-on-targets-in-libya-to-stop-migrant-boats>
- Geller, Pamela: *Muslim migrants raping women and children in camp in Germany*. In: Pamela Geller Blog. <http://pamelageller.com/2015/09/document-muslim-migrants-rape-women-and-children-in-camp-in-germany.html/>
- Haig Zsolt: *Az információs társadalmat fenyegető információalapú veszélyforrások*. Hadtudomány. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2007/3/2007_3_4.html
- Hohman, Leo: *ISIS smuggler: We will use refugee crisis to infiltrate the west*. World Net Daily. <http://www.wnd.com/2015/09/isis-smuggler-we-will-use-refugee-crisis-to-infiltrate-west/>
- International Organization for Migration. <http://www.iom.int/mcof>
- Iraq: Isis advance threatens civilians. In: Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/news/2014/06/12/iraq-isis-advance-threatens-civilians>
- Levi, Ari – Balakhrstan, Anita: *What Anonymous can really do to ISIS*. In: CNBC News. <http://www.cnbc.com/2015/11/18/what-can-anonymous-really-do-to-isis.html>
- Libicki, Martin C.: *What is information Warfare*. ACT, 1995. ISBN-10: 9996680614.
- Martinez, Michael: *Putin: 'If necessary, we will use' advanced military capability in Syria*. In: CNN. <http://edition.cnn.com/2015/12/19/middleeast/syria-russia-violence/>
- Már a BBC is a magyar plakátháborútól hangos. HVG. http://hvg.hu/itthon/20150614_Mar_a_BBC_is_a_magyar_plakathaborutol_han
- McDonald-Gibson, Charlotte: *How ISIS threatens Europe*. <http://time.com/3720076/isis-europe-migrants/>
- Migrant crisis: Hungary ambassador to US defends migrant policies. In: BBC. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34265238>
- Munk Sándor: *Az információs műveletek típusai és modelljei. Csak információs támadás és védelem?* Hadtudomány. <http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2002/1/z-02/chapter1.htm>
- Nichiporuk, Brian – Builder, Carl H.: *Societal implications*. In: In Athena's camp: preparing for conflict in the information age. RAND, 1997. ISBN-13: 978-0833025142.
- Orbán Viktor: *Egy modern kori népvándorlás zajlik ma szinte az egész világban*. In: Breuerpress. <http://www.breuerpress.com/2015/06/02/orban-viktor-egy-modern-kori-nepvandorlas-zajlik-ma-szinte-az-egesz-vilagban/>
- Rajcsányi Gellért: *Lehetetlen a mérsékelt Iszlám?* In: Mandiner Blog. http://mandiner.blog.hu/2015/12/06/lehetetlen_a_mersékelt_iszlám_egy_muszlim_doktor_novallomasa_iszlámrol_es_radikalizmusrol#
- Roberts, Hannah: *ISIS threatens to send...* <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2958517/The-Mediterranean-sea-chaos-Gaddafi-s-chilling-prophecy-interview-ISIS-threatens-send-500-000-migrants-Europe-psychological-weapon-bombed.html>
- Rogin, John – Lake, Elli: *New Russian air defenses in Syria keep US grounded*. In: Bloomberg View. <http://www.bloombergview.com/articles/2015-12-17/new-russian-air-defenses-in-syria-keep-us-grounded>
- Shenk, David: *Data smog: surviving the information glut*. HarperCollins, 1997. ISBN 978-0062515513. Syrian refugees. <http://syrianrefugees.eu/>

- Dr. Szalkai-Szell Attila: *Migránsok, menekültek és bevándorlók*. Hadtudományi Szemle.
http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_3/15_3_forum_szalkai_szell_A4.pdf
- Szun-Ce: *A hadviselés törvényei*. (Fordította Tőkei Ferenc.) Balassi Kiadó, Budapest, 1998. ISBN 9635061943.
- Telefonos alkalmazást fejlesztettek ki a migránsok számára. In: Világgazdaság. <http://www.vg.hu/kozelet/kozeleti-hirek/telefonos-alkalmazast-fejlesztettek-ki-a-migransok-szamara-459033>
- Toroczky László: *Message to illegal immigrants from Hungary*. In: YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=fgJRjy2Xc0c>
- Warren, Rosalyn: *Why are refugees going to Germany and will they stay*. In: BuzzFeed. <http://www.buzzfeed.com/rossalynwarren/why-are-refugees-going-to-germany-and-will-they-stay#.sdzNmeagw>

Munk Sándor ny. ezredes – Weiszhaar Imre ny. ezredes – Szabó András alezredes:

AZ INFORMATIKAI SZOLGÁLAT 50 ÉVE (1966–2016)

Egy szolgálatörténet keretei

ÖSSZEFOGLALÓ: Az informatikai (korábban REVA) szolgálat ez év júniusában ünnepelte megalakulásának 50. évfordulóját. A lyukkártyás gépi adatfeldolgozástól induló vezetéstámogatás napjainkra eljutott a honvédelmi tárca minden szervezete, ezen belül minden arra jogosult számára elérhető informatikai szolgáltatások koráig. Az évforduló indokolja a múlt áttekintését, rendszerezését. A publikáció célja a szolgálat 50 éves története kereteinek felvázolása, legfontosabb eseményeinek, eredményeinek összegzése, megalapozva ezzel a szolgálatörténet megírását, részterületei kidolgozását.

KULCSSZAVAK: REVA, szolgálatörténet, informatikai szolgálat története

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség Informatikai Szolgálat 2016. június 30-án ünnepi állománygyűlés keretében emlékezik meg megalakulásának 50. évfordulójáról. A vezérkar főnöke 1966. június 27-én rendelte el a jogelőd felső szintű irányítószervezet létrehozását július 15-i hatállyal, amelynek vezetőit augusztusban nevezték ki. Ekkor jött létre a Magyar Néphadsereg Számítóközpontja is. A szakterület 1971-ben vette fel a RENDszerszervezés, Vezetésgépesítés és Automatizálás (REVA), majd 1992-ben az informatikai megnevezést.

Bár 50 év egy ember életében elég hosszú idő, egy szolgálat esetében ez nem így van: az informatikai szolgálat a Magyar Honvédség szakterületei között a „fiatalabbak” közé tartozik. Napjainkra azonban már elérte a fiatal felnőttkort, és vált az egyik legnehezebb, de legreményteljesebb szakterületté. Az MH Informatikai Stratégiája szerint testvér szakterületével, a híradással együtt a jelen és a jövő meghatározó innovációs és hatékonyságnövelő tényezője.

Jelen publikáció az ünnepi rendezvény bevezető előadásának előkészítéséhez kapcsolódóan készült el; 15-20 percben ugyanis lehetetlen 50 év akár csak legfontosabb eseményeit, eredményeit megemlíteni, így felmerült, hogy egy bővebb változat megjelentetésével lehetne emléket állítani a szolgálat múltjának. A rendelkezésre álló idő természetesen nem volt elegendő a történetírás szakmai követelményeinek megfelelő szolgálatörténet kidolgozására, ami több kutató közreműködését és hosszú évek munkáját igényelné.

A fentiek figyelembevételével e publikáció csak a keretek felvázolását tűzte ki céljául, ennek megfelelően – bár jelentős mennyiségű levéltári, irattári és más dokumentum, valamint személyes élmények feldolgozására épül – csak a legfontosabb hivatkozásokat tartalmazza. A publikáció tartalma nem tekinthető teljesnek, azonban a szerzők reményei szerint hozzájárulhat az informatikai szolgálat történetének megírásához, annak egyes részterületei kidolgozásához.

A SZOLGÁLAT MEGALKULÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

Az 1960-as évek Magyar Néphadseregében napjaink informatikai szakterületének előzményei a vezetésgépesítés és automatizálás, illetve ehhez kapcsolódóan a gépi adatfeldolgozás formájában jelentek meg. A vezetés korszerűsítésének szükségessége a haditechnikai fejlődés – a hadseregek gépesítése, az automatizált fegyverek és fegyverrendszerek megjelenése, a rádióelektronikai eszközök elterjedése –, valamint a katonai vezetés hagyományos módszerei által biztosított lehetőségek közötti egyre növekvő mértékű ellentmondásban rejtett.

Vezetésgépesítés és automatizálás, gépi adatfeldolgozás

A szolgálat megnevezésében a rendszerváltásig a vezetésgépesítés és automatizálás fogalma játszott kulcsszerepet. Ez a kifejezés az 1950-es években, ebben a formában gyakorlatilag csak a katonai alkalmazásban jelent meg, mivel a második világháború után a katonai, ezen belül a csapatvezetés állt olyan kihívások előtt, amelyek szükségessé tették a vezetés hatékonysága, operativitása technikai eszközök alkalmazásával történő növelését.

A technikai fejlődés eredményeire épülő, a különböző tevékenységek eredményességét és hatékonyságát növelő *gépesítés és automatizálás* elsőként a korábban emberi vagy állati erővel és kézi eszközökkel végzett munkát váltotta ki, majd a gépeket kiegészítették irányítóberendezésekkel, a gépek irányítását is gépesítették. A *vezetésgépesítés és automatizálás* a katonai alkalmazásban a katonai vezetés, ezen belül a csapatvezetés korszerűsítésének egyik alapvető lehetőségeként, irányaként jelent meg az 1950–1960-as években.

A *gépi adatfeldolgozás* a 20. század közepétől az úgynevezett kis- és középgépekre, a lyukkártyás gépparkokra, majd az 1960-as évektől az elektronikus számítógépekre épült. Az összetettebb adatfeldolgozás lehetősége – elsőként a népszámlálási adatok feldolgozásában – a lyukkártyás berendezések segítségével jelent meg. A vállalatok, igazgatási szervezetek tevékenységében a korszak gyakran használt kifejezése az ügyvitel-gépesítés volt, amely az adminisztratív tevékenység, elsősorban a számvitel, bérszámfejtés, eszköz- és anyaggazdálkodás folyamatainak mechanikus és elektromechanikus gépekkel történő támogatására terjedt ki. Ezt a későbbiekben – a számítógépek egyeduralmukodóvá válásával – váltotta fel a számítástechnika.

A vezetésgépesítés kérdései a szolgálat megalakulásáig

1966-ot megelőzően a vezetésgépesítés kérdéseivel több HM-szerv is foglalkozott. A technikai kérdések az MNVK 5., majd Haditechnikai és Fejlesztési Csoportfőnökség, az adatnyilvántartás, elemzés és szolgáltatás, illetve a vezetéskorszerűsítés kérdései az MNVK 1., majd Hadműveleti és az MNVK 3., majd Szervezési Csoportfőnökség feladatkörébe tartoztak.¹ A szolgálat megalakulásához közvetlenül a békevezetés fejlesztésére létrehozott ún. KÖZ-PONT bizottság tevékenysége vezetett.

Az MNVK 5. Csoportfőnökség 1964 márciusában terjesztette fel az „*Alapkövetelmények a vezetés korszerűsítésére irányuló feladatok megoldására*” című követelményrendszert,² amely szerint meg kell kezdeni az új technikai, köztük számítástechnikai eszközök lehetőségeinek és alkalmazásának megismerését, felmérését, a kapcsolódó vezetési módszerek

¹ Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Különgyűjtemény (KGY) II/b-11. Az MN REVA Szolgálatfőnökség története (1966–1980). (1985. 08. 17.)

² HL MN 1964/T – 21/24. őrzési egység (ő. e.). (1964. 03. 31.)

kidolgozását és a szükséges szervezési változtatások vizsgálatát. A dokumentum azzal számolt, hogy a korszerűsítés végső célja a vezetés automatizálása, amelynek teljes megoldása 1970 utánra várható. A korszerűsítési javaslat lényeges eleme volt a *HM számítástechnikai központjának felállítása*. Ebben az időben már több gépi feldolgozási feladat létezett, és a csoportfőnökségek, szervek számos további igényt körvonalaztak.

Az MNVK 1. és 3. Csoportfőnökség 1964 októberében készített elgondolást és javaslatot a *Magyar Néphadsereg egységes nyilvántartási, adatszolgáltatási, statisztikai-beszámolási, tájékoztatási rendszerének felülvizsgálatára, korszerűsítésére*. A 3. csoportfőnökségen már az 1950-es évek eleje óta folyt a nyilvántartási és statisztikai tevékenység. A honvédelmi miniszter 1965 januárjában adott ki parancsot az MN egységes adatszolgáltatási, nyilvántartási és vezetésgépesítési (automatizálási) rendszerének kialakítására, amelyben a vezetésgépesítés (automatizálás) már kiemelt szerepet játszott. Az adatszolgáltatási és jelentési rendszer problémáinak megoldására az 1. csoportfőnökség saját szervezetében javasolta egy vezetés-korszerűsítő alosztály felállítását.³

A HM Katonai Tanácsa az 1966. januári ülésén egy munkacsoportot („KÖZPONT bizottság”) hozott létre az MN-ben folyó vezetés továbbfejlesztésére, javítására, a végrehajtandó feladatok és végrehajtásuk rendjének meghatározására. Hiányosságként fogalmazódott meg, hogy a felső vezetés számára nem állnak rendelkezésre összesített és értékelt statisztikai adatok, minimális az előrehaladás a csapatvezetés tevékenységeinek gépesítésében, nem tapasztalható lényeges fejlődés a törzsek szervezetében, vezetési elveiben és módszereiben. Meghatározta, hogy a vezetés további javítása és korszerűsítése csak komplexen, a vezetés minden szintjét felölelő egységes elgondolás alapján oldható meg.⁴

A „Javaslat a KÖZPONT feladat irányelveire” című előterjesztést a *KT 1966. áprilisi ülése* tárgyalta. A vezetés javítására irányuló feladatok között szerepelt az *MN egységes adatszolgáltatási és nyilvántartási, tájékoztatási és jelentési rendszerének kidolgozása*, amely a csapatokat csak a legszükségesebb mértékben terheli, ugyanakkor az egyes vezetési szinteknek megfelelő részletességű és a korszerű ügyviteli gépek, eszközök alkalmazására épül. Az előterjesztés szerint a rendszer kialakításával párhuzamosan kell kidolgozni és fokozatosan be kell vezetni az adatszolgáltatás korszerű gépi módszereit. Megfogalmazódott az MN Számítástechnikai Központ, egy vezetésgépesítés fejlesztési alosztály és egy központi statisztikai elemző szerv előkészítő apparátusai létrehozásának szükségessége. A KT döntésében már csak az utóbbi szerepelt, feladatkörében a gépi adatfeldolgozó rendszer kialakításával.

Az MNVK önálló 12. osztály megalakulása

Az 1966. áprilisi KT ülés döntéseinek megvalósítása szervezeti szempontból viszonylag gyorsan realizálódott. A „KÖZPONT bizottság” jelentése és javaslata alapján a vezérkar főnöke 50 évvel ezelőtt, június végén elrendelte az informatikai szolgálat jogelődje felső szintű irányítószervének felállítását.

A „KÖZPONT bizottság” jelentése 1966. május 30-án összegezte a KT-ülésen megszabott feladatok végrehajtásának helyzetét, amelyben megállapította, hogy azok a továbbiakban nem oldhatók meg csak bizottsági munkával, a jelentkező feladatok megvalósításának,

³ HL MN 1964/T – 21/24. ö. e. Az MNVK 1. Csf-ség vezetéskorszerűsítő alosztály szervei határozványa.

⁴ HL MN 1979, 1206/2372. ö. e. Az 1966. január 12-i Katonai Tanács ülés anyaga.

koordinálásának egy központi szervezetben történő központosítása már eddig is szükséges lett volna. A jelentés melléklete tartalmazta a VK statisztikai elemző önálló osztály működési rendjére és feladataira vonatkozó javaslatot.⁵

A vezérkar főnöke 1966. június 27-én a 00100/56/1966. sz. intézkedésben rendelte el az MNVK önálló statisztikai és elemző osztály felállítását.⁶ Meghatározta, hogy az osztály a munkáját a „KÖZPONT bizottság” vezetőjének közvetlen irányításával végezze, és a végleges alárendeltségre később intézkedik. A mellékletben intézkedett arra is, hogy 1966-ban legfeljebb az osztály 50%-a tölthető fel, és az osztályvezető egyelőre nem nevezhető ki. Az intézkedés címzésében már a VK önálló vezetésgepesítési és statisztikai elemző osztály megnevezés szerepelt.

Az osztály feladata volt az MN jelentési, tájékoztatási, adatszolgáltatási és az ezzel összefüggő nyilvántartási rendszerének felülvizsgálata; javaslat kidolgozása a felső szintű békevezetési struktúrának megfelelő egységes rendszerre, valamint a vezetés- és ügyvitelgepesítés (gépi adatfeldolgozás) lehetőségeire, alkalmazási rendszerére. Emellett feladatkörébe tartozott a számítástechnikai központ alárendeltségében történő irányítása, gépi-adatfeldolgozó rendszer kialakítása.

Felépítése a következő volt:

- osztályvezető és törzse (5 fő);
- vezetéskorszerűsítést és gépesítést irányító alosztály (6 fő);
- elemző és tervező alosztály (5 fő);
- gépi adatfeldolgozást irányító alosztály (4 fő);
- statisztikai tájékoztató és dokumentációs alosztály (8 fő).

Mindösszesen 28 fő.

Az osztály működését hét fővel kezdte meg, az osztály vezető állományát a 0355/1966. HM parancs alapján 1966. augusztus 15-i hatállyal nevezték ki. Az osztályvezető I. helyettese, megbízott osztályvezető Zachár István őrnagy lett, helyettesének Szamosi Pál alezredest, alosztályvezetőknek Aradi Ede alezredest, Zsila József őrnagyot és dr. Vincze Tiborné századost nevezték ki. Az MN Számítóközpont alapító parancsnoka Majdán Pál alezredest volt.

A SZOLGÁLAT TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA A RENDSZERVÁLTÁSIG

Az informatikai szolgálat történetének első részét a rendszerváltásig terjedő időszak alkotja. Bár a feladatok, a rendelkezésre álló szervezeti, személyi erőforrások és technikai eszközök egyes változásai áthúzódnak 1989 utánra is, a Magyar Néphadsereg átalakulása Magyar Honvédséggé megfelelő elhatároló pontot képez. A szolgálat rendszerváltásig terjedő története három részre tagolható. Az első, alapozónak tekinthető időszak a szakterület vezetésében 1972-ben bekövetkezett jelentős személyi változásokkal és az új öt éves tervidőszak megindulásával zárható. A következő időszak két tervidőszak történéseit foglalja magában, amelynek végére a Magyar Honvédségben is megjelentek a későbbi időszakot meghatározó személyi számítógépek. A harmadik időszak pedig a rendszerváltásig hátralévő időtartamot foglalja magában.

⁵ HL MN 1964T, 21/24. ö. e. Jelentés az MN egységes adatszolgáltatási, nyilvántartási, jelentési és tájékoztatási rendszerének felülvizsgálatát és kialakítását, valamint a gépi adatfeldolgozás előkészítését és megoldását biztosító feladatokról.

⁶ HL MN 1964/T, 21/24. ö. e. Az MNVKF 00100/56/1966 intézkedése az MNVK önálló statisztikai és elemző osztály megalakítására. (1966. 06. 27.)

A vezetésgépesítési szakterület története 1966-tól 1971-ig

Az önálló 12. (vezetésgépesítési és statisztikai elemző) osztály, megalakulását követően, kettős feladatrendszerrel látott neki a munkának. Az 1967 júniusában elkészült szervezeti határozvány⁷ szerint az MNVK ö. 12. Osztály a vezérkar szerve a vezetés, ezen belül a csapatvezetés, az adatfeldolgozás gépesítésének (automatizálásának), korszerűsítésének irányítására, az egységes nyilvántartási és elemzési rendszer kialakítására, az adatszolgáltatási és elemző tevékenység szakmai irányítására. A szakterület első hat éve a szükséges képességek, a nyújtott szolgáltatások feltételei kiépítésének időszaka volt, amelyben a statisztikai elemző tevékenységgel szemben fokozatosan előtérbe kerültek a gépi adatfeldolgozás kérdései. Egy 1978-ban készült szolgálattörténeti tanulmány ezt az időszakot az útkeresés időszakának nevezte, amely aztán elvezetett egy új megnevezésű szolgálat megalakításához.

A szakterület szervezeti, személyi erőforrásai közé az időszak elején az önálló 12. osztály mint felső szintű irányítószerv és az alárendeltségében megalakított MN Számítóközpont (MNSZK) tartozott. Ezek mellett a VK 2. Csoportfőnökségén már az 1960-as évek elején megalakult egy gépi adatfeldolgozó szervezet. A két új szervezet részleges feltöltéssel kezdte meg működését, 1967 nyarán a feltöltöttség 60–70, 1969-ben 80–90%-os volt.⁸ 1970 októberétől az osztályvezető Hersiczky Lajos vezérőrnagy lett, Zachár István alezredes helyettesként dolgozott tovább. A szervezetrendszer folyamatosan bővült egyes HM-szervek gépi feldolgozást és statisztikai munkát végző alosztályaival, tisztsíveivel, valamint az 5. HDS és az OLP vezetésgépesítési szerveivel.⁹

Az új szakterület szakemberállományának kialakítása (elsősorban a szervezők, programozók, matematikusok és üzemeltetők esetében), valamint az alkalmazó állomány felkészítése jelentős feladat volt. A megoldást a külföldi és hazai képzés és átképzés, valamint a polgári életből történő átvétel jelentette. A képzés bázisát a Leningrádi Híradó Akadémia, a moszkvai Frunze Katonai Akadémia, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) tanfolyamai képezték.

A szakterület technikai erőforrás-hátterét induláskor a KSH tulajdonát képező MINSZK–22 elektronikus számítógép, szervező- és könyvelőautomaták (középgépek), elektromechanikus és kézi számológépek (kisgépek) és lyukkártyás gépsorok képezték. Az MNSZK számítógépközpontja 1966 végére készült el a Haditechnikai Intézet Szilágyi Erzsébet fasori körletében. Az időszak végére a Magyar Néphadseregben már 9 elektronikus számítógép üzemelt (1 db MINSZK–22, 3 db MINSZK–32, 3 db EMG–810 és 2 db Cellatron SER–2). Emellett 13 író- és szervezőautomata, 29 (elsősorban ASCOTA típusú) könyvelőautomata, 3 saját (egy BULL és két SZAM T5) és egy bérelt (UNIVAC) lyukkártyás gépsor volt használatban. Ezek az eszközök az MNSZK, 9 HM-szerv, az 5. HDS, az OLP és a ZMKA szervezetében működtek.¹⁰

A szakterület tevékenysége az első időszakban egyrészt a jelentési és tájékoztatási rendszer egységesítésére, a Határidős Jelentések Táblázatának egyszerűsítésére és a harc-készültséget meghatározó főbb mutatók rendszerének kidolgozására, illetve rendszeres és időszakos statisztikai tájékoztatók kiadására történő felkészülésre, másrészt a csapatvezetés

⁷ HL MN KGY II/b-11. Az MN REVA Szolgálatfőnökség története (1966–1980). (1985. 08. 17.)

⁸ HL MN 1979 – 1210/2376. ö. e. A HM Katonai Tanács 1967. június 7-i ülésének anyagai.

HL MN 1979 – 1215/2381. ö. e. A HM Katonai Tanács 1969. szeptember 19-i ülésének anyagai.

⁹ HL MN KGY II/b-11. Az MN REVA Szolgálatfőnökség története (1966–1980). (1985. 08. 17.)

¹⁰ HL MN 1970 – 153/318. ö. e. Összefoglaló jelentés a vezetésgépesítési szakterület felméréséről. (1970. 12. 04.)

gépesítési lehetőségeinek vizsgálatára, valamint a gépi adatfeldolgozási tevékenység beindítására irányult. A kísérleti gépi feldolgozások elsősorban anyagi-technikai, személyügyi és pénzügyi területen történtek. Több feldolgozást polgári vállalatoktól vettek át, 14 új feladatot maguk dolgoztak ki. Az egyes részfeladatok megoldásának manuális módszerét gépi adatfeldolgozás váltotta fel, ennek révén olyan új mutatók kerültek felszínre, amelyek a manuális feldolgozás során nem voltak ismertek. A tevékenységet jelentősen befolyásolta a szakismeretek, tapasztalatok szűkössége és az, hogy a szakterület helye, szerepe, jogállása nem volt rögzítve a szabályozó okmányokban.

A kiépülőben lévő szakterület helyzetét, eredményeit a *HM Katonai Tanácsa* több alkalommal tárgyalta, elsőként a megalakulást követően egy, majd három év múlva. Az 1967. júniusi ülés¹¹ meghatározta, hogy a rendelkezésre álló erőt, kapacitást a fő feladatra – a néphadsereg vezetésgépesítési, nyilvántartási rendszerének megfelelő kialakítására és megoldására – kell fordítani, a munkát a ténylegesen megoldható kérdésekre kell összpontosítani. Az 1969. szeptemberi ülés¹² anyagában első helyen már a vezető szervek és törzsek munkamódszerét korszerűsítő tevékenység szerepelt, ezt követték a jelentési és tájékoztatási rendszer és a gépi adatfeldolgozás bevezetésére irányuló tevékenység feladatai. Az előterjesztés részét képezte a szakterület fejlesztésének 1975-ig előrettekintő átfogó koncepciója. Távlati célként a komplex gépesített csapatvezetési rendszer létrehozása, illetve a békegazdálkodás és ügymenet –modern gépi eszközök alkalmazásán alapuló – korszerűsítésére irányuló tevékenység kialakítása fogalmazódott meg.

1970 őszén egy vezérkarfőnöki intézkedés alapján végrehajtották a *vezetésgépesítési szakterület bizottsági felmérését*, amelynek összefoglaló jelentése megállapította, hogy addig alapozó tevékenység folyt, felkészülés a további feladatokra. A technikai oldal – különösen az elektronikus számítógépek vonatkozásában – előreszaladt, és jóval meghaladta a szellemi kapacitás lehetőségeit. Megállapította, hogy a szakterület legszűkebb keresztmetszete a káderképzés. Az összefoglaló jelentés részét képezte egy 10 éves időszakot átfogó fejlesztési koncepció is.¹³

A felmérés eredményeként 1971 júniusától az osztály szervezete és megnevezése módosult, az új megnevezés – a Rendszer szervezés, Vezetésgépesítés és Automatizálás rövidítésével – *MNVK Önálló REVA (12.) Osztály* lett. Az új szervezeti határozvány szerint az osztály a vezérkar szerve, az MN-ben és a Polgári Védelem katonai szerveinél folyó komplex információs rendszer szervezésnek, a gépi adatfeldolgozás és az ebből fakadó adatszolgáltatás, a számítógépes, kis- és középgepes programok központi kidolgozásának, valamint a koalíciós és az állami, gazdasági vezetéshez kapcsolódó egységes katonai számítógépes (automatizált) vezetési rendszer kiépítésének, REVA-szervei szakirányítására.¹⁴

A szolgálat történetének következő időszakát a *REVA-szolgálat 1971 végén jóváhagyott ötéves fejlesztési terve*¹⁵ alapozta meg, amely az 1971–1975 tervidőszakra határozta meg a szolgálat fő feladatait, és erre alapozva a REVA-szervezetek fejlesztése, a számítás- és ügyviteltechnikai biztosítás (a technikai fejlesztés), valamint a káderbiztosítás feladatait. Az 1975-ig elérendő fő cél az MN egységes vezetésgépesítési rendszere alapjainak megteremtése volt, amely a hadászati vezetés és hadászati biztosítás, valamint a csapatvezetés gépesítésére épült.

¹¹ HL MN 1979 – 1210/2376. ö. e. A HM Katonai Tanács 1967. június 7-i ülésének anyagai.

¹² HL MN 1979 – 1215/2381. ö. e. A HM Katonai Tanács 1969. szeptember 19-i ülésének anyagai.

¹³ HL MN 1970 – 153/318. ö. e. Összefoglaló jelentés a vezetésgépesítési szakterület felméréséről. (1970. 12. 04.)

¹⁴ HL MN KGY II/b-11. Az MN REVA Szolgálatfőnökség története (1966–1980). (1985. 08. 17.)

¹⁵ HL MN 1979 – 204/475. ö. e. Az MN REVA Szolgálat 5 éves fejlesztési terve. (1977. 11. 30.)

A hadászati vezetés és hadászati biztosítás területén tervezett feladatok egymással együttműködő alrendszerek rendszerszervezését, információ-rendszerének megtervezését és a folyamatokat támogató gépi feldolgozás alapjainak megteremtését, a gépi adatfeldolgozás megkezdését foglalták magukban. A kiépítendő alrendszerek között a felderítés, a saját erők harcászati tevékenisége és hadrafoghatósága, a politikai munka, a kiképzés, a mozgósítás és személyi biztosítás, valamint a hadászati hadtáp szerepelt. A feladatok között megfogalmazták egy hadászati vezetési adatbank kiépítését, a Hatályos Jelentések Táblázatának továbbfejlesztését, valamint az anyagi-technikai ellátás folyamatainak szervezését.

A csapatvezetés gépesítése és automatizálása területén feladatként szerepelt: a csapat-törzsek munkájának felmérése és elemzése; a törzsvezetési és csapatgyakorlatok támogatása hadműveleti-harcászati programokkal; mobil adatfeldolgozó pontok rendszerbeállítása; a törzsmunka támogatása kis- és középgepes programokkal; típus harci okmányok bevezetése a törzsmunkába; valamint a részvétel az EFE tábori automatizált vezetési rendszer kiépítésében.

A REVA-szolgálat története 1972-től 1980-ig

Az 1970-es évek elején a szakterület feladatait, tevékenységét alapvetően befolyásolta a béke-időszaki feladatok támogató korszerű elektronikus számítógépek ugrásszerű elterjedése, a KGST-országok Egységes Számítógép Rendszerének létrehozása és az 1971-ben jóváhagyott Számítástechnikai Központi Fejlesztési Program (1971–1986), valamint a Varsói Szerződés hadseregei haderőnemi automatizált csapatvezetési rendszerei, köztük a szárazföldi haderőnemi Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszere (TACSVER) kidolgozásának megindítása 1972-ben. Mindez a számítástechnikai ismeretek és képességek előtérbe kerülését, és ezzel egy időben a statisztikai elemző tevékenységnek a szakterület feladatrendszeréből történő kikerülését vonta maga után. A megváltozott körülmények jelentős változásokat hoztak a szakterület szervezetrendszerében és technikai hátterében is.

A *szolgálat szervezeti, személyi erőforrásai* 1972-ben jelentős változáson mentek keresztül. A felső szintű irányítószerv 1972. július 1-jével – a létszám növekedése nélkül – MN REVA szolgálatfőnökséggé alakult. Ezzel egy időben a szolgálat vezetése lényegében teljesen kicserélődött, a korábbi vezetők nyugállományba vonultak, vagy visszatértek korábbi szakterületükre. A REVA-szolgálat új főnöke dr. Berkics László ezredes, első helyettese Kertai István ezredes, technikai helyettese Baráth László mk. alezredes lett.¹⁶

Az új szolgálatfőnökség szervezeti felépítése a következő volt:

- Parancsnokság (8 fő);
- Rendszervezési Alosztály (7 fő);
- Csapatvezetési Alosztály (5 fő);
- Számítástechnikai Alosztály (5 fő);
- Kiképzési Alosztály (3 fő).

Az ideiglenes HM szabályozó okmányokban első ízben 1975-ben rögzítették a szolgálatfőnökség helyét és szerepét. Ennek megfelelően az MN REVA Szolgálatfőnökség a vezérkar szerve a Magyar Néphadsereg egységes információs rendszerének tervezésére, a komplex számítástechnikai alkalmazás, a vezetésgépesítési és automatizálási szakfeladatok, a gépi adatfeldolgozás, valamint a szakkiképzés szervezésére, azok irányítására, a számítási-, ügyviteli- és nyomdatechnikai eszközök fejlesztésére, az anyagellátás biztosítására.

¹⁶ HL MN KGY II/b-11. Az MN REVA Szolgálatfőnökség története (1966–1980). (1985. 08. 17.)

1972 augusztusában az MNSZK vezetésében is váltás következett, a parancsnok a nyugállományba vonuló Majdán Pál helyett Zsila József alezredes lett. 1973 szeptemberében aztán a szolgálatfőnökség alárendeltségében, az MN vezetésének egészét érintő információs rendszerek és alrendszerek központi kidolgozása céljából megalakult az *MN REVA Intézet*. Az intézet parancsnoka Kiss Juhász József alezredes, később ezredes lett. Ezzel egy időben az MNSZK megnevezése, a két szervezet közötti belső feladatmegosztáshoz kapcsolódóan *MN Adatfeldolgozó Központ*ra (MNAK) változott.

Az MN háborús és békevezetésének korszerűsítése érdekében folyó számítógépes információs rendszerépítésekkel és a csapatvezetés automatizálásával kapcsolatos feladatokkal összhangban 1973-ig kibővült a *szolgálatfőnökség szakmai alárendeltségébe tartozó REVA-szervek* köre, pontosodott feladatrendszerük, megnevezésük. Az MN Pénzügyi Szolgálatfőnökségnél 1971-ben megalakult a Nyugdíj- és Számfejtő Központ (1977-től Pénzügyi Számító és Nyugdíjmegállapító Központ), a Hadtáp Főnökségen 1973-ban a Hadtáp Rendszer-szervezési és Adatfeldolgozó Központ (HRAK), a Mozgósítási és Hadkiegészítési Csoportfőnökségnél 1973-ban a Hadköteleseket Nyilvántartó és Információs Központ (HANYIK). 1972–1973 között az 5. hadseregnél és az 1. honi légvédelmi hadseregnél REVA-osztály és Gépi Adatfeldolgozó Központ, a 3. Hadtestnél REVA-alosztály jött létre. 1973–1975 között az 5. HDS hadosztályainál mozgó adatfeldolgozó pontokat és számviteli részlegeket hoztak létre. 1978–1980 között a számviteli részlegek ezredszinten is megalakultak.¹⁷

A megváltozott, kibővülő feladatrendszer a REVA-szakállomány és alkalmazó állomány felkészítését is igényelte. Ennek bázisát a külföldi, a hazai polgári képzések (pl. ELTE, BME, KKVMF) és továbbképzések mellett a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 1972-ben megalakult REVA-tanszék, valamint a katonai főiskolákon 1975–1976 között megjelenő vezetésgepesítési főtanárok képezték. A REVA-tisztek képzésében kiemelt szerepet játszott a Varsói Katonai Műszaki Akadémián folytatott kibernetikumérnök-képzés, amelyre 1973-tól két évente iskoláztak be egy-egy csoportot. 1978 és 1992 között összesen 81-en végeztek az akadémián, ami jelentős szakmai utánpótlást biztosított a szolgálatnak. Az akadémia okleveles mérnöki végzettséget adott, amit hivatalosan magyarországi egyetemen szerzett diplomaként honosított az akkori Művelődésügyi Minisztérium.

A *szolgálat technikaierőforrás-háttéré* az időszak első felében, 1975-ig érdemben nem változott. Jelentősebb fejlesztésekre, új ESZR-számítógépek beállítására az 1976–1980-as tervidőszakban került sor. 1976-ban elején telepítették az MNAK-ban a Robotron cég R–40 típusú számítógépét (amelyet 1979-ben bővítettek), és lecserélték a korábbi EMG–810 (Videoton 1010/B) számítógépeket R–10 típusra. 1978-ban a ZMKA REVA tanszékén állítottak üzembe egy R–20 számítógépet. A nagyobb volumenű adatbevitel biztosítására egy külső partnernél (KERINFORG) üzembe állt a SCANDATA optikai bizonylatolvasó berendezés, a Pénzügyi Számító és Nyugdíjmegállapító Központnál pedig VIDEOPLEX–3 csoportos képernyős adatrögzítő rendszer. Az időszak végén, 1980-ban a VK 2. csoportfőnökség MINSZK–32 számítógépét cserélték le egy R–35-re.

A háborús vezetés támogatására 1976-ban az 5. hadsereg harcálláspontján rendszerbe állt az első, tehergépjárművekbe épített mobil R–10 számítógép-komplexum, amelyhez kihelyezett képernyős terminálok kapcsolódtak, és létrejött négy, KACSANYEC titkosított adatátviteli berendezéssel felszerelt mobil távadat-feldolgozó pont is. 1977-ben a hadsereg,

¹⁷ Uo.

hadtest és hadosztály hadtápvezetési pontokon könyvelőautomatákkal felszerelt mobil adatfeldolgozó pontokat rendszeresítettek.

A nagyobb méretű adatbázisokat kezelő, nagyobb volumenű számvetéseket igénylő feladatokat támogató ESZR-számítógépek mellett az időszak második felében a Magyar Néphadseregben megjelentek a komolyabb elhelyezési feltételeket nem igénylő, olcsóbb, az akkori szóhasználatnál kis elektronikus számítógépeknek nevezett eszközök is. A HRÁK-ban a lyukkártyagéppark kiváltására már 1975-ben kísérletileg alkalmazták a Vilati PC-4000 számítógépet.¹⁸ 1979-től ez az eszköz váltotta fel a számviteli részlegek könyvelőautomatáit. Az időszak közepén kisebb feladatok megoldására EMG-666 programozható asztali számológépeket, 1978-ban pedig nagy számban nyomtatóegységgel kiegészíthető, mágnesesíkos háttértárral rendelkező PTK-1096 programozható zsebszámológépeket szereztek be.¹⁹

A *szolgálat tevékenységének súlypontja* a felső vezetési szinten az egyedi gépi adatfeldolgozási feladatok végrehajtásáról fokozatosan áthelyeződött a *komplex információs rendszerek szervezésére*, amely jelentős szellemi ráfordítást és a szakterület, illetve az alkalmazó szervek közötti szorosabb együttműködést igényelt. A komplex rendszerek szervezése szükségessé tette az egységes anyagi és hadrendi kódrendszerek kidolgozását is. A szakterület tevékenysége nem szűkülhetett le a vezetéskorszerűsítés eszköz oldalára, ki kellett terjedjen a szervezetek és a vezetési módszerek, eljárások korszerűsítésére. Ennek szakmai feltételei születtek meg 1973-ban a REVA Intézet mint a rendszerszervezési feladatok összefogására és végrehajtására, elektronikus számítógépes és középgepes programok (programrendszerek) kidolgozására, illetve átvett programok adaptálására, rendszerbe állításuk elősegítésére rendelt központi szervezet létrehozásával és az R-40 számítógép rendszerbe állításával.²⁰

Az időszak közepén gyorsult fel a komplex információs rendszerek – anyagi-technikai biztosítás (ATB), személyügyi, szervezési, hadműveleti stb. – kifejlesztése. A tevékenység felső szintű irányítására alakult meg 1971 végén a *HM Számítástechnikai Alkalmazási Bizottság*, amelynek alapvető feladata a számítógépes rendszerfejlesztések irányainak meghatározása, a fejlesztések indítása és felügyelete, a különböző rendszerépítések összehangolása volt. Egy adott szakterületet átfogó komplex információs rendszerek kidolgozását az adott területért felelős vezetők irányították. Több szakterületet átfogó információs rendszer esetében a felelős vezetőt a vezérkari főnök jelölte ki. A kidolgozásért felelős vezető részére pontosan meghatározták az előkészítés, kidolgozás és alkalmazás felelősségi köreit és feladatait, többéves fejlesztés esetén évenként ütemezve a rendszerépítésre fordítható erőforrásokat. Ez az irányítási rend megfelelő garanciát nyújtott a központi akarat érvényesítésére. Az időszak végének jelentős szakmai eredménye volt az MSZMP országos párttagnyilvántartási és adatfeldolgozási rendszerének kidolgozása és üzemeltetése.²¹

A *csapatvezetés támogatására* az időszak első felében a MINSZK-32 (22) számítógépre adaptált hadműveleti-harcászati és hadtápfeladatok titkosított adatátviteli berendezésen keresztüli távoli felhasználásával folytak kísérletek, de ez nehezen volt illeszthető a

¹⁸ HL MN KGY II/b-11/a. Az MN REVA Szolgálat történeti áttekintése. (1978. 06. 01.)

¹⁹ HL MN 1979, 204/481. ö. e. A REVA-szervek 1979. évi munkájának értékelése. Az 1980. évi fő feladatok ismertetése és értelmezése. (1979. 12. 12.)

²⁰ HL MN 1979, 204/486. ö. e. Az MN REVA Szolgálat Főnökének 018. számú parancsa, MN REVA Intézet felállítására. (1973. 09. 19.)

²¹ HL MN 1979, 204/476. ö. e. Az országos számítógépes párttagnyilvántartási és adatfeldolgozási rendszer kiépítésével, üzemben tartásával kapcsolatos kérdések rendezésére kötött megállapodás az MSZMP KB PTO-PGO és az MNVKF között. (1978. 10. 02.)

parancsnoki és törzsmunka időrendjébe. 1978-tól a támogatást a mobil R–10 harcálláspont munkahelyeken közvetlenül elérhető Hadműveleti Terminál Programrendszere (HDMTPR) nyújtotta. A honi légvédelmi haderőnennél az EMG–666-ra alapozott hadműveleti információ-rendszerrel folytak kísérletek. Emellett a számviteli részlegeknél a csapatgazdálkodási programok támogatták a békeidőszaki tevékenységet.²²

A csapatvezetés támogatásának bővítését a szakterület a Varsói Szerződésnek az automatizált vezetési rendszerrel kapcsolatos koncepcióival összhangban tervezte. Szakemberei részt vettek a tábori automatizált rendszer kialakításának feladataiban, ezen belül elsősorban a csapatlégvédelmi, a légvédelmi hadászati és hadműveleti, valamint a hadtáp-, illetve rakéta- és tűzérrendszerhez kapcsolódóan.

A REVA-szolgálat története 1981-től 1989-ig

Az 1980-as évek a REVA-szolgálat történetében két részre tagolhatóak, amit a személyi számítógépek megjelenésének és elterjedésének hatásai váltottak ki az évtized közepén. A technikai változások és az erre épülő új alkalmazási lehetőségek szinte alapjaiban változtatták meg a számítógépes rendszerfejlesztés és a rendszerek, alkalmazások által nyújtott szolgáltatások elveit, módszereit. Az alapvetően pozitív következmények mellett negatív hatások is érvényesültek, csökkent az integrált rendszerszemléletű megközelítés. Az évtized első felében jelentős technikai fejlesztésekre került sor, új számítógépeket, mobil számítógép-komplexumokat rendszeresítettek.

A *szolgálat szervezeti, személyi erőforrásaiban* az időszak során három jelentősebb változás következett be. Az időszakot már egy integrált MN REVA-intézet kezdte meg, amelybe 1980-ban olvadt be a korábbi MN Adatfeldolgozó Központ. Az intézet létszáma 1985-re meghaladta a 400 főt, és az országos szinthez mérten is jelentős informatikai fejlesztő, üzemeltető szervezetté vált. 1988 végén az intézet parancsnoki posztját Kiss Juhász József ezredestől Gorza Jenő alezredes (később ezredes) vette át.

1983–84 körül a szakterületért felelős *vezetők között szakmai ellentétek* alakultak ki, amelyek kihatással voltak a szolgálat tevékenységére is. 1984 novemberében dr. Berkics László ezredes nyugállományba került, az új szolgálatfőnök Eszinger István ezredes lett; változások következtek be a REVA-szolgálatfőnökség állományában, és szervezete is átalakult (rendszerfejlesztési és számítástechnikai osztályok jöttek létre).²³

A REVA-szolgálat fejlődése, bővülése, szakemberigénye a tanfolyami tovább- és átképzések mellett szükségessé tette a *hazai REVA-tisztképzés* beindítását. Ennek első lépése a magasabb képesítésű REVA-tisztek képzésének megkezdése volt a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián. A HM-döntés 1980 végén született meg,²⁴ az első hároméves REVA-osztály 1982-ben indult 14 fővel, amelyet 1985-ben, majd 1988-ban két további osztály követett 13-13 fővel. A Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán, az 1985-ben dr. Fodor Imre mk. alezredes

²² HL MN 1979, 204/482. ő. e. A REVA-szervek 1978. évi munkájának értékelése. Az 1979. évi fő feladatok ismertetése és értelmezése. (1978. 12. 08.)

²³ HL MN 1980–89, 766/1205. ő. e. Az MN REVA Szolgálat 1981–85. közötti tevékenységének értékelése, az 1986–90-es időszak feladatai. (1985. 12. 10.)

²⁴ HL MN 1980–89, 757/1176. ő. e. Előterjesztés Oláh István vezérezredes elvtársnak a ZMKA alapfakultásán REVA-osztály indításáról. (1980. 10. 21.)

vezetésével létrehozott REVA-szaktanzsék 1986-ban kezdte meg a REVA-tiszti alapképzést.²⁵ A magyar hallgatók képzése a Varsói Katonai Műszaki Akadémián a rendszerváltáskor befejeződött, amikor a Szovjetunióban folyó tisztképzéssel együtt megszüntették a lengyelországit is. A Varsóban 1989-ben tanulmányait megkezdett csoport hallgatóit 1991-ben hazarendelték, és 1992-től a ZMKA jogutódjaként működő Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola informatika szakán folytatták tanulmányaikat.

A *szolgálat technikaierőforrás-háttere* az 1980-as években jelentős fejlődésen ment át. Új, korszerűbb nagy- és kisszámítógépeket állítottak rendszerbe, bővült a csapatszint terepi alkalmazást biztosító eszközrendszere, és a Magyar Néphadseregben is jelentősebb számban megjelentek a mikroszámítógépek.²⁶

A megnövekedő számítógépes feldolgozási igények kielégítésére az időszak közepén két korszerűbb, *ESZR II. sorozatba tartozó számítógépet* állítottak rendszerbe. Az MN REVA Intézetnél 1982-ben egy R-55 számítógép kezdte meg működését; az MNVK 2. Csoportfőnökségen 1980-ban beszerettek egy R-35 számítógép-konfigurációt, amit a következő években kibővítettek. Az anyagi-technikai biztosítási rendszer központi és ágazati számítóközpontjaiban négy R-11 számítógépet telepítettek.

A *csapatvezetés támogatására* 1984-ben a szárazföldi haderőnemnél a HDS vezetési pontokon három mobil R-11 komplexumot rendszeresítettek, a hadosztály-vezetési pontok tevékenységét pedig hat VT-20 számítógép segítette. Kísérletek folytak a táv-adatfeldolgozás megvalósítására, azonban ezek a titkosító eszközök hiányában és az átviteli csatornák mennyiségi és minőségi korlátai miatt nem vezettek eredményre. A számviteli részlegeknél az elavuló PC-4000 kisszámítógépeket fokozatosan VT-20 típusok váltották fel.

A honi légvédelmi csapatoknál az időszak elején a REVA-szolgálat volt a felelős az ALMAZ-2 automatizált vezetési rendszer beszerzéséért, majd részt vett a rendszerbe állítási feladatok végrehajtásában. A főanyag-nem-felelősséget a Fegyverzeti Szolgálatfőnökség 1985-ben vette át. A repüléstervezés korábbi géptávírós megoldásának kiváltására 1984-ben egy R-11 és tizennégy VT-20 számítógépet telepítettek. A honi légvédelmi automatizált vezetési rendszerekkel szemben a szárazföldi Tábori Automatizált Csoportvezetési Rendszert (TACSVÉR) ebben az időszakban még nem fejlesztették ki teljes mértékben. A hazai szakemberek képzése a Szovjetunióban megtörtént, a beszerzésre, illetve rendszeresítésre vonatkozó tárgyalások folyamatban voltak, ugyanakkor a komplexum sem akkor, sem később nem jelent meg a magyar haderő hadrendjében.

Az időszak elejére nagy számban megjelenő *mikroszámítógépek* közül a központi rendszerépítések érdekében 1983 után megkezdődött az IBM PC/XT kompatibilis gépek beszerzése és rendszerbe állítása. Emellett 1984-ben a katonai tanintézetek számára mintegy 130 HT-1080Z iskola-számítógépet szereztek be, amelyet a későbbiekben PRIMO, majd Commodore 64 típusok váltottak fel.

A *szolgálat tevékenysége, fő feladatrendszere* az 1980-as években a technikai fejlődés hatására jelentős változáson ment keresztül. Az időszak első felét még a korábbi rendszerfejlesztési elgondolások, a központi számítógépekre alapozott, *MN-szintű integrált informatikai rendszerek* fejlesztése és alkalmazása jellemezte. Ennek technikai hátterét alapvetően biztosították az ESZR-sorozat számítógépei. Ebbe a sorba tartozott többek között a készenléti

²⁵ HL MN 1980–89, 766/1208. ó. e. Előterjesztés a „Zalka Máté” Katonai Műszaki Főiskolán REVA-osztály indításáról.

²⁶ HL MN 1980–89, 766/1205. ó. e. Az MN REVA Szolgálat 1981–85. közötti tevékenységének értékelése, az 1986–90-es időszak feladatai. (1985. 12. 10.)

helyzetet, feltöltöttséget, katonai objektumokat kezelő Hadművelési Vezetési Információs Rendszer (HAVIR), az állománytáblák tervezését, kezelését támogató Szervezési Információs Rendszer (SZIR), az MN-szintű Anyagi-technikai Biztosítási Rendszer (ATBR) és a tervezés alatt álló Komplex Hadkiegészítési Információs Rendszer (KHIR).²⁷

Az integrált „nagy” rendszerek alapvető korlátját a *számítóközpontok és a felhasználók közötti kapcsolat hiánya* jelentette. Mivel a felhasználók nem tudtak szolgálati, illetve munkahelyeiken adatbeviteli vagy adatlekérdezési céllal az informatikai rendszerekhez kapcsolódni, nehézkessé vált a központi adatbázisok naprakészen tartása, és az adatszolgáltatás lehetőségei nem elégítették ki a felhasználói igényeket. Ezt felerősítette a személyi mikroszámítógépek tömeges megjelenése az időszak közepén, amelynek eredményeképpen lehetővé vált közvetlenül rendelkezésre álló, felhasználóbarát, mély számítástechnikai ismereteket nem igénylő mikroszámítógépes alkalmazások felhasználása. A szolgálat meg is kezdte ezen alkalmazások kidolgozását, azonban a mikroszámítógépes megoldásokat nem a nagygépes rendszerekkel együttműködésben, hanem autonóm módon valósították meg. Ennek következtében csökkent a központosítás, háttérbe szorult az egységes kódrendszerek alkalmazása, teret nyertek a párhuzamos fejlesztések.²⁸

A *Szárazföldi Háborús Informatikai Rendszer* alapvető összetevője a hadsereg-törzs Hadművelési Terminál és Programrendszere (HDMTPR) volt, amely a két tábori vezetési pont (H és HVP) egymással adatátviteli összeköttetésben álló MR-11 számítógépére és az ezekhez csatlakozó, a munkahelyekre kihelyezett terminálokra épült. A központi adatbázis és a felhasználói alkalmazások (hadművelési-harcászati feladatok) eredményesen segítettek a parancsnoki és törzsmunkát, beépültek annak folyamatába. Emellett a békevezetést támogató rendszereket (pl. béke operatív adattár) is kialakították és alkalmazták.

Az 1987-ben létrehozott gépesített hadtesteknek REVA-álosztálya és annak alárendeltségében működő adatfeldolgozó központja volt, amelyek az „1001” Hadművelési Nyilvántartó és Jelentő Rendszer üzemeltetése mellett hadtáp- és technikai anyagnyilvántartást is végeztek, ugyanakkor a két tábori vezetési ponton települt két darab mobil VT-20-as számítógép csak a hadtáp- és technikai feladatokat tudta támogatni. Az 1. gépesített hadtestnél 1988-ban IBM PC kategóriás személyi számítógépet rendszeresítettek, amellyel már erőviszony-számvetést is tudtak végezni.

A *légvédelmi és repülőcsapatok támogatása* alapvetően a különböző automatizált vezetési rendszerekre épült. Ezek mellett az 1980-as évek második felében az AK-2 Parancsnoki Információs Rendszer, a Selenia és Gloria Polgári Radarinformációs Rendszerek, valamint az Automatizált Repüléstervező Rendszer segítettek/segítette a haderőnemi vezetést. Az AK-2 rendeltetése a vezetés számára legfontosabb információk megjelenítése, illetve a feladatok megjelenítése és elosztása volt a hadtestvezetési ponton. Ennek központi elemét egy belső fejlesztésű „fényűjság” és az ehhez kapcsolódó számítógépes munkaállomásokból álló hálózat képezte.²⁹

Csapatszinten a számviteli részlegeknél a békevezetési feladatok között – a csapatgazdálkodás mellett – megjelentek a harcászati, személyügyi és kiképzési alkalmazások is, ezzel a részlegek mintegy szervezeti informatikai központokká váltak.

²⁷ HL MN 1979, 1826/3545. ö. e. Az MN-ben folyó rendszerépítések fejlesztése 1981–85-ig (1990-ig) a HM szervek főnökei által felterjesztett javaslatok alapján. (1978. 12. 22.)

²⁸ Részletesebben lásd dr. Gorza Jenő PhD-értekezését: A Magyar Honvédség informatikai rendszerének fejlesztése, az adatmodellezés szerepe a fejlesztési folyamatban. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, 2003.

²⁹ Teczely Béla: Automatizált légi vezetés-irányítás, múlt, jelen, jövő. Repüléstudományi Közlemények, 2004/ különszám.

A SZOLGÁLAT TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG

Az informatikai szolgálat történetének második része a rendszerváltástól eltelt időszakot foglalja magában. Ezt az időszakot a Magyar Honvédség életében is jelentős változások jellemzik, a 125 ezer fős, hadkötelezettségen alapuló hadseregből létszámcsökkentések, átszervezések, NATO-csatlakozás után alakult ki napjaink közel 30 ezer fős, professzionális hadereje. Ennek részeként az informatikai szolgálat is jelentős átalakulásokon ment keresztül. A szolgálat rendszerváltást követő története három részre tagolható. Az első időszakot a NATO-csatlakozás zárja, a második időszak végét, a harmadik kezdetét pedig a felső szintű informatikai irányítás integrációja jelöli ki.

A szolgálat története 1990-től 1999-ig

Az 1990-től 1999-ig terjedő szakasz az átmenet időszakának tekinthető. Ennek keretében több alkalommal is átalakították az informatika felső szintű irányítását; a szakterület 1992-ben felvette az informatikai megnevezést. A mikroszámítógépek kiszorították az alkalmazásból a korábbi időszak nagy- és kisszámítógépeit. Átalakult az informatikai tisztképzés rendszere is.

A szakterület szervezeti, személyi erőforrásai a rendszerváltáshoz kapcsolódó haderő-átalakítás részeként az 1990-es években jelentős átalakulásokon mentek keresztül. A REVA- (1992-től informatikai) szolgálat felső szintű irányításának keretei és a szakmai szervezetek köre változott, átalakult a szakember-utánpótlás rendszere is.

A felső szintű irányítószerveket (REVA Szolgálatfőnökség és a Híradó Főnökség) 1990 márciusában az MH Parancsnokság Honvéd Vezérkar Híradó és Automatizálási Csoportfőnökség keretében összevonták. A szolgálatfőnökség vezetését Eszinger István ezredestől Hertelendy János ezredes vette át.³⁰ A csoportfőnökség 1992 elején Híradó és Informatikai Csoportfőnökséggé, ezen belül a szolgálatfőnökség Informatikai Főnökséggé alakult át. A REVA megnevezést felváltotta a polgári életben is ismert informatikai jelző.³¹ 1997 szeptemberében – az akkori haderő-átalakítás első üteme lezárásának részeként – újabb változás következett be: a híradó és informatikai szakterületek a HVK Vezetési Főcsoportfőnökség csoportfőnökségeiként működtek tovább. A csoportfőnökség vezetését a nyugállományba vonuló Hertelendy János ezredestől dr. Szűcs Gáspár ezredes vette át.

A REVA-szolgálatfőnökség mellett a HM Katonai Főosztályon³² 1990 szeptemberében dr. Dedinszky Ferenc őrnagy (később alezredes) vezetésével informatikai munkacsoport alakult. Ezzel az informatikai szakterület feladatrendszere – a HM és az MH Parancsnokság szétválasztásához igazodóan – kettévált. A munkacsoport 1991 decemberében osztállyá alakult, vezetését dr. Görgényi László ezredes vette át, majd 1998-tól ismét dr. Dedinszky Ferenc alezredes (később ezredes) volt az osztály vezetője.

A szakmai szervezetek körében két jelentősebb változás következett be. 1990 őszén az MH Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség megalakulásához kapcsolódóan a Fegyverzettechnikai

³⁰ Eszinger István ezredes az Elektronikai és Automatizálási Szolgálat főnöke lett.

³¹ Ennek megfelelően az MH REVA Intézet megnevezése MH Informatikai Intézetre változott, az 5. hadsereg REVA-osztálya és az 1. honi légvédelmi hadtest automatizálási és vezetésgépesítési alosztálya helyett a Szárazföldi Csapatok Parancsnokságán és a Légierő Parancsnokságon informatikai szolgálat jött létre.

³² A főosztály megnevezése a feladatok kisebb módosulása mellett 1997 januárjában HM Tervező és Koordinációs Főosztállyra változott.

Rendszerszervezési és Adatfeldolgozó Központ (FVTRAK) és a Hadtáp Rendszerszervezési és Adatfeldolgozó Központ (HRAK) megszüntetésével egyidejűleg létrejött az MH Anyagi-Technikai Információs Központ (MH ATIK), amely 1997-ig végezte a szakterület informatikai támogatását.³³ A népszerűségi nyilvántartás irányításának megváltozása miatt kialakuló MH hadkiegészítési információs rendszer működtetésére 1992 februárjában létrejött a Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ (MH KIAK).

Az *informatikai képzés, továbbképzés keretében* a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán 1990-ben avattak először REVA-tiszteket, és ezt követően a képzés hosszú évekig eredményesen folyt. Az egyetemi szintű képzésben a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 1991-ben végzett az utolsó (harmadik) 16 fős hároméves egyetemi szintű REVA-osztály. 1992-ben az új rendszerű képzés³⁴ keretében már egyéves informatikai törzstiszti tanfolyam indult 9 fővel. A Varsói Katonai Műszaki Akadémián folyó képzésre 1990-ben már nem indult nyelvi előkészítő,³⁵ a két utolsó évfolyam 1990-ben és 1992-ben érkezett haza. Az informatikai felkészítés egyre bővülő formáját jelentették a ZMKA 1-2 hetes mikroszámítógépes tanfolyamai.

A *szakterület technikai hátterét* az 1990-es években alapvetően a mikroszámítógépek elterjedése, a meglévő nagy- és kisszámítógépek háttérbe szorulása, kivonása, illetve néhány új rendszerhez kapcsolódóan a Magyar Honvédségben korábban nem üzemeltetett számítógéptípusok megjelenése jellemezte. Az évtized közepén aktuális feladatként jelentkezett a jogtisztá mikroszámítógépes szoftverek beszerzése a katonai szervezetek számára.

Az időszak során a nagyobb mennyiségben alkalmazott eszközök közül befejeződött a PC-4000 számítógépek selejtezése, és megtörtént a VT-20/A számítógépek kivonása. A mikroszámítógépek közül elsősorban IBM PC kompatibilis eszközök kerültek az MH-ba. Az MH informatikai rendszere alapvetően a felhasználó szerveknél kiépített autonóm – egyes rendszerek esetében modemes adatátvitellel összekapcsolt – mikroszámítógépes helyi hálózatokra épült.

Az egyes rendszerek fejlesztéséhez kapcsolódó eszközbeszerzések következtében heterogén rendszer- és fejlesztői szoftverhelyzet alakult ki, a központi szoftverbiztosítás jelentősége leszűkült. Technikai problémát jelentett a számítógépek közötti adatátvitel titkosítása is; nem álltak rendelkezésre megfelelő berendezések.³⁶

A *szárazföldi haderőnem* békevezetési informatikai rendszere az időszak elején adatfeldolgozó központokban, számviteli részlegekben elhelyezett központi számítógépekre, ezek termináljaira, illetve az alkalmazókhoz kihelyezett autonóm számítógépekre épült. A háborús informatikai rendszer csomópontjait a vezetési pontokra telepített mobil számítógép-komplexumok és ezek termináljai alkották, amelyeket adatátviteli összeköttetések kapcsoltak össze.

A korábban jól működő, gyakorlatokon is kipróbált rendszerek szerepe, működőképessége a kilencvenes években folyamatosan csökkent, a békevezetés támogatását a vezető szervként helyi hálózatba kapcsolt személyi számítógépek vették át, a háborús informatikai rendszerek helyébe azonban gyakorlatilag nem lépett semmi. A hadtesttörzsekben a mobil VT-20-akat

³³ Kiss László Ferenc: Az MH Anyagi-Technikai Informatikai Központról. Katonai Logisztika, 1993/1., 181–191.

³⁴ Egyéves törzstiszti tanfolyam és kétéves haderőnemi képzés.

³⁵ HM Központi Irattár (HM KI) 180/4. Az MN REVA Szolgálat 1990. évi tevékenységének értékelése. Az 1991. év fő feladatai. (1990. 12. 14.)

³⁶ Uo.

kivonták, és helyettük 2-2 készlet SZUMMA számítógéprendszer (törzsbuszba telepített, terepi kivitelű, ötgépes személyiszámítógép-hálózatot) rendszeresítettek.

A *légvédelmi (1997-től légierő) haderőnem* alapvető vezetéstámogató technikai hátterét az időszak elején az automatizált vezetési rendszerek képezték,³⁷ amelyek nem tartoztak az informatikai szolgálathoz. Az 1990-es években azonban már folyamatosan jelentek meg az informatikai eszközökre – részben mikroszámítógépekre, részben kisszámítógépekre – épülő rendszerek is. A saját fejlesztésű AK–2 parancsnoki információs rendszer egy LED-panelekből felépülő „fényújság” és az ehhez kapcsolódó mikroszámítógépes helyi hálózat volt.

A korábban VT–20 számítógépekre épülő Automatizált Repüléstervező Rendszert 1993-ban váltotta fel a DEC VAX miniszámítógép-kiszolgáló eszközökre, PC-kompatibilis munkaállomásokra és a csomópontok közötti ISDN-összeköttetésre épülő ARTR–II. Az 1997-ben telepített Légtér-szuverenitási Hadművelési Központrendszer (ASOC)³⁸ kiszolgálóeszközei és munkaállomásai Solaris operációs rendszer alatt működő Sun Sparc típusú számítógépek voltak.

A *szolgálat tevékenysége, fő feladatai* az 1990-es években az átalakuló Magyar Honvédség viszonyai között, ahhoz igazodva a megkezdett rendszerépítések folytatására és befejezésére, az időszak második felében pedig az MH hosszú távú informatikai fejlesztési koncepciójának kialakítására, illetve a NATO-csatlakozáshoz kapcsolódó feladatok megvalósítására irányultak. 1993-ban kiadták az MH Informatikai Szabályzatát (Ált/210).³⁹ 1998-ban a HVK Vezetői Tanácsa elfogadta az elgondolást a Magyar Honvédség hosszú távú informatikai fejlesztésére,⁴⁰ a honvédelmi miniszter pedig jóváhagyta a Honvédelmi Minisztérium Informatikai Stratégiai Tervét (1998–2000).

Az *MH-szintű és ágazati (szakterületi) vezetés informatikai támogatása* terén az 1990-es évek első felében az előző időszakban megkezdett központi rendszerépítések folytatódtak, azonban jellemzően mikroszámítógépes bázisra átdolgozva. Ennek keretében született meg a Hadművelési Vezetési Információs Rendszer (HAVIR) közlekedési modulja, és fejlesztették tovább a harcászati modulját. Folyamatosan működött és fejlődött az állománytáblák kezelését, szerkesztését támogató Szervezési Információs Rendszer (SZIR).

Erre az időszakra esett az MH két nagy informatikai rendszerének megjelenése. 1992-ben kezdődött meg a Hadkiegészítési Informatikai Rendszer (hadköteles-nyilvántartás) kibővítése, továbbfejlesztése, országos kiépítése. 1996-ban született döntés a Költségvetés Gazdálkodási Információs Rendszer (KGIR) kidolgozásáról. Az Oracle Financials alkalmazásrendszerre épülő fejlesztést a KFKI vezette. Elsőként a pénzügyi-számviteli alrendszer, majd kis csúszással a humán erőforrás-gazdálkodási és a bérszámfejtési alrendszer készült el és nyújtott szolgáltatásokat a katonai szervezetektől az MH felső vezetéséig.

Az 1990-es években kerültek az MH-ba a polgári fejlesztésű kiképzést segítő szimulációs eszközök is: a kísérleti rendszernek tekinthető *harcevetési szimulátor* (HVSZ), ezt követően pedig a zászlóalj szintű szimulációs rendszer (MARS/MARCUS). Ezek és más rendszerek alapját az MH Térképészeti Szolgálat által kidolgozott digitális térképi adatbázisok (DTA–200, DTA–50) és domborzatmodell (DDM) képezték. A szakterületi rendszerek mellett az időszak második felében megkezdődött a mindennapi tevékenységet segítő irodaautomatizálási szolgáltatások, elektronikus levelezés, internetelérés biztosítása.

³⁷ Teczely Béla: i. m.

³⁸ Air-Sovereignty Operations Center.

³⁹ Ált/210. A Magyar Honvédség Informatikai Szabályzata. Magyar Honvédség, Budapest, 1993.

⁴⁰ HM KI, 146/7. (1998. 09. 17.)

A szárazföldi haderőnem Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszerének (TACSVER) fejlesztése a tervekhez képest elhúzódott, technikai alapjai, alkalmazott megoldásai elmaradtak a kor színvonalától, és alkalmazási hiányosságok is jelentkeztek (nemzeti nyelv alkalmazási lehetőségének hiánya, titkosított adatátvitel hiánya). A prototípus államközi bevizsgálását – több mint egy év csúszással – 1990 őszére tervezték. A rendszerhez számos alkalmazói program⁴¹ elkészült, azonban több alkalmazás kidolgozása a feltételek tisztázatlansága miatt elmaradt. A kialakult helyzetre, illetve a honvédelmi kiadások drasztikus csökkentésére tekintettel a magyar fél 1990-ben már középtávon sem számolt a rendszer beszerzésével. Ezt követően a bekövetkezett politikai változások miatt a közös fejlesztési munkához kapcsolódó együttműködési feladatok végrehajtását felfüggesztette;⁴² 1991-ben megszűnt a Varsói Szerződés.

A szárazföldi csapatok informatikai támogatását a REVA-szolgálat a TACSVER kiesése miatt a háborús vezetés terén – a korábbi évek munkáját folytatva – a vezetési pontokat kiszolgáló számítógépes megoldások kiépítésére összpontosította. Az 1990-es évek elején megszülető Mikroszámítógépes Csapatvezetési Rendszer (MCSR) a központi számítógépre és terminálrendszerre épülő HDMTPR szolgáltatásait – néhány új szolgáltatással kibővítve – nyújtotta autonóm módon működő személyi számítógépen. Az egyes eszközök közötti információcsere csak a (saját fejlesztésű) adatbázis-állományok vagy adatváltozásokat rögzítő állományok átvitelével volt lehetséges.

Az MCSR-rendszer kiegészítéseként, a hadművelati tervezés grafikus támogatására alakították ki a HATERA-rendszert,⁴³ amely az MCSR adatbázisára és kezelőfelületére épült. A grafikus adatbevitelt egy digitalizáló tábla biztosította, a térképi megjelenítés képernyőn, digitális térképi adatbázis segítségével, egyezményes jelek alkalmazásával történt. A HATERA-rendszer is alapvetően autonóm üzemmódban működött, de adatátviteli képességekkel is rendelkezett. Az első verzió 1993-ban készült el, de telepítésére – részben a hardverfeltételek hiányában – nem került sor.

A háborús vezetés támogatásához kapcsolódóan a szolgálat erőfeszítéseit – a tervezett NATO-csatlakozásra is tekintettel – a nyugati haderőkben alkalmazott megoldások (eszközök, szoftverek) tanulmányozására fordította. Az időszak közepén a tervekben megjelent a háborús csapatvezetési rendszer kimunkálásának megkezdése, azonban az időszak végéig újabb megoldás már nem született. A NATO-csatlakozáshoz kapcsolódóan a fő figyelem a felajánlott erők NATO-szabványokhoz, -megoldásokhoz történő közelítésére összpontosult.

A békevezetés támogatására tovább fejlődött a Szárazföldi Csapatok Parancsnokságának vezetői informatikai rendszere (VEZIR). Az időszak elején megkezdődött a Savaria Gépesített Lövészdandár felmérése, és kidolgozták a Dandár Információs Rendszert (DIR). A tervek között szerepelt a rendszer kiterjesztése további dandárokra, illetve a Katonai Kerületparancsnokság-szintű informatikai rendszer fejlesztése és összekapcsolása a dandárrendszerekkel, azonban az évtized második felére ez a fejlesztési program elhalt.

A légvédelmi csapatok informatikai támogatásának részeként az Egyesített Repülésirányító Főközpontnál (EREF), a KFKI fejlesztésében új technikai alapokra került az ARTR repülés-tervező rendszer (ARTR-II), és az évtized közepén a veszprémi légvédelmi vezetési ponton az USA kormány által kezdeményezett Közép-európai Légvédelmi Kezdeményezés (Central

⁴¹ Akkori szakkifejezéssel: hadművelati-harcászati feladat.

⁴² HM KI, 186/3. Az MN REVA Szolgálatfőnökség 1991. évi munkaterve. (1991. 01. 08.)

⁴³ Hadművelati és harcászati tervezés, grafikus helyzetnyilvántartás számítógép és más korszerű eszközök segítségével.

Europe Air Defense Initiative) keretében – a VSZ–11M rendszer leszerelését követően – hazánkban is telepítették a Légtér-szuverenitási Hadműveleti Központrendszer⁴⁴.

A szolgálat története 2000-tól 2009-ig

A 2000-tól 2009-ig terjedő időszak a NATO követelményeihez, megoldásaihoz történő alkalmazkodás és a hosszú távú informatikai elképzelések kidolgozásának időszaka, amelyet a felső szintű irányítás és az informatikai szervezetrendszer jelentős változásai, a belső fejlesztési kapacitások megszüntetése és a széles körben biztosított központi szolgáltatások előtérbe kerülése jellemeztek.

A szakterület szervezeti, személyi erőforrásai a 2000-es évek első évtizedében folyamatos átalakulásokon, változásokon mentek keresztül. Többször változott a szakterület felső szintű irányításának alárendeltsége, fennmaradt katonai és közigazgatási területi széttagoltsága. Megszűnt a központi informatikai szervezet önállósága. Az időszak közepén ismét változott a szakemberképzés rendszere.

A felső szintű irányítás szervezeti keretei a 2000-es évek első évtizedében is többször változtak. Az informatika (a híradással együtt) 2005-től a hadműveleti területtel osztozott a prioritásokon és erőforrásokon. 2001-ben az informatikai feladatok egy része átkerült a közigazgatási blokkhoz, a szoftveranyag-nem-felelősség pedig az Elektronikai Szolgáltatfőnökséghez. 2001 szeptemberétől a Vezetési Főcsoportfőnökség Vezetési Csoportfőnökséggé alakult, benne Informatikai Osztállyal, amelyet továbbra is dr. Szűcs Gáspár ezredes vezetett. Az Informatikai Osztály 2003 és 2005 között a rövid időre ismét létrehozott Híradó és Informatikai Csoportfőnökség, majd 2005 áprilisától a Katonai Tervező Főcsoportfőnökség, végül 2006 augusztusától a Hadműveleti és Kiképzési Főosztály kereteiben működött. Az osztályt 2003-tól 2005-ig Hartyáni István ezredes, majd Péli Péter ezredes vezette.

A közigazgatási blokkban 2000 októberében alakult meg a HM Informatikai és Hírközlési Főosztály, benne az Informatikai Osztállyal. A főosztály alapvető feladata volt az információtechnológia fejlesztése, stratégiájának kidolgozása, a kormányzati informatikai fejlesztések HM-en belüli megvalósítása, valamint a HM képviselője a kormányzati szervek felé. 2003-tól az Informatikai és Hírközlési Osztály Pésó János ezredes vezetésével a Logisztikai és Haditechnikai Fejlesztési Felügyeleti Főosztály része volt. Az Informatikai Osztály Weiszhaar Imre ezredes vezetésével 2005 áprilisától a Tervezési és Koordinációs Főosztály, majd 2006 szeptemberétől Somkutas József ezredes vezetésével az Informatikai és Információvédelmi Főosztály keretében működött.

A szakmai szervezetek körében több jelentősebb változás következett be. Az Informatikai Intézet önállósága megszűnt, 2001-ben az Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság alárendeltségében létrehozott Híradó Parancsnokság (később Híradó és Informatikai Parancsnokság)⁴⁵ részévé vált (MH HIP Informatikai Központ). Az Informatikai Központ a 2007-es átszervezés során az újonnan létrehozott Támogató Dandár állományába került. 2006-ban az addig önálló Pénzügyi Számító és Nyugdíjmegállapító Igazgatóság beolvadt a Közgazdasági és Pénzügyi Ügynökségbe.

A szárazföldi és a légi erők haderőnemi informatikai irányítószervei az MH Összhaderőnemi Parancsnokság 2007-ben történő létrejötté során az ÖHP Híradó és Informatikai Főnökség

⁴⁴ Téczy Béla: i. m.

⁴⁵ A Híradó Parancsnokságban vonták össze a Főhírközpontot, a Rádióelektronikai Ellenőrző Központot és az Esze Tamás Híradóezredet.

keretében egyesültek. A két haderőnem informatikai központjai az időszak során különböző szervezetek keretében végezték tevékenységüket.

Az *informatikai képzés, továbbképzés keretében* a ZMNE Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar 2006-ig a műszaki informatika szakon bocsátott ki évente 10-15 fiatal informatikus tisztet. Ezt követően a képzés már a had- és biztonságtechnikai mérnök BSC szak katonai informatika szakirányán folyt, ahol évente már csak 2-3 fő végzett. Az egyetemi szintű informatikai képzés 2000-tól a hároméves haditechnikai menedzser szak védelmi informatikai rendszerszervező szak levelező szakirányán folyt. 2000 és 2004 között két tancsoport képzésére került sor 15 és 11 fővel. 2007-ben ennek helyébe a kétéves levelező védelmi vezetéstechnikai rendszerszervező képzés lépett, amelyen 2009-ig két fő végzett informatikai szakirányon.

A *szakterület technikai hátterének fejlődése* a 2000 utáni időszakban vegyes képet mutat. A korszerű informatikai eszközök iránti igény jelentős volt, azonban ennek kielégítését a szűkös költségvetési források nehezítették. Az informatikai fejlesztési források az ágazati igényekhez kapcsolódóan az alkalmazó szervezeteknél, egyes projektekhez rendeltelen jelleget meg, infrastrukturális fejlesztésre – néhány kivételtől eltekintve – csak ezek járulékos beruházásaként került sor. Így az amortizálódó eszközpark központi, tervszerű megújítására lényegében nem került sor.

A *központi célú fejlesztések* egyikének „oka” a HM I. híradó és informatikai központot 2008-ban sújtó csőtörés és vízbetörés volt. Ez tette lehetővé a központ újjáépítését, jelentős korszerűsítését és a központi híradó-informatikai szolgáltatások új technikai alapon történő megvalósítását. A központi szolgáltatások minden katonai szervezet számára történő biztosításának alapvető feltétele volt az MH egészére kiterjedő IP-alapú adatátviteli transzport-hálózat kialakítása. Ez 2002-ben kezdődött meg, és a fejlesztés folyamatos volt. 2009-ben sor került a kormányzati gerinchálózathoz történő csatlakozásra is.

A *szárazföldi haderőnem informatikai rendszerében* a 2000-es évek elején érdemi változást a tábori eszközök megjelenése jelentett. A BTR-alapú raj és szakasz vezetési komplexumok prototípusai 2006-ban jelentek meg, 2009-re pedig az eszközcsalád század- és zászlóaljszintű elemei is elkészültek (PK-1, PK-2, PK-3 és PK-4 különböző változatai). A komplexumok részét képezte egy informatikai csatolóegység és a terepi kivitelű noteszgép/gépek (1–3 darab).⁴⁶ 2008-ban a Bevetési Irány gyakorlaton mutatkozott be a konténerbe épített tábori Híradó és Informatikai Központ komplexum (HIK/G), amely biztosítja egy vezetési pont eszközeinek hálózatba kapcsolását, összeköttetését a nemzeti (hazai) rendszerekkel, az alárendelt és előljáró katonai szervezetek híradó- és informatikai rendszereivel, valamint informatikai kiszolgálóeszközök működtetését.

A *légierő haderőnemnél* – bár a 2000-es évek elején több új informatikai rendszer jelent meg – nem következett be jelentős változás az alkalmazott informatikai eszközök körében. A már 2000 előtt alkalmazásba vett Kezdeti/Átmeneti CAOC Képesség (ICC⁴⁷), valamint az ASOC-ot 2005-ben felváltó MASE⁴⁸ változatlanul a Sun-Solaris platformra épült. Az Automatizált Repüléstervező Rendszer (ARTR II.) helyett kidolgozott Repülési Adatfeldolgozó és Tájékoztató Rendszer (RAFT) viszont már PC-Windows platformra készült.⁴⁹

⁴⁶ Tóth András: A hálózat nyújtotta képesség megvalósításának lehetőségei a Magyar Honvédség kommunikációs rendszerében. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015.

⁴⁷ Initial CAOC Capability / Interim CAOC Capability / Integrated Command and Control.

⁴⁸ Multi-AEGIS Site Emulator (több AEGIS-helyszínt emuláló rendszer).

⁴⁹ Teczely Béla: i. m.

A *szolgálat tevékenysége, fő feladatai* a 2000-es évek elején jelentősen átalakultak. A belső fejlesztési kapacitásokat gyakorlatilag megszüntették, az informatikai tevékenységrendszer központjába az általános célú, központilag biztosított szolgáltatások, az elszigetelt ágazati, szakmai informatikai rendszerek egységes rendszerbe integrálása és az ennek feltételeit biztosító informatikai infrastruktúra kialakítása, továbbfejlesztése került.

A híradó- és informatikai fejlesztések irányítására 2001-ben a HM Technológiai Hivatal keretében Híradó és Informatikai Programiroda jött létre. Az informatikai fejlesztések felső szintű döntéstámogatására 2004-től a HM-ben Informatikai és Hírközlési Alkalmazási Bizottság (HM IHAB) működött, amely azonban 2005-ig csak négy ülést tartott, majd működése szinte észrevétlenül megszűnt, és 2011-ben formálisan is megszüntették.

A *hosszú távú informatikai koncepciók* az időszak során folyamatosan változtak, fejlődtek. A HM Kollégiuma 2000 áprilisában fogadta el a honvédelmi tárca híradó- és a Magyar Honvédség informatikai rendszerének fejlesztési programját. 2004-re elkészült a Magyar Honvédség Informatikai Stratégiája (2004–2013), azonban ezt nem fogadták el. A honvédelmi tárca első, kormányzati előírásoknak megfelelő informatikai stratégiáját, amely a 2007–2009-es időszakra határozta meg az informatikai feladatrendszert, 2006 augusztusában hagyták jóvá. A stratégia kiemelt célja a tárca viszonylagos informatikai elmaradásának felszámolása, a vállalt nemzetközi kötelezettségek időarányos teljesítése és az informatikai terület szabályozórendszerének megújítása volt. A stratégiát 2007-ben és 2008-ban felülvizsgálták és jóváhagyták.

A 2000-es évek elején az *MH szakterületi informatikai rendszerei* változatlanul egymástól függetlenül, a szakterületi követelményeknek megfelelően, eltérő módon értelmezett és kódolt adatokra épülve, más alkalmazási területek számára nehézkesen, vagy egyáltalán nem felhasználható módon működtek. A kiemelt központi rendszerek közé tartozott a HM hatáskörébe tartozó közigazgatási ügyek intézését támogató, internetalapú Elektronikus Ügyintézés Támogató Információs Rendszer (EÜTIR), a Költségvetés Gazdálkodási Információs Rendszer és az MH Készenlét Fokozása Információs Rendszer (KEFIR). 2004-től működött a beszerzési eljárások nyilvántartását és a szabályozott adatszolgáltatást biztosító Katonai Beszerzési Információs Rendszer (KBIR). A tervekben szerepelt a Logisztikai Gazdálkodási Információs Rendszer (LGIR) kialakítása is, azonban erre az időszak során, források hiányában nem került sor.

A légi erő vezetését az időszak során az Integrált Vezetés és Irányítás (ICC⁵⁰) rendszer támogatta, amelynek első változata a délszláv válság idején jelent meg az MH-ban. Az időszak közepétől az azonosított légi helyzetkép előállítását, a harcvezetés és fegyverirányítás támogatására az ASOC-rendszert a MASE váltotta fel.⁵¹ A szárazföldi haderőnél lényegében nem történt előrelépés a szakterületi tábori informatikai rendszerek, szolgáltatások kialakításában.

Az általános célú, központi szolgáltatások biztosítása – elsőként a magasabb vezetési szintek, majd a katonai szervezetek, csapatok számára – az időszak során a szakterület egyik központi célkitűzése volt. Ennek fontos összetevőjét képezte a 2000-ben telepített NATO Irodaautomatizálási Rendszer (NIAR), amely védett információcserét biztosított a NATO és tagállamai felső szintű politikai és katonai vezetésével, valamint elektronikus levelezési és belső használatra szóló webszolgáltatást nyújtott az arra jogosult felhasználók számára.

⁵⁰ Integrated Command and Control (teljes nevén: NATO-wide Integrated Command & Control Software for Air Operations), korábban Initial, majd Interim CAOC Capability.

⁵¹ Az ASOC-rendszer tartalék eszközként Kecskemétre került.

A központi szolgáltatások között alapvető szerepet játszott az elektronikus levelezés, az internetelés és számos szervezeti szintű, zárt intranetszolgáltatás. A szolgáltatások a felhasználók többsége számára elérhetőek voltak, azonban nem egységes rendszerben: az MH-ban több különböző levelezőrendszer, két (MH és HM) intranet, és különböző megoldásokkal biztosított internetszolgáltatások működtek. A szokásos irodaautomatizálási alkalmazások (szövegszerkesztés, táblázatkezelés, bemutató készítése stb.) Microsoft nagyvállalati szerződés keretében jogtiszta módon biztosítottak voltak.

Az *MH Vezetési Információs Rendszer (VIR)* koncepciójának kialakítása az időszak második felében kezdődött meg.⁵² Az MH VIR lényegében egy intranetes, portálapalapú megoldás, amely egységes rendszerbe integrálja a különböző informatikai rendszerek szolgáltatásait. Ennek hasonló megoldásokra épülő, de információ- és dokumentumvédelmi képességekkel kiegészített változata a minősített adatok feldolgozását is biztosító MH Védett Vezetési Információs Rendszer (VVIR). Az MH VIR egyik összetevőjeként, az elektronikus ügykezelés támogatására 2006-ban kezdődött meg az MH Elektronikus Iratkezelő Rendszer (EIR) fejlesztése, amelynek 2008-ban megtörtént a kísérleti üzemeltetése a Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központban, azonban részben az elektronikus hitelesítési képesség, részben más feltételek hiányában a tárca egészére nem terjesztették ki.

A szolgálat története 2010-től 2016-ig

A 2010-től 2016-ig terjedő időszak a felső szintű informatikai szabályozórendszer kialakításának, a szolgáltatás-központú megközelítés előtérbe kerülésének, az integrált híradó-informatikai szemlélet megerősödésének időszaka, amelyet a felső szintű irányítás egységesítése, az időszak vége felé a technikai háttér korszerűsítésének, fejlesztésének megindulása, valamint a logikailag elkülönülő, de egységes infrastruktúrára épülő szolgáltatási rendszerek kialakítása jellemez.

A *szakterület szervezeti, személyi erőforrásai* a 2010 utáni időszakra stabilizálódtak, az időszak elején megszületett az egységes felső szintű irányítás. Az informatikai szakemberképzés rendszere ismét megváltozott.

A *felső szintű irányítás* régóta várt integrációjára 2010 februárjában került sor: a HM Informatikai és Információvédelmi Főosztály Informatikai, Elektronikus Információvédelmi és Dokumentumvédelmi Osztályai, valamint a HVK Hadművelési és Kiképzési Főosztály Híradó és Informatikai Osztályai a vezérkarfőnök irányítása alatt álló Híradó, Informatikai és Információbiztonsági Főosztály (2010. októbertől Csoportfőnökség) keretében egyesültek. Az Informatikai Osztály vezetője 2010-től Schildberger Péter ezredes volt, 2012-től a szakterületet Gerőfi Szilárd ezredes irányítja.

A *szakmai szervezetek körében* 2010 után két jelentősebb változás következett be. A Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ és más igazgatási, hadkiegészítési szervezetek bázisán 2011 novemberében létrejött az MH Hadkiegészítő és Nyilvántartó Parancsnokság. Az MH 43. Nagysándor József Híradó és Vezetéstámogató Ezred állományában 2010 márciusára feltöltötték és 2012-ben a SHAPE alárendeltségébe került a Nemzeti Telepíthető Híradó- és Informatikai Század.⁵³

⁵² Gerőfi Szilárd: Az új MH Informatikai Stratégia megvalósításának kulcsfontosságú feltételei. Honvédségi Szemle, 2015/4., 24–40.

⁵³ Deployable CIS Module (DCM-E), a NATO Híradó és Informatikai Csoport 3. NATO Híradózászlóalj alárendeltségében.

Az informatikai képzés, továbbképzés keretében a ZMNE-n (2012-től a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen) had- és biztonságtechnikai mérnök BSc szakon évente 2–7 új informatikus tiszt végzett. 2013-tól az informatikus tisztek alapképzése a katonai üzemeltető szak katonai informatika specializációján folyik. A szaktisztek magasabb képesítést az egyéves integrált katonai üzemeltető mesterszakon szerezhetnek.

A szakterület technikai háttere az időszak első felében összességében változatlanul rossz képet mutatott, néhány rendszerem kivételével elavult, cseréje szorult, alkalmazása és üzemeltetése viszonylag magas költségeket igényelt, alacsony hatékonyságot biztosított. A vízkárt szenvedett HM I. HIK fejlesztése 2012 végére fejeződött be, az újonnan beszerzett eszközökkel, rendszerekkel felszerelt központ átadására 2013 áprilisában került sor.

Az időszak technikai fejlesztéseinek középpontjában 2015-ig a hálózati infrastruktúra fejlesztése állt. 2010-ben megkezdődött a nemzeti titkos minősítésű adatok kezelésére fejlesztett hálózati infrastruktúra kiépítése. 2013-ban az új HM I. HIK bázisán integrálták a HM és az MH korábban elkülönült informatikai hálózatait, bővült az informatikai hálózat alapját képező országos mikrohullámú hálózat és a budapesti optikai hálózat kapacitása.

A korábbi időszak forráshiány miatt elmaradt technikai fejlesztéseinek megvalósítására 2015 végén komplex informatikai fejlesztési program indult, amely mintegy 15 alprojektet foglalt magában. Ennek részeként folytatódik a hálózati infrastruktúra fejlesztése; az amortizálódott eszközök modernizálása, cseréje; az informatikai biztonsági és kibervédelmi képességek technikai feltételeinek megteremtése; valamint a szükséges kiszolgáló- és alkalmazói szoftverek, licencek biztosítása. A program 2020-ban zárul, azonban a tervek szerint jelentős része 2018-ig megvalósul.

A szolgálat tevékenysége, fő feladatai 2010 után egyre jobban összekapcsolódtak a híradó szakterület tevékenységével, feladataival, megerősödött a szolgáltatás-központú integrált híradó-informatikai megközelítés, amely megjelent a szabályozórendszerben, érvényesült a szolgáltatásokat nyújtó szervezetrendszerben, és alapját képezte a megindított fejlesztési projekteknek.

Az időszak közepén megújult az MH teljes felső szintű informatikai szabályozórendszere. 2013-ban megjelent az Összhaderőnemi Híradó és Informatikai Doktrína, 2014 nyarán az Informatikai Szabályzat,⁵⁴ 2014 őszén pedig a 2014–2024 időszakra szóló Informatikai Stratégia.⁵⁵ Emellett 2013-ban kiadták az MH Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózata (MH KCEHH)⁵⁶ békeidejű üzemeltetését és a központi szolgáltatások igénybevételét szabályozó HM utasítást,⁵⁷ 2014-ben pedig az ennek részletes szabályait tartalmazó szakutasítást.⁵⁸ Ezzel kialakultak az informatikai (és ezzel együtt a híradó) szakterület tevékenységének korszerű szabályozási keretei.

⁵⁴ A honvédelmi miniszter 39/2014. (V. 30.) utasítása a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról.

⁵⁵ A honvédelmi miniszter 58/2014. (IX. 10.) HM utasítása a Magyar Honvédség Informatikai Stratégiájának kiadásáról.

⁵⁶ Lényegében az MH híradó-informatikai infrastruktúrája és központi szolgáltatórendszere.

⁵⁷ A honvédelmi miniszter 55/2013. (IX. 13.) HM utasítása a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének szabályairól.

⁵⁸ A Honvéd Vezérkar Híradó, Informatikai és Információvédelmi Csoportfőnökség csoportfőnökének 11/2014. (HK 6.) HVK HIICSF szakutasítása a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének részletes szabályairól.

A szolgáltatás-központú megközelítésre építve az időszak során kialakult az egységes infrastruktúrára épülő, de *logikailag egymástól elkülönülő szolgáltatási rendszerek* elgondolása, és megkezdődött létrehozásuk. Ezek a honvédelmi ágazati, közigazgatási tevékenységet támogató MH Döntés Támogató Információs Rendszer, és a műveleti tevékenységet támogató MH Művelet Támogató Információs Rendszer.⁵⁹

A fenti rendszerek híradó-informatikai alapját az MH Vezetési Információs Rendszere (MH VIR) és az MH Védett Vezetési Információs Rendszere (MH VVIR) képezi. Szélesebb felelősségi kört magában foglalva a két rövidítés kifejtése is változott (MH Vezetési és Irányítási Rendszer, illetve MH Védett Vezetési és Irányítási Rendszer), tükrözve ezzel a két testvérszakterület, az informatika és a híradás egy rendszerben történő kezelését. A szolgáltatások fejlesztésének részét képezi az Elektronikus Iratkezelő Rendszer (EIR) és az Elektronikus Hitelesítő Alrendszer (EHIAR) fejlesztése, bevezetése.

Az időszak egyik jelentős eredménye volt a *Költségvetés Gazdálkodási Információs Rendszer verzióváltása*. A 2010-ben új (SAP) technológiai alapokra helyezett rendszer szolgáltatásainak hatékonysága javult, kibővült a toborzást támogató modullal, 2015-ben pedig megkezdte működését az önkéntes tartalékosok és munkáltatóik számára az elektronikus ügyintézés lehetőségét biztosító Ügyfélszolgálati Rendszer.

A korábban indított beszerzési eljárás eredményeként a Magyar Honvédségben 2010-ben megjelent a *Rheinmetall C2 szoftverrendszere*,⁶⁰ amelynek rendeltetése a meglévő infrastruktúrán⁶¹ működő, zászlóaljharccsoport tábori vezetési-irányítási képességének biztosítása volt. A szoftverrendszer technikai és alkalmazói követelményeknek megfelelő kialakítása azonban nem járt sikerrel, így a tábori C2 képesség kialakítására 2016-ban hazai bázison új fejlesztési projekt indult.

ÖSSZEGRZÉS

Az informatikai szolgálat 50 éve a magyar haderő igényeihez, követelményeihez, valamint a haditechnikai fejlődéshez igazodó folyamatos változások, áldozatos munka, sikeres és kevésbé eredményes tevékenységek története, amely egyelőre még részeiben sincs kidolgozva, megörökítve, a hadtudományi szakirodalomban ma még feltáratlan. Közhelynek számít, hogy a múlt ismerete, a jelen megértésének és a jövő építésének alapvető feltétele. Hasonlóképpen általános kötelezettség elődeink emlékezetének megőrzése, mert tevékenységük nélkül ma nem tartanánk itt, munkánk az általuk lerakott alapokra épül. Az informatikai szakterület a múlt század közepének lyukkártyás adatfeldolgozásától jutott el a még napjainkban is gyorsuló ütemben bővülő információtechnológiai korszakba.

Az informatikai szolgálat története a Magyar Honvédségben több szakaszra tagolható. Az első, alapozó, útkereső lépéseket 1971-től az elektronikus számítógépek elterjedése és a nagy rendszerépítések időszaka követte. 1981 után a személyi számítógépek megjelenése és elterjedése az MN-ben alapjaiban változtatta meg a számítógépes fejlesztés és alkalmazás jellegét, feladatait. A rendszerváltást követően, 1990-től egy átmeneti időszak következett. Több alkalommal átalakult az informatika felső szintű irányítása, a mikroszámítógépek kiszorították az alkalmazásból a korábbi időszak nagy- és kisszámítógépeit. 2000-től

⁵⁹ Gerőfi Szilárd: i. m.

⁶⁰ INIOCHOS Vehicle Command and Control System (VCCS).

⁶¹ PK-1, PK-2, PK-3, PK-4 parancsnoki vezetési komplexumok, HIK/G mobil vezetési rendszerközpont, meg erősített kivitelű laptopok.

a NATO-követelményekhez, -megoldásokhoz történő alkalmazkodás, az informatikai szervezetirendszer jelentős változásai, a belső fejlesztési kapacitások megszüntetése és a széles körben biztosított központi szolgáltatások előtérbe kerülése által jellemzett időszak következett. Végül, a 2010 óta eltelt évek az egységes felső szintű irányítás, a szolgáltatás-központú megközelítés előtérbe kerülésének, az integrált híradó-informatikai szemlélet megerősödésének időszaka.

Az informatikai szolgálat történetének megírása még előttünk álló feladat, amelyhez mindenképpen hasznos lenne a még köztünk lévő volt kollégák emlékeinek összegyűjtése, dokumentálása, az irattárba, levéltárba nem kerülő szakmai dokumentumok, tárgyi emlékek összegyűjtése és egy „Informatikai/REVA Múzeum és Gyűjtemény” létrehozása. Ennek személyi, szakmai, pénzügyi és egyéb feltételeit megteremteni a mindennapok égető szakmai feladatai mellett természetesen nem könnyű, nem is mindig tűnik indokoltnak, azonban azt, amit ma elmulasztunk, holnap már nem lesz lehetőségünk bepótolni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A honvédelmi miniszter 39/2014. (V. 30.) HM utasítása a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról.
- A honvédelmi miniszter 58/2014. (IX. 10.) HM utasítása a Magyar Honvédség Informatikai Stratégiájának kiadásáról.
- A honvédelmi miniszter 55/2013. (IX. 13.) HM utasítása a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének szabályairól.
- A Honvéd Vezérkar Híradó, Informatikai és Információvédelmi Csoportfőnökség csoportfőnökének 11/2014. (HK 6.) HVK HIICSF szakutasítása a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének részletes szabályairól.
- Ált/210. A Magyar Honvédség Informatikai Szabályzata. Magyar Honvédség, Budapest, 1993.
- Gerőfi Szilárd: *Az új MH Informatikai Stratégia megvalósításának kulcsfontosságú feltételei*. Honvédségi Szemle, 2015/4.
- Gorza Jenő: *A Magyar Honvédség informatikai rendszerének fejlesztése, az adatmodellezés szerepe a fejlesztési folyamatban*. PhD-értekezés. ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, 2003.
- Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Néphadsereg iratai.
- Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Központi Irattár iratai.
- Kiss László Ferenc: *Az MH Anyagi-Technikai Informatikai Központról*. Katonai Logisztika, 1993/1.
- Téczy Béla: *Automatizált légi vezetés-irányítás, múlt, jelen, jövő*. Repüléstudományi Közlemények, 2004/különszám.
- Tóth András: *A hálózat nyújtotta képesség megvalósításának lehetőségei a Magyar Honvédség kommunikációs rendszerében*. PhD-értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2015.

Wagner Péter:

MAGYAR KATONAI TANÁCSADÓK IRAKBAN (2007–2008)

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO 2016. júliusi varsói csúcstalálkozóján döntés született egy újabb iraki kiképzőmisszió indításáról. A szerző ebből az alkalomból feleleveníti a Magyar Honvédség részvételét és tevékenységét a korábbi hasonló misszióban, amikor magyar katonák 2007–2008-ban két váltásban katonai tanácsadó és összekötő csoport keretében vettek részt egy iraki zászlóalj kiképzésében. A szerző megállapítja: az iraki hadsereg 2014-es összeomlása azt jelezte, hogy a magyar katonák által 6-7 évvel korábban az iraki zászlóaljnál tapasztalt hiányosságok a haderő szintjén nagyrészt megmaradtak.

KULCSSZAVAK: Magyar Honvédség, NATO-kiképzőmisszió, Irak, katonai tanácsadó és összekötő csoport, ar-Rusztamija

BEVEZETŐ

A történelem ez alkalommal ismétli önmagát. A NATO 2016 júliusában a varsói csúcstalálkozón ismét döntött egy iraki kiképzőmisszió indításáról: ez lesz a második ilyen misszió a NATO 2005–2011 között működött kiképzőmissziója (NTM-I¹) után.

A magyar katonák – közösen a mintegy 60 fős nemzetközi koalíció tagjaival – azonban már korábban visszatértek a közel-keleti országba, 2014 óta az iraki Kurdisztánban hajtanak végre kiképzési és őrzés-védelmi feladatokat. A végcél ezúttal is ugyanaz, mint 2005 és 2011 között volt: egy olyan iraki biztonsági erőt megteremteni, kiképezni, amely képes biztosítani az ország belső rendjét és megvédeni az ország külső határait.

Jelen tanulmány célja az NTM-I keretében történt magyar szerepvállalás egy rövid ciklusának a feldolgozása, a két váltást megért magyar katonai tanácsadó és összekötő csoport (MALT²) tevékenységének a bemutatása.³ A tanulmány nemcsak a misszió hazai körülményeit és a kintléletet vizsgálja, hanem megpróbálja kontextusba helyezni a magyar katonák tevékenységét is. A MALT-I és a MALT-II tevékenységének a bemutatása elsősorban a misszióval kapcsolatban fennmaradt, mára már hozzáférhető hivatalos iratokon, illetve a misszió néhány tagjának a visszaemlékezésein alapul, természetesen kiegészítve a rendelkezésre álló nyilvános magyar és idegen nyelvű szakirodalmi forrásokkal.

A tanulmány első részében röviden bemutatom az NTM-I létrejöttének a körülményeit és működését, valamint a magyar szerepvállalás történetét. A MALT tevékenysége szempontjából ezek adják meg azt a keretet, amelynek révén elhelyezhető a magyar kiképzők tevékenysége.

A második szakaszban a MALT-misszió felállításával foglalkozom, valamint bemutatom az ar-Rusztamija bázist, amely otthont adott a misszióknak és az iraki katonai felsőok-

¹ NATO Training Mission-Iraq.

² Military Advisory and Liaison Team.

³ A témát először a Zrínyi Kiadónál megjelent Homokvihar Bagdadban című könyvben dolgoztam fel. Ez a tanulmány annak az írásnak a jelentősen kibővített, továbbírt, új részleteket tartalmazó változata.

tatásnak. Szintén itt szólok a tábor (és így a magyar katonákat) ért fenyegetés formáiról, jellegzetességeiről.

A záró részben a MALT-I és a MALT-II tevékenységét mutatom be, mi volt a feladatuk a táboron belül, milyen típusú feladatokat hajtottak végre, és milyen tapasztalatokat szereztek saját munkájuk és az iraki katonákkal való együttműködés során.

A MALT tevékenységéről leírtak véleményem szerint teljesen újak a magyar katonai szakirodalomban, bár több írás érinti a témakört különböző aspektusokból.⁴

Érdekessé és tanulságossá teszi a tanulmányt, ha összehasonlítjuk a régi és a jelenlegi iraki hadsereget. A magyar katonák 8-9 évvel ezelőtt mintegy 350 iraki katonával voltak napi kapcsolatban. Tapasztalataik azon a szinten megegyeznek azzal, amit az iraki biztonsági erőkről a szakirodalom és a nemzetközi sajtó leírt a 2014. nyári teljes összeomlás okait kutatva.

A NATO IRAKI JELENLÉTÉNEK ELŐZMÉNYEI

A 2003-as amerikai invázió után egy lehetséges NATO-szerepvállalásnak számos korlátja volt Irakban. A legfontosabb ezek közül politikai volt, Németország és Franciaország a kezdetektől fogva ellenezte a támadást, ami általában is súlyos feszültségekhez vezetett a transzatlanti kapcsolatokban. Ez a „törés” a szövetségen belül természetesen senkinek sem volt jó, gyakorlatilag mindkét „tábor” érdekelt volt abban, hogy az ellentétek mihamarabb megszűnjenek. Ebben a normalizálódási folyamatban fontos szerepet játszott az a törekvés, hogy valamilyen kompromisszum szülessen egy lehetséges iraki NATO-misszió felállítása tekintetében.

Egy ilyen válságkezelői misszió elindításához az inváziót ellenző országok számára elengedhetetlen volt, hogy Irak szuverenitása legalább formálisan helyreálljon. Erre 2004 nyaráig kellett várni, ám a szükség úgy hozta, hogy a szervezet informálisan már korábban is megjelent Irakban.

Erre azt követően került sor, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa utólag jóváhagyta a koalíciós erők jelenlétét Irakban, és megkezdődött az amerikai jelenlét „nemzetköziesítése”. Elvileg már az inváziós erő is nemzetközi volt, mivel az Amerikai Egyesült Államokon kívül Nagy-Britannia is részt vett benne – sőt Ausztrália, Lengyelország és Spanyolország is, bár inkább csak jelképes erővel. A katonai értelemben vett koalícióépítés azonban csak akkor tudott érdemi eredményeket elérni, amikor az aktív támadó műveletek véget értek, és az amerikai tervezők szerint megindult a helyreállítási és a válságkezelési szakasz Irakban – a történelem azonban hamarosan rávilágított, hogy ebben tévedtek. Az amerikai diplomácia erőfeszítéseinek – és nemegyszer nyomásának – köszönhetően számos kis és közepes ország vállalt jelenlétet a műveletnek ebben a második szakaszában.

Ebben az időszakban két többnemzeti hadosztály települt a Bagdadtól délre eső, békésebb, az új rezsimmal szimpatizáló síita arab területeken. Baszrai központtal a brit vezetésű Többnemzeti Délkelet Hadosztály, tőle északra pedig a lengyel vezetésű Többnemzeti

⁴ Geröcs Imre: A Magyar Honvédség különleges műveleti képesség múltja, jelene. Hadtudományi Szemle. NKK HHK online folyóirat, 5. évf. 2012/1–2. szám, 298. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_1/2012_1_alt_gerocs_imre_293_299.pdf; Isaszegi János: A Magyar Honvédség részvétele nemzetközi műveletekben. Előadás. Szentendre, 2009. május 29. 12–13. <http://docplayer.hu/235064-A-magyar-honvedseg-reszvetele-a-nemzetkozi-muveletekben.html>; Tóth István: Az iraki hadsereg tisztjeinek felkészítéséről. Hadtudomány, XVI. évf. 2006. 4. szám. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2006/4/2006_4_20.html (Letöltések időpontja: 2016. 05. 15.)

Közép-Dél Hadosztály (al-Hillah) kezdte meg a működését. Az utóbbi magasabbegységben összesen 21 nemzet (köztük Magyarország) katonái vettek részt, de a működéshez hiányzó képességeket (hírszerzés, kommunikáció, csapatmozgások koordinálása) a NATO telepítette a hadosztálytörzsbe, mert ilyenekkel egyik hozzájáruló nemzet sem rendelkezett, vagy az interoperabilitás érdekében szükség volt rájuk a NATO-elvek és -szabályok alkalmazása miatt. Magyarország ebbe a hadosztályba telepítette saját szállítózáslóalját, amely 2003 augusztusa és 2004 decembere között működött. Ezt követően az egység kivonásra került, elsősorban belpolitikai viták miatt.⁵

A NATO IRAKI KIKÉPZŐMISSZIÓJA

A NATO formális jelenlétével meg kellett várni, hogy a közvetlen amerikai irányítás megszűnjön Irakban és az ország szuverenitása részlegesen helyreálljon. Ez 2004 májusában következett be, amikor a megszálló erők átadták a formális hatalmat az Ideiglenes Kormánynak, egy iraki politikusokból álló, de az amerikai megszálló hatóságok által kijelölt testületnek. Az Ijád Allávi iraki politikus vezette kormány alig egy hónappal később jelezte az ENSZ Biztonsági Tanácsának, hogy *Bagdad felkéri a NATO-t egy kiképzőmisszió indítására*. A kérést alig egy héttel később az Észak-atlanti Tanács jóváhagyta. Az események ilyen gyors egymásutánisága valószínűsíti, hogy a NATO felkérésére irányuló tervek már jóval azelőtt megszülettek, hogy Irak visszanyerte volna részleges szuverenitását. Bár a misszió csak 2005 februárjában indult el a valóságban, a felállítása már 2004-ben megtörtént.⁶

Az NTM-I azonos célrendszerrel és változó létszámmal egészen az amerikai erők végleges kivonulásáig, 2011 decemberéig jelen volt Irakban. A misszió célja elsősorban nem a több százezres iraki hadsereg és rendőrség kiképzésében való részvétel volt (azt az amerikai hadsereg végezte), hanem egyfajta képességépítés és kapacitásfejlesztés az iraki fegyveres erőkben. Ennek megfelelően a mandátum az alábbi területeket ölelte fel:

- az integrált nemzeti vezetés-irányítási rendszer támogatása;
- az iraki Nemzetvédelmi Egyetemen folyó oktatási/képzési munka támogatása;
- az iraki szárazföldi erők Kiképzési és Doktrinális Parancsnokságának a támogatása;
- az iraki szárazföldi erőknek nyújtott nemzetközi haditechnikai segélyek és az ezekhez szükséges támogatás koordinálása;
- az iraki rendőrség félkatonai erőinek és kiképzőinek a képzése.⁷

A misszió létszáma hivatalosan 300 fő volt, de ezt sosem érte el. Működését mindvégig az amerikai haderő tette lehetővé, hiszen az gondoskodott mindenről (logisztika, védelem stb.). A műveleti koncepció két fázisban képzelte el a misszió működését. Az *első fázis* az országon belüli vezetési és irányítási mechanizmusok létrehozására, valamint az iraki biztonsági erők tagjai kiképzésének és a részükre nyújtott tanácsadásnak a javítására terjedt ki. A *második fázis* arra összpontosított, hogy segítséget nyújtson az Iraki Biztonsági Erőknek

⁵ A magyar szállítózáslóalj történetének részletes feldolgozását lásd Torma Béla – Wagner Péter: Homokvihar Bagdadban. Zrínyi Kiadó, 2014, 256–281.

⁶ NATO's assistance to Iraq (Archived). http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51978.htm (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

⁷ Meelis Vilippus: Nato Training Mission Iraq. BILC Seminar. 2007. október 11. <http://www.docfoc.com/nato-training-mission-iraq> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 11.)

a Kiképzési, Oktatási és Doktrinális Központ létrehozásában, amely vezetői képzést biztosított a közép- és a felső szintű vezetés fejlesztéséhez.⁸

Iraki kérésre a NATO-misszió 2008-tól már nemcsak a szárazföldi erők támogatásában vett részt, hanem a légi erő és a haditengerészet esetében is kapacitásfejlesztő és mentorprogramokat indított. A misszió mintegy ötezer katonára és tízezer rendőr kiképzését hajtotta végre, és mintegy 17,5 millió eurónyi katonai segély célba juttatását koordinálta. Ezek közé tartozott a Magyarország által adományozott, de amerikai forrásokból felújított 77 darab T-72-es harckocsi.⁹

A magyar szerepvállalás az NTM-I-ben egyes időszakokban – nemzetközi összehasonlításban – meglepően jelentős volt. Budapest a *kezdetektől* jelezte részvételi szándékát a misszióban, mert így próbálta „kompenzálni” a szállítózászlóalj nem tervezett kivonását. A kormányhatározat 150 fő telepítését engedélyezte (egy 120 fős lövészsorozat és egy 30 fős törzstiszti és kiképzői kontingens),¹⁰ de a NATO a teljes létszámot sosem hívta le.

A magyar szerepvállalás három szakaszra bontható. Az első, 2005–2007 közötti időszakban egy 18 fős, törzs- és kiképzőtisztekből álló csoport vett részt a misszióban, amivel Magyarország aránya a misszióban jelentős, 15%-os volt. A magyar katonák közül többen a Katonai Akadémián, a Szárazföldi Erők Parancsnokságán és a Nemzeti Műveleti Központban oktattak, mentoráltak, míg mások az NTM-I törzsében dolgoztak.¹¹

A magyar szerepvállalás második szakasza a jelen tanulmány fő témája, azaz a kétszer hat hónapig tartó, az ar-Rusztamiya katonai bázison működő 15 fős magyar katonai tanácsadó és összekötő csoport tevékenysége 2007–2008-ban.¹² A harmadik, utolsó szakaszban ismét a kiképzőknek és a mentoroknak jutott szerep, de ekkor már csak jelképes volt a magyar részvétel. A háromfős váltásokban egy-egy fő a törzsben dolgozott, illetve irodai munkát végzett (a képzésre külföldre utazó iraki katonák beiskolázásáért felelt), és csak egyetlen beosztásban végeztek magyar tiszték stratégiai tanácsadói tevékenységet.¹³

MAGYAR MENTOROK AZ AR-RUSZTAMIJA BÁZISON

A NATO iraki kiképzőmissziója alapvetően a stratégiai szintű *mentorálásra és képességfejlesztésre* helyezte a hangsúlyt, így az iraki biztonsági erőkkel való közvetlen együttműködésre, kiképzésre kevés lehetőség adódott a misszió keretében. A NATO-művelet 2004–2011 közötti működése alatt a misszió összesen 5 ezer katonát és 10 ezer rendőrt képzett ki.¹⁴ Az arányok kedvéért érdemes jelezni, hogy pl. 2008-ban az iraki biztonsági erők létszáma

⁸ Torma–Wagner: i. m. 286.

⁹ NATO's assistance to Iraq (Archived).

¹⁰ 2004. december 9-i kormányhatározat. Magyar Külügyminisztérium évkönyve, 2004, 417–418. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/C151BE5D-2C5F-4643-A525-B0DF6439EF23/0/magyar_kulugyi_evkonyv_2004.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

¹¹ Papp Gyula ezredes 2014. január 22-i közlése alapján.

¹² Ebben az időszakban egy háromfős tanácsadó csoport is a kontingens része maradt, így a teljes létszám 18 fő maradt.

¹³ Telefonbeszélgetés Juhász István ezredessel, 2014. január 27-én.

¹⁴ NATO's assistance to Iraq (Archived).

465 ezer fő, 2011-ben 933 ezer fő volt (a két időpont között az iraki fegyveres erők létszáma kb. 150 ezerről 200 ezer főre nőtt).¹⁵

A NATO-misszió több helyszínen folytatta tevékenységét: az egyik a bagdadi nemzetközi repülőtéren működő *Camp Victoria* bázis volt, ahol az iraki rendőrség félkatonai erőinek képzése folyt az olasz carabinieri irányítása alatt. A másik helyszín az *ar-Rusztamija* bázis volt, amely az iraki felsőoktatási intézmények többségének adott otthont. Itt az iraki hadsereg egyik zászlóalj, az ún. „bázisvédelmi” zászlóalj (BDB¹⁶) működött. Mivel a bázison is dolgoztak NATO-oktatók, a biztonság növelése érdekében a NATO a zászlóalj mentorálását is biztosította, elsőként olasz és amerikai mentorokkal, később brit, majd lengyel tanácsadókkal.

Magyarország 2006-ban a soros erőgenerálási konferencián felajánlotta a mentori tevékenységet, amelyet a NATO elfogadott. Ennek értelmében a lengyel váltást követően, 2007 nyarától a Magyar Honvédség biztosította a katonai tanácsadó és összekötő csoportot (MALT) az iraki zászlóalj mentorálási feladataihoz. A misszióra a 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj (KMZ) lett kiválasztva, amelynek alapfeladatai közé tartozik, hogy képes legyen folyamatos fenyegetettség mellett a katonai segítségnyújtás feladatait végrehajtani. Ebbe beletartozik a tanácsadás, a felkészítés és a kiképzés biztosítása a fogadó nemzet katonái és rendvédelmi erői részére annak érdekében, hogy képesek legyenek önállóan felelősséget vállalni a belső stabilitás eléréséért és megőrzéséért.¹⁷

A KMZ történetében ez azért volt különleges esemény, mert először fordult elő, hogy egy missziót egy különleges műveleti csoportra alapozva hajtottak végre, felhasználva minden tudást és tapasztalatot, amelyet a különleges erők 2005-ös felállítása óta elsajátítottak. A várható feladatrendszer a KMZ feladatrendszerének és alaprendeltetésének tökéletesen megfelelő „beugró” misszióknak ígérkezett, ahol a magyar katonák viszonylag kontrollált környezetben próbálhatták meg élesben gyakorolni a katonai segítségnyújtást.¹⁸ A kezdetleges ismeretekkel rendelkező, többségében tanulatlan, gyakran analfabéta katonák kiképzésének tervezése, szervezése, végrehajtása helyi tolmácsokon keresztül történt, majd az aleggység ütöképes egésszé történő kovácsolása hasonlóképpen valósult meg.¹⁹

A Dijála folyó partján fekvő ar-Rusztamija katonai bázison a 2003-as rezsimváltás előtt az iraki légierő akadémiaja működött, 2003 után pedig a Katonai Akadémia²⁰ és a Vezérkari Akadémia került megalakításra. A bázison az NTM-I-nak három feladata volt: az iraki

¹⁵ Az amerikai terminológiában az iraki biztonsági erők alatt minden katonai, félkatonai, rendőri és egyéb különleges rendeltetésű fegyveres szervezet értenek. Az adatok forrásai: Anthony H. Cordesman – Adam Mausner: Iraq Force Development. Center for Strategic and International Studies, 2008, 24. <http://www.comw.org/warreport/fulltext/070911cordesman.pdf>; Anthony H. Cordesman – Sam Khazai – Daniel Dewit: Shaping Iraq's Security Forces: US – Iranian Competition Series. Center for Strategic and International Studies, 2013, 4. <https://www.csis.org/analysis/shaping-iraq%E2%80%99s-security-forces-0> (Letöltések időpontja: 2016. 07. 11.)

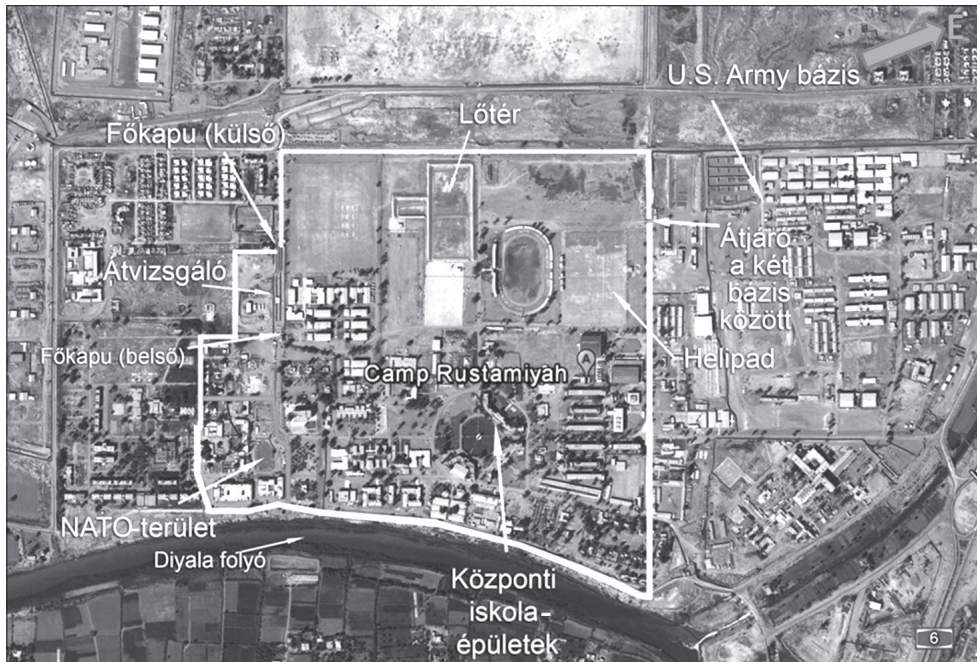
¹⁶ Base Défense Battalion.

¹⁷ Újfalusi Csaba: A mélységi felderítés jelene és jövője. In: Legendák és titkok: A mélységi felderítés története. Zrínyi Kiadó, 2012, 276.

¹⁸ A különleges műveleti erők egyik alapfeladata a katonai segítségnyújtás (Military Assistance – NATO-terminológia, Foreign Internal Defense – amerikai terminológia). E képesség lényegében adott kormányerők (hadsereg, rendőrség, milíciák stb.) felkészítését, majd velük együttműködésben végrehajtott műveleteket jelent, ahol a különleges erőknek erősokszorozó jellege van. Forray László: A különleges műveleti zászlóalj kiképzésének, felkészítésének és felszerelésének fejlesztési lehetőségei. Doktori értekezés, 2009, 43–46. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/forray_laszlo.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

¹⁹ E-mail levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

²⁰ Iraqi Military Academy Al Rustamiyah (IMAR).

Az ar-Rusztamija bázis (Szerkesztette a szerző)

Forrás: Google Earth (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

tisztképzés támogatása oktatók és angol nyelvtanfolyamok segítségével, új oktatási tervek kidolgozása és a bázist védő zászlóalj mentorálása.

A bázis két nagy területre volt felosztva. Az északi részen egy zászlóalj erejű amerikai egység állomásozott folyamatosan, a déli részen működött az iraki tábor, amelynek középső részén helyezkedett el a már említett két oktatási intézmény (a Katonai Akadémia és a Vezérkari Akadémia). Ezekről északra voltak a tábor védelméért felelős iraki zászlóalj körletei. Az ar-Rusztamija bázisnak ez a része önmagában is hatalmas volt, a két iskola épületei mellett helyet kapott itt egy nagy betonozott alakulótér (amely egyben helikopterek fel- és leszállóhelye is volt) lelátóval, egy lelátókkal körbevett stadion, egy kisebb és egy nagyobb lőtér, kiszolgálóépületek a logisztikának és egy saját biztonsági szolgálat (az őrzés-védelmi zászlóaljon kívül). A felsoroltakon kívül még egy dél-afrikai cég is működött a kerítésen belül, amely a REVA²¹ típusú, aknák és házilagos készítésű robbanóeszközök ellen megnövelt védettségű járműveket szerelt össze az iraki szövetségi rendőrség számára, így egy átlagos napon 3-4 ezer ember volt a bázison.

Az iraki táborban kaptak helyet a NATO-kiképzőmisszió körletei is, ám a biztonsági rendszabályok miatt ez a rész drótkerítéssel és betonelemekkel teljesen le volt választva a bázis többi részétől. Itt lakott a MALT-kontingens és a NATO mintegy 70 fő kiképzője, oktatója, akik a két oktatási intézményben dolgoztak.

A tanácsadó és összekötő csoportok tevékenysége igen összetett volt, mivel egyszerre kellett mentorálniuk az iraki zászlóalj tevékenységét a nap 24 órájában, megszervezni a ki-

²¹ A REVA páncélozott szállító járművet egy dél-afrikai cég (ICP Ltd.) gyártotta. A betűszó a Reliable (megbízható), Effective (hatékony), Versalite (sokoldalú) és Affordable (megfizethető) szavakból tevődik össze.

képzésüket, külső támadáskor vagy más minősített esetben pedig vezetni az iraki katonákat. E feladatok mellett a MALT-nak a tábort ért támadás esetén gyorsreagálású erőként kellett működnie és biztosítani a NATO-oktatók biztonságát. Mindössze 15 emberrel végrehajtani ezt az összetett feladatrendszert igen komplex és kimerítő tevékenységet jelentett.

A biztonsági helyzet a bázis környékén 2007 tavaszára, még a magyar kontingens kiérkezése előtt szinte teljesen összeomlott. Ebben az időszakban Irakban elharapózott az erőszak, a felkelők csoportjai szinte polgárháborúban álltak a kormányerőkkel és a félkatonai síita miliciákkal. Az erőszak eloszlása azonban igen egyenlőtlen volt az országban, annak 80%-a Bagdadban és a környező négy iraki tartományban koncentráldott. A polgárháborús helyzetben az erőszakos cselekmények gyakorisága gyorsan növekedett, 2007 elején az improvizált robbanóeszközökkel elkövetett merényletek hónapról hónapra csúcsot döntöttek. Az iraki biztonsági erők nem csupán az iraki felkelőkkel és az al-Kaidával vívtak háborút, de sorozatosak voltak az összetűzések a Muktada asz-Szadr vezette Mahdi hadseregének (valójában milícia) csoportjaival. Ez utóbbi egyben azt is jelentette, hogy a síita dominanciájú kormány (és biztonsági erők) szintén síita felkelőkkel álltak harcban.²²

Az ar-Rusztamija bázis Bagdad délkeleti részén található a több mint kétmilliós Szadr város szomszédságában. A tulajdonképpen városrészt Muktada asz-Szadrnak a Szaddám Huszein uralkodása alatt mártírhalált halt nagybátyjáról nevezték el a rezsim bukása után – addig Szaddám város volt a neve –, így nem volt véletlen, hogy Muktada és miliciája ott hatalmas befolyással rendelkezett. A felkelők más csoportjaihoz hasonlóan a Mahdi hadserege is elsősorban gyalogsági fegyverekkel, közvetett irányzású rakétákkal és különböző improvizált robbanóeszközökkel hajtott végre támadásokat.

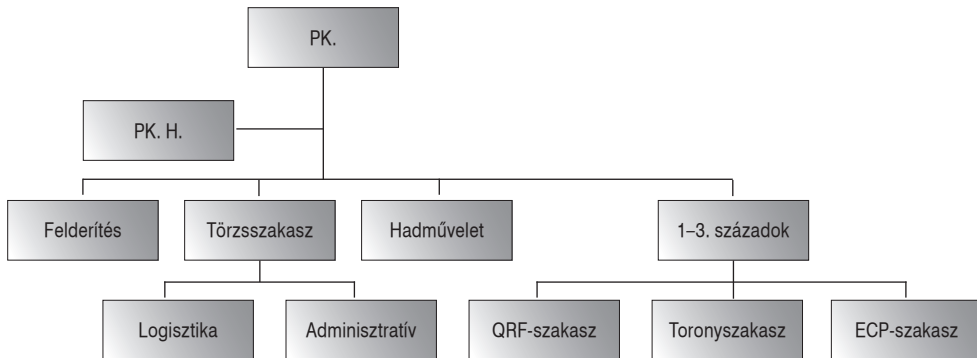
Az ar-Rusztamija bázist is rendszeresen érték támadások, ám a síita fegyveresek „csak” rakétákkal támadtak, tipikusan az orosz sorozatvetők lőszerivel – leggyakrabban 107 és 122 mm-es, néha 204 mm-es rakétákkal – és a különböző, de főként 80 mm-es aknavetőkkel. A rakéták célzása és indításának módja rendkívül egyszerű volt. Vasúti síndarabokra vagy falécekre helyezték a feltámasztott rakétát – gyakran autóemelővel, de előfordult, hogy zárt szelvényből építettek indítóállványt –, majd indították őket a tábor felé. A rakétákat általában hármassával lötték ki, és a gyakorlatban egy támadás során kilenc rakétánál – három sorozatnál – többet nem indítottak. Ennek állítólag az volt az oka, hogy ha túl sok időt vett igénybe a rakéták indítása, akkor a koalíciós erők képesek voltak odaérni a helyszínre. Később az amerikai táborban települt egy tüzerűteg figyelőballonnal, és így a rakétaindítások helyének gyors bemérését követően gyakorlatilag azonnal válaszcsapást lehetett mérni a támadókra.²³

A rakétatámadásoknak leginkább a pszichológiai hatása volt erős, mivel a pontatlanságuk miatt soha sem lehetett tudni, hogy hova fognak becsapódni. A lengyel–magyar MALT váltásakor a lengyel csoport távozása közben a helikopter-leszállóhelyet érte rakétatámadás, és csak az óriási szerencsén múltott, hogy a helikopterek nem sérültek meg. A gépek azonnal elrepültek, hátrahagyva a lengyel csoport egy részét. A robbanás következtében keletkező repeszdarabok fejen találtak egy, a közelben nézelődő iraki katonát, akinek az evakuálásában a magyar MALT tagjai is részt vettek. Az illető nem sokkal később meghalt a kórházban.²⁴

²² Az erőszak mértékéről és a szemben álló felekről lásd Anthony Cordesman: Iraq's Sectarian and Ethnic Violence, and Its Evolving Insurgency: Developments through Spring 2007. Center for Strategic and International Studies, 2007. április 2. <http://www.comw.org/warreport/fulltext/0704cordesman.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

²³ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

²⁴ Uo.

A BDB szervezete

Forrás: Ruszin Romulusz: *A magyar katonai tanácsadói és összekötő csoport (Hungarian Military Advisor and Liaison Team – HU MALT) összesített jelentése (2008. 03. 03.), 12.*

A magyar mentorcsoport első váltása alatt nagyjából negyven rakétatámadás érte a bázis iraki részét és közel hetven az amerikai részt. Az első napon megsebesült, majd elhalálozott iraki katona mellett 2007 júliusa és decembere között még két amerikai katona halt meg és öt megsebesült. Az iraki részen is voltak sebesültek kis számban.²⁵

A MALT-II időszaka alatt jelentősen megnövekedett a rakétákkal végrehajtott támadások száma. 2008 első fél évében több mint száz riadó volt, ebből 57 alkalommal robbant rakéta az iraki táboron belül, bár a NATO-kiképzők táborát sohasem érte találat. A rakétatámadások 80%-a becslések szerint a tábort körülvevő, síiták lakta Szadr városból érkezett. Áldozatok ebben az időszakban is ritkán voltak. A legsúlyosabb eset során amerikai lakókonténerek közé csapódott egy rakéta, három halálos áldozatot és 12 sebesültet követelve.²⁶ Az iraki táborban is voltak sebesültek, 2008 márciusában történt az egyetlen eset, amikor magyar katona is könnyebben megsérült.²⁷ Ezt követően 2008 tavaszától – számos oknak köszönhetően – erősen csökkent a támadások gyakorisága.²⁸

A TANÁCSADÓI MUNKA HÉTKÖZNAPJAI

A magyar MALT 2007 augusztusában kezdte meg munkáját az ar-Rusztamija bázison. A mentorálandó, az állománytábla szerinti 434 fő helyett csak kb. 350 fős iraki zászlóalj (BDB) a korábbi olasz, lengyel és amerikai MALT-váltások általi mentorálás ellenére rossz állapotban volt. A zászlóalj feladata alapvetően a tábor őrzése és védelme volt, beleértve

²⁵ E-mail-levelezés Ruszin Romulusz ezredessel, a magyar MALT első váltásának a parancsnokával, 2013. december 5.

²⁶ Interjú a magyar MALT-II egyik katonájával. 2013. december 18.

²⁷ Kiténtetik az Irakban megsérült magyar katonát. Honvédelem.hu, 2008. március 17. <http://www.honvedelem.hu/cikk/10663> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 15.)

²⁸ A csökkenés okai között szerepelt, hogy az iraki hadsereg 2008 márciusában „elfoglalta” Szadr várost, és ott állandó előretolt műveleti bázisokat állított fel. Emellett az amerikai hadsereg és a haditengerészet közös rakétaelfogó ütegeket telepített Irakba (főleg Bagdadba), amelyek nemcsak az érkező rakéták elfogására voltak képesek, de másodpercek alatt képesek volt bemérni az indítás helyét és válaszcsepásokat mérni rakétákkal. Christopher C. Corbett: First C-RAM Joint Intercept Battery Organizes for Combat. http://sill-www.army.mil/firesbulletin/2008/Oct_Dec_2008/OCT_DEC_2008_Pages_16_18.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 07. 12.)

a kapuk üzemeltetését, a bázis környékén megjelenő veszélyforrások azonosítását és a bázison történt biztonsági események elhárítását, biztosítását.

A BDB a hagyományos három századra (századonként három szakasz) épülő zászlóalj elve szerint épült fel. A századok szakaszai három területen láttak el feladatot: a tábor kapujánál (ECP²⁹), az őrtornyokban és a gyorsreagálású (QRF³⁰) szakaszban.

A megérkezést követően a magyar mentorok felmérték a BDB képességeit, és kiderült, hogy a korábbi mentorcsoportok tevékenysége ellenére is hiányoztak az alapvető katonai ismeretek. Ezért a MALT első lépésben az *egyéni és a kisalegység-kiképzésre* helyezte a hangsúlyt. Az első felmérő lövészeteken kiderült, hogy a katonák 10%-a találta el a célt 100 méterről, a táborba történő ki- és beléptetés, az átvizsgálások felületesen történtek, illetve problémát jelentett a térkép és a GPS használata is. Ez utóbbi a bázisra becsapódó rakéták koordinátáinak meghatározása miatt volt fontos, ám a katonák közötti analfabéták magas aránya miatt érdemi változást 12 hónap alatt nem nagyon lehetett elérni.³¹

A magyar mentorokat meglepetésként érte a vezetői képességek szinte teljes hiánya. Amint arra számtalan tudományos munka már korábban rávilágított, a magyar katonák személyesen is megtapasztalhatták, hogy a keleti társadalmakra jellemző kulturális és társadalmi szokások szinte teljesen kiirtották a reguláris hadseregekből a kezdeményezőkézséget, a példával vezetés vagy az információmegosztás igényét.³²

A problémák felismerése után a 15 főnyi magyar mentorcsoport hozzáfektett az iraki zászlóalj szisztematikus kiképzéséhez és felfejlesztéséhez. Az első lépések között elkezdtek oktatni és gyakoroltatni a táboron belül a tájékozódást, illetve a lövészetben tapasztalt hiányosságok miatt lövészeti kiképzőket képeztek. Az iraki katonáknál ismeretlen fogalom volt a fegyverek megfelelő karbantartása, így erre is meg kellett tanítani őket. Az átlagosnál is sokkal rosszabb állapotban voltak az őrtornyokban elhelyezett géppuskák, mert ezeket még csak nem is mozgatták, így folyamatosan ki voltak téve az iraki időjárás viszontagságainak. Vastagon állt rajtuk a por, és a lőszerkészlet is rossz állapotban volt, alapos karbantartást igényelt. A katonák ugyancsak nem ismerték a fegyverek belövésének, beszabályozásának a lépéseit, illetve az irányzék állításához szükséges eszközökkel sem rendelkeztek, ezt is a MALT tagjai oldották meg.³³

A lövészkiképzők felkészítésének elindítása mellett a misszió elkezdte a leltárrendszer felállítását és a jegyzőkönyvvezetés alapjainak a megismertetését. Ebben az esetben az *írástudatlanság* és a *korruptió* jelentette a két legnagyobb problémát. Az amerikai segítyből felhalmozott felszerelés raktározása ad hoc jelleggel folyt, és a kiosztás mindig sógor-koma alapon működött: volt, akinek minden volt, és volt, akinek semmi. A logisztikáért felelős „tiszt” privilégiumnak tartotta, hogy ő rendelkezik a „raktárkulccsal”. A MALT egyenként lerovancsolta az iraki zászlóalj századait, és hosszas, fáradalmas munkával sikerült kialakítani egy rendszert, amelyben nyilvántartották az egyéneknek kiosztott felszerelések listáját. Végül sikerült megoldani, hogy többé-kevésbé minden katona azonos felszereléssel rendelkezzen.³⁴

²⁹ Entry Control Point.

³⁰ Quick Reaction Force.

³¹ Uo. 7.

³² Hozzá kell tenni, hogy az iraki hadseregben ezeket a sajátosságokat szándékosan felerősítették Szaddám Huszein alatt, megakadályozandó egy katonai puccs kialakulását. Az arab hadseregek problémáinak egyik első tudományos igényű összefoglalását lásd Kenneth Pollack: *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948–1991*. University of Nebraska Press, 2002.

³³ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

³⁴ Uo.

A fenti erőfeszítések ellenére az eredmények korlátozottak maradtak, hiszen a zászlóalj katonái csak minimális javulást tudtak elérni az ellenőrző lövészeteken. A tájékozási kiképzés ellenére is az iraki zászlóalj tagjainak még egy év után is gondot okozott a különböző irányok, távolságok meghatározása a térképen, bár legalább önállóan is képesek voltak megtalálni a helyszíneket a tábor területén.

A MALT külön figyelmet fordított a tiszthelyettesi állományra, mert a rendszeresített létszámából hiányzó már említett kb. száz fő leginkább innen hiányzott. A magyar kiképzők igyekeztek ennek az állománynak az előmenetelét segíteni azzal, hogy a fizikai és a szakmai előkészítést követően a központi tiszthelyettes-iskolába küldték őket.

A mentorált iraki zászlóalj személyügyi helyzete a MALT első váltása idején

	Rendszeresített	Meglévő	Hiány/többlet
Tiszt	21	18	-3
Tiszthelyettes	117	13	-104
Közlegény	296	316	+20
Összesen:	434	347	-87

Forrás: Ruszin Romulusz: *A magyar katonai tanácsadói és összekötő csoport (Hungarian Military Advisory and Liaison Team – HU MALT) összesített jelentése (2008. 03. 03.)*, 13.

Az alapoktól indulva történt meg az egyesharcos-kiképzés, majd a szakaszok kaptak újbóli kiképzést fegyverkezelésből, mozgásmódokból (egyéni és tűzpár) és elsősegélynyújtásból a szolgálati feladatok folyamatos segítése és a hibák javítása mellett. Bár a zászlóalj rendelkezett tervekkel a várható eseményekre történő azonnali reagálás végrehajtásához, de azok nem vették figyelembe a zászlóalj képességeit, lehetőségeit és korlátait.³⁵

A MALT-I elvégezte a begyakorlások felülvizsgálatát, majd a korrigálást követően folytatta a drilleket a készségi szintre történő eljutásig. A MALT-I az amerikai *crawl-walk-run* – csúszás, mászás, futás –, a gyereknevelésből átvett módszert alkalmazva építette fel a képzési rendszerét, amelynek végén komplex éjszakai gyakorlatokkal zárt egy-egy kiképzési ciklust. A BDB századai folyamatosan váltották egymást, így egy-egy ciklusra adott időtartam állt rendelkezésre. A MALT nagyon jó kapcsolatot alakított ki az amerikai bázison szolgálatot teljesítő tüzserészekkel, így a komplex gyakorlatok során egy mozzanat általában a táboron belüli imitációs robbantással kezdődött, erre kellett reagálnia a BDB-nek, és a helyszínre történő kitérkezés, illetve helyzetfelmérés után az előírt drillek alapján ténykednie.³⁶

Miután kiderült, hogy kevés akkumulátor van a kommunikációhoz használt rádiókhöz, a NATO-misszió keresztül a MALT újakat szerzett be.³⁷

A kiképzési feladatokkal párhuzamosan a MALT a BDB parancsnoki állományának a szakmai felkészítését és további képzését is megkezdte. A korábban kialakított munkarendnek megfelelően a MALT parancsnoka az iraki zászlóaljparancsnokkal és helyettesével konzultált,

³⁵ Ruszin Romulusz: *A magyar katonai tanácsadói és összekötő csoport (Hungarian Military Advisor and Liaison Team – HU MALT) összesített jelentése. 2008. 03. 03.*, 8.

³⁶ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

³⁷ A MALT parancsnokának a kezdeményezésére a Magyar Honvédség is biztosított jelképes támogatást az iraki zászlóaljnak (térképtáska, gázalarc, evőkészlet stb.). Telefonos interjú Ruszin Romulusz ezredessel, a magyar MALT-misszió első váltásának a parancsnokával, 2013. november 11.

a MALT parancsnokhelyettese a század- és a szakaszparancsnokokkal volt kapcsolatban, míg az iraki vezénylő tiszthelyettesek a MALT rangidős tiszthelyettesével működtek együtt.³⁸

A MALT első és második váltásának a szervezeti felépítése némileg eltért egymástól. A háromfős törzs mellett az első váltásban négy háromfős, a második váltásban három négyfős kiképzőcsoport volt. Ennek megfelelően az iraki zászlóaljjal való közös munkát is másképpen kellett szervezni. A MALT-I idején a kiképzőcsoportok nem voltak meghatározott századok mellé rendelve, hanem saját nappal/éjszaka készenlét/pihenő rotációban dolgoztak, és azzal a századdal foglalkoztak, amelyekkel éppen együtt voltak szolgálatban. Ez általában úgy nézett ki, hogy az adott háromfős mentorcsoportból egy fő (plusz egy tolmács) a BDB műveleti központjában mentorálta az oda beosztott iraki állományt, míg a másik két fő (plusz egy tolmács) egy járművel együtt a kapuszolgálatot és a gyorsreagáló alegységet segítette a beléptetés és az őrzés-védelem felügyelete mellett, illetve reagált váratlan helyzetekre. A törzs a MALT műveleti központjában tartózkodott „munkaidőben”, illetve riasztható volt a nap 24 órájában, hogy besegítsen, ha az éles és a készenléti szolgálat nem lett volna elég.³⁹

A MALT-II alatt némileg módosult az iraki zászlóalj belső szervezete, mivel a magyar mentorok kialakítottak egy belső rendszerszolgálatot is. Erre azért volt szükség, mert a MALT a maga szerény létszámával nem volt képes rálátni minden belső biztonsági problémára. Némileg átalakult a BDB és a MALT közötti együttműködés rendszere is, mert a MALT-II alatt a négyfős csoportok nem századokhoz voltak rendelve, hanem feladatokhoz, amelyek rotálódtak (szolgálat ellenőrzése, kiképzés, pihenés, készenlét). A második váltás megpróbált egy írás-olvasás tanfolyamot is indítani a pedagógus végzettségű tolmácsok segítségével, de az érdeklődés szerény volt.

A magyar mentorcsoport az iraki zászlóalj mellett járulékos feladatként az ar-Rusztamija bázison levő NATO-enklávé védelmi rendszerének a továbbfejlesztésére is időt szentelt. A magyar mentorok és a NATO-kiképzők bizonyos tekintetben állandó életveszélyben éltek. Nemcsak azért, mert az időnként napi gyakorisággal érkező rakétabelövések őket is eltalálhatták volna, hanem azért is, mert mind az iraki zászlóalj, mind a két oktatási intézmény iraki hallgatói és vezetői között súlyos konfliktusok és ellentétek lappangtak.

A helyzet komolyságát jól illusztrálta az a példa, hogy az ellenállók a tábor amerikai bejáratának közvetlen közelébe, a kaputól 30–40 méterre telepítettek robbanóeszközt, az őrtoronyban posztoló amerikai katonák „szeme láttára”, amelyet aztán rá is robbantottak egy a beléptetésre váró gépjárműre, amelyben mindenki megsérült, és végtag-amputációra is sor került. Szintén előfordult, hogy a fal mellett húzódó főút mellé leparkolt nyitott tetejű, magas oldalfalú teherautóból a tábor ellen óraműszerkezettel késleltetett, improvizált „rakétákat” indítottak – robbanó- és repeszképző anyaggal megtöltött PB-palackokat, amelyekre ráapplikálták egy-egy 107 mm-es rakéta hajtóművét, ami éppen annyira volt elég, hogy a szerkezetet átrepítse a fal felett.⁴⁰

A Vezérkari Akadémia vezetője síítja, a Katonai Akadémia vezetője szunnita vallású volt, akik között rendkívül ellenséges volt a viszony. Miközben a bázis falain túl tombolt a polgárháború, a falakon belül kényesen ügyelni kellett a provokációk megelőzésére. Az iskolák vezetői és a zászlóalj tagjai között gyaníthatóan többen együttműködtek a síitta, illetve a szunnita ellenállókkal, információt adtak át számukra, megfigyelték a belvééseket

³⁸ A magyar MALT-ban 4 tiszt és 11 tiszthelyettes szolgált.

³⁹ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

⁴⁰ Uo.

az amerikai táborba, robbanószerkezeteket állítottak elő a laktanyában, valamint fegyvert és egyéb katonai felszerelést csempészték ki.

A Vezérkari Akadémia síita parancsnokáról a koalíciós erők azt gyanították, hogy összejátszik a síita felkelőkkel. Meg nem erősített információk szerint úgy jutott pozíciójához, hogy az előző parancsnok ellen merényletet kísérelt meg, mire az elmenekült a bázisról. A MALT-I mindjárt a misszió elején konfliktusba került vele, amikor a kapunál végzett mentorálási tevékenység során vitára került sor az iskola biztonsági tisztjével. A táborba telefont és fegyvert bevinni csak megfelelő engedély birtokában lehetett, amivel a biztonsági tiszt nem rendelkezett. A korábbi laza gyakorlatnak megfelelően engedély nélkül akarta ezeket bevinni a táborba, amit a magyar katonák – betartatva az iraki katonákkal az előírásokat – megakadályoztak, a telefont és a fegyvert elvették. A biztonsági tiszt azonnal hívta barátját, az akadémia parancsnokát, aki kíséretével megérkezve lendületből követelt mindent vissza, és felszólította a MALT katonáit, hogy hagyják őket békén. Az első hetekben folyamatos volt a „kakaskodás” a Vezérkari Akadémia vezetése és a MALT-I között, mivel az előbbi nem akarta tudomásul venni, hogy a táboron belüli biztonsági intézkedések a jövőben mindenkire vonatkoznak.

Néhány héttel később történt a legsúlyosabb incidens a táborban, de ezt nem az ellenállók követték el, hanem az iraki és az amerikai erők. 2007. szeptember 25-én a táboron belül a szokásos élet folyt, a két iskolában folyt az oktatás a NATO-oktatókkal, a MALT-I az őrzés-védelmi zászlóalj katonáinak a kiképzését végezte. Egyik pillanatról a másikra az iraki különleges művelti erők és az őket mentoráló amerikai csoport a tábor falait berobbantva (illetve helikopterekről érkezve) lerohanták a tábor – mint később kiderült – olyan iraki katonákat keresve, akik az ellenállókat támogatták. A támadás során tűzharc alakult ki a támadók és azok között, akiket elfogni igyekeztek. A rajtaütés után a teljes iraki állományt összetertették a focipályára, ahonnan mintegy hatvan gyanúsítottat elvittek, köztük a Vezérkari Akadémia parancsnokát is.⁴¹

A helyzet rendkívül kényes volt, hiszen a MALT-I semmilyen információt nem kapott a tervezett műveletről, így a NATO-oktatók (akiknek a biztonságáért is feleltek), a tolmácsok és a magyar katonák a támadás pillanatában épp az iraki katonákkal együtt voltak. A pillanatnyi káoszban nehezen lehetett eldönteni, hogy ki kivel van, és többen keresztüztbe kerültek, köztük a Katonai Akadémia egyik amerikai mentora. Ezenfelül a kapun a beléptetést mentoráló magyar katonákra is figyelmeztető lövést adtak le, és fegyvert fogtak rájuk. Tovább rontotta a helyzetet, hogy a rajtaütést végrehajtó iraki erők a művelet végén elvitték a zászlóalj készleteit, így hiányzott egyenruha, lábbeli, védőmellény stb.⁴²

Az akció után a hangulat az iraki őrzés-védelmi zászlóaljnál a mélyponton volt, a MALT-I-nek a kölcsönös bizalom szempontjából újra kellett építkeznie az alapoktól – bár nem ők tehetek a rajtaütésről. A MALT-I kérését követően az NTM-I és a koalíciós erők pótolták az iraki zászlóalj felszerelését, és később, 2008. nyár elején, megérkezett a már említett magyar katonai segély is a honvédségi inkurrencia készletéből.⁴³

⁴¹ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2013. december 8.

⁴² E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

⁴³ Az amerikai segélyből felszerelt BDB még ilyen körülmények között is jobban el volt látva személyes tárgyakkal, mint egy átlagos magyar katona: Point Blank védőmellények, PASGT kevlar sisakok, ALICE típusú málharendszer és hátizsák, sivatagi egyenruhák és bakancsok stb. E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. 01. 2.

A MALT-II 2008 februárjában kezdte meg működését, az előző misszió által kialakított rendszert nagyrészt változtatás nélkül vette át. Mint már említettük, az iraki zászlóaljon belül létrejött egy rendszerszakasz, ami önmagában is változtatásokat igényelt, de emellett a MALT négyfős csoportjai nem századokhoz voltak rendelve, hanem feladatokhoz. A MALT-I alatt azonosított tiszthelyettesi állomány hiányának az orvoslása érdemben a második váltás alatt történt. A magyar mentorok közbenjárására a Bagdadtól északra levő, a Tádzsi bázison működő tiszthelyettesképző iskolába a BDB-től is fogadtak olyan közlegényeket, akiket az iraki előljárók és a MALT közösen választottak ki. A program eredményeként az iraki zászlóaljnál enyhült a tiszthelyettesek terén jelentkező létszámihiány, ami raj- és szakaszszinten javuláshoz vezetett.⁴⁴

A magyar mentorcsoport második váltása alatt történt az egyetlen olyan incidens, amelynek magyar sérültje is volt. A magyar mentorok éppen egészségügyi képzést tartottak a zászlóalj tagjainak, amikor becsapódott közéjük egy rakéta. A robbanásban három iraki sérült meg különböző mértékben, őket az akkor előadást tartó egészségügyi specialista azonnal ellátta.⁴⁵ Az eseményt követően a mentorok jelentették a támadást, és további orvosi segítséget kértek, mire a MALT törzse a helyszínre küldte a MALT másik egészségügyi specialistáját, aki társát megvizsgálva megállapította, hogy az egyik válla repeszszérülést szenvedett. Az előadáson részt vevő másik magyar mentornak egy repeszt találtak az övében. A vállán könnyen megsebesült egészségügyi specialista mögött levő vetítövászon (amire a képzést segítő prezentációját kivetítette) a mentor testalakját követve körbe volt verve repeszekkel.⁴⁶

Összességében elmondható, hogy folyamatos jelenlét nélkül a BDB katonái és vezetői önállóan nem vették elég komolyan a szolgálatellátás szabályait, hiszen azok megszegését jelentős mértékben elősegítette a rendfokozattal történő konzekvens visszaélés (a szabályok megszegése a magasabb rendfokozat privilégiuma), illetve a bázison kívüli „civil” élet eltérő személyi hierarchia rendszere. A misszió két váltása alatt számtalan esetben csak a MALT függetlensége és következetes szabályokhoz történő ragaszkodása eredményezte a biztonsági rendszabályok és ellenőrzések koherens fenntartását. A helyzetet jól világítja meg Ruszin Romulusz beszámolója: *„A küldetés alatt a BDB szolgálatellátásának, magabiztosságának, fegyelmének terén jelentős előrelépést értünk el, amely a nemzetközi ellenőrzők által is megerősítésre került. A megkezdett munkát azonban folytatni szükséges, hiszen számtalan esetben fordult elő, hogy csak akkor került teljes alaposággal végrehajtásra a szolgálati feladat, ha a MALT tagja deklaráltan jelen volt. Ha nem látták, a végrehajtás minősége azonnal zuhant.”*⁴⁷

A MALT (és a NATO-oktatók is) feladatukat *bizalmatlan légkörben* végezték, hiszen voltak információk a BDB és a két iskola tagjainak bázison kívüli tevékenységéről. A kockázatokat tovább növelte, hogy bármelyik napon több mint száz iraki katonával kellett együtt dolgozni, akik éleslőszerrrel látták el a szolgálatot.

A két magyar katonai tanácsadó és összekötő csoport *több alkalommal is elismerésben* részesült, mivel a mentoroknak idővel valóban sikerült feljavítaniuk az iraki zászlóaljat. A hivatalos források az elismerés részének tekintik, hogy a NATO az első váltás után – az eredeti tervekhez képest és a NATO rendszerében szokatlan módon – másodsorra is Magyarországot kérte fel mentorcsoport küldésére. Tervben volt eredetileg egy harmadik váltás

⁴⁴ E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2013. november 16.

⁴⁵ Torma–Wagner: i. m. 292.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Ruszin: i. m. 17.

kiállítása is, de erre végül nem került sor. 2008-ban a Különleges Műveleti Zászlóalj feladatai már jelentősen megnövekedtek otthon is. Az alakulat biztosította a – számukra egyébként feladatidegen – Tartományi Újjáépítési Csoport negyedik váltását az afganisztáni Baglán tartományban, és már megkezdődött az Afganisztánban működő Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (ISAF⁴⁸) számára 2009-től felajánlott 12 fős MH Különleges Műveleti Csoport felkészülése is.

A magyarok után érkező lengyel MALT kevésbé „válogatott” társaságból állt, a parancsnok egy tisztii iskolán tanító őrnagy volt, az állomány különböző fegyvernemekből érkező katonákból állt.⁴⁹

KONKLÚZIÓ

A magyar katonai tanácsadó és összekötő csoport két váltása, ha nem is látványos, de fontos mérföldkő volt a Magyar Honvédség és azon belül a legfiatalabbnak számító MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj történetében.⁵⁰ Egyfelől a MALT-misszió jól illeszkedett abba a trendbe, amely révén a tapasztalatszerzés ebben az esetben elsősorban a hivatalosan 2005-ben megalapított Különleges Műveleti Zászlóalj számára volt fontos, hiszen az előd (hasonló nevű) mélységi felderítő-zászlóaljat a NATO-csatlakozás óta számos misszióban elsőként telepítették.

Az újdonságot elsősorban a frissen tanult különleges műveleti képességek egyik elemének gyakorlati kipróbálása jelentette ellenőrzött körülmények között. A két váltás katonái a napi rutin során beleláthattak az iraki hadsereg hétköznapjaiba. E másik katonai kultúrában szerzett tapasztalataik mai szemmel is meglepően frissnek és pontosnak hatnak, ha ismerjük az iraki hadsereget napjainkban is jellemző belső problémákat. 2007–2008-ban ezek a belső konfliktusok, szervezeti és kulturális problémák jelentéktelennek tündek az óriási mértékű amerikai – legyen az haditechnikai, kiképzési vagy egyéb – befektetések „tengerében”. Senki sem gondolta akkor, hogy olyan súlyos belpolitikai és belbiztonsági válságban lesz az ország, amely az iraki hadsereg jelentős részének az összeomlásához fog vezetni.

A misszió veszélyeztetettsége is talán a legkomolyabb volt az addig összes honvédségi szerepvállalás közül. Amint Ruszin Romulusz, az első váltás parancsnoka megjegyzte jelentésében: *„A feladatellátást folyamatos bizalmatlan légkör jellemezte, hiszen nem volt pontos információnk a BDB katonái, tagjai bázison kívüli tevékenységéről. Nem tudhattuk, hogy egy esetleges soron következő esemény során hogyan fognak reagálni. Naponta több mint száz iraki katonával dolgoztunk együtt, akik éles lőszerrel látták el a szolgálatot. Éppen ezért fókuszáltunk a liberális munkakörnyezet fenntartására, illetve a szakmai tisztelet megszerzésére a fizikai biztonság és taktikai alapkövetelmények, valamint a gyors, flexibilis reagálási képesség folyamatos fenntartása mellett.”*⁵¹

⁴⁸ International Security Assistance Force.

⁴⁹ A magyar MALT-I előtti lengyel csoport is hasonló problémákkal küzdött. A lengyel különleges műveleti katonák leterheltsége miatt különböző alakulatoktól válogatták össze az embereket, akik először dolgoztak együtt ilyen szerepkörben. A problémákat csak súlyosbította a tény, hogy a csoportból – a vezetésen kívül – csak néhány ember beszélt angolul, és ők is csak nagyon keveset, ami eleve frusztrálta őket, a helyi tolmácsokat és a BDB katonáit is. E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.

⁵⁰ 2016. februártól a „34-es” zászlóalj az MH 2. Különleges Rendeltetésű Ezred részévé vált.

⁵¹ Ruszin: i. m. 17.

A katonai tanácsadó és összekötő csoport két váltásának a kiképzési tevékenység során szerzett tapasztalatai már csak a fentiek miatt is rendkívül hasznosak lettek volna a későbbi afganisztáni missziókban vagy a 2015-ben indult új iraki kiképzési feladatban.⁵² 2009-ben az MH Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport (OMLT⁵³) hasonló körülmények között kezdte meg munkáját egy afgán zászlóaljjal. Ha a Magyar Honvédségben akkor már létezett volna a tapasztalatfeldolgozó rendszer, és a feldolgozott tapasztalatok – jelen esetben az iraki erőkkel történt együttműködésre, kiképzésre, mentorálásra gondolunk – terítése és internalizálása is megtörtént volna, akkor az OMLT első váltását (és általában a honvédség Afganisztánban először megfordult katonáit) nem érte volna „sokként” az afgán katonák szervezeti kultúrája, hozzáállása a háborúhoz és a tisztek vezetési kultúrája.

FELHASZNÁLT IRODALOM

2004. december 9-i kormányhatározat. Magyar Külügyminisztérium évkönyve, 2004. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/C151BE5D-2C5F-4643-A525-B0DF6439EF23/0/magyar_kulugyi_evkonyv_2004.pdf
- Corbett, Christopher C.: *First C-RAM Joint Intercept Battery Organizes for Combat*. http://sill-www.army.mil/firesbulletin/2008/Oct_Dec_2008/OCT_DEC_2008_Pages_16_18.pdf
- Cordesman, Anthony: *Iraq's Sectarian and Ethnic Violence, and Its Evolving Insurgency: Developments through Spring 2007*. Center for Strategic and International Studies, 2007. április 2. <http://www.comw.org/warreport/fulltext/0704cordesman.pdf>
- Cordesman, Anthony H. – Mausner, Adam: *Iraq Force Development*. Center for Strategic and International Studies, 2008, 24. <http://www.comw.org/warreport/fulltext/070911cordesman.pdf>
- Cordesman, Anthony H. – Khazai, Sam – Dewit, Daniel: *Shaping Iraq's Security Forces: US – Iranian Competition Series*. Center for Strategic and International Studies, 2013, 4. <https://www.csis.org/analysis/shaping-iraq%E2%80%99s-security-forces-0>
- E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2013. december 8.
- E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2013. november 16.
- E-mail-levelezés a MALT-I egyik katonájával, 2014. január 2.
- E-mail-levelezés Ruszin Romulusz ezredessel, a magyar MALT első váltásának a parancsnokával, 2013. december 5.
- Forray László: *A különleges műveleti zászlóalj kiképzésének, felkészítésének és felszerelésének fejlesztési lehetőségei*. Doktori értekezés, 2009. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2010/forray_laszlo.pdf
- Gerócs Imre: *A Magyar Honvédség különleges műveleti képesség múltja, jelene*. Hadtudományi Szemle. NKK HHK online folyóirat, 5. évf. 2012/1–2. szám. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_1/2012_1_alt_gerocs_imre_293_299.pdf
- Interjú a magyar MALT-II egyik katonájával. 2013. december 18.

⁵² Az Országgyűlés 2015. április 17-i határozata alapján a Magyar Honvédség 2015. szeptember 1-jétől 2017. december 31-ig részt vesz az Iszlám Állam terrorista szervezet elleni nemzetközi fellépésben. Az MH Iraki Kiképzés-biztosító Kontingens (MH IKBK) (max. 150 fő) az észak-iraki Erbilben segíti a nemzetközi kiképzők munkáját, végzi az iraki kurd harcosok (pesmergák) kiképzését. A katonák feladatot hajtanak végre a várostól távolabb lévő kiképzőbázisokon és a magyar érdekeltségű olajkutak közelében is.

⁵³ Operational Mentoring and Liaison Team.

- Isaszegi János: *A Magyar Honvédség részvétele nemzetközi műveletekben*. Előadás. Szentendre, 2009. május 29. <http://docplayer.hu/235064-A-magyar-honvedseg-reszvetele-a-nemzetkozi-muveletekben.html>
- Kitüntetik az Irakban megsérült magyar katonát. Honvédelem.hu, 2008. március 17. <http://www.honvedelem.hu/cikk/10663>
- Meelis Vilippus: *Nato Training Mission Iraq*. BILC Seminar. 2007. október 11. <http://www.docfoc.com/nato-training-mission-iraq>
- NATO's assistance to Iraq (Archived). http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_51978.htm
- Papp Gyula ezredes 2014. január 22-i közlése.
- Pollack, Kenneth: *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948–1991*. University of Nebraska Press. 2002.
- Ruszin Romulusz: A magyar katonai tanácsadói és összekötő csoport (Hungarian Military Advisor and Liaison Team – HU MALT) összesített jelentése. 2008. 03. 03.
- Telefonbeszélgetés Juhász István ezredessel, 2014. január 27.
- Telefonos interjú Ruszin Romulusz ezredessel, a magyar MALT-misszió első váltásának a parancsnokával, 2013. november 11.
- Torma Béla – Wagner Péter: *Homokvihar Bagdadban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.
- Tóth István: *Az iraki hadsereg tisztjeinek felkészítéséről*. Hadtudomány, XVI. évf. 2006. 4. szám. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/4/2006_4_20.html
- Újfalusi Csaba: *A mélységi felderítés jelene és jövője*. In: Legendák és titkok: A mélységi felderítés története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2012.

Nyitrai István alezredes:

AZ MH NEMZETI TÁMOGATÓ ELEM AFGANISZTÁNI MŰKÖDÉSÉNEK TAPASZTALATAI

ÖSSZEFOGLALÓ: Az MH különböző katonai szervezetei és az egyéni beosztást ellátó állomány több mint egy évtizede teljesítenek szolgálatot a NATO Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőben (International Security Assistance Force – ISAF), majd az azt követő Eltökélt Támogatás Misszióban (Resolute Support Mission – RSM). Az MH békemissziós tevékenysége során az MH NTE Afganisztán az első olyan támogatószervezet, amely már megnevezésében is a vonatkozó szövetséges és a nemzeti doktrínák szerinti tevékenységre utal. A szerző írásában az MH NTE Afganisztán megalakítását, feladatait és a támogatási lehetőségeket mutatja be. Ismerteti a műveleti igények és a nemzeti lehetőségek összehangolását, illetve ezek hatását a támogatás megszervezésére.

KULCSSZAVAK: Nemzeti Logisztikai Elem, Nemzeti Támogató Elem, nemzeti logisztikai támogatás, utánpótlás, többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek, ACSA, Lift and Sustain

A NATO AFGANISZTÁNI MŰVELETEINEK HÁTTERE, A NEMZETI SZEREPVÁLLALÁS

A Magyar Honvédség Nemzeti Támogató Elem Afganisztán (a továbbiakban: MH NTE Afganisztán) feladata az afganisztáni műveleti területen települt, a NATO ISAF,¹ majd később RSM² műveletében részt vevő magyar katonai szervezetek és az egyéni beosztást ellátó állomány logisztikai, pénzügyi, személyügyi és jogi támogatása.

Az ISAF-missziót az 1386. (2001) számú ENSZ BT-határozat hozta létre az után, hogy az afganisztáni rendezésről szóló 2001. december 5-i Bonni Egyezményt Afganisztán képviselői aláírták, és annak mellékletében az afgán Ideiglenes Kormányzat felkérte az ENSZ-t az ISAF létrehozására. Az ISAF 2001. decemberben kezdte meg tevékenységét, 2002 első felében brit, utána török, majd 2003 februárjától közös német–holland vezetés alatt. A NAC³ 2003. augusztus 11-i döntése alapján a NATO vette át hivatalosan az ISAF-művelet vezetését.

Hazánk a többi nemzethez hasonlóan újjáépítési, kiképzési és mentorálási feladatokat végrehajtó katonai szervezetekkel és egyéni beosztást ellátó állománnyal vett részt az ISAF-műveletben. Az ISAF 2014 végéig fokozatosan átadta a biztonságért való teljes felelősséget az ANSF⁴ részére Afganisztán teljes területén. Az afganisztáni rendezés keretében az újjáépítést támogató szervezetek, a PRT-k⁵ helyett mindinkább az ANSF különböző elemeinek további felkészítését, tanácsadási feladatait ellátó és részükre segítséget nyújtó képességek kerültek előtérbe. Ennek megfelelően a magyar részvétel is megváltozott, amely szerint csökkent a

¹ International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

² Resolute Support Mission – Eltökélt Támogatás Misszió.

³ North Atlantic Council – Észak-atlanti Tanács.

⁴ Afghan National Security Forces – Afgán Nemzeti Biztonsági Erők.

⁵ Provincial Reconstruction Team – Tartományi Újjáépítési Csoport.

műveleti szerepvállalás mértéke, és megkezdődött a felkészülés az RSM kiképzési, tanácsadási feladataira. Az ISAF-művelet 2014. december 31-én befejeződött.

Az ISAF-ot követő RSM részletes műveleti tervét a NATO-külgügyminiszterek 2014. júniusi találkozásán hagyták jóvá. A művelet jogi keretét a SOFA⁶ adja, amelyet 2014. szeptember 30-án Kabulban, az újonnan beiktatott afgán elnök és a NATO afganisztáni rangidős civil képviselője írt alá, majd 2014. november 27-én az afgán kormány hagyott jóvá. Az amerikai erők afganisztáni állomásoztatásának jogi alapját megteremtő BSA-t⁷ szintén 2014. szeptember végén írták alá. A SOFA elfogadásával létrejött a NATO ISAF-ot felváltó afganisztáni műveletének, az RSM-nek a jogi kerete, melynek értelmében a tevékenység 2015. január 1-jén megkezdődött.

A nemzeti szerepvállalás az ISAF-művelet folyamatában a szövetség által beazonosított képességhiányok biztosítására vonatkozó döntéseknek megfelelően változott. Ennek megfelelően új képességeket hordozó magyar katonai szervezetek, illetve egyéni beosztást ellátó állomány települt ki a műveleti területre. A műveleti igények és a nemzeti lehetőségek összehangolása szintén szükségessé tette a már meglévő nemzeti képességek átalakítását és műveleti területen belüli áttelepítését. Ennek egyik jó példája az MH OMLT,⁸ amely az Ohioi Nemzeti Gárdával folytatott több mint egy évtizedes együttműködésnek köszönhetően magyar vezetésű, magyar-amerikai közös katonai szervezetként 2009-ben települt az MH PRT szomszédságába Kilagajba (Baglán tartomány). Feladata az ANA⁹ kijelölt zászlóaljának műveleti felkészítése volt. A mentorált alakulat 2012 nyarán elérte az önálló műveletre alkalmas minősítést, így az MH OMLT feladatrendszerét az MH MAT¹⁰ vette át 2012 novemberében, amely áttelepült a mazari-sarifí amerikai táborba.

Az új képességek biztosítására vonatkozó kérésnek eleget téve hazánk elvállalta a 3. ANCOP¹¹ dandártörzs, valamint az 5. ABP¹² dandártörzs tanácsadói, összekötői feladatainak ellátását. Az új képességek kialakítása érdekében az MH MAT átalakult, és 2013 májusától mint MH MTCS¹³ folytatta tevékenységét. Az MH MTCS-nek helyet adó amerikai tábor bezárásának következtében az alakulat 2014 tavaszán áttelepült a szintén mazari-sarifí német táborba. Az RSM-re történő áttérés idején, 2014 novemberében az MH MTCS-t kivonták, az MH BSZ¹⁴ új képességként ebben az időszakban települt ki. Az MH OMLT – MH MAT – MH MTCS – MH BSZ esetében a fentiek szerint bemutatott, a képességekben, a feladatokban és a települési helyek tekintetében leírt változások jól mutatják a kapcsolódó logisztikai és egyéb támogatások megszervezésének bonyolultságát, még akkor is, ha az amerikai fél széles körű térítésmentes támogatást nyújtott a személyi állomány és a technikai eszközök ellátásához. A különleges műveleti képességek kialakítása érdekében az MH KMCS,¹⁵ illetve az MH KMK¹⁶ tekintetében a fentebb említettekhez hasonló változások történtek, amelyeket a logisztikai és egyéb támogatási területeken érvényesíteni kellett.

⁶ Status of Forces Agreement – a külföldi fegyveres erők jogállásáról szóló megállapodás.

⁷ Bilateral Security Agreement – Kétoldalú Biztonsági Megállapodás.

⁸ Operational Mentor and Liaison Team – Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoport.

⁹ Afghan National Army – Afgán Nemzeti Hadsereg.

¹⁰ Military Advisory Team – Katonai Tanácsadó Csoport.

¹¹ Afghan National Civil Order Police – Afgán Készenléti Rendőrség.

¹² Afghan Border Police – Afgán Határrendőrség.

¹³ Műveleti Tanácsadó Csoport.

¹⁴ Biztosító Szakasz.

¹⁵ Különleges Műveleti Csoport.

¹⁶ Különleges Műveleti Kontingens.

Az ISAF-ról az RSM-re történő áttéréssel nemcsak a tevékenység természete változott meg a mentorálás, illetve a tanácsadás tekintetében, hanem a logisztikai támogatási körülmények is. A mazari-sarifi tábornokot üzemeltető német fél az ISAF idején vezetőnemzet, az RSM megkezdésével keretnemzet szerepkörben és ennek megfelelő kisebb mértékű felelősséggel és képességekkel szervezte a támogatást.

AZ AFGANISZTÁNI MŰVELETEKBEN RÉSZT VEVŐ MAGYAR KATONAI SZERVEZETEK ÉS AZ EGYÉNI BEOSZTÁST ELLÁTÓ ÁLLOMÁNY LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSA

Az MH NTE Afganisztán tevékenysége a műveleti területen nem a nemzeti szerepvállalás 2004. évi megkezdésével egy időben indult, hiszen az első váltás 2010-ben települt ki. Nemzeti szerepvállalásunk 2004. évi kezdetén az MH KGYSZD¹⁷ és az egyéni beosztást ellátó állomány támogatása a műveleti területen rendelkezésre álló többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek igénybevételével, illetve a honi területről végrehajtott utánszállításokkal történt. A későbbiekben, az MH NTE Afganisztán kitelepüléséig a magyar katonai szervezetek és az egyéni beosztást ellátó állomány logisztikai támogatása az MH PRT, illetve az NLE¹⁸ által valósult meg.

Az MH PRT 2006. október 1-jétől 2013. március 28-ig teljesített szolgálatot a NATO ISAF műveletében Puli-Humriban (Baglán tartomány) az MH ÖHP¹⁹ szolgálati, valamint az ISAF RCN²⁰ műveleti alárendeltségében.

A logisztikai támogatás kezdeti biztosítása

Az MH NTE Afganisztán tevékenységének megkezdése előtt az MH PRT hajtotta végre a saját és a műveleti területre kitelepült magyar katonai szervezetek hadszíntéri logisztikai támogatását, illetve a kontingenseknél hiányzó képességek – személyügy, híradó-informatika, ügyvitel, gazdálkodás, analitikus nyilvántartás – ellátását. Így a fentiek alapján az MH PRT volt a felelős a feladatát a műveleti területen 2009-ben megkezdő MH OMLT és MH KMCS támogatásáért.

Az egyéni beosztást ellátó állomány támogatását a műveleti területen feladatát 2007. március 1-jén megkezdő NLE végezte. Az NLE-t az egyéni beosztást ellátókra megállapított létszámkeretből alakították meg 4 fővel, vagyis nem állománytáblával és felszerelési jegyzékkel rendelkező szervezeti elemként. A későbbiekben az NLE-t alkotó egyéni beosztások száma hétre emelkedett. Az állomány a feladatát az ISAF RCN mazari-sarifi bázisán hajtotta végre, az állományilletékes parancsnok az MH ÖHP parancsnoka volt. Az NLE tevékenységét a rangidős nemzeti képviselő szolgálati alárendeltségében és az MH PRT logisztikai részlegvezető szakmai irányításával végezte. Feladatai végrehajtásához az MH PRT biztosított részére állományából 4 db terepjáró személygépkocsit és 1 db terepjáró rakodógépet.

Az NLE önálló gazdálkodási tevékenységet nem folytatott. A feladata végrehajtásához szükséges egyes cikkek beszerzése a műveleti területen, illetve szolgáltatások igénybe-

¹⁷ Könnyű Gyalogszázad.

¹⁸ Nemzeti Logisztikai Elem.

¹⁹ MH Összhaderőnemi Parancsnokság.

²⁰ Regional Command North – Északi Regionális Parancsnokság.

vétele az MH PRT részére jóváhagyott költségvetési keretből és a beszerzésekre vonatkozó szabályok szerint történt.

Az NTE létrehozása

Az ISAF keretében megnövekedett magyar szerepvállalás indokolta az afganisztáni nemzeti támogatás rendszerének átszervezését és kibővítését egy olyan támogató szervezet létrehozásával, mely képes a hadszíntéren települt magyar katonai szervezetek és egyéni beosztást ellátó állomány logisztikai, személyügyi, jogi, pénzügyi támogatásának a végrehajtására. Az MH PRT alaprendeltetéséből adódó feladatai nem voltak összeegyeztethetők a hadszíntéri támogatás megszervezésével, és nem is rendelkezett a szükséges képességgel, illetve műveleti feladatai alapján települési helye távol volt a logisztikai képességeket koncentrálni repülőterektől és bázisoktól. Az NLE meglévő képességei alapján szintén nem volt képes a megnövekedő támogatási feladatok ellátására.

Az MH NTE Afganisztán létrehozását a nemzeti szerepvállalás növekedése indokolta az alábbiak szerint:

Szervezet megnevezése	Kitelepülés ideje	Települési hely	Létszám
MH AMT ¹	2010. 04.	Kabul	12
MH KAIA ² TTCS II. ³	2010. 09.	Kabul	76
MH Mi-17 AAT ⁴	2011. 08.	Sindand	8
MH LMCS ⁵	2011. 06.	Kabul	17

1. Mi-35 Air Mentor Team – Légi Kiképzés-támogató Csoport

2. Kabul International Airport – Kabul Nemzetközi Repülőtér.

3. Törzstiszti Csoport II.

4. Mi-17 Air Advisory Team – Mi-17 Légi Tanácsadó Csoport.

5. ISAF CSS Logisztikai Iskola Magyar Mentorcsoport.

A műveleti területi logisztikai és egyéb támogatási képességhiányok kiküszöbölésére a 1014/2010. (I. 28.) kormányhatározat adott lehetőséget az MH NTE Afganisztán kitelepítésével. Az MH NTE Afganisztán 2010. május 1-jén alakult meg, és 2010. május–június során három ütemben települt ki a műveleti területre, ahol a teljes készenlétet 2010. szeptember 1-jén érte el. A szervezet települési helye a mazari-sarifí Marmal tábor, a kihelyezett részleg tekintetében pedig a KAIA, illetve később, az RSM idejétől a HKIA²¹ területén kialakított tábor.

Az MH NTE Afganisztán állománytáblával és felszerelési jegyzékkel létrehozott, önálló zászlóalj jogállású ideiglenes katonai szervezet, amely az MH ÖHP parancsnok szolgálati és műveleti alárendeltségében tevékenykedik. Az MH NTE Afganisztán váltásai hathavonta követik egymást a műveleti területen, a parancsnok a vezénylési hely állományilletékes parancsnoka. Az MH NTE Afganisztán teljes készenlétének elérése után az NLE a támogató szervezet parancsnokának szakmai alárendeltségében működött. Az NLE az MH NTE Afganisztán 2. és 3. váltás közötti átadás-átvételt követően megszűnt feladatait az MH NTE Afganisztán vette át.

²¹ Hamid Karzai International Airport – Hamid Karzai Nemzetközi Repülőtér.

2010 augusztusában az MH NTE Afganisztán és az MH PRT végrehajtotta a műveleti területen települt, korábban az MH PRT támogatási körébe tartozó magyar katonai szervezetek támogatási feladatrendszerének, a költségvetési előirányzatoknak, a különböző pénzügyi nyilvántartásoknak és a szakági analitikus nyilvántartási rendszer okmányainak az átadás-átvételét. Az átadás-átvétel keretében az MH PRT pénztára zárásra és átadásra került az MH NTE Afganisztán részére. Az MH NTE Afganisztán 1. váltása az előírt határidőre, 2010. szeptember 1-re a teljes készenlétet elérte.

A műveleti területen települő magyar katonai szervezetek és egyéni beosztást ellátó állomány logisztikai támogatási feladatai végrehajtására az MH ÖHP PK kiadta a 362/2010. számú intézkedését.

Az MH NTE Afganisztán 1. váltása az NLE elhelyezési körletében közösségi helyiségként kialakított három elemből álló konténerépületben végezte tevékenységét. A munkavégzéshez szükséges feltételek csak korlátozott mértékben álltak rendelkezésre, különös tekintettel a pénzügyi, az ügyviteli és a rejtjeltevékenység elhelyezési igényére. Az állomány részére a mazari-sarifí táborban a német táborüzemeltető 10 fő részére biztosította a szállást lakókonténerben, a többieket légkondicionált sátrakban helyezték el. A kabuli táborban a kihelyezett részleg részére a helyi táborüzemeltető egy lakókonténerrel biztosított, munkakonténer a kezdetekben nem állt rendelkezésre.

Az MH NTE Afganisztán állományának mazari-sarifí szállás- és munkakörülményei kialakítása érdekében a HM FHH²² 2011 februárjában nemzetközi szállítói szerződést kötött a HM EI Zrt.-vel,²³ illetve a német BWB-vel²⁴ egy 32 elemből álló lakókonténer-épület, valamint egy 32 elemből álló munkakonténer-épület megépítésére és bebútorozására. A lakókonténer-épület 2011 júliusában, a munkakonténer épület 2011 novemberében készült el.

Az MH NTE Afganisztán fő feladatai

Az MH MTE Afganisztán az alábbi fő feladatokat kapta:

- a logisztikai támogatás megszervezése a honi és a műveleti területen rendelkezésre álló erőforrások figyelembevételével;
- beszerzési eljárások tervezése, lefolytatása, szerződések megkötése a műveleti területen;
- a műveleti területen települt állomány részére tartalék készletek (23 napos) megalakítása, tárolása, szükséges frissítése;
- a honi területről légi úton érkező utánpótlás fogadása, ideiglenes tárolása és a felhasználókhoz történő eljuttatásának megszervezése, továbbá a légi úton hazaszállításra tervezett hadfelszerelés átvétele, ideiglenes tárolása, a szükséges VÁM-eljárások végrehajtása és a repülőgép berakása;
- a rendelkezésre álló lehetőségek (légi, közúti) figyelembevételével a műveleti területen települt állomány és hadfelszerelés szállításának megszervezése;
- a műveleti területre kiképzési, ellenőrzési, szemrevételezési céllal érkezők és ideiglenesen tartózkodók felszerelésének kiegészítése;

²² Fegyverzeti és Hadbiztosítói Hivatal. A védelemgazdasági és központi logisztikai feladatokat ellátó szervezetek átalakításával összefüggő feladatokról szóló 30/2013. (V. 17.) HM utasítás szerint 2013. június 23-ai hatállyal a HM VGH jogutódlásával megszűnt.

²³ Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zártkörűen Működő Részvénytársaság.

²⁴ Bundesamt für Wehrtechnik und Beschaffung – Szövetségi Haditechnikai és Közbeszerzési Hivatal.

- a műveleti területen települt állomány váltása, illetve – korábban – szabadságolása idején mazari-sarifban az ideiglenes tábori elhelyezés, ellátás és a felszereléstárolás megszervezése;
- a mazari-sarif táborban települt katonai és polgári gépjárműjavító szervezetek bevonásával az alkatrészellátás, a javítások és a gépjárműbeszerzési programban beszerzett eszközök garanciális javításának megszervezése;
- valamely amerikai támogatási program keretében a műveleti területen kölcsönhasználatra átvett haditechnikai eszközök alkatrészellátásának, javításának megszervezése az amerikai szövetséggel létrejött ACSA²⁵ alapján;
- szakági analitikus nyilvántartás vezetése a műveleti területen;
- személyügyi feladatok végrehajtása, személyügyi nyilvántartás vezetése a műveleti területen települt állomány érdekében;
- pénzügyi feladatok végrehajtása a műveleti területen települt állomány érdekében;
- jogi feladatok végrehajtása a műveleti területen települt állomány érdekében.

AZ AFGANISZTÁNI LOGISZTIKAI TÁMOGATÁS A GYAKORLATBAN

A NATO afganisztáni műveleteinek logisztikai támogatása a Szövetséges Összhaderőnemi Logisztikai Doktrína AJP-4 (A) alapján

A logisztikai támogatás az AJP-4 (A) alapján:

- a NATO és a küldő nemzetek közös felelőssége a logisztikai támogatás megtervezéséért, megszervezéséért és végrehajtásáért;
- a nemzeti támogató elemek alkalmazása;
- az ISAF/RSM parancsnokságának a felelőssége a műveletek logisztikai támogatásának összehangolásáért, illetve a végrehajtás folyamatos nyomon követéséért;
- a logisztikai támogatás megszervezése a nemzeti, a katonai, a többnemzeti és a polgári logisztikai erőforrások kombinált alkalmazásán alapul;
- az ISAF/RSM parancsnoksága támogatja, illetve elősegíti a többnemzeti logisztikai támogatási megoldások kialakítását.

A nemzeti logisztikai támogatás megvalósulása

A műveleti területen települt magyar katonai szervezetek és egyéni beosztást ellátó állomány logisztikai támogatása alapvetően a honi, illetve a műveleti területen települt szervezetek és a rendelkezésre álló logisztikai erőforrások bevonásával valósul meg.

A honi támogató szervezetek:

- központi logisztikai feladatokat ellátó szervezetek a HM VGH,²⁶ az MH LK,²⁷ az MH EK,²⁸ az MH KKK²⁹ és az MH ARB;³⁰

²⁵ Acquisition and Cross Servicing Agreement – Beszerzési és Kereszt-kiszolgálási Egyezmény.

²⁶ Védelemgazdasági Hivatal.

²⁷ Logisztikai Központ.

²⁸ Egészségügyi Központ.

²⁹ Katonai Közlekedési Központ.

³⁰ Magyar Anyagellátó Raktárbázis.

- a művelet résztvevőinek az ellátásáért felelős katonai szervezet az MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred, az MH ÖHP alárendeltségében.

A műveleti területen települt támogató szervezetek:

- a nemzeti támogató elem;
- a műveleti területen települt magyar katonai szervezetek logisztikai támogató szervezetei; az MH PRT esetében logisztikai szakaszt hoztak létre a logisztikai támogatási feladatok végrehajtására, a kisebb szervezetek, mint például az MH AMT, az MH Mi-17 AAT esetében pedig általában a logisztikai altiszti beosztást ellátó személy szervezte a logisztikai támogatást.

A nemzeti támogató elem a logisztikai támogatórendszer része, amely a megfelelő logisztikai erőforrásokkal teljes körű logisztikai támogatást nyújt a műveletben részt vevő magyar katonai szervezeteknek és egyéni beosztást ellátó állományoknak. Összekötő láncszemként működik a honi logisztikai támogató szervezetek és a műveletben részt vevők, illetve azok logisztikai elemei között. A nemzeti logisztikai támogatórendszer képességeinek kiegészítése, illetve gazdaságossági szempontok figyelembevételével az igények kielégítésére többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek is bevonásra kerülhetnek.

A honi támogató szervezetek bevonásával, honi logisztikai erőforrások igénybevételével alapvetően a nemzeti ellátás rendszerében biztosítható hadianyagok utánpótlása valósul meg utánszállítással. Ezek a különböző haditechnikai, hadtáp-, egészségügyi és közlekedési szakanyagok, mint például lőszer, javító- és karbantartó anyagok, ruházati cikkek, amelyek nemzeti jellegük alapján a honi ellátás rendszerében biztosíthatók. Természetesen ezen a területen is vannak kivételek, hiszen a műveleti területen levő Mercedes Benz 1017-es típusú tehergépkocsihoz legelőször helyben keresünk alkatrészt a javításhoz.

A többnemzeti logisztikai támogatás megvalósulása

A többnemzeti logisztikai támogatásra az alábbi lehetőségek vannak:

- vezető nemzeti támogatás esetében a vezető nemzet saját erőforrásai igénybevételével térítés ellenében vállalja a teljes nemzetközi erő vagy annak egy része érdekében a teljes körű vagy részleges logisztikai támogatási feladatokat;
- szerepkörre szakosodott támogatásról akkor beszélünk, ha egy nemzet vállalja a teljes nemzetközi erő vagy annak egy része érdekében egy adott anyagosztály vagy szolgáltatás biztosítását;
- a két- vagy többoldalú kölcsönös támogatási megállapodások a műveletben részt vevő nemzetek között – esetenként a NATO logisztikai támogatásra szakosodott szervezete bevonásával – létrejött szerződések, amelyek növelik a logisztikai támogatás hatékonyságát és gazdaságosságát, valamint csökkentik a párhuzamos erőkielvitel lehetőségét és a ki nem használt erőforrások felhalmozását;
- a közösen finanszírozott logisztikai erőforrások támogatási formát a nemzetközi erő által együttesen használt infrastruktúra (szállítási útvonalak, repülőterek, kikötők, kommunikációs rendszerek) létrehozására és üzemeltetésére használják;
- többnemzeti integrált logisztikai támogatás esetén két vagy több nemzet közös logisztikai támogató szervezet (MILU³¹) létrehozásával hajtja végre a logisztikai támogatást a nemzetközi erő részére;

³¹ Multinational Integrated Logistic Unit – Többnemzeti integrált logisztikai szervezet.

- a helyi szerződések megkötése a nemzetközi erők különböző támogatási igényeinek a kielégítését jelenti a műveleti területen tevékenységet folytató polgári szolgáltatók bevonásával, főleg az objektumok üzemeltetése, az ételmezési ellátás és a mosodai szolgáltatások területén.

A többnemzeti logisztikai támogatási lehetőségek igénybevételére vonatkozó szerződéseket alapvetően nem az MH NTE Afganisztán kötötte, hanem a megfelelő hatáskörrel rendelkező honi támogató szervezetek. Ezekben az esetekben a szerződés alapját képező szolgáltatási szerződés szerinti teljesítés ellenőrzését és igazolását a keletkezett számlák kifizetése érdekében támogatott katonai szervezet látta el. A műveletet vezető nemzeti parancsnokság intézkedésére az MH NTE Afganisztán részt vehet a rendelkezésre álló kapacitások felkutatásában. Az MH PRT táborában helyi szerződés megkötésével a Supreme Foodservice AG polgári vállalkozás biztosította a napi háromszori meleg étkezést és a palackozott ivóvizet. A szerződő fél magyar részről a beszerzési eljárást lefolytató HM FHH volt.

A NATO logisztikai támogatásra szakosodott szervezete, az NSPA³² bevonásával a kétvagy többoldalú kölcsönös támogatási megállapodások keretében, szerződéses formában különböző támogatási lehetőségek állnak rendelkezésre a nemzeti logisztikai támogatási terhek csökkentése érdekében. A kabuli HKIA és az RS HQ táborban például az NSPA által megkötött szerződések alapján történik az ott szolgálatot teljesítő, többek között magyar katonák részére az ételmezési és a hajtóanyag-ellátás, továbbá a mosodai szolgáltatás biztosítása. Az MH NTE Afganisztán ebben az esetben a keletkezett számlák kifizetése érdekében végrehajtja azok ellenőrzését és a teljesítésigazolást.

Beszerzési eljárások lefolytatásával az MH NTE Afganisztán a következő területeken kötött szerződéseket helyi polgári vállalkozókkal:

- hadszíntéri közúti szállítások, illetve daru bérlése;
- nyomtatók, fénymásolók, faxok karbantartása, javítása, festékkazetták beszerzése;
- páncélozott terepjáró személygépkocsik (Toyota Land Cruiser) javítása;
- légkondicionáló berendezések bérlése, karbantartása, javítása;
- aggregátor üzemeltetése, karbantartása;
- hűtőkonténerek bérlése.

Amerikai műveleti együttműködési programok

Az amerikai szövetséggel meglévő műveleti együttműködési programok alapvetően haditechnikai képességeink fejlesztésére, illetve az amerikai logisztikai támogatási források igénybevételére alkalmasak. A műveleti együttműködési programok lehetőségeinek igénybevételére vonatkozó szerződéseket alapvetően nem az MH NTE Afganisztán kötötte, hanem a megfelelő hatáskörrel rendelkező honi előljáró szervezet. A különböző programok keretében igénybe vett szolgáltatásokról és hadfelszerelésről műveleti területen az MH NTE Afganisztán vezetett központi nyilvántartást a magyar katonai szervezetek adatszolgáltatása alapján. Az adatokat a későbbi elszámolás, illetve összegzés érdekében havi rendszerességgel felterjesztették a műveletet vezető nemzeti parancsnokság részére.

A műveleti együttműködési programokban rendelkezésre álló támogatási lehetőségek igénybevétele és elszámolása az ACSA által lefektetett eljárásrend szerint történik. Az ACSA olyan általános jogi keretmegállapodás, amely lehetőséget ad az amerikai logisztikai támo-

³² NATO Support and Procurement Agency – NATO Támogató és Beszerző Ügynökség.

gatórendszerhez történő csatlakozáshoz, illetve – további szerződések és megállapodások megkötése nélkül – újabb szolgáltatások biztosítására és igénybevételére a másik fél részére. Vagyis ez a megállapodás az alapja annak, hogy egyéb amerikai műveleti együttműködési program alapján további rendelkezésre álló támogatási lehetőséget vehessünk igénybe.

A megállapodás értelmében az alábbi területeken vehető igénybe szolgáltatás vagy hadfelszerelés: élelmezés, hajtóanyag, elhelyezés, szállítás, távközlés, egészségügyi ellátás, lőszerellátás, táborüzemeltetés, raktározás, infrastruktúra használata, kiképzés, javítás, karbantartás és kikötői szolgáltatások.

A megállapodás alapján egyéni és kollektív fegyvereket, fegyverrendszereket, illetve egyéb haditechnikai eszközöket nem lehet átadni. A fentiek alapján a megállapodás alapvetően különböző logisztikai támogatási lehetőségek térítés ellenében történő igénybevételére vonatkozik. Az elszámolások *végrehajtása* negyedéves és féléves *ütemezés* szerint történik. A megállapodás alapján az MH NTE Afganisztán a program keretében Alaska *típusú sátrakat*, illetve 10 és 20 lábas konténereket kapott az amerikai szövetségestől.

A hadfelszerelés-fejlesztési programok közül a *1206-os támogatási forma* hivatott célzottan az iraki és az afganisztáni műveletek támogatására, illetve képesséfejlesztésre. A különleges műveleti képesség fejlesztése érdekében e program keretében kaptunk JTAC³³-eszközöket.

A *1202-es műveleti együttműködési program* az ACSA kiegészítéseként jött létre, mivel az az egyéni és a kollektív fegyverek, fegyverrendszerek és haditechnikai eszközök átadását nem tette lehetővé. Az amerikai kongresszus azonban 2008-ban engedélyezte haditechnikai eszközök kölcsönhasználatra történő átadását az iraki és az afganisztáni műveletekben részt vevő szövetséges nemzetek számára.

A 1202-es program keretében az MH PRT, az MH OMLT, az MH MAT, az MH MTCS, az MH KNR ÖBK,³⁴ az MH KMCS, az MH KMK, az MH BSZ kapott így HMMWV³⁵ 1114-es és 1551-es, valamint Maxx Pro típusú MRAP³⁶ és M-ATV³⁷ harcjárműveket az amerikai szövetségestől híradóeszközökkel, zavaróberendezésekkel és BFT³⁸ felszereléssel a műveleti területi képesséfejlesztés érdekében. A program keretében kölcsönhasználatra átadott eszközöket az amerikai szövetséges térítésmentesen biztosította.

A *Lift and Sustain program*³⁹ az amerikai szövetséges által az afganisztáni és az iraki műveletben szövetséges nemzetek részére létrehozott támogatási forma. Ennek célja a szövetségesek részére különböző logisztikai támogatási lehetőségek térítésmentes biztosítása az alábbiak szerint:

- stratégiai és hadszíntéri szállítások;
- hajtóanyag;
- általános célú járművek;
- élelmezés (meghatározott USD/nap/fő költség szintig);
- elhelyezés és infrastruktúra (meghatározott USD/nap/fő költség szintig);

³³ Joint Terminal Attack Controller – előretolt repülésirányító.

³⁴ Kabul Nemzetközi Repülőtér Őr- és Biztosító Kontingens.

³⁵ High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle – nagy mozgékonyságú többcélú kerek jármű.

³⁶ Mine Resistant Ambush Protected – aknák elleni védelemmel kialakított páncélozott harcjármű.

³⁷ MRAP-All Terrain Vehicle – aknák elleni védelemmel kialakított terepjáró páncélozott harcjármű.

³⁸ Blue Force Tracker – saját erők követésére szolgáló műholdas navigációalapú rendszer, a saját csapatok NATO egyezményes jelek szerinti kék színéről kapta nevét.

³⁹ Lift and Sustain program – szállítási és ellátási szolgáltatások térítésmentes biztosítása.

- sürgősségi egészségügyi ellátás és stabilizáció, sebesült légi szállítása;
- egyéni védőfelszerelések, távközlési eszközök és szolgáltatások;
- lőszer, javítóanyagok és alkatrészek;
- tolmácsszolgáltatás;
- más program keretében kölcsönhasználatra átadott eszközök javítása és karbantartása.

Az amerikai szövetséges a Lift and Sustain program alapján térítésmentesen biztosította az MH OMLT, az MH MAT, az MH MTCS, az MH KMCS, az MH KMK, az MH KNR ÖBK, az MH Mi-17 AAT és az MH AMT személyi állománya és haditechnikai eszközei harcképessége fenntartásához a fenti támogatásokat. Az MH NTE Afganisztán feladata ebben az esetben az igénybe vett szolgáltatások és azok értékének összegyűjtése és nyilvántartása. A műveleti területen települt magyar katonai szervezetek részére más program keretében kölcsönhasználatra *átadott technikai eszközök javítását, illetve az alkatrészeket az amerikai szövetséges e program alapján térítésmentesen biztosította* az MH NTE Afganisztán közreműködésével.

Az MH NTE Afganisztán létszámváltozásai

A szervezet létszáma, illetve ennek megfelelően a feltölthető beosztások száma a nemzeti szerepvállalásból adódó támogatási igény figyelembevételével az alábbi táblázat szerint változott:

NTE-váltás	Szolgálat ideje	Feltölthető létszám (fő)	Mazari-Sarif (fő)	Kabuli kihelyezett részleg (fő)
NTE-1	2010. 06. – 2012. 12.	35	33	2
NTE-2	2010. 12. – 2011. 06.	35	33	2
NTE-3	2011. 06. – 2011. 12.	35	33	2
NTE-4	2011. 12. – 2012. 06.	20	19	1
NTE-5	2012. 06. – 2012. 12.	39	26	13
NTE-6	2012. 12. – 2013. 06.	39	26	13
NTE-7	2013. 06. – 2013. 12.	39	26	13
NTE-8	2013. 12. – 2014. 06.	28	23	5
NTE-9	2014. 06. – 2014. 12.	25	22	3
NTE-10	2014. 12. – 2015. 06.	17	15	2
NTE-11	2015. 06. – 2015. 12.	17	15	2
NTE-12	2015. 12. – 2016. 06.	17	15	2
NTE-13	2016. 06. –	17	15	2

Az MH NTE Afganisztán váltásainak a létszámadatai (Szerkesztette a szerző)

Következtetések a táblázat (83. oldal) elemzése alapján

A) Az MH NTE Afganisztán 4. váltásának a létszáma 15 fővel csökkent, a csökkenés részeként megszűnt a nyolcfős biztosítóra. Az MH NTE Afganisztán 4. váltás részére teherszállítási feladatok végrehajtására 1 db 2-3 tonnás, 1 db 5 tonnás terepjáró tehergépkocsi, valamint 2 db 4-5 tonnás páncélozott terepjáró tehergépkocsi, 2 db HMMWV 1151 és 2 db Maxx PRO típusú harcjármű állt rendelkezésre. Az MH NTE Afganisztán 4. váltás és a korábbiak is csak korlátozott mértékben voltak képesek közúti szállítási feladatok végrehajtására, mivel az állománytábla nem tartalmazott egészségügyi altiszti beosztást, illetve a biztosítóra létszáma sem tette lehetővé a nagyobb közúti menetoszlopok biztosítását. Közúti teherszállítási feladatokat az MH NTE Afganisztán az MH PRT-vel együttműködve hajtott végre, amikor a közúti menetoszlopok biztosítását az MH PRT szervezte saját erői bevonásával. A biztosítóra megszűntetésével az MH NTE Afganisztánnak más megoldást kellett találnia a közúti szállítások végrehajtására az alábbiak szerint:

- helyi polgári szállítóképesség igénybevétele szerződés alapján;
- merev- vagy forgósárnyas légi szállítóeszközök igénybevétele;
- a mazari-sarifi német támogató-zászlóalj közúti szállítóképességének az igénybevétele.

B) Az MH NTE 5. váltás esetében a létszám 39 főre emelkedett úgy, hogy a kabuli kihelyezett részleg 13 főre bővült. Ennek az a magyarázata, hogy az MH KNR ÖBK 2012. október és 2013. október között két váltásban hajtotta végre a kabuli repülőtér őrzési-védelmi feladatait. A logisztikai támogatás végrehajtása – amely a kontingens kitelepülése, működése és hazatelepülése (felszámolása) feladatait foglalta magában – indokolta az MH NTE Afganisztán 5–7. váltásainak megnövekedett létszámmal történő működését.

C) A 2013-as év jelentős változásokat hozott a nemzeti szerepvállalásban: márciusban az MH PRT, májusban az MH AMT, októberben az MH KNR ÖBK került kivonásra a műveleti területről. A változásokkal mintegy a felére csökkent az afganisztáni műveleti létszám, így az MH NTE Afganisztán 8. váltásának a létszáma már csak 28 fő volt.

D) A következő évben, illetve annak végén afganisztáni szerepvállalásunk nagy változáson ment keresztül. A műveleti területről kivonásra került az MH Mi-17 AAT, az MH LMCS, az MH MTCS, az MH KMK pedig áttelepült a mazari-sarifi Marmal táborba. A kontingensek kivonása, illetve a mazari-sarifi erőkoncentráció miatt az MH NTE Afganisztán 10. váltása esetében a feltölthető létszám 15 fő volt. A kabuli RS HQ táborban maradt néhány egyéni beosztás, ami miatt azonban a kihelyezett részleg beosztásait nem töltötték fel. A legnagyobb változást mégis az ISAF-ról az RSM-re történő áttérés, illetve ezzel párhuzamosan a műveleti területen a logisztikai képességek csökkenése jelentette. A nemzeti szerepvállalás változásából adódó létszámnövekedésre tekintettel később szükségessé vált a HKIA táborban 2 fővel bővíteni az MH NTE Afganisztán állományát a logisztikai támogatás megvalósítása érdekében. Az MH NTE Afganisztán 10. váltásba tartozó 2. ellátóra (Kabul) 2 fős állománya 2015. január 18-án települt ki szolgálati helyére.

E) A továbbiakban az MH NTE Afganisztán a műveleti területen települt állomány támogatását két települési helyen, Mazari-Sarifban és Kabulban a fentebb említett támogatási lehetőségek kombinációjával látja el.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Magyar Honvédség békeműveletekben való részvétele során az MH NTE Afganisztán volt az első olyan katonai szervezet, amely a nemzeti támogató elem szerepkör ellátására települt a műveleti területre. A létszámkorlátok miatt meglévő képességhiányok ellenére – gondoljunk csak a közúti szállítókapacitás hiányára – alapvetően eredményesen hajtja végre a műveleti területen települt állomány támogatását a honi és a műveleti területen rendelkezésre álló erőforrások bevonásával. Az MH NTE Afganisztán tevékenysége az afganisztáni műveleti területen objektív tapasztalatokkal szolgálhat a jövőbeni támogató szervezet és annak képességei létrehozása érdekében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának 79/2012. MH ÖHP PK intézkedése a Magyarország határain kívül szolgálatot teljesítő állomány logisztikai támogatására, egészségügyi biztosítására és biztonságtechnikai feladatokra.

Korecki, Zbyšek: *A logisztikai támogatás az ISAF-ban*. Hadtudomány, 2008. 3–4. szám, 14–17.

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Logisztikai Támogatás Doktrína (3. kiadás), a Magyar Honvédség kiadványa, Budapest, 2015.

Szenes Zoltán: *A NATO békeműveletek Afganisztánban (ISAF) és a védelemgazdaság kérdései*. Hadtudomány, 2008. 3–4. szám, 10–14.

Szövetséges Összhaderőnemi Logisztikai Doktrína AJP-4 (A). Az MH ÖLTP Kiadványa, Budapest, 2004.

Kalmár Zoltán:

A SZÍRIAI OROSZ KATONAI BEAVATKOZÁS POLITIKAI ELŐZMÉNYEI

ÖSSZEFOGLALÁS: 2015. szeptember 30. mérföldkőnek számít Oroszország történetében. Az afganisztáni háború után negyed évszázaddal Moszkva először indított hivatalosan nagyszabású katonai akciót az egykori Szovjetunió területén kívül. Putyin kiváló időzítéssel ragadta magához a kezdeményezést, hogy megtörje a szíriai polgárháborúban beállt patthelyzetet. A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen tényezők hatására és mikor döntött a Kreml arról, hogy Oroszország megerősíti katonai jelenlétét és fokozza katonai aktivitását Szíriában, továbbá azt a kérdést is elemzi, hogy Bassár al-Aszad miért volt a szíriai orosz katonai beavatkozás kulcsszereplője.

KULCSSZAVAK: Oroszország, Szíria, Egyesült Államok, Iszlám Állam, Bassár al-Aszad, szíriai polgárháború

OROSZORSZÁG CÉLJAI

A napóleoni háborúk után a Metternich osztrák államkancellár vezette bécsi kongresszus Európa rendezésére vállalkozott. A nemzetközi kongresszuson az orosz nagykövet váratlanul meghalt. Egy anekdota szerint Metternich herceg ekkor azt kérdezte: „Vajon mi lehet ezzel a célja?” Ez a kérdés világosan rávilágít arra, hogy az orosz vezetők céljai már két évszázaddal ezelőtt is meglehetősen titokzatosnak tűntek a nyugatiak számára.

Oroszország a 2011 óta húzódó szíriai konfliktus időszakában a politikai támogatás mellett folyamatos katonai segítséget nyújtott a damaszkuszi kormánynak harcképessége fenntartásában. Metternich herceg után kétszáz évvel ismét feltesszük a kérdést: vajon milyen alapvető érdekek vagy szubjektív tényezők vezették Oroszországot, hogy komolyabb szerepet játsszon a polgárháborús Szíriában?¹

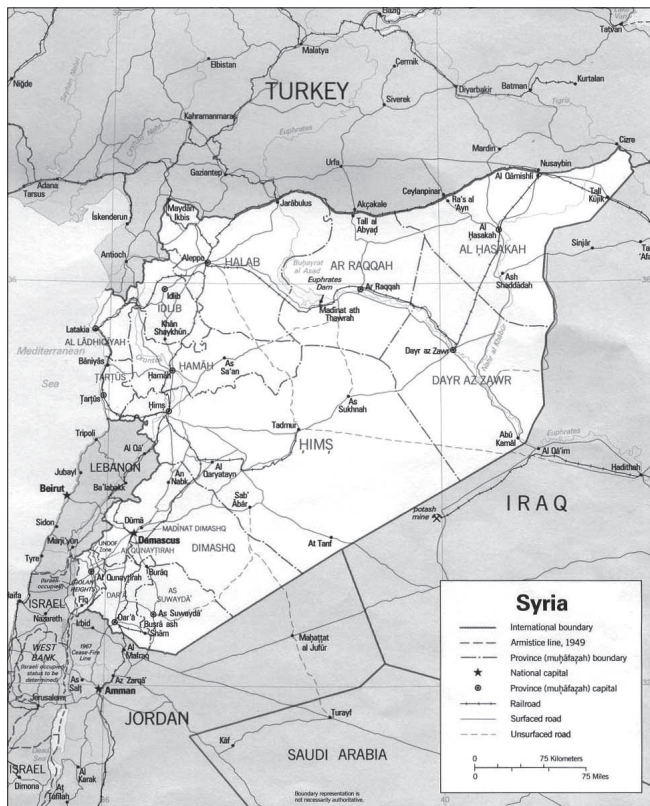
A nyugati, főként amerikai elemzők egy része az elmúlt egy-két év Oroszországgal kapcsolatos fontos történéseit vette alapul magyarázata kialakításához, s arra a következtetésre jutott, hogy a szíriai orosz katonai beavatkozásra azért került sor, hogy ezzel Putyin cinikus módon megpróbálja elfeledtetni az Európa perifériáján kibontakozott ukrajnai konfliktust, elterelje a figyelmet az orosz gazdaság problémáiról,² illetve lejárassa az Egyesült Államokat.³ A szíriai válság kitérése óta számos komplex elemzés is napvilágot látott arról, hogy

¹ A szíriai fegyveres konfliktust rendszerint polgárháborúként értelmezik, a konfliktus azonban egyre inkább multidimenzionálissá vált.

² Mr. Putin's Motives in Syria. (October 6, 2015.) <http://www.nytimes.com/2015/10/07/opinion/vladimir-putin-motives-in-syria.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

³ Ralph Peters: Putin wants to humiliate Obama with airstrikes in Syria. (September 30, 2015.) <http://nypost.com/2015/09/30/putin-wants-to-humiliate-obama-with-airstrikes-in-syria/>; Jeremy Shapiro: Putin's Boldness, Syria's Misery. (October 8, 2015.) <http://www.nytimes.com/2015/10/09/opinion/vladimir-putin-russia-boldness-syria-misery.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

Oroszországnak gazdasági, geostratégiai és nagyhatalmi érdekei fűződtek ahhoz, hogy a szíriai válság megoldása alapvetően az orosz forgatókönyv szerint történjen.⁴ Ezeket az elemzéseket az orosz vezetés hivatalosan nem erősítette meg, de nem is cáfolta. Ugyanakkor a Kreml azt az álláspontot képviselte, hogy nem azért kapcsolódott be 2015 őszén katonailag a szíriai konfliktusba Aszad oldalán, mert az elnök rendszerét akarta támogatni, hanem azért, mert Oroszország és Aszad célja megegyezik a fegyveres terrorista csoportok elleni harc vonatkozásában.⁵

Szíria a polgárháború kitérése előtt

Forrás: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/syria_pol90.jpg (Letöltés időpontja: 2016. 05. 20.)

Oroszország biztonságára a radikális iszlám rendkívül nagy veszélyt jelent, ezért a terrorizmus elleni harc Moszkva egyik legfőbb külpolitikai prioritása. A radikális iszlám már romba döntötte a Közel-Kelet egy részét, de instabilitást hozhat a közép-ázsiai poszt-szovjet térségben is, amelynek öregedő autokraták által irányított országait stagnáló gazdaság és tömeges munkanélküliség jellemzi. Ha – Oroszország támogatásával – nem visel hadat a radikális iszlám ellen, akkor Közép-Ázsia rövid időn belül a jelenlegi Közel-Kelethez

hasonló válságba sülyedhet. Oroszország megalapozottan érvelt amellett, hogy a közelkeleti káosz alapvetően Washington számlájára írható, hiszen azon arab államok életében, amelyekbe az Egyesült Államok (és a NATO) beavatkozott, megoldások nélküli zűrzavart okozott. Oroszországnak bizonyosan igaza volt abban is, hogy az Aszad-rendszer bukása nem feltétlenül eredményezne pozitív fordulatot, inkább fokozná a káoszt és a radikális

⁴ Részletesen lásd Kalmár Zoltán: Oroszország szerepe a szíriai konfliktusban. In: Mező András – Vogel Dávid: Mediterráneum: múlt, jelen, jövő. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2016, 113–126.

⁵ Oroszország hivatalos álláspontját Maria Zaharova, az orosz külügyminisztérium szóvivője az Argumenti i fakti című lapnak adott 2016. február 25-i interjújában foglalta össze: Мария Захарова: в Турции начинают возрождаться имперские амбиции. (25. 02. 2016.) http://www.aif.ru/politics/world/mariya_zaharova_v_turcii_nachinayut_vozrozhdatsya_imperskie_ambicii (Letöltés időpontja: 2016. 03. 22.)

iszlám terjedését a közel-keleti térségben.⁶ A Kreml részéről túlzott általánosítás ugyan a szíriai konfliktust a legitim kormány és a terroristák küzdelmére egyszerűsíteni, de az a nyugati értelmezés is tarthatatlan, hogy Szíriában az elnyomó kormány és a szabadságszerető emberek harcolnak egymás ellen.⁷

A MOSZKVAI SZÍRIA-KÖZI TANÁCSKOZÁSOK EREDMÉNYTELENSÉGE

A Kreml 2015 januárjában kísérletet tett arra, hogy a szíriai béketárgyalásokat újjáélessze és a válságra politikai megoldást találjon. Január utolsó napjaiban az orosz fővárosban Szíria-közi konferenciát rendeztek, amelyre meghívták mind a damaszkuszi kormány, mind a szíriai ellenzék képviselőit.⁸ A szíriai politikai rendezést célzó moszkvai értekezlet nem hozott áttörést. Az orosz diplomáciai kezdeményezés azért sem lehetett sikeres, mert a nagyszámú szíriai ellenzéki csoportok egy részét nem sikerült tárgyalóasztalhoz ültetni. Számos Aszad ellen harcoló fegyveres csoport eleve bizalmatlan volt az Aszad hatalmon maradásában érdekelt, így a konfliktusban érintett Oroszországgal szemben, s emellett ragaszkodott ahhoz, hogy Aszadnak le kell mondania. Április első felében a Kreml újra közvetíteni próbált az orosz fővárosban a szíriai polgárháborúban szemben álló felek között. A tárgyalások második fordulóján, ahonnan szintén távol maradtak az Aszad távozását követelő ellenzéki erők képviselői, ismét nem történt előrelépés a konfliktus enyhítése vagy lezárása irányába.⁹ A tanácskozások megrendezése azonban Oroszország számára mégis fontos volt, mert így a nemzetközi közösség előtt mint a szíriai konfliktusban a közvetítő szerepét magára vállaló nagyhatalom tüntethette fel önmagát.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZÍRIA-POLITIKÁJA

Washington közel-keleti terrorellenes stratégiáját számos bíráló érte mind az Egyesült Államokban, mind pedig külföldön. A Washington vezette koalíció 2015 nyaráig több mint négyezer légitámadást hajtott végre a közel-keleti célpontok ellen, az Iszlám Államot azonban nem sikerült meggyengíteni.

Az Egyesült Államok vezette nemzetközi koalíció légitámadásai 2014 augusztusában kezdődtek Irakban. A dzsihádisták ellen Szíria – Irakkal ellentétben – nem kérte az amerikai és vele szövetséges légierő támogatását, a koalíció (az Egyesült Államok és néhány szövetségese, például Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Jordánia és Szaúd-Arábia)

⁶ Meg kell jegyezni, hogy a szíriai polgárháború elhúzódásában mind az Egyesült Államok, mind Oroszország meghatározó szerepet játszott, hiszen mindkét ország jelentős mennyiségű fegyvert juttatott az általa támogatott, egymással szemben álló erőknek.

⁷ Иван Крастев: Хотел ли Путин преподать Западу урок в Сирии? (11. октября 2015.) <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Khochet-li-Putin-prepodat-Zapadu-urok-v-Sirii-17736> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 22.)

⁸ A szíriai ellenzéki erők rendkívüli heterogenitást mutatnak, számtalan kisebb-nagyobb csoportra töredezttek. Ugyanakkor alapvetően kétféle ellenzékiiséget meg tudunk különböztetni: az ellenzék fő erőit az Aszad távozását követelő fegyveres lázadó csoportok alkotják, a másik irányzatot az Aszad-rendszer ún. hazafias vagy hivatalos ellenzéke jelenti, amely nem fegyveresen, hanem politikai eszközökkel küzd a damaszkuszi rezsim ellen, ezért megtűrt státusban van Szíriában.

⁹ Az orosz állami hírügynökség szerint az áprilisi konferencián részt vevők véleménye megoszlott arról, hogy a tanácskozás sikernek vagy kudarcnak értékelhető. Vö.: Московская платформа для сирийского диалога: провал или успех. (10. апреля 2015.) <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1894872> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 25.)

azonban ennek ellenére szeptembertől Szíria területére is kiterjesztette az Iszlám Állam elleni légitámadásokat. Az amerikaiak szíriai aktivitása azonban elmaradt az iraki mögött. A Szíriában rendszeresen végrehajtott amerikai légitámadásoknak az Iszlám Állam előrenyomulását nem sikerült megakadályozniuk, a dzsihadista milícia Szíriában megerősítette pozícióját, és újabb területekre terjesztette ki fennhatóságát.

Az Egyesült Államok és szövetségesei légitámadásainak száma Irakban és Szíriában (2014. augusztus 8. és 2015. május 29. között)

	Irak	Szíria
Augusztus	120	0
Szeptember	118	78
Október	184	251
November	197	160
December	263	169
Január	303	322
Február	268	195
Március	304	126
Április	391	145
Május	433	181

Forrás: *US and allied airstrikes in Iraq & Syria 2014–2015.* https://docs.google.com/document/d/1gswM0MC1_tBDnLWQWUy3DQSGYHdshxAh2mlj4Cw3K-4/edit?pli=1 (Letöltés időpontja: 2016. 03. 25.)

Washington számára komoly dilemmát jelentett, hogy miközben Aszad elnök félreállítására törekedett, az Iszlám Állam szíriai állásai elleni határozottabb fellépése elsősorban az Aszad-rendszernek kedvezett volna, hiszen a kormánycsapatok ezáltal az amerikai támogatást élvező mérsékelt fegyveres lázadó csoportokra összpontosíthatták volna erejüket. Ez az ellentmondás eleve lehetetlenné tette, hogy a dzsihadisták ellen alkalmazott amerikai stratégia sikerrel járjon. A Kreml úgy értelmezte a washingtoni politika dilemmáját, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei Aszad gyengítése érdekében szemet hunynak a szíriai terrorizmus felett.

Az amerikai kormányzat 2015 tavaszán-nyarán Szírián kívüli területen mintegy ötezer, Washingtonnal szövetséges mérsékelt ellenzéki szír harcos kiképzését és felszerelését szerezte volna végrehajtani.¹⁰ Az amerikai kiképzési misszió a mérsékelt felkelőket hivatalosan az Iszlám Állam elleni küzdelemre készítette volna fel és látta volna el fegyverekkel. Arra azonban semmilyen garancia nem volt, hogy ezek a kiképzett fegyveresek nem a damaszkuszi kormányerők ellen fognak majd fellépni. A Pentagon által Törökországban és Jordániában szervezett kiképzőprogram végül is kudarcot vallott: mintegy hatezer szíriai érdeklődést mutatott ugyan a programban való részvétel iránt, a jelentkezést követően azonban nagy részük biztonsági okok miatt nem jutott át a szűrőn.

¹⁰ Az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei az Aszad elnök hatalmának megdöntéséért fellépő mérsékelt fegyveres lázadó csoportokat határozottan megkülönböztetik a dzsihadista miliciáktól. A „mérsékelt” jelzővel illetett lázadókat nem tekintik terroristáknak, a polgárháború kirobbanása óta katonailag és politikailag egyaránt támogatják őket.

Július elején Barack Obama elnök bejelentette, hogy az Egyesült Államok – amellet, hogy tovább erősíti a szíriai mérsékelt ellenzékét – fokozni fogja a légi csapásokat Szíriában. Augusztus 3-án Obama engedélyezte az amerikai légi erők bevetését az Aszad elnökhöz hű kormányerőkkel szemben is, amennyiben azok az amerikaiak által kiképzett szíriai harcosokat támadják. 2015 nyarán nyilvánvalóvá vált, hogy Egyesült Államok erősíteni kívánja szerepvállalását a szíriai polgárháborúban. Moszkva ebben a folyamatban az Aszad-rendszer további gyengülésének és az Iszlám Állam befolyása további növekedésének lehetőségét látta.

NYUGAT-SZÍRIA AZ ÖSSZEOMLÁS HATÁRÁN

A katonai patthelyzet 2015 tavaszán az Aszad elnökhöz hű kormányerők hátrányára kezdett elmozdulni. Március végén és április elején a szíriai hadsereg jelentős pozíciókat veszített. A Nuszra Front harcosai¹¹ és vele szövetséges fegyveres csoportok először az északnyugat-szíriai Idlib várost foglalták el, majd a lázadók kezére került a kormányerők által ellenőrzött utolsó határátkelő, a Daraa tartományban lévő Naszíb is. Az Iszlám Állam dzsihadistái több hónapos defenzíva után 2015 tavaszán ismét támadásba lendültek, első ízben támadták a szíriai elnöki rezidenciának és a kulcsfontosságú állami intézményeknek otthont adó Damaszkuszt. Április első napjaiban fennhatóságuk alá tudták vonni a Damaszkusz központjától nyolc kilométerre lévő palesztin menekülttábor (Jarmúk) több mint kétharmadát. Az Iszlám Állam katonái májusban újabb jelentős katonai sikereket értek el Szíriában, elfoglalták a Damaszkusztól 240 kilométerre északkeletre fekvő, 50 ezer lakosú, stratégiai jelentőségű Tadmur városát (az ókori Palmürát).¹² A közép-szíriai sivatagi oázisváros dzsihadista bevételével, a szélsőségesek előretörésével Aszad katonái egyre szorultabb helyzetbe kerültek.¹³

2015. július 26-án Aszad a damaszkuszi televízióban közvetített beszédében lesújtó képet festett az egyre zsugorodó Nyugat-Szíria és a kormányhadsereg állapotáról.¹⁴ A nyilvánosság előtt őszintén szólt a dezertálások és a bevonulást megtagadók miatt kialakult súlyos katonahiányról, s ezzel összefüggésben a szíriai kormányerőket ért jelentős területi veszteségekről. Utalt arra, hogy a kormánycsapatokat támogató libanoni Hezbollah harcosai és az iráni katonai tanácsadók jelentős segítséget nyújtanak, s a perzsa állam pénzügyileg is segíti a damaszkuszi vezetést, mindazonáltal a mélyülő gazdasági válság és az erőművek, földgáz- és kőolajmezők elvesztése következtében fellépett energiakrízis tovább súlyosbította az Aszad uralma alatt maradt Szíria helyzetét.¹⁵

A sorozatos katonai vereségek mellett a damaszkuszi kormány rendelkezésére álló erőforrások folyamatos szűkülése is Aszad hatalmának összeomlását vetítette előre. A Putyin vezette Oroszországról köztudott, hogy külpolitikája nem puha és gyengekező, ezért Szíria orosz katonai segítségre számíthatott. A Kreml 2015 nyarán valóban úgy döntött, hogy az

¹¹ A Nuszra Front az al-Kaidához köthető, 2012 elején alakult szélsőséges szíriai szunnita szervezet.

¹² Сергей Мануков: ИГ захватило Пальмиру. (21. май 2015.) <http://expert.ru/2015/05/21/ig-zahvatilo-palmyru/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 26.)

¹³ Valid Moallem szíriai külügyminiszter június 29-i moszkvai látogatásának fő témája az Aszad-rendszer jövője volt. Az orosz vezetés további technikai és katonai támogatásáról biztosította a defenzívába szorult Damaszkuszt. Vö.: Мирзаян, Геворг: Москва не бросит Сирию. (30. июн 2015.) <http://expert.ru/2015/06/30/moskva-sozyivaet-blizhnij-vostok-na-borbu-s-ig/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 26.)

¹⁴ A polgárháború éveiben 2015 nyaráig a szíriai kormányhadsereg közel 90 ezer katonája veszítette életét.

¹⁵ Nabih Bulos – Patrick J. McDonnell: Syria's Assad admits setbacks, insists he won't lose civil war. (July 26, 2015.) <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-assad-syria-civil-war-20150726-story.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 26.)

Oroszországot sújtó nyugati szankciók és az orosz gazdaság mélyrepülése ellenére növeli katonai jelenlétét a kimerülés határán álló damaszkuszi vezetés támogatása érdekében. Ennek ellenére az orosz vezetés – először augusztus 4-én, majd még több mint másfél hónapon át – egyértelműen cáfolta, hogy fegyveres erőket vezényelne Szíriába.¹⁶ Ugyanakkor az orosz stratégiaaváltást jelezte, hogy az egyiptomi államfő augusztus 26-i moszkvai látogatásakor Putyin elnök a nemzetközi terrorizmus, különösen az Iszlám Állam elleni küzdelem fokozásának szükségességéről beszélt.¹⁷

AZ IRÁNI FAKTOR

Az orosz stratégia mozgásterét Szíriában nagymértékben megnövelte a Közel-Kelet térségében, azon belül Aszad államában is jelentős befolyással rendelkező Irán szalonképes állammá válása a nemzetközi közösségekben. Tizenkét évi diplomáciai huzavona után 2015. július 14-én az ENSZ öt állandó tagja és Németország Bécsben átfogó megállapodást kötött Iránnal az iszlám köztársaság nukleáris programjáról.¹⁸ A bécsi kompromisszumos atomalku – amelyben Irán vállalta, hogy nukleáris programját nem használja katonai célokra – lehetővé tette, hogy feloldják a perzsa állam elleni nem fegyveres szankciókat.

Az Iránnal kötött egyezmény jelentős feszültséget keltett az Egyesült Államok és térségbeli szövetségesei között. Az iszlám köztársaság nemzetközi elszigeteltségének megszűntetését lehetővé tevő atomalku Oroszország számára viszont minden tekintetben vállalható partnerré tette Iránt. Az orosz katonai jelenlét szíriai növeléséről hozott moszkvai döntés előkészítésében nem lehet alábecsülni Kasszem Szulejmáni iráni tábornok júliusi titkos oroszországi látogatásának jelentőségét.¹⁹ Az orosz vezetés az iráni Forradalmi Gárda külföldi különleges műveleteit irányító parancsnokával valószínűleg a közeljövőre vonatkozó stratégiai egyeztetést folytatott. Mindezek után Oroszország és Szíria 2015. augusztus 26-án megállapodást kötött arról, hogy Moszkva katonai légibázist létesít Szíria területén.²⁰

¹⁶ Песков опроверг сообщения об участии России в бомбардировках позиций ИГ. (2. сентября 2015.) <http://www.interfax.ru/russia/464241>; Кремль не подтвердил сообщения о запросе в СФ по поводу армии в Сирии. (24. сентября 2015.) <http://www.interfax.ru/russia/468938> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

¹⁷ Russia, Egypt support forming anti-ISIS coalition with Syria – Putin. (26. Aug. 2015.) <https://www.rt.com/news/313537-russia-egypt-putin-meeting/>; Egyiptom – több arab állammal ellentétben – támogatta Oroszország szíriai katonai beavatkozását. Vö.: Egypt supports Russia's military moves in Syria. (4. October 2015.) <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/10/04/Egypt-voices-support-for-Russia-s-moves-in-Syria.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

¹⁸ Julian Borger: Iran nuclear deal: world powers reach historic agreement to lift sanctions. (14. July 2015.) <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/14/iran-nuclear-programme-world-powers-historic-deal-lift-sanctions> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

¹⁹ Laila Bassam – Tom Perry: How Iranian general plotted out Syrian assault in Moscow. (Oct 6, 2015.) <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-soleimani-insigh-idUSKCN0S02BV20151006#dM12TDYeZtU5lxc.97>; Alex Fishman: Russian jets in Syrian skies. (08. 31. 2015.) <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4696268,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 28.)

²⁰ Соглашение между Российской Федерацией и Сирийской Арабской Республикой о размещении авиационной группы Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Сирийской Арабской Республики от 26 августа 2015 года (временно применяется с 26 августа 2015 года) (A dokumentum publikálásának dátuma: 2016. január 14.) <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601140019?index=0&rangeSize=1>(Letöltés időpontja: 2016. 03. 29.)

BASSÁR AL-ASZAD MINT KULCSSZEREPLŐ

A darabokra szakadt Szíria nyugati részén és a fővárosban Aszad elnök rendszere a polgárháború évei alatt szilárdan fennmaradt. Voltak ugyanakkor olyan nyugati és muszlim országok, amelyek nem ismerték el a szíriai kormányt, és megszakították vele a diplomáciai kapcsolatokat. Ez érthető is, ha figyelembe vesszük, hogy a szíriai konfliktus nemcsak polgárháború – amelynek szereplői jelentős mértékben differenciáltak –, hanem a regionális hegemoniáért vívott küzdelem is, aminek igen nagy a tétje. Az Aszad-rendszer ellen lázadó fegyvereseknek és a dzsihádistá harcosoknak a közel-keleti szunnita államok – Törökország, Szaúd-Arábia és Katar – jelentős közvetlen támogatást nyújtottak. Ezen országoknak érdeke volt az Aszad-rendszer bukása, ezért Aszad kormányát – a nyugati nagyhatalmakhoz hasonlóan – nem fogadták el, nem tekintették legitimnek, az elnök lemondását sürgették. Bár az Egyesült Államok a kivonulásakor nem hagyott maga után Irakban befogadó helyi vezetést, Szíria esetében elvárásaként fogalmazta meg az Aszad nélküli, minden felekezetet befogadó kormányzat igényét.²¹

Aszad elnök, aki Szíriában minden fegyveres lázadót terroristának minősített, az Egyesült Államokat és az amerikai vezetésű szövetségeket terrorizmust támogató országokként tartotta számon, ezért kizárta a velük való közvetlen együttműködés lehetőségét. Az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei szíriai légitámadásaikat nem Damaszkusz kérésére kezdték meg, és nem is kérték ezekhez a damaszkuszi vezetés jóváhagyását, ugyanakkor Aszad tudomásul vette a koalíció Iszlám Állam elleni fellépését Szíria területén. A nemzetközi jog előírásai – amelyek betartására jelen esetben az ENSZ Biztonsági Tanácsának két állandó tagja, Oroszország és Kína árgus szemekkel figyelt – meglehetősen korlátozták az Egyesült Államok és szövetségesei mozgásterét. Az amerikaiaknak kényesen ügyelniük kellett arra, hogy ne támadják az Aszad elnökhöz hű kormányerőket, a legtöbb, amit tehettek, hogy a szíriai felkelők kiképzésére és felfegyverzésére összpontosítottak. Augusztus 3-án Obama bizonyos feltételekkel jóváhagyta ugyan a szíriai kormánycsapatokkal szembeni amerikai légitámadásokat, közvetlen konfrontációkra azonban nem került sor.

Az Aszad-ellenes erőket támogató Törökországnak is megvolt a maga szíriai beavatkozási terve. Saját határait azáltal akarta biztosítani, hogy Szíria területére behatolva biztonsági zónát alakít ki. Ez azonban nem valósult meg, és a török katonai repülőgépek is tartották magukat ahhoz, hogy ne sértsék meg Szíria légterét.

A szíriai válság éveiben a Kreml előrelátóan ragaszkodott ahhoz, hogy egyetlen állam vagy politikai erő sem állíthatja tárgyalási feltételül Aszad lemondását. 2015-ben Oroszország éppen a hatalomban megöregedett Aszad elnökre hivatkozva avatkozhatott be Szíriában a nemzetközi jogi normáknak megfelelően. Aszad egy megtámadott állam vezetőjeként – az ENSZ Alapokmányának 51. cikkével összhangban – fordult Oroszországhoz katonai segítségért, Moszkva Aszad kifejezett kérésére legitim módon nyújthatott közvetlenül támogatást Damaszkusz számára. 2015. március végén Aszad interjú adott az orosz állami médiának. A szíriai elnök már ebben kifejtette, hogy a stratégiai egyensúly fenntartása, a térségbeli stabilitás előmozdítása érdekében Oroszországnak növelnie kellene szíriai jelenlétét, mindenekelőtt országa földközi-tengeri partvidékén. Aszad jelezte, hogy szívesen fogadná, ha a Kreml megfontolná ez irányú kérését.²² A 2015. augusztus 26-án kötött orosz–szíriai

²¹ A síita vezetésű iraki kormány folyamatosan elutasító attitűdöt mutatott az iraki szunniták irányába.

²² Башар Асад: Присутствие РФ в разных регионах мира необходимо для баланса сил. (27. 03. 2015.) <http://www.rg.ru/2015/03/27/asad-site.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 30.)

megállapodás után a fokozott orosz katonai jelenlét miatt az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek nem lehettek nemzetközi jogi fenntartásaik.

AZ OROSZ HADIGÉPEZET MEGMOZDUL

A szíriai válság dinamikáját megváltoztató orosz katonai beavatkozás előkészületeinek megindulásáról augusztus végén először az izraeli média számolt be részletesen, nyugati diplomáciai forrásokból származó információk alapján.²³ Aszad hadseregének támogatására orosz vadászpilóták érkeztek a szíriai kormányerők egyik légibázisára, amiből arra lehetett következtetni, hogy az orosz légierő harci repülőgépei és helikopterei hamarosan bekapcsolódnak a szíriai küzdelmekbe. A kormányerők támogatására Oroszország a vadászpilóták mellett megkezdte több ezer főnyi orosz katonai szakértő, tanácsadó és kiképzőszemélyzet, illetve légvédelmi egységek telepítését is. A harcok előkészítéseként Moszkva nagy mennyiségű fegyvert és katonai felszerelést (köztük a legmodernebb, BTR–82A páncélozott szállító harcjárműveket) szállított le, az orosz katonai szállítmányok nagy része hadihajón érkezett a tartúsi kikötőbe.²⁴

KONKLÚZIÓ

Oroszország a közel-keleti terrorizmust elsődleges biztonsági veszélyforrásként értelmezi, ezért Moszkva kiemelt biztonsági érdeke a térségbeli radikális fegyveres csoportok elleni küzdelem. Az orosz vezetés következetesen kitartott a szíriai fegyveres konfliktusban kezdetektől képviselt politikája mellett: közel-keleti szövetségeseinek folyamatosan az adott helyzetnek megfelelő segítséget nyújtott. 2015 nyarára a Moszkva és Teherán által támogatott Szíriát a teljes összeomlás fenyegette, az ország Aszad által ellenőrzött területe ekkor már csak Szíria egyötödét-egyhatodát jelentette. A Kreml 2015 nyarán Iránnal egyeztetve a szíriai katonai beavatkozás mellett döntött, amely a közel-keleti országban az Aszad-rendszer javára módosította az erőegyensúlyt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Асад, Башар: *Присутствие РФ в разных регионах мира необходимо для баланса сил.* (27. 03. 2015) <http://www.rg.ru/2015/03/27/asad-site.html>

Bassam, Laila – Perry, Tom: *How Iranian general plotted out Syrian assault in Moscow.* (Oct 6, 2015.) <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-soleimani-insigh-idUSKCN0S02BV20151006#dM12TDYeZtU5lXhc.97>

Borger, Julian: *Iran nuclear deal: world powers reach historic agreement to lift sanctions.* (14. July 2015.) <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/14/iran-nuclear-programme-world-powers-historic-deal-lift-sanctions>

Bulos, Nabih – McDonnell, Patrick J.: *Syria's Assad admits setbacks, insists he won't lose civil war.* (July 26, 2015) <http://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-assad-syria-civil-war-20150726-story.html>

²³ Alex Fishman: i. m.

²⁴ Oroszország egyetlen földközi-tengeri bázisának bemutatását lásd: Kalmár Zoltán: i. m.

- Egypt supports Russia's military moves in Syria. (4. October 2015.) <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2015/10/04/Egypt-voices-support-for-Russia-s-moves-in-Syria.html>
- Fishman, Alex: *Russian jets in Syrian skies*. (08. 31. 2015.) <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4696268,00.html>
- Kalmár Zoltán: *Oroszország szerepe a szíriai konfliktusban*. In: Mező András – Vogel Dávid: *Mediterráneum: múlt, jelen, jövő*. Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, Budapest, 2016.
- Крастев, Иван: *Хочет ли Путин преподать Западу урок в Сирии?* (11. октября 2015.) <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Khochet-li-Putin-prepodat-Zapadu-urok-v-Sirii-17736>
- Кремль не подтвердил сообщения о запросе в СФ по поводу армии в Сирии. (24. сентября 2015.) <http://www.interfax.ru/russia/468938>
- Мануков, Сергей: *ИГ захватило Пальмиру*. (21. май 2015.) <http://expert.ru/2015/05/21/ig-zahvatilo-palmiru/>
- Мария Захарова: в Турции начинают возрождаться имперские амбиции. (25. 02. 2016.) http://www.aif.ru/politics/world/mariya_zaharova_v_turcii_nachinayut_vozrozhdatsya_imperskie_ambicii
- Мирзаян, Геворг: *Москва не бросит Сирию*. (30 июн 2015) <http://expert.ru/2015/06/30/moskva-sozyivaet-blizhnij-vostok-na-borbu-s-ig/>
- Московская платформа для сирийского диалога: провал или успех. (10. апреля 2015.) <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1894872>
- Mr. Putin's Motives in Syria. (October 6, 2015.) <http://www.nytimes.com/2015/10/07/opinion/vladimir-putin-motives-in-syria.html>
- Песков опроверг сообщения об участии России в бомбардировках позиций ИГ. (2. сентября 2015.) <http://www.interfax.ru/russia/464241>
- Peters, Ralph: *Putin wants to humiliate Obama with airstrikes in Syria*. (September 30, 2015.) <http://nypost.com/2015/09/30/putin-wants-to-humiliate-obama-with-airstrikes-in-syria/http://nypost.com/2015/09/30/putin-wants-to-humiliate-obama-with-airstrikes-in-syria/>
- Russia, Egypt support forming anti-ISIS coalition with Syria – Putin. (26. Aug. 2015.) <https://www.rt.com/news/313537-russia-egypt-putin-meeting/>
- Shapiro, Jeremy: *Putin's Boldness, Syria's Misery*. (October 8, 2015.) <http://www.nytimes.com/2015/10/09/opinion/vladimir-putin-russia-boldness-syria-misery.html>
- Соглашение между Российской Федерацией и Сирийской Арабской Республикой о размещении авиационной группы Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Сирийской Арабской Республики от 26 августа 2015 года (временно применяется с 26 августа 2015 года) (A dokumentum publikálásának dátuma: 2016. január 14.) <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601140019?index=0&rangeSize=1>
- US and allied airstrikes in Iraq & Syria 2014–2015. https://docs.google.com/document/d/1gswM0MC1_tBDnLWQWUy3DQSGYHdshxAh2mlj4Cw3K-4/edit?pli=1

Balogh Bettina:

KATONANŐK AZ IZRAELI VÉDELMI ERŐKBEN

ÖSSZEFOGLALÁS: *A tanulmány az izraeli katonanők térnyerésével foglalkozik. Izraelben a férfiak mellett a nőknek is kötelező katonai szolgálatot teljesíteni. Emellett vannak nők, akik hivatásuknak választják a katonaságot. Az egyenjogúsági mozgalomnak köszönhetően napjainkban már szinte minden pozícióban található katonanők. Önkéntes alapon vallásos és arab izraeliek is csatlakozhatnak az Izraeli Védelmi Erőkhöz. A nők egyre növekvő száma életre hívta a vegyes zászlóaljkat, és más területeken is változtatásokat generált a hadseregben.*

KULCSSZAVAK: *katonanők, egyenjogúság, esélyegyenlőség, vegyes zászlóalj, harci beosztások, alkalmazkodás*

BEVEZETÉS

A Földközi-tenger keleti peremén elhelyezkedő fiatal állam, Izrael már 1948-as megalapítása óta rendelkezik saját védelmi erővel. A 20–21. század történelmi eseményei rávilágítottak arra, hogy az arab országokkal határolt, rendkívül kis területű államnak szüksége van egy ütőképes hadseregre. Ezen cél elérése érdekében megkezdődött a nők integrálása a katonaság soraiba. A kötelező szolgálat keretében a nők különböző „háttérfeladatokat” kaptak, így segítve a háborúban harcoló férfi honfitársaik munkáját. A 21. század közeledtével ugyanakkor a női egyenjogúság kérdése a hadseregbe is begyűrűzött. Az ezredforduló jelentős változást hozott, miszerint újabb és újabb pozíciók nyíltak meg azon nők előtt, akik a kötelező szolgálaton túl, hivatásukként választották a katonaságot. Így napjainkban már nem ritka pilótanőkről, a harcokban aktívan részt vevő nőkről vagy női tábornokról hallani.

A „KATONANŐK” SZEREPVÁLLALÁSA IZRAEL MEGALAPÍTÁSÁNAK ELSŐ NÉHÁNY ÉVTIZEDÉBEN

A katonanők története egészen az Izrael Állam alapítását megelőző évekre nyúlik vissza. Ekkor a nők a meglévő katonai szervezetek állományának 20 százalékát tették ki, s önkéntesen szolgáltak például tiszti beosztásokban harci egységeknél vagy gépkocsivezetőként. Tevékenységük a függetlenségi háború¹ ideje alatt érte el csúcspontját, amikor harci és irányító szerepeket is magukhoz ragadtak. Ekkor jött létre a független női alakulat, a Chen is. Fontos megjegyezni, hogy ez időben a hivatalos politika még nem szentesítette a nők részvételét a harci cselekményekben.² Ezt alátámasztja a tény, hogy a függetlenségi háborút követően,

¹ Izrael függetlenségét a korábbi palesztinai brit mandátumterület egy részén 1948. május 14-én kiáltotta ki David Ben-Gurión. A térségbeli arab országok – Egyiptom, Libanon, Szíria, Transzjordánia és Irak – már a függetlenség másnapján megtámadták az újonnan létrejött államot. A háború közel egy évig tartott, és kétoldalú fegyverszüneti megállapodásokkal ért véget.

² The Army and Society Forum, *Woman in the Israel Defense Forces*. 2003 Jerusalem, The Old City Press, 8. <http://en.idi.org.il/media/1431643/ArmyWomen.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 24.)

rövid időn belül a nők a harci szerepektől eltávolodva titkársági és egyéb adminisztratív beosztásokba szorultak vissza.³

Izrael létrejöttével merült fel a kérdés, hogy szükséges-e egyáltalán a nőket besorozni, és ha igen, milyen szerepet kell játszaniuk. Mivel az ország biztonsága minden ott élőknek alapvető fontosságú, döntés született a mindenki számára kötelező katonai szolgálatról. Az 1950-es Védelmi szolgálat törvény (Defense Service Law) volt az első kísérlet arra, hogy a női katonai szolgálat jogilag hivatalossá váljon. Bár a nők részvételét engedélyezték, mégis egyfajta kiegészítő erőként tekintettek rájuk. Következésképpen a törvény különböző rendelkezéseket hozott létre a férfiak és a nők számára. A nők lehetséges katonai szerepvállalását a hadügyminiszter az 1952-ben életbe lépett törvényben határozta meg.⁴ Írásba foglalták a 24 hónapos kötelező szolgálatot, valamint azt, hogy 24 éves korukig a nőket tartalékos hadkötelesként tartják számon, kivéve akkor, ha ezen idő előtt házasságkötés vagy gyermekáldás következik be. További kivételt képezett a szolgálat alól az aktív vallásgyakorlás. Mindemellett a beosztások három csoportja elérhetetlen maradt a nők számára, nevezetesen a harci cselekményekben való részvételt képező szerepek, a fizikai állapot miatt nem gyakorolható feladatok és a magas fokú fizikai állóképességet igénylő tevékenységek.⁵ Mindezzel a férfiak és a nők éles határvonal alakult ki az izraeli hadseregben már a kezdetektől, mely csak az ezredforduló közeledtével halványodott el.

A NŐK NAGYOBB TÉRNYERÉSÉNEK KEZDETE A HADSEREGBEN

Az 1980-as években a katonanők körülbelül 65 százaléka irodai munkát végzett a hadseregen belül. A fennmaradó 35 százalék műszaki és hadművelési beosztásokban teljesített szolgálatot, míg néhány nő civil közösségi feladatokat látott el az oktatás és a szociális munka területén.⁶ A Védelmi szolgálat törvény folyamatos módosítása 1987-ben új fordulópontot jelentett. Az említett módosítás megváltoztatta a katonanők számára nyitott pozíciók kérdéskörét. A főparancsnoksági határozat kimondta, hogy a nők harci egységekbe továbbra sem helyezhetők, ugyanakkor önkéntes alapon, megfelelő minősítéssel beosztást vállalhatnak ezen alakulatokban is. Így a női szolgálat jogalapjának eltűnése olyan helyzetet teremtett, melyben az Izraeli Védelmi Erők politikája vált a harci cselekményekben való részvétel megnehezítőjévé.⁷

Mindezek következtében az 1990-es évek elején kapott nyilvánosságot az Alice Miller-ügy, mely alapvető változást eredményezett a katonanők életében. Izraelben a nők egyenlő esélyű integrálása a védelmi erőbe egy feminista per részeként kezdődött, amely megtámadta a légierő azon politikáját, mely lehetetlenné tette a pilótanők képzését. A légierő elleni jogi lépés célja tehát a már meglévő struktúra megváltoztatása s ezáltal a nők teljes asszimilációja a különböző tisztségekbe. A petíciót benyújtó Alice Millert, aki pilótaképzésben szeretett volna részt venni, a Polgári Jogokért Izraelben és az Izraeli Nők Hálózata nevű egyesületek

³ Judah Ari Gross: New combat positions for women in the IDF, same old obstacles. <http://www.timesofisrael.com/new-combat-positions-for-women-in-the-idf-same-old-obstacles/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 19.)

⁴ Noya Rimalt: Woman in the sphere of masculinity: The double-edged sword of women's integration in the military. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, Volume 14:1097, 2007, 1101. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1135&context=djgpl> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 24.)

⁵ The Army and Society Forum: i. m. 9.

⁶ Noya Rimalt: Woman in the sphere of masculinity, i. m. 1102–1103.

⁷ The Army and Society Forum: i. m. 10.

is támogatták. A Legfelsőbb Bíróság kedvező határozatot hozott, melyben elrendelte, hogy a katonai hatóságok a férfiakkal azonos feltételekkel nyissanak tanfolyamokat a lehetséges pilótánők részére is. Ez a döntés elősegítette a „gyengébb nem” integrációját a harci beosztásokba, továbbá a hadsereg haditengerészeti haderőnémeté.⁸

Mindezek következtében 2000-ben módosították a Biztonsági Szolgálat Törvényt, s ezzel egyenlő esélyeket biztosítottak a nők számára az Izraeli Védelmi Erőknél. Következésképpen a munkahelyek száma is nőtt, míg az 1980-as években a beosztások 56 százaléka várta a női munkaerőt, addig 2010-ben már ez az arány 90 százalék körülire emelkedett. Hasonlóan növekvő tendenciát mutat a harci szerepekben helytálló katonanők aránya, amely 2001-hez képest 2010-re 2 százalékkal nőtt.⁹ Ekkor, a kiképzés elvégzését követően jelentek meg az első pilóta- és navigátornők, valamint több száz hölgy csatlakozott a harci egységekhez, ahol elsősorban hírszerző, oktató, szociális, orvosi és mérnöki feladatokat kaptak. A 2006-ban kitört második libanoni háború alkalmat adott a katonanőknek, hogy a férfiakkal együtt kivonuljanak a hadszíntérre.¹⁰

Bár a tiszti rendfokozattal rendelkező Alice Miller megnyerte a pert és rendelkezett civil pilótaengedéllyel, a feladatra mégis alkalmatlannak bizonyult.¹¹ Ennek következtében az első F-16-os harci egységnél szolgáló navigátor Sheri Rahat lett, 1998-ban. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy képzett női pilóták már korábban is voltak, akik a szabadságharc idején vagy az 1956-os szuezi háború alatt vettek részt különböző missziókban. Rahatot Roni Zuckerman követte, akit az első női vadászpilótaként tartanak számon.¹² A repülési tanfolyamot 2001-ben befejező Zuckerman öt évvel később egy F-16C vadászgéppel már egy gázai bevetésben bizonyíthatta tehetségét, ahol egy csempészalagutat kellett felszámolniuk Karni közelében.¹³ A sikereket látva azóta több nő is elvégezte az említett kiképzést, és 2014 végére már 38 nő kapta meg pilótaengedélyét, akik között voltak navigátorok, vadászpilóták, helikoptervezetők, valamint teherszállító pilóták is.¹⁴

KATONANŐK VEZETŐ POZÍCIÓKBAN

A nők hadseregben való térnyerését jól tükrözi Orna Barbivai 2011-ben történt kinevezése. A háromgyerekes családanya, aki egész katonai karrierjét egy katonai igazgatóságnál töltötte, lassan lépkedett felfelé a ranglétrán, s az említett évre elérte a vezérőrnagyi pozíciót. Barbivai új rendfokozatára azért figyelt fel a közvélemény, mert ő lett az első női vezérőrnagy Izraelben. Ő maga így nyilatkozott az előléptetésről: „Büszke vagyok arra, hogy én lehetek az első női vezérőrnagy, s egyben egy olyan szervezet tagja, ahol az egyenjogúság központi

⁸ Noya Rimalt: When a feminist struggle becomes a symbol of the agenda as a whole: The example of woman in the military. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues*, Number 6, Fall 5764/2003, 153–152. <http://weblaw.haifa.ac.il/he/Faculty/Rimalt/Publications/4.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

⁹ Yagil Levy: The Military as a Split Labor Market: The Case of Woman and Religious Soldiers in the Israel Defense Forces. *Int J Polit Cult Soc* (2013), 394.

¹⁰ Lauren Gelfond Feldinger: Skirting history. <http://www.jpost.com/Magazine/Features/Skirting-history> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

¹¹ Miller az orvosi vizsgálatokon nem felelt meg a követelményeknek.

¹² Mitch Ginsburg: 38 female IAF pilots shatter the glass firmament. <http://www.timesofisrael.com/38-female-iaf-pilots-shatter-the-glass-firmament/> (Letöltés időpontja 2016. 02. 29.)

¹³ Yossi Yehoshua: First female fighter pilot launches missile at tunnel-digging terrorists near Karni crossing. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3273411,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

¹⁴ Mitch Ginsburg: i. m.

elv.¹⁵ Barbivai kinevezéséhez Netanjahu miniszterelnök is gratulált, és megjegyezte, hogy rendkívül fontosnak tartja a nők vezetői pozíciókba való bevonását.¹⁶

2014 januárjában újabb történelmi pillanatnak minősült az első női harci egységnél szolgáló zászlóaljparancsnok megbízása. Oshrat Bacher új munkaköre az izraeli–egyiptomi határon állomásozó felderítő-zászlóalj vezetése lett. Bacher kinevezésekor már az Izraeli Védelmi Erők veteránjának számított, aki korábban annak a SAS-cégnek volt a parancsnoka, amelynek a felelősségi körébe a Gázai övezet és Egyiptom tartozott.¹⁷

Az Izraeli Védelmi Erők kiemelkedik a világ hadseregei közül abban a tekintetben, hogy soraiban magas a női katonák aránya. Napjainkra szinte az összes beosztás elérhető a nők számára, beleértve azt az 1500 harci beosztást is, amelybe évente soroznak be katonanőket.¹⁸ Egyre többen helyezkednek el harctevékenységgel járó munkakörökben, így például 2012-ben az egyiptomi határnál állomásozó Caracal gyalogos egység 58,9 százalékát, valamint a tüzérségi alakulatok 10 százalékát alkották a nők.¹⁹ A harci szerepekben bekövetkezett növekvő tendencia annak köszönhető, hogy a női újoncnoknak átmenetileg felfüggesztették a különleges felkészítő tanfolyamokon való részvételt, s a felvételi folyamatot egy fizikai próbák nélküli, interjúkat magában foglaló gyakorlattá alakították át. Arról azonban továbbra sem szabad megfeledkezni, hogy a jelentkezés ezekbe a pozíciókba önkéntes alapon történik.²⁰

Bár a jelentkezés önkéntes, mégis sokan választják hivatásuknak a sokszor embert próbáló harci munkakört. Kiváló példa erre Or Katzav, aki 21 éves korára elnyerte a legharciasabb női katona címet. Katzav egy, a szakaszparancsnokokat kiképző tanfolyamon vett részt, ahol a mindössze 3–4 óra földön alvás mellett a harci kiképzés az ország déli részén kezdődik és a Golán-fennsíkig végződik. Katzav elmondta, hogy „a kurzus mind a férfiak, mind pedig a nők számára lehetetlen vállalkozásnak tűnik, különösen az olyan ijesztő fizikai feladatok fényében, amikor 30 kg nehézségű felszerelést kell cipelni. Ugyanakkor, ha egyszer belejön az ember, észre sem veszi milyen gyorsan telik az idő. Kemény idők voltak, de tudtam, hogy nem adhatom fel.”²¹

A harci egységeknél szolgáló női tisztek kiképzése folyamatos. 2016 elején a nyolc hónapos tanfolyamon részt vevő 360 frissen végzett jelölt között 20 volt nő, akik közül hatan harctevékenységgel kapcsolatos beosztást töltöttek be, 14-en pedig megfigyelési és ellenőrzési területen teljesítettek szolgálatot. Ez a csekély szám jelzi, hogy – még húsz évvel az Alice Miller eset után is – a nők részvétele, főként tisztii rendfokozatban, az Izraeli Védelmi Erők gyaloghadosztályáiban nem tömeges. Mindazonáltal fontos megjegyezni,

¹⁵ Yaakov Katz: Orna Barbivai becomes first female IDF major general. <http://www.jpost.com/Defense/Orna-Barbivai-becomes-first-female-IDF-major-general> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

¹⁶ Hanan Greenberg: IDF names 1st female major-general. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4074563,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

¹⁷ Gidon Ben-zvi: First Lady: IDF Appoints First Female Combat Battalion Commander. <http://www.algemeiner.com/2014/01/02/first-lady-idf-appoints-first-female-combat-battalion-commander/> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

¹⁸ Aryeh Savir: NATO conference hears IDF views on woman in the military. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4523011,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

¹⁹ Yaakov Lappin: More women soldiers seeking to serve in combat units, IDF says. <http://www.jpost.com/Defense/IDF-More-women-want-to-serve-in-combat-units-330641> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 01.)

²⁰ Yoav Zitun: IDF eases female soldier's path to combat units. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4263718,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 02.)

²¹ Yoav Zitun: IDF's roughest, toughest female soldier. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4439178,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 02.)

hogy a már említett első vegyes (koedukált) összetételű lövészzászlóaljhoz, a Caracalhoz azóta továbbiak csatlakoztak.²²

VEGYES ZÁSZLÓALJAK LÉTREJÖTTE

A katonanők harci szerepvállalásához a különböző egységeknek folyamatosan alkalmazkodniuk kellett. Ennek következtében már 2000-ben egy úgynevezett mintaprojektként létrejött az első vegyes összetételű zászlóalj, a Caracal. Napjainkban a Caracalban harcoló nők aránya körülbelül 70 százalék. A hét hónapig tartó kiképzés után – mely négy hónap alapkiképzésből és három hónap haladó képzésből áll – az újoncok az izraeli–egyiptomi határ mentén állomásoznak, ahol jellemzően a legnagyobb fenyegetést a kábítószercsempészek jelentik. Ugyanakkor az elmúlt néhány évben a Caracal tagjainak már harcokban is helyt kellett állniuk. Az első koedukált zászlóalj aránytalanul nagy számban vonzza az új bevándorlókat és azokat a magányos katonákat, akiknek nincs családja Izraelben. Ariella Azair például Los Angelesből érkezett: „A gimnáziumomban a lányok mielőtt főiskolára mennek, mind eltöltöttek legalább egy évet Izraelben egy vallási szemináriumban. Ugyanakkor tudtam, hogy én valami mást szeretnék csinálni. Tudtam, ha a hadsereghez csatlakozom, akkor intenzív élményt szeretnék, éppen ezért választottam a Caracal egységet.”²³

Az idő előrehaladtával a katonanők számának növekedése újabb vegyes zászlóaljok létesítését kívánta meg. A hadsereg a közelmúltban két új, a Caracal modelljén alapuló könnyű lövészzászlóaljat hozott létre. Ezekben az egységekben a nők ugyanolyan kiképzést kapnak, mint férfi társaik, és feladatuk az ország határainak biztosítása.²⁴ A második vegyes alakulat 2015-ben, „Jordán oroszlánjai” néven alakult meg, amely Izrael keleti határánál a Jordán folyó völgyét biztosítja. A zászlóalj már a kezdetektől olyan női parancsnokokkal és tisztekkel büszkélkedhetett, akik korábban a Caracalnál szolgáltak. A „Jordán oroszlánjai” bár egy viszonylag nyugodt szektorban diszlokál és működik, mégis számos ellenséges palesztin város – Tubesz, Tajazir, Náblusz, Dzsenín – fenyegetéseivel kell szembenéznie. A képzés alkalmával azonban nem csupán az említett veszélyekre készítik fel a harcosokat, hanem az esetleges radikális csoportok határ felőli érkezésére is.²⁵

A harmadik és egyben a legújabb koedukált zászlóalj mindössze néhány hónappal ezelőtt állt fel. A Bardelas a dél-jordániai határnál, az Arava régióban fejti ki tevékenységét. A vegyes alegység, helyismeretet szerezve és szoros kapcsolatot kialakítva a helyi lakosokkal, köztük a fegyveres polgári csoportokkal, felkészült a térségben előfordulható extrém időjárási körülmények következményeinek a kezelésére, az illegális munkaerő bevándorlására, valamint esetleges váratlan ellenséges támadásra is.²⁶

²² Amir Alon: Meet the IDF's new female combat officers. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4771571,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 05.)

²³ Judy Maltz: IDF's Mixed-sex Combat Battalion Lures New Immigrants, Challenge-seekers. <http://www.haaretz.com/israel-news/1.674171> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 19.)

²⁴ Uo.

²⁵ Yoav Zitun: Meet the IDF's second co-ed battalion – the Lions of Jordan. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4687095,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 19.)

²⁶ Yaakov Lappin: Female soldiers to be incorporated into IDF battalion along Jordan border. <http://www.jpost.com/Israel-News/Female-soldiers-to-be-incorporated-into-IDF-battalion-along-Jordan-border-410910> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 05.)

ALKALMAZKODÁS A NŐI KATONÁKHOZ

A katonanők térnyerése a hadseregben természetesen számos változással is járt. Felmerültek olyan területek, ahol a női nemi szerepek megkívánták a hozzájuk való alkalmazkodást. Az egyik ilyen a fizikai teherbíró képesség. A hadsereg már 2011-ben új, kifejezetten a nők számára tervezett katonai mellényt rendszeresített a harci beosztásokban szolgáló katonanőknek. Minderre azután került sor, hogy több panasz érkezett arra, hogy a mellények nem illeszkednek a női harcosokhoz, mivel nehezek és irritációt okoznak. Az új felszerelés mindössze 1,6 kg, ami a férfi védőöltözetnél 1 kg-mal kevesebb. Az újonnan kifejlesztett málhamellényeket a légvédelmi, az esetlegesen atom-, biológiai és vegyi csapásnak kitett alakulatoknál, valamint a Caracal zászlóaljnál és a tüzérhadtestnél használják.²⁷

Az izraeli hadsereg nemcsak a ruházatot illetően, hanem más tekintetben is gondoskodik a katonanőkről. Az újoncoknak táplálkozási és fitnesztanácsadást biztosít, mely segít felkészülni a különböző alakulatoknál rájuk váró fizikai feladatokra.²⁸

2016-ban egy újabb kérdés merült fel a ruházattal kapcsolatban. Az Izraeli Védelmi Erők női ügyek tanácsadója követelni kezdte azon ingek gyártásának leállítását, amelyek negatív üzenetet közvetítenek. Nemrégiben ugyanis a nemi jelleget hangsúlyosan ábrázoló ingek jelentek meg a hadseregben. Ennek megfelelően a közeljövőben várható, hogy a katonák által rendszeren vásárolt V nyakú ingek változáson mennek keresztül.²⁹

VALLÁSOS NŐK A HADSEREGBEN

Az Izraeli Védelmi Erőknél szolgáló hívő katonanők száma az elmúlt öt évben csaknem megduplázódott. Bár a törvény szerint Izrael vallásos lakossága nem köteles katonai szolgálatot teljesíteni, a számok mégis növekvő tendenciát mutatnak. A hívő katonanők száma, akik korábban állami vallási oktatásban részesültek, a 2010-es 935 főről 2014-re 1830 főre emelkedett. Ehhez alkalmazkodva a hadsereg nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy az említett csoport az ország védelme mellett a vallási parancsolatokat továbbra is be tudja tartani. Az Izraeli Védelmi Erők nagy hangsúlyt fektet a középiskolát elvégzett vallásos lányok meggyőzésére, hogy jelentkezzenek a hadsereg soraiba. Ennek köszönhetően 2013 és 2015 között 71 százalékos növekedés volt megfigyelhető a csapatoknál szolgálatot teljesítő vallásos katonanők számában, és 30 százalékos emelkedés a vallásos női tisztek körében. Míg 2013-ban a fiatal nők 213 iskolából érkeztek, addig a 2014-ben végzett hallgatók már 289 intézményből jelentkeztek az Izraeli Védelmi Erőkhöz. Ez mindenki számára előnyös helyzet, ugyanis ha a lányok önkéntesen regisztrálnak, akkor a motivációval nem lehet probléma.³⁰

Korábban a fiatal vallásos nők számára, amennyiben csatlakozni akartak a hadsereghez, az egyetlen lehetőség a katona tanári pálya választása volt.³¹ Napjainkban azonban a vallásos női újoncok már nem csupán az oktatást-kiképzést folytató alakulatokhoz, hanem

²⁷ Hanan Greenberg: IDF introduces women's vests. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4096985,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 05.)

²⁸ Judah Ari Gross: New combat positions for women in the IDF, same old obstacles, i. m.

²⁹ Cynthia Blank: IDF soldiers to say goodbye to chauvinistic T-shirts? <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/207384#VsDBTOaPaNo> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 05.)

³⁰ Yair Ettinger: A Quiet Coup: Young Religious Woman Are Flocking to the Israeli. <http://www.haaretz.com/news/features/.premium-1.677390> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

³¹ Uo.

a harci egységekhez is csatlakozhatnak. Sari Michael 21 éves korában lett a Caracal zászlóalj tagja: „Egyértelmű, hogy a műveletek során nehezebb gyakorolni a vallást, de úgy vélem, minden katona, aki a vallásos életvitelét a hadseregben is folytatni szeretné, megtalálja annak a módját. Minden rajtunk áll, én valójában még inkább vallásos lettem a hadseregben.”³²

Egy újabb kiváló példa Omella esete, aki azért emigrált Franciaországból Izraelbe, hogy csatlakozhasson az Izraeli Védelmi Erőkhöz. Az alapképzést 2015 márciusában a Jordán Oroszlánjai gyalogos zászlóaljnál kezdte. Arra a kérdésre, hogy szolgálatban a világi katonák mellett miként tud vallásos életvitelének eleget tenni, a következőképpen válaszolt: „A parancsnokaim mindig hagynak időt a reggeli és délutáni imákra, és esténként megenvedik, hogy égve hagyjam a villanyt, amíg elolvasom a Sema imát. Bár a 80 katona közül csupán hárman vagyunk vallásosak, a fiúk ezt tudják és tiszteletben is tartják.”³³

Ezen példák alapján is látható, hogy a vallásos katonanők ugyanolyan elkötelezettek hivatásuk iránt, mint világi társaik. Ugyanakkor vannak olyan vallási vezetők, akik ellenzik híveik bevonulását a hadseregbe. 2014 elején a Legfelsőbb Rabbínátus elhatározta, hogy törvényileg tiltatja be a vallásos nők besorozását az Izraeli Védelmi Erőkhöz. Elazar Stern politikus, volt tábornok, kritizálta a javaslatot, mivel szerinte a Tóra tanulása mellett vannak sokkal fontosabb dolgok az országban.³⁴ A helyzet 2015-re sem változott, ugyanis a kiemelkedő nemzeti-vallási vezető, Slomo Aviner rabbi kijelentette: azok a vallásos nők, akik a hadseregben szolgálnak, hozzájárulnak Izrael Állam megsemmisítéséhez. Aviner felidézte a Legfelsőbb Rabbínátus 1950-es döntését, miszerint a nők csatlakozását kifejezetten tiltani kellene, illetve a fentebb említett 2014-ben napirendre tűzött javaslatot is szóba hozta. A rabbinikus tilalom alapja a zsidó jog azon része, mely a Talmudban olvasható, nevezetesen, hogy a nők útja nem a háborúban való részvétel.³⁵

Mindemellett vannak olyan kivételes esetek, amikor a világi nők a kötelező hadviselést hamis vallási érvekkel próbálják elkerülni. Ezek a fiatal nők a rabbinikus bíróság előtt hívőnek vallják magukat, mely három feltétel betartásával mentesíti őket a szolgálat alól. A kritériumok a következők: nem utazik szombaton, kóser ételt eszik és vallási alapon nem szolgál a hadseregben.³⁶

ARAB KATONANŐK AZ IZRAELI VÉDELMI ERŐK SORAIBAN

Minden bizonnyal meglepőnek tűnhet, de az Izraeli Védelmi Erőknél muszlim és keresztény arab nők is szolgálnak. Döntésük azonban nem minden esetben volt egyszerű. Egy muszlim nő elmesélte, hogy amikor elhatározta, hogy bevonul, szülei nem voltak hajlandóak támogatni őt. El kellett hagynia az otthonát, és magányos katonaként a hadseregtől kapott segítséget. A muszlim lányok viszonylag ritkán vonulnak be a seregbe, mert a családjuk azt nem fogadja el. Egy másik társa, aki zsidó negyedben nőtt fel, akkor döntött a katonaság mellett, amikor

³² Itzhak Tessler: With a skirt and a rifle: Meet the IDF's religious girls power. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4710792,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 11.)

³³ Uo.

³⁴ Ari Yashar: Chief Rabbinate Says No to Religious Woman in IDF. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/176124#VuqJk-ZGR3x> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

³⁵ Jeremy Sharon: Rabbi Aviner: 'Religious woman enlisting in IDF destroying soul of state'. <http://www.jpost.com/Israel-News/Rabbi-Aviner-Religious-women-enlisting-in-IDF-destroying-soul-of-state-431815> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

³⁶ Yoav Zitun: IDF steps up war on 'religious' dodgers. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4152682,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 17.)

összes szomszédját látta szolgálatra indulni. Egy harmadik fiatal szintén zsidó közegben nevelkedett, velük tanult az iskolában, s ezzel együtt járt az is, hogy később, akárcsak a barátai, ő is bevonul a hadseregbe.³⁷

Az arab katonanők megjelenése az Izraeli Védelmi Erőknél, bár nem tekint vissza hosszú múltra, mégsem új keletű jelenség. 2008-ban történelmi jelentőségűnek számított az a pillanat, amikor az Izraeli Légierő egységéhez első alkalommal csatlakozott arab származású női katona.³⁸ 2010-ben újabb mérföldkő következett. Ekkor Elinor Joseph, egy Haifából származó keresztény arab „elnyerte” az első arab harci katonanő címet. Joseph egy vegyes zsidó-arab környéken nőtt fel és arab iskolába járt. Bár édesapja korábban az ejtőernyőegységben szolgált, neki nem állt szándékában bevonulni. Miután mégis a katonaság mellett döntött, előbb végrehajtotta az alapkiképzést, majd egészségügyi képzésen vett részt. Ezután katonai rendőri állást kapott, később a Caracal zászlóaljhoz került harci beosztásba.³⁹

Mona Liza Abdo, akárcsak társai, keresztény arabként önkéntesen csatlakozott az Izraeli Védelmi Erőkhöz. Abdo gondolatai egyértelművé teszik, miért döntött a katonaság mellett: „A munkám parancsnokként az, hogy megelőzzem a terrortámadásokat, a csempészést és az országba történő illegális belépést. Úgy gondolom, ha megakadályozom a kábítószer bejutását az országba, nem csupán a zsidó népet, hanem az arabokat is megvédem.”⁴⁰

Az Izraeli Védelmi Erőknél szolgáló arab nők teljesítményét ugyanúgy elismerik, mint bárki másét. 2015-ben 120 katona között egy női muszlim kadét is kitüntetésben részesült, melyet a köztársasági elnök rezidenciáján vehetett át. A kadét elmondása alapján már kiskora óta a hadsereg soraiba készült. Egész életében vallásos muszlimok között nevelkedett, s családja mindig hangsúlyozta, hogy ő palesztin muszlim arab, így ebből kifolyólag a palesztin népével kellene foglalkoznia. Amikor a kitüntetett 16 és fél évesen megkapta a minden izraeli állampolgárnak járó kék személyi igazolványát, a korábbi palesztin muszlim arab identitása megkérdőjeleződött. Végül saját útját megtalálva csatlakozott az Izraeli Védelmi Erőkhöz.⁴¹

A NEMI ERŐSZAK KÉRDÉSE

A nők hadseregben való egyre nagyobb térnyerése negatív következményekkel is járt. A nemi erőszak egyre több katonanőt érint. Míg 2012-ben 511, addig 2013-ban már 561 bejelentés érkezett. Az esetek közel fele fizikai, másik része pedig verbális erőszaknak bizonyult. Mindezek ellenére csupán néhányan hagyják ott a hadsereget emiatt. Fontos megjegyezni, hogy bár a számok a hivatalos adatokat mutatják, minden bizonnyal vannak olyan esetek, melyeket nem jelentenek. Ilyenkor a zaklatás felderítésével a katonai rendőrség nyomozói foglalkoznak.⁴²

³⁷ David Lazarus: Breaking News: Muslim Girls Enlisting in Israeli Army! <http://www.israeltoday.co.il/Default.aspx?tabid=178&nid=28547> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

³⁸ Yossi Yehoshua: First female Arab soldier joins elite unit 669. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3527584,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

³⁹ Hillel Fendel: First Female Arab Combat Soldier in IDF. 20. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/138807#Vu6rtXpGR3x> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

⁴⁰ Joel B. Pollak: Female arab soldier proud to fight for Israel. Elérés: <http://www.breitbart.com/national-security/2014/02/05/female-arab-soldier-proud-to-fight-for-israel/> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

⁴¹ Roi Yanovsky: IDF honors female Muslim soldier. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4650017,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 20.)

⁴² Lahav Harkov: IDF says rise in number of reported instances of sexual harassment. <http://www.jpost.com/National-News/IDF-says-rise-in-number-of-reported-instances-of-sexual-harassment-340225> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 18.)

A szexuális úton történő kizsákmányolás alapja az egyenlőtlenség, a hierarchia és a tisztességtelen hatalmi viszonyok.⁴³ A legtöbb esetben a katonanők felettesüket vádolják erőszakkal, akik büntetése mindössze a lefokozás és pénzbírság. Az események fényében az izraeli parlamentben már olyan javaslat is napvilágot látott, mely szerint a hadseregben külön kellene választani a férfiakat és a nőket.^{44, 45}

A KATONANŐK MÉG MINDIG HÁTRÁNYBAN?

Az elmúlt évtizedekben a nők integrálása az Izraeli Védelmi Erők különböző egységeibe fokozatosan megtörtént. Ugyanakkor még mindig vannak olyan pozíciók, amelyek nem elérhetők a katonanők számára. Példaként szolgálnak erre a páncéloshadtestek, amelyekbe nem történt meg a női katonák integrálása. Mielőtt erről döntés született volna, a hadsereg a még több katonanő befogadása érdekében több tesztet is elvégzett. Ezen vizsgálatok során az átlagos fiatal felnőtt nőknek a Merkava harckocsiban nyújtott teherbíró képességét tanulmányozták. A fizikai teljesítmény mellett górcső alá került a páncéloshadtestbeli életmód is. A tesztek eredményéből végül arra a megállapításra jutottak, hogy a nők harckocsi-személyzetként való szolgálata nem javasolt.⁴⁶

Ahogy a kötelező katonai szolgálat idejét a férfiak számára három évről két év nyolc hónapra csökkentették, egyfajta szakadék keletkezett. Ez a folyamat arra készítette a hadsereget, hogy elgondolkozzon, milyen beosztásokat lehetne még megnyitni a nők előtt. Bár az Izraeli Védelmi Erők szükségből cselekedett, a fiatal nőket a szolgálatra az ország védelme iránt érzett eltökélt vágy motiválja.⁴⁷

Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy az egyenlőtlenséghez a férfiak és nők közötti fizikai különbségek is hozzájárulnak. A felszerelés, amit magukkal kell vinniük, túl nehéz, a távolságok, amelyeket meg kell tenniük, túl nagyok. A női katonák sokkal nagyobb mértékben szenvednek különböző sérüléseket, mint férfitársaik. A Caracal zászlóaljban 40 százalékra, a tüzérségi alakulatoknál körülbelül 70 százalékra tehető a sebesülést elszenvedett női katonák aránya. Ennek alapján nem meglepő, hogy a döntések nem az intellektus meghatározása vagy a szolgálat iránti vágy alapján történnek, hanem sokkal inkább olyan megfontolásból, hogy az illető képes-e lefutni egy bizonyos távolságot meghatározott sebességgel, vagy képes-e evakuálni egy sebesült katonát. Ennek megfelelően a nők nem feltétlenül alkalmasak minden férfiak által betöltött pozícióra. Aki tehát az adott kritériumoknak megfelel, legyen az férfi vagy nő, felvételt nyer az Izraeli Védelmi Erők alakulataihoz.⁴⁸

ÖSSZEZGÉS

Napjainkban a katonanők szerepvállalása az Izraeli Védelmi Erőknél rendkívül jelentős. Az elmúlt évtizedek folyamán tevékenységi körük nagymértékben megváltozott. A nők számá-

⁴³ Michal Rozin: Sexual harassment is still prevalent in the IDF. Elérés: <http://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/Sexual-harassment-is-still-prevalent-in-the-IDF-334722> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 18.)

⁴⁴ Ez a felvetés abszurdnak tűnik, ez valószínűleg kivitelezhetetlen.

⁴⁵ Benny Toker: MK Urges IDF to Separate Men and Women to Stop Sexual Abuse. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/197688#VuvVK-ZGR3w> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 18.)

⁴⁶ Yoav Zitun: IDF rejects female integration in Armored Corps. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4658372,00.html> (Letöltés időpontja: 2016. 03. 19.)

⁴⁷ Judah Ari Gross: New combat positions for women in the IDF, same old obstacles: i. m.

⁴⁸ Uo.

ra – a 24 hónapig tartó kötelező szolgálaton felül – ma már a beosztások legnagyobb része elérhető, így nem meglepő, hogy egyre többen választják a katonai hivatást. A nők száma a harci alakulatoknál folyamatosan növekszik, melynek következtében vegyes zászlóaljakat hoztak létre. Immáron három ilyen alakulatról beszélhetünk, s nem kizárt, hogy a nők létszámának további növekedésével számuk nőni fog. Természetesen a katonanők nagyarányú megjelenése a hadsereg soraiban változtatásokat is követelt. Új kihívást jelentett a vallásos és az arab nők integrálása is. Ennek ellenére számos olyan sikertörténet látott már napvilágot, melyek katonanők előléptetéséről vagy kinevezéséről tanúskodnak. Amennyiben ez a tendencia folytatódik, elképzelhető, hogy a jövőben a női katonák olyan beosztásokban is megjelennek, amelyek ma még elképzelhetetlennek tűnnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alon, Amir: *Meet the IDF's new female combat officers*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4771571,00.html>
- Ben-zvi, Gidon: *First Lady: IDF Appoints First Female Combat Battalion Commander*. <http://www.algemeiner.com/2014/01/02/first-lady-idf-appoints-first-female-combat-battalion-commander/>
- Blank, Cynthia: *IDF soldiers to say goodbye to chauvinistic T-shirts?* <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/207384#VsDBTOaPaNo>
- Ettinger, Yair: *A Quiet Coup: Young Religious Women Are Flocking to the Israeli Army*. <http://www.haaretz.com/news/features/.premium-1.677390>
- Feldinger, Lauren Gelfond: *Skirting history*. <http://www.jpost.com/Magazine/Features/Skirting-history>
- Fendel, Hillel: *First Female Arab Combat Soldier in IDF*. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/138807#Vu6rtXpGR3x>
- Ginsburg, Mitch: *38 female IAF pilots shatter the glass firmament*. <http://www.timesofisrael.com/38-female-iaf-pilots-shatter-the-glass-firmament/>
- Greenberg, Hanan: *IDF introduces women's vests*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4096985,00.html>
- Greenberg, Hanan: *IDF names 1st female major-general*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4074563,00.html>
- Gross, Judah Ari: *New combat positions for women in the IDF, same old obstacles*. <http://www.timesofisrael.com/new-combat-positions-for-women-in-the-idf-same-old-obstacles/>
- Harkov, Lahav: *IDF says rise in number of reported instances of sexual harassment*. <http://www.jpost.com/National-News/IDF-says-rise-in-number-of-reported-instances-of-sexual-harassment-340225>
- Katz, Yaakov: *Orna Barbivai becomes first female IDF major general*. <http://www.jpost.com/Defense/Orna-Barbivai-becomes-first-female-IDF-major-general>
- Lappin, Yaakov: *Female soldiers to be incorporated into IDF battalion along Jordan border*. <http://www.jpost.com/Israel-News/Female-soldiers-to-be-incorporated-into-IDF-battalion-along-Jordan-border-410910>
- Lappin, Yaakov: *More women soldiers seeking to serve in combat units, IDF says*. <http://www.jpost.com/Defense/IDF-More-women-want-to-serve-in-combat-units-330641>
- Lazarus, David: *Breaking News: Muslim Girls Enlisting in Israeli Army!* <http://www.israeltoday.co.il/Default.aspx?tabid=178&nid=28547>
- Levy, Yagil: *The Military as a Split Labor Market: The Case of Woman and Religious Soldiers in the Israel Defense Forces*. Int J Polit Cult Soc, 2013.

- Maltz, Judy: *IDF's Mixed-sex Combat Battalion Lures New Immigrants, Challenge-seekers*. <http://www.haaretz.com/israel-news/1.674171>
- Pollak, Joel B.: *Female arab soldier proud to fight for Israel*. <http://www.breitbart.com/national-security/2014/02/05/female-arab-soldier-proud-to-fight-for-israel/>
- Rimalt, Noya: *When a feminist struggle becomes a symbol of the agenda as a whole: The example of woman in the military*. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues*, Number 6, Fall 5764/2003. <http://weblaw.haifa.ac.il/he/Faculty/Rimalt/Publications/4.pdf>
- Rimalt, Noya: *Woman in the sphere of masculinity: The double-edged sword of women's integration in the military*. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, Volume 14:1097, 2007. <http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1135&context=djglp>
- Rozin, Michal: *Sexual harassment is still prevalent in the IDF*. <http://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/Sexual-harassment-is-still-prevalent-in-the-IDF-334722>
- Savir, Aryeh: *NATO conference hears IDF views on woman in the military*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4523011,00.html>
- Sharon, Jeremy: *Rabbi Aviner: 'Religious woman enlisting in IDF destroying soul of state'*. <http://www.jpost.com/Israel-News/Rabbi-Aviner-Religious-women-enlisting-in-IDF-destroying-soul-of-state-431815>
- Tessler, Itzhak: *With a skirt and a rifle: Meet the IDF's religious girls power*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4710792,00.html>
- The Army and Society Forum, *Woman in the Israel Defense Forces, 2003* Jerusalem, The Old City Press. <http://en.idi.org.il/media/1431643/ArmyWomen.pdf>
- Token, Benny: *MK Urges IDF to Separate Men and Women to Stop Sexual Abuse*. <http://www.israel-nationalnews.com/News/News.aspx/197688#VuvVK-ZGR3w>
- Yanovsky, Roi: *IDF honors female Muslim soldier*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4650017,00.html>
- Yashar, Ari: *Chief Rabbinate Says No to Religious Woman in IDF*. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/176124#VuqJk-ZGR3x>
- Yehoshua, Yossi: *First female Arab soldier joins elite unit 669*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3527584,00.html>
- Yehoshua, Yossi: *First female fighter pilot launches missile at tunnel-digging terrorists near Karni crossing*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3273411,00.html>
- Zitun, Yoav: *IDF eases female soldier's path to combat units*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4263718,00.html>
- Zitun, Yoav: *IDF rejects female integration in Armored Corps*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4658372,00.html>
- Zitun, Yoav: *IDF steps up war on 'religious' dodgers*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4152682,00.html>
- Zitun, Yoav: *IDF's roughest, toughest female soldier*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4439178,00.html>
- Zitun, Yoav: *Meet the IDF's second co-ed battalion – the Lions of Jordan*. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4687095,00.html>

Csengeri János főhadnagy

A LÉGI JÁRMŰVEK FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEINEK FAJTÁI

ÖSSZEFOGLALÓ: Tanulmányában a szerző a légi járművek által fel- és leszállásra használt, valamilyen infrastruktúrával rendelkező – a köznyelvben repülőtérnek nevezett – létesítmények csoportosítását hajtja végre különböző szempontok alapján. Ilyen szempontok a légi járművek jellege, a hely nyilvánossága, az alkalmazott repülési szabályok, a fel- és leszállópályák burkolata és a légi forgalmi szolgáltatás. Bemutatja azokat, amelyek bevonhatóak katonai műveletekbe, és azokat is, amelyek csak katonai környezetben fordulnak elő. A tanulmány így támpontot nyújt a fel- és leszállóhelyek közötti eligazodásban.

KULCSSZAVAK: repülőtér, helikopter-leszállóhely, STOL, UAV, nem nyilvános repülőtér, IFR/VFR, FARP

BEVEZETÉS

A légi járművek biztonságos fel- és leszállására, illetve kiszolgálására kialakított területek, létesítmények nagy változatosságot mutatnak. Bizonyára számtalan kategória és szempont szerint lehetne osztályozni a légi járművek fel- és leszállóhelyeit, írásomban azonban igyekszem a legmarkánsabb jellemzők szerint csoportosítani azokat. Olyan fő szempontokat sorakoztattam fel, amelyek egy része általánosnak mondható, viszont az óriási dokumentumhalmazban úgymond „szétszórva” lelhetőek fel, illetve olyanokat is, amelyek csoportba rendezik a nem nevesített, csupán szabályzókkal körülhatárolt fel- és leszállóhelyeket.

Bár mindegyik típusról külön tanulmányt lehetne készíteni, jelen írásomban különböző szempontok alapján csoportosítom a légi járművek számára kialakított fel- és leszállóhelyeket az áttekinthetőség érdekében. A légijármű-kategóriákat illetően szűkítem a feldolgozott területet, munkámban azoknak a légi járműveknek a fel- és leszállóhelyeit tekintem át, amelyek fel- és leszállása szárazföldről, illetve szárazföldre történik, valamint repülési jellemzőik vagy az igényelt földi kiszolgálásuk jellege alapján viszonylag kiépült infrastruktúrát igényelnek.

Egyelőre szándékosan kerülöm a repülőtér kifejezést, ugyanis – mint látni fogjuk – nem csak a merev szárnyú repülőgépek kiszolgálására terveznek fel- és leszállóhelyeket, mely esetben a repülőtér fogalom főként ezek fogadására utal, hanem forgószárnyas légi járműveknek is, ez már más megnevezést fog kapni.

A FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI AZ IGÉNYBE VEVŐ LÉGI JÁRMŰVEK JELLEGE ALAPJÁN

Ez a kategória olyan repülőtereket foglal magában, amelyek az azokat használó légi járművek konstrukciói alapján különülnek el, főként a két legkarakteresebb csoport, a merev, illetve a forgószárnyas kialakítást szem előtt tartva, továbbá még egy repülési jellemző alapján megkülönböztetett fajtát takar.

A legalapvetőbb szakirodalma a következő kategóriáknak a Nemzetközi Polgári Légiközlekedési Egyezmény (Chicago, 1944) 14. függelék (Annex) I. és II. kötete, illetve az

ezekben felsorolt kapcsolódó dokumentumok. Kiemelem még az ICAO¹ Doc. 9150-et, mely a később ismertetett STOLportok alapidokumentuma, ezt a repülőtértípust más dokumentum nem tárgyalja.

Repülőtér (aerodrome, airport, airfield)

A legjobban ismert fel- és leszállóhely-kategória, a légi járművek ezt használják leggyakrabban. Sok jelzőt vagy tulajdonságot lehetne most felsorolni mellette, jelen esetben kiemelendő, hogy forgalmát elsősorban a merev szárnyú repülőgépek alkotják, létesítményei, berendezései és felületei elsősorban ezeknek a kiszolgálását hivatottak ellátni, de gyakran előfordul itt a forgószárnyas repülőtechnika is.

Jellemzőek rájuk az egy vagy több, párhuzamos vagy keresztező irányú, meglehetősen hosszú és megfelelő teherbíró képességű fel- és leszállópálya, az ezeket a várakozási felületekkel, az utaskiszolgáló és a karbantartó létesítményekkel összekötő, valamint a forgalomáramlást segítő gurulóút-hálózat, továbbá a navigációs és a leszállást segítő berendezések, a szabványosított jelek, jelzések, jelzőberendezések stb.

Valamennyi repülőtértípusra jellemzőek a legkülönbözőbb és gondosan megtervezett repülőtéri szolgálatok: a légi forgalmi szolgálatok, a repülésmeteorológia, a földi kiszolgálás, a repülőtér-karbantartás, a repülőtéri előterek szolgálatai, a tűzoltó és az egészségügyi szolgálatok stb.

Helikopter-repülőtér (heliport, helicopter airport)

A helikopter-repülőtér kimondottan helikopterek alkalmazására előkészített fel- és leszállóhely.² A helikopter-repülőtér elnevezés a méreteket illetően megtévesztő lehet, ugyanis e létesítmények esetében általában nem kell olyan léptékben gondolkodnunk, mint a korábban ismertetett repülőtérnél, sőt gyakran csak egy helikopternyi, csupán egy földet érési és elemelkedési területet (TLOF³) jelent, illetve a hozzá csatolt állóhelyeket és az esetleges kiszolgálólétesítményeket. Ezeknél is kötelezőek – a hagyományos repülőterekhez hasonlóan – a megfelelő akadálymentesítés, a fény- és a burkolati jelzések, a szélirányjelző stb.

Helikopter-repülőtereket találhatunk külvárosi területeken önálló létesítményként, hagyományos repülőterekhez csatolva, de akár városok szívében is. Lehetnek katonai felhasználásúak is.

A szakirodalom a helikopter-repülőterek négy fajtáját különbözteti meg:

- a földfelszíni helikopter-repülőterek (Surface Level Heliport) lehetnek szárazföldön vagy vízfelszínen kialakított létesítmények;
- az emelt szinten létesített helikopter-repülőterek (Elevated Heliport) szárazföldön, a talajszint felett levő szerkezeten helikopterek számára kialakított fel- és leszállóhelyek (pl. kórházak, irodaházak tetején);⁴

¹ International Civil Aviation Organisation – Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet, az ENSZ repüléssel foglalkozó szervezete. Alapítva 1944-ben, tagállamok száma 191.

² ICAO Annex 14/II. Heliports. 2nd edition, Montréal, 1995. 1.1.

³ Touchdown and Lift-Off area.

⁴ ICAO Annex 14/II. 3.2.

Egy „hagyományos” repülőtér és a közelében egy helikopter-repülőtér

Forrás: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/15/Flughafen_Kiel_EDHK_und_Heliport_ETMK_a.JPG (Letöltés időpontja: 2016. 04. 04.)

- helikopter fel- és leszállóhelyeket (Helideck) alakíthatnak ki úszó vagy rögzített vízi szerkezeten (pl. tengeri fűrotornyok platformján);⁵
- a hajókon létesített helikopter fel- és leszállóhelyek (Shipboard Heliport) jelentősen különböznek az előzőektől, amelyek fix építmények voltak, a vízi járművek azonban mozognak, és feladatuk elvégzéséhez helikoptereket alkalmazhatnak az orron és/vagy a taton számukra kialakított fel- és leszállóhelyekről (pl. kutatóhajó).

Rövid fel- és leszálló úthosszú repülőtér (STOLport⁶)

A típus alapidokumentuma az ICAO Doc. 9150, melyben kiderül, hogy az ICAO-nak nincs egyértelmű meghatározása sem a STOLportokra, sem a STOL-képességű légi járművek kategóriájára. Némi iránymutatást a STOLportok mibenlétére azért kapunk a legfontosabb repülőtéri létesítményt, a kifutópályát illetően. Ezeket a repülőtereket olyan repülőgépek számára építik, amelyek max. 800 m hosszú kifutópályát igényelnek, a szárnyuk fesztávolsága max. 26 m, a főfutómű nyomtávolsága pedig max. 9 m.⁷ A STOL-képességű légijármű-kategóriájának a meghatározásához NATO-dokumentumhoz is fordulhatunk további segítségül. Az AAP-6 2014-es kiadása szerint ez olyan repülőgép, amelyik a felszállás megkezdésétől számított 450 m-en belül átrepül egy 15 m magas objektum fölött, illetve leszálláskor egy 15 m magas objektum fölött átrepülve 450 m-en belül megáll.

⁵ Uo. 3.3.

⁶ Short Take-Off and Landing airport.

⁷ ICAO Doc. 9150 STOLport manual. 2nd edition, Montréal, 2002.

Egy kevésbé elterjedt, így unikálisnak mondható repülőtérfajtáról beszélünk, amely a repülőgépek fel- és leszállási úthosszát megrövidítő különleges műszaki megoldással nem bír, egészen egyszerűen csak viszonylag rövid kifutópályával rendelkezik. Ezt a repülőtérfajtát általában kisebb maximális felszállótömegű repülőgépek kiszolgálására tervezik, így inkább regionális szerepet játszanak.

Ebben a koncepcióban azonban felfedezhetünk lehetőségeket, gondolok itt a nagyvárosokban emelt szinten (épületek tetején) létesíthető, merev szárnyú repülőgépek fogadására alkalmas leszállóhelyre. A repülőteret el lehetne látni a repülőgép-hordozókról már jól ismert kaptult- és elkapóberendezésekkel, amelyekkel az egyébként ilyen helyre leszállni nem képes repülőgépeket is alkalmassá tennék a használatára. Ez lehetőséget biztosítana egy város szívében az egyébként helikoptereknél gyorsabb, de helyigényes repülőgépek fogadására. Katonai szemmel nézve, egy arra megfelelő épület tetején egy gyorsan telepíthető platformról pedig akár nagyobb méretű pilóta nélküli légi járművek üzemeltetésére adódna lehetőség a városközpontból, gyorsabb és rugalmasabb jelenlétet biztosítva ezzel.

Magashegyi repülőtér (altiport)

Bár a logikai keretbe nem fér bele, ugyanis az igénybe vevő légi járművek jellege nem teszi indokolttá tárgyalását, a margón mégis megemlítem a magashegyi repülőteret. Megkülönböztettségét földrajzi elhelyezkedése adja, mert az ilyen repülőtereket magashegyi körülmények között alakítják ki. A legfontosabb tényező, amit a pilótának figyelembe kell vennie a leszálláskor és a felszálláskor, az a magasság miatti ritkább levegő. Emiatt csökken a hajtóművek teljesítménye és a szárnyakon képződő felhajtóerő, és ezek a változások fel- és leszálláskor a légi jármű vezetőjétől fokozott figyelmet igényelnek. Emellett a magashegyi repülőterek megközelítése gyakran nehéz, méretei miatt általában csak kisebb méretű repülőgépek használhatják, és csak viszonylag jó időjárási körülmények esetén.

UAV-repülőtér⁸

A fedélzeti személyzet nélküli repülőeszközök – vagy nevezzük őket bárhogyan is – térhódítása elvitathatatlan. A fel- és leszállóhellyel kapcsolatos követelményeik egyelőre nem tették szükségessé, hogy a fenti alpont nevében szereplő kategória széles körben elterjedjen, bár példát már tudnánk hozni rá.⁹

A pilóta nélküli légi járművek repülése mindig hordoz egyfajta többletkockázatot a hagyományos repüléssel szemben (adatkapcsolat megszűnése, kiforratlan technológia miatti meghibásodás és lezuhanás stb.), nemcsak a légi forgalom, hanem a felszínen tartózkodók, közlekedők stb. számára is. Ezért, illetve a légi járművek speciális üzemeltetési igényeire tekintettel¹⁰ elképzelhető, hogy a szektor folyamatos bővülése okán elterjednek az UAV-repülőterek.

⁸ Unmanned Aerial Vehicle – pilóta nélküli légi jármű. Esetenként a pilóta nélküli légi jármű-rendszer kifejezést (Unmanned Aerial System – UAS) használják.

⁹ Vas Tímea – Palik Máttyás – Nagy Gergely: Pilóta nélküli légi járművek repülőterekről történő alkalmazása. Honvédségi Szemle, ISSN 1216-7436, 2016/1., 77. <http://docplayer.hu/14291436-Honvedsegi-szemle-144-efolyam-2016-1-szam-a-magyar-honvedseg-kozponti-folyoirata.html> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

¹⁰ Uo. 75.

Jelen nézőpontból három olyan infrastrukturális alternatíva van, ahonnan üzemeltethetőek e merev vagy forgószárnyas légi járművek:

- hagyományos repülőtérrel vagy helikopter-repülőtérrel;
- UAV-repülőtérrel;
- speciális, UAV-ok számára épített dokkolóépítményekről.

A FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI A NYILVÁNOSSÁGUK SZERINT

A repülőtereket aszerint, hogy szabadon, egyenlő (általában pénzügyi) feltételek mellett, vagy csak külön engedély birtokában lehet igénybe venni, két kategóriára oszthatjuk: nyilvános, illetve nem nyilvános repülőterekre.¹¹ Hosszú ideig nem létezett a harmadik (vegyes) kategória Magyarországon, a Légügyi Törvény 2014-től azonban újból jegyzi a közös felhasználású repülőteret, de a gyakorlatban ez a fajta eddig nem valósult meg.¹²

Nyilvános repülőtér

A nyilvános repülőtereket (Magyarországon Békéscsaba, Budapest, Debrecen, Nyíregyháza, Pécs-Pogány, Győr-Pér, Hévíz és Szeged) azonos feltételekkel bárki igénybe veheti. Ezen belül további két kategóriát említhetünk: a kereskedelmi repülőteret, amely utasok, poggyász, áru és posta továbbítását végző légi forgalom céljaira létesített nyilvános repülőtér; illetve a nem kereskedelmi repülőteret, amelyet nevezhetünk sportrepülőtérenek is, és a kedvtelés céljából végrehajtott repülések kiszolgálására szolgál.

A nyilvános repülőteret jellemzően az úgynevezett általános légi forgalom (GAT¹³) veszi igénybe. A légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény (Légügyi törvény) 71. §-a az általános légi forgalom meghatározására két fogalmat is hoz. A 21. pontja szerint a vállalati célú légi közlekedés a gazdálkodó szervezet tulajdonát képező, általa bérelt, lízingelt légi jármű nem közvetlenül gazdasági célból folytatott légi közlekedési tevékenysége; illetve a 27. pontja szerint a gazdasági célú légi közlekedési tevékenység személyek, áruk és postai küldemények ellenérték fejében légi úton történő továbbítása.

Nem nyilvános repülőtér

A nem nyilvános repülőtér a tulajdonos, illetve az üzemben tartó engedélyével vehető igénybe. A polgári célú nem nyilvános repülőtér belföldi repülések számára rendelkezésre álló repülőtér vagy „heliport”, amely csak a repülőtér üzemben tartójával történt előzetes egyeztetésnek megfelelően vehető igénybe. Az ilyen repülőteret tekinthetjük magán repülőtérnek is, amelynek a tulajdonosa nem kíván hasznot szerezni, de azt sem szeretné, hogy bárki igénybe vegye a repülőterét.

Állami repülések céljára szolgáló repülőtereket (Magyarországon Szolnok, Kecskemét és Pápa) az úgynevezett állami célú légi forgalom (OAT¹⁴) fel- és leszállására, kiszolgálására hoznak létre vagy üzemeltetnek. Szintén az üzemben tartó engedélyével – vagy kényszer-

¹¹ 1995. évi XCVII. törvény a légi közlekedésről, negyedik rész, 37. § 1. a) és b) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500097.TV (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

¹² Uo. 37. § (1) ac).

¹³ General Air Traffic – általános/vállalati/gazdasági célú légi forgalom.

¹⁴ Operational Air Traffic – állami/műveleti célú légi forgalom.

helyzet esetén – vehető igénybe, hazánk esetében a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) adja ki az engedélyeket. A Légügyi törvény 71. § 1. pontja szerint az állami célú légi közlekedés a honvédelmi, a vámhatósági, a rendőrségi, a határőrizeti és a katasztrófavédelmi célú légi forgalom.

Közös felhasználású repülőtér

Az ilyen típusú repülőtér üzemeltetését kétfajta relációban szemlélhetjük:

- az állami célú légi forgalom veszi igénybe a nyilvános repülőtér szolgáltatásait;
- az általános célú légi forgalom veszi igénybe a nem nyilvános repülőtér szolgáltatásait.

Az első eset a repülőtér igénybevétele szempontjából egyszerűbb, ugyanis ha az állami légi jármű vezetője felhatalmazást kap az előjárótól, akkor szükség esetén igénybe veheti a nyilvános repülőtér szolgáltatásait azok ellenértékének a megfizetésével, vagy együttműködési megállapodás birtokában a feltételeknek megfelelően. Továbbá a hazai OAT-útvonalrepülések esetében bevett gyakorlat, hogy kitérő repülőtérként – amikor a célrepülőtér valamilyen (időjárási, műszaki stb.) oknál fogva nem képes forgalmat fogadni – nyilvános, kereskedelmi repülőtérrel jelölnék meg a repülési tervben.

A nem nyilvános repülőtér igénybevétele bonyolultabb, illetve szigorúbb. A jelenleg hazánkban üzemelő repülőtereken – mint már említettem – az üzemben tartó, azaz MH ÖHP adhatja ki az igénybevételi engedélyt, melyet meghatározott idővel a tervezett érkezés előtt kérvényezni szükséges, megfelelő indoklás mellett.

Kényszerhelyzet esetén természetesen bármilyen repülőeszköz bármilyen leszállópályára vagy leszállásra alkalmas helyre leszállhat.

A FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI AZ ALKALMAZOTT REPÜLÉSI SZABÁLYOK SZERINT

A légi forgalmat az előző két kategórián túl leggyakrabban az alkalmazott repülési szabályok szerint különítik el. Ezek a látás utáni repülési szabályok (VFR¹⁵), illetve a műszerek szerinti repülési szabályok (IFR¹⁶). A repülőtereket is osztályozhatjuk olyan szempontból, hogy mely szabályok szerint repülő légi forgalmat fogadhatják, vagy képesek fogadni.

VFR-forgalmú repülőtér

Megfelelő időjárási és/vagy légköri feltételek mellett VFR-forgalmat bármelyik repülőtér fogadhat. A repülőtereket el kell látni különböző jelzőberendezésekkel és jelekkel, amelyek segítségével a pilóta végre tudja hajtani a fel- és leszállást, illetve eligazodik a repülőtéren. A repülőterek futópályáin, gurulóútjain, forgalmi előterein, állóhelyein stb. találhatunk jelzőberendezéseket, burkolati jelzéseket, fényeket, táblákat, illetve jelzőtárgyakat, amelyek információt közölnek.

¹⁵ Visual Flight Rules – látvarepülési szabályok.

¹⁶ Instrument Flight Rules – műszeres repülési szabályok.

A csak VFR-forgalmat fogadni képes repülőtér futópályáját nem műszeres futópályának nevezzük, amelynek a meghatározása: látás utáni megközelítési eljárásokat alkalmazó légi jármű üzemeltetésére használható futópálya.¹⁷

IFR/VFR-forgalmú repülőtér

IFR-forgalmat csak megfelelő technikai berendezések, köztük műszeres futópálya megléte esetén fogadhat egy repülőtér. Éjszaka VFR-forgalom fogadására egy repülőtér csak úgy-nevezett nem precíziós, egyszerű bevezető fények megléte esetén alkalmas.

A műszeres futópályákat az alábbiak szerint kategorizálhatjuk:¹⁸

- nem precíziós megközelítésű futópálya – látás utáni segédeszközökkel és legalább a közvetlen megközelítéshez megfelelő irányvezetést biztosító egyéb berendezéssel felszerelt műszeres futópálya;
- I. kategóriás precíziós megközelítésű futópálya – ILS¹⁹ és/vagy MLS²⁰ leszállítóberendezéssel, valamint látás utáni segédeszközökkel felszerelt műszeres futópálya, amelyet 60 méternél (200 láb) nem alacsonyabb elhatározási magasság, valamint 800 méternél nem alacsonyabb látástávolság vagy 550 méternél nem kevesebb futópálya menti látástávolság mellett kívánnak üzemeltetni;
- II. kategóriás precíziós megközelítésű futópálya – ILS és/vagy MLS leszállítóberendezéssel, valamint látás utáni segédeszközökkel felszerelt műszeres futópálya, amelyet 60 méternél (200 láb) alacsonyabb, de 30 méternél (100 láb) nem alacsonyabb elhatározási magasság, valamint 350 méternél nem kevesebb futópálya menti látástávolság mellett kívánnak üzemeltetni;
- III. kategóriás precíziós megközelítésű futópálya – a futópálya megközelítéséhez és annak mentén ILS és/vagy MLS leszállítóberendezéssel felszerelt műszeres futópálya:

A – amelyet 30 méternél (100 láb) alacsonyabb elhatározási magasság mellett vagy elhatározási magasság megállapítása nélkül, valamint 200 méternél nem kevesebb futópálya menti látástávolság mellett kívánnak üzemeltetni;

B – amelyet 15 méternél (50 láb) alacsonyabb elhatározási magasság mellett vagy elhatározási magasság megállapítása nélkül, valamint kevesebb mint 200 méter, de nem kevesebb, mint 50 méter futópálya menti látástávolság mellett kívánnak üzemeltetni;

C – amelyet elhatározási magasság megállapítása és futópálya menti látástávolság korlátozása nélkül kívánnak üzemeltetni.

Láthatjuk tehát, hogy IFR-forgalom fogadása a viszonylag nagymértékű korlátozásoktól a gyakorlatilag korlátozás nélküli skálán mozognak, de megjegyzendő, hogy bizonyos időjárási körülmények esetén semmilyen repülőtér nem fogad légi járműveket. Hazánk esetében legtöbbször zivatartevékenység vagy intenzív havazás akadályozza a repülőterek üzemelését.

¹⁷ Mudra István: Repülőterek és repülőtéri berendezések. Repülésoktatási és Dokumentációs Központ, Budapest, 2007, 16. <http://goo.gl/Ws7qKx> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

¹⁸ Uo. 14–15.

¹⁹ Instrument Landing System – műszeres leszállítórendszer.

²⁰ Microwave Landing System – mikrohullámú leszállítórendszer.

A FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI A FEL- ÉS LESZÁLLÓPÁLYÁJUK BURKOLATA SZERINT

A szakirodalom külön nem jegyzi, de a repülőterek és a helikopter-leszállóhelyek alapvető mibenlétét határozza meg, hogy a fel- és leszállófelületek rendelkeznek-e valamilyen burkolattal, illetve milyen természetes felület áll rendelkezésre. Ilyen szempont alapján két csoportot különíthetünk el.

Szilárd burkolattal rendelkező fel- és leszállóhely

A nagyobb repülőterek és helikopter-repülőterek leszállófelületeit jellemzően valamilyen burkolattal látják el. Ezek teherbíró képességét futópályák esetében úgynevezett ACN²¹ és PCN²² értékekkel fejezik ki. Ha a légi jármű kategóriájának az értéke nem haladja meg a burkolat kategóriaértéket, akkor a burkolat szempontjából a légi jármű leszállhat az adott futópályára. Az ACN-ek többsége megtalálható a NATO által kiadott AEP-46²³ két (A és B) kötetében, a PCN-ek (nemcsak a futópályáké, hanem valamennyi repülőtéri, a légi járművek számára kialakított közlekedési felületé) pedig nyilvános repülőterek esetében az úgynevezett AIP²⁴-ban, az állami repülések céljára szolgáló repülőterek esetében pedig a MILAIP²⁵-ban lelhetőek fel.

Anyagát tekintve a burkolat lehet beton vagy aszfalt, illetve ezek típusváltozatai az alkalmazott technológia milyenségétől és kifinomultságától függően.

Szilárd burkolattal nem rendelkező fel- és leszállóhely

Burkolattal nem rendelkező felszállópályának minősül a zúzott kővel, illetve a kavicsal (sóderral) borított futópálya. Természetes borítások tekintetében beszélhetünk füves, homok-, agyag-, illetve hordalékfelszínű futópályáról. Kezelhetik a felszint úgynevezett tömítőanyaggal, amely egy vékony aszfaltréteget fog eredményezni, vagy gyantatartalmú anyaggal. Ezek egységes szerkezetet és vízállóságot biztosítanak, viszont a magas hőmérsékletnek és a nagy terhelésnek nem állnak ellen, töredeznek. Kezelhetik a felületet továbbá egyfajta cementes tömítőanyaggal is, a végeredmény hasonló az előzőekhez.

A FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI A BIZTOSÍTOTT LÉGI FORGALMI SZOLGÁLTATÁS SZERINT

Egy újabb lényeges szempont a repülőtereket illetően, hogy az adott repülőtéren biztosítanak-e légi forgalmi irányítószolgálatot vagy sem. Ennek alapján további két csoportot különböztethetünk meg.

²¹ Aircraft Classification Number – a légi jármű kategóriaszáma.

²² Pavement Classification Number – a burkolat kategóriaszáma.

²³ AEP-46 Criteria for the aircraft classification number (ACN)/Pavement classification number (PCN). NSA, Brussels, 2007.

²⁴ Aeronautical Information Publication – Légi forgalmi tájékoztató kiadvány. (Magyarországon: <http://ais.hungarocontrol.hu/aip/>)

²⁵ Military Aeronautical Information Publication – Katonai légi forgalmi tájékoztató kiadvány. (Magyarországon: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyar-koztarsasag-katonai-legiforgalmi-tajekoztato-kiadvany/>)

Ellenőrzött repülőtér

Ellenőrzött repülőtereknek azok a repülőterek minősülnek, ahol a repülőtéri forgalom részére légi forgalmi irányítószolgálatot biztosítanak.

A légi forgalmi irányítószolgálat feladata általában az összeütközések megelőzése a légi járművek között, az összeütközések megelőzése a munkaterületeken működő légi járművek és az ott található akadályok között; illetve a légi forgalom gyors és rendszeres áramlásának elősegítése és fenntartása.

A légi forgalmi irányítószolgálatot a következő három részre oszthatjuk:²⁶

- *körzeti irányítószolgálat*: feladata az ellenőrzött repülések között – kivéve az érkezési és az indulási szakaszokban lévő ellenőrzött repülésekben, illetve a repülőtéri forgalomban részt vevő légi járművek – az összeütközések megelőzése, illetve a légi forgalom gyors és rendszeres áramlásának elősegítése és fenntartása;
- *bevezető irányítószolgálat*: feladata az érkezési és az indulási szakaszokban lévő ellenőrzött repülések számára az összeütközések megelőzése, illetve a légi forgalom gyors és rendszeres áramlásának elősegítése és fenntartása;
- *repülőtéri irányítószolgálat*: feladata a repülőtéri forgalomban részt vevő légi járművek – kivéve az érkezési és az indulási szakaszokban lévő ellenőrzött repülések –, a munkaterületeken működő légi járművek, valamint az ott található akadályok közötti összeütközéseknek a megelőzése, valamint a légi forgalom gyors és rendszeres áramlásának elősegítése és fenntartása.

Nem ellenőrzött repülőtér

Nem ellenőrzött repülőtereknek minősülnek azok a repülőterek, ahol nem nyújtanak légi forgalmi irányítószolgálatot. Az irányítószolgálat hiányában sok esetben megtalálható a légi forgalmi tanácsadó szolgálat, melynek feladata hasznos tanácsok és tájékoztatások nyújtása a repülések biztonságos és hatékony lebonyolításához.²⁷

A MŰVELETEKBE BEVONT FEL- ÉS LESZÁLLÓHELYEK FAJTÁI

Egy katonai műveletben a légi eszközök jelenléte manapság (illetve bő fél évszázada) kikerülhetetlen. Ha nem is a harcoló, de legalább harci támogató szerepkörben részt vesznek, gyakran nem a légierő, hanem más haderónemek repülőcsapatainak a kötelékében. Mivel a repülőeszközök számára szükséges földi kiszolgálótevékenységekből egyelőre csak egyet vagyunk képesek a levegőbe projektálni (az üzemanyag-utántöltést), ezért a műveleti területen vagy azon kívül valahol szükséges egy vagy több leszállóhelyet üzemeltetni. Ráadásul nem csupán a repülőgépek földi felkészítése érdekében szükséges leszállni, hanem például a támogató műveletek keretében a szállított hasznos teher biztonságos ki- és berakásához is.

A műveletekben jellemzően részt vesznek merev és forgószárnyas, valamint kisebb és nagyobb hatótávolságú repülőeszközök. Ennek megfelelően a műveletekbe bevont fel- és leszállóhelyek:

²⁶ 16/2000. (XI. 22.) KöViM rendelet a légi forgalom irányításának szabályairól, 1. melléklet, 1. fejezet, 1.3.1. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000016.KOV (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

²⁷ Uo. 1.3.2.

- földrajzi helyzetüket tekintve a műveleti területen belül vagy azon kívül helyezkednek el;
- az igénybe vevő légi járművek jellege alapján repülőterek, illetve helikopter-repülőterek (heliportok), esetleg STOLportok (ez utóbbi nem jellemző) szolgálják ki a légi forgalmat;
- ezek a repülőterek lehetnek permanensen üzemelők, állandó telepítésűek, ami főleg a műveleti területen kívüli, hátszágai vagy szövetséges/koalíciós országokban lévő repülőterekre jellemző; a műveleti területen is birtokba vehetnek állandó telepítésű repülőteret, de ha nem áll rendelkezésre az infrastruktúra, akkor telepített, moduláris rendszerekből álló (fényrendszer,²⁸ navigációs rendszer,²⁹ ATM-rendszer³⁰ stb.) ideiglenes fel- és leszállóhelyeket alakíthatnak ki;
- nyilvánosságuk szerint nem nyilvános vagy vegyes forgalmú repülőtereket ideális alkalmazni a polgári légi forgalom minél kisebb mértékű zavarása, illetve veszélyeztetése érdekében;
- az alkalmazott repülési szabályok szerint jellemzőbb, pontosabban ideálisabb az IFR- és a VFR-repüléseket egyaránt fogadni képes repülőter bevonása a nagyobb műveleti rugalmasság érdekében;
- a fel- és leszállópályájuk burkolata szerint természetesen ideálisabb, ha a műveleti területen olyan helyet választunk (legyen akár egy hosszú egyenes közútszakasz bizonyos repülőgépek esetében vagy kiépített repülőter), amely szilárd burkolatú felszállópályával rendelkezik, vagy szilárd burkolatú területen alakítunk ki heliportot, de ha nem lehetséges – különösen a helikopter-leszállóhelyeket illetően – megfelel az arra alkalmas burkolat nélküli felszín is;
- a biztosított légi forgalmi szolgáltatás szerint ugyancsak szerencsésebb, ha az adott fel- és leszállóhelyen légi forgalmi irányítószolgálatot nyújtanak, mert nagymértékben javítja a repülés biztonságát; a légi forgalmi szolgáltatás jellemzően annál kevésbé válik elérhetővé, minél közelebb helyezkedik el a fel- és leszállóhely a FLOT³¹-hoz, illetve az minél kisebb méretű vagy forgalmú (például egy a harcmezőn kialakított helikopter-leszállóhely esetében légi forgalmi szolgálat nem biztosított).

A katonai repülőterekre jellemző, hogy nemcsak a repülőeszközöket és a légierő alakulatait szolgálják ki, hanem kapcsolatosan, de a repülőter munkaterületén kívül más haderőnem alakulatainak is otthont adnak. Erre a kialakításra jellemzően a *légibázis* kifejezés terjedt el, illetve a *repülő*, a *helikopter*, a *repülőter* és a *bázis* szavak permutációi (Magyarországon mindhárom katonai repülőter nevében szerepel a *bázis* kifejezés). Szolnok esetében például a bázison települ az MH 2. Különleges Ezred, melynek a jogelőd szervezetei is a különleges katonai feladatok igényelte légi mozgékonyaság lehetővé végett települtek itt.

²⁸ Vas Tímea – Fekete Csaba Zoltán – Gajdos Máté: Telepíthető repülőter navigációs és fénytechnikai berendezései. Repüléstudományi Közlemények, ISSN 1789-770X, XXVII. évf., 2015/2. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_2/2015-2-14-0219-Vas_T-Fekete_Cs-Gajdos_M.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

²⁹ Uo.

³⁰ Air Traffic Management – a légi forgalmat kezelő rendszer; pl.: Vas Tímea – Somosi Vilmos: A Magyar Honvédség mobil ATM komponens lehetőségei a NATO hadműveleti repülőterein. Repüléstudományi Közlemények/különszám, ISSN 1789-770X, 2010. április. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00052/pdf/EPA02694_rtk_2010_2_Vas_T-Somosi_V.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

³¹ Forward Line of Own Troops – saját csapatok első vonala.

Ez a kapcsolódás jellemző a művelési területekre is, ahol már nemcsak a katonai szervezetek jellegéből adódóan települnek a fel- és leszállóhelyekhez kötötten más haderőnemi alakulatok, hanem az alapvető ellátásukat, biztonságukat is biztosítják a repülőeszközök.

A NATO dokumentumait tekintve találunk egy olyan összegző szabványt, amely összesíti és egy mátrixba rendezi a telepített repülőterekre vonatkozó további standardokat. Az AEP-68³² a fel- és leszállóhelyeket elsősorban a merev és a forgószárnyas üzem alapján rendszerezi, azaz a légi járművek alapvető kialakítása szerint. Ez az én csoportosításom szerint is az elsődleges szempont.

Teljes részleteiben a következő kategóriákba sorolja a repülőterekkel kapcsolatban alkalmazandó STANAG³³-eket:

Merev szárnyú repülések esetében:

- nem ellenőrzött VFR-repülőtér;
- ellenőrzött VFR-repülőtér;
- ellenőrzött IFR-repülőtér;
- vadászrepülőgépeket fogadó repülőterek.

Helikopterek esetében:

- VFR-heliportok;
- IFR-heliportok.

A külföldi szakirodalmat böngészve találkozhatunk egy betűszóval, amely két feloldással, hasonló tartalommal, de mégis lényegi különbséggel bír. Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi erői és a légierő dokumentumai között egyaránt megtalálható a FARP rövidítéssel jelzett létesítmény. Az amerikai szárazföldi erők dokumentuma³⁴ szerint ez *Forward Arming and Refueling Point*, azaz előretolt lőszervételező és üzemanyagtöltő hely; a légierő dokumentuma³⁵ szerint pedig: *Forward Area Refueling Point*, vagyis előretolt üzemanyagtöltő hely.

Nézzük először a szárazföldi variánst. E dokumentum szerint a FARP olyan létesítmény, amely lehetővé teszi a parancsnok számára, hogy kibővítse hatókörét dandárharcsoport-, hadosztály- vagy hadtestszinten támadás, légi roham vagy légi támogató művelet során.³⁶ A FARP lőszer és üzemanyagot biztosít a harcmezőn (lényegében csak helikopterek számára).

Négy fajtát különböztetnek meg:³⁷

- aktív: folyamatosan üzemelő, fegyverzet és üzemanyag egyidejű utántöltésére alkalmas létesítmény (kijelölt hely);
- alvó: elhúzódó műveletek során számos FARP-ot telepítenek, melyek egy része aktívan üzemel (mely aktiválás lehet előre eltervezett idő- vagy döntési pont), míg mások, amíg nincs szükségük rájuk, passzívak maradnak, de felszereléssel és személyzettel is rendelkeznek, így adott esetben magukra ölthetik az aktív FARP szerepét;

³² NATO Standard AEP-68 Guidance in the selection of STANAGs for deployed air operations services. Edition A Version 1, NSO Brussels, 2015.

³³ Standardization Agreement – egységesítési egyezmény.

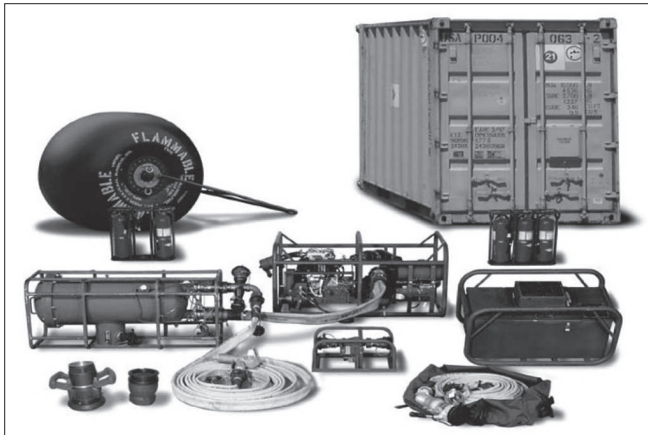
³⁴ ATP 3-04.94 Army Techniques Publication for Forward Arming and Refueling Points. Headquarters, Department of the Army USA, 2012. http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/atp3_04x94.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

³⁵ AFI 11-235 Forward Area Refueling Point (FARP) operations. Headquarters, Department of the Air Force USA, 2015. http://webapp1.dlib.indiana.edu/virtual_disk_library/index.cgi/821003/FID577/pubs/af/11/afi11-235/afi11-235.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

³⁶ ATP 3-04.94, 1-1.

³⁷ ATP 3-04.94, 2-1 – 2-2.

- ugró: lényegében egy gyorsan áttelepíthető fajta, mely könnyen mozgatható megoldásokat (pl. AAFARS³⁸ és HEMTT³⁹) használ, és földi vagy légi úton áttelepíthető az időtényező, illetve a földrajzi korlátok függvényében;
- gördülő: ez is egy folyamatosan áttelepülő fajta, konvoj kísérésénél alkalmazott megoldás, amikor nincs szükség egy aktív FARP igénybevételére, mely nem biztos, hogy a konvoj útvonalával egybeesik, ezáltal a járműoszlop biztonsága nem szenved csorbát.

A fejelet, előretolt, légi jármű üzemanyagtöltő rendszer (AAFARS) elemei elférnek egy konténerben, amely szárazföldi és légi úton is telepíthető, üzemeltetéséhez két fő szükséges

Forrás: ATP 3-04.94. 2-6.

A nehéz, nagy hatótávú, mozgékony harcászati teherautóra (HEMTT) szerelt moduláris üzemanyag-ellátó rendszer ebben az összeállításban közel 19 ezer liter üzemanyagot szállíthat

Forrás: ATP 3-04.94. 2-16. 3. kép

A légierő vonatkozásában viszont egy olyan utántöltő helyről beszélünk, amely fegyvertel nem, csupán üzemanyaggal látja el a légi járműveket. Ezek a légi járművek lehetnek merev vagy forgószárnyasak, és mivel az üzemanyag-utántöltő repülőgépek nagy értékű légi céloknak minősülnek (HVAA⁴⁰), így a dokumentum éjszakai végrehajtást ír elő, illetve a minél gyorsabb végrehajtás érdekében az üzemanyagot átadó repülőgép járó hajtóművel végzi a tevékenységét, azaz úgynevezett „hot refueling” eljárást fog alkalmazni.⁴¹

³⁸ Advanced Aviation Forward Area Refueling System – fejelet, előretolt, légi jármű üzemanyagtöltő rendszer.

³⁹ Heavy Expanded Mobile Tactical Truck – nehéz, nagy hatótávú, mozgékony harcászati teherautó.

⁴⁰ High Value Air Asset.

⁴¹ AFI 11-235, 4.

Helyszínét tekintve lehetnek állandó vagy telepített, nagy méretű merev szárnyú repülőgépeket fogadni képes repülőterek, melyek kijelölésében az alábbi személyek foglalnak állást:⁴²

- FARP-specialista;
- a FARP-követelményeket ismerő rakodómester;
- repülésbiztonsági szakértő az utántöltést biztosító egységtől;
- a fogadó repülőtér szakértője;
- a fogadó repülőtér tűzoltószolgálatának a szakértője.

ÖSSZEZGÉS

Jelen tanulmányomban a legfontosabb szempontok szerint rendeztem és mutattam be a fel- és leszállóhelyek fajtáit. A fogalmakat tekintve a „fel- és leszállóhely” kifejezést helyeztem a hierarchia tetejére, ugyanis a *repülőtér* fogalom főként a merev szárnyú légi forgalom kiszolgálását hivatott ellátni, jóllehet a forgószárnyasok is használják. A kifejezetten helikopterek fogadására kialakított leszállóhelyeket helikopter-repülőtereknek, illetve a nemzetközileg elfogadott heliportnak hívjuk.

Öt fő kategóriába rendeztem a leszállóhelyeket, melyek összesen tizennégy fajtát foglalnak magukban. Ezek a fajták természetesen keveredhetnek, azaz egy fel- és leszállóhely lehet egyszerre repülőtér, IFR/VFR-forgalmat fogadó, nyilvános, ellenőrzött és szilárd burkolattal rendelkező. A csoportosítással támpontot szeretnék nyújtani a fő fajták között történő egyszerűbb tájékozódáshoz.

Meghatároztam, hogy a fel- és leszállóhelyek fajtái közül melyek azok, amelyek leginkább alkalmasak egy katonai műveletbe történő bevonásra. Bemutattam a NATO fel- és leszállóhelyekre vonatkozó szabványainak gyűjteményét, illetve e dokumentum rendezőelveit a témát illetően. Továbbá tisztáztam olyan kategóriákat, amelyek kifejezetten műveleti körülmények között alkalmazott, a légi járművek fel- és leszállását, illetve földi kiszolgálását lehetővé tevő helyszínek, de azonos betűszó alatt két különböző fajtát takarnak.⁴³

FELHASZNÁLT IRODALOM

14/2000. (XI. 14.) KöViM rendelet a Magyar Köztársaság légterében és repülőterein történő repülések végrehajtásának szabályairól. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000014.KOV

16/2000. (XI. 22.) KöViM rendelet a légi forgalom irányításának szabályairól. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000016.KOV

1995. évi XCVII. törvény a légi közlekedésről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500097.TV

AAP-06 NATO glossary of terms and definitions. NSA Brussels, 2014.

AEP-46 Criteria for the aircraft classification number (ACN)/Pavement classification number (PCN). NSA Brussels, 2007.

Aeronautical Information Publication – légi forgalmi tájékoztató kiadvány. Magyarországon: <http://ais.hungarocontrol.hu/aip/>

⁴² AFI 11-235, 10.

⁴³ Ezúton szeretném felkérni a szakembereket és az érdeklődő olvasókat, ha észrevételeik vannak a témával kapcsolatban, akkor szíveskedjenek közölni velem, hogy a későbbi doktori disszertációmba azokat beépíthessem – A szerző. (csengeri.janos@uni-nke.hu)

- AFI 11-235 Forward Area Refueling Point (FARP) operations. Headquarters, Department of the Air Force USA, 2015. http://webapp1.dlib.indiana.edu/virtual_disk_library/index.cgi/821003/FID577/pubs/af/11/afi11-235/afi11-235.pdf
- ATP 3-04.94 Army Techniques Publication for Forward Arming and Refueling Points. Headquarters, Department of the Army USA, 2012. http://armypubs.army.mil/doctrine/DR_pubs/dr_a/pdf/atp3_04x94.pdf
- ICAO Annex 14/I. Aerodromes. 4th edition, Montréal, 2004.
- ICAO Annex 14/II. Heliports. 2nd edition, Montréal, 1995.
- ICAO Doc. 9150 STOLport manual. 2nd edition, Montréal, 2002.
- Military Aeronautical Information Publication – katonai légi forgalmi tájékoztató kiadvány. Magyarországon: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyar-koztarsasag-katonai-legiforgalmi-tajekoztato-kiadvany>
- Mudra István: *Repülőterek és repülőtéri berendezések*. Repülésoktatási és Dokumentációs Központ, Budapest, 2007. <http://goo.gl/Ws7qKx>
- NATO Standard AEP-68 Guidance in the selection of STANAGs for deployed air operations services. Edition A Version 1, NSO Brussels 2015.
- Szabó Sándor – Tóth Rudolf: *Repülőterek kialakítása, létesítményeinek kritikus elemei, védelmük lehetséges műszaki megoldásai*. Repüléstudományi közlemények, ISSN 1789-770X, XXV. évf. 2013/2. http://www.repulestudomany.hu/kulonszamok/2013_cikkek/2013-2-07-Szabo_Sandor-Toth_Rudolf.pdf
- Vas Tímea – Fekete Csaba Zoltán – Gajdos Máté: *Telepíthető repülőtér navigációs és fénytechnikai berendezései*. Repüléstudományi Közlemények, ISSN 1789-770X, XXVII. évf., 2015/2. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2015_2/2015-2-14-0219-Vas_T-Fekete-Cs-Gajdos_M.pdf
- Vas Tímea – Palik Mátyás – Nagy Gergely: *Pilóta nélküli légi járművek repülőterekről történő alkalmazása*. Honvédségi Szemle, ISSN 1216-7436, 2016/1. <http://docplayer.hu/14291436-Honvedsegi-szemle-144-evfolyam-2016-1-szam-a-magyar-honvedseg-kozponti-folyoirata.html>
- Vas Tímea – Somosi Vilmos: *A Magyar Honvédség mobil ATM komponens lehetőségei a NATO hadműveleti repülőterein*. Repüléstudományi Közlemények/különszám, ISSN 1789-770X, 2010. április. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00052/pdf/EPA02694_rtk_2010_2_Vas_T-Somosi_V.pdf
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/15/Flughafen_Kiel_EDHK_und_Heliport_ETMK_a.JPG

Mihók Sándor ny. alezredes:

AZ ÁLLOMÁNY TAGJÁNAK FEGYELMI FELELŐSSÉGE

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző a dolgozatában röviden bemutatja a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvényben (a továbbiakban: Hjt.) szabályozott fegyelmi felelősség alapvető szabályait, és elemzi a 2015. július 1-jétől hatályos változásokat.

KULCSSZAVAK: katonai fegyelem, parancsnoki felelősség, fegyelmi felelősség, fenytés, bűncselekmény, szabálysértés

„Egy hadsereggel manővereket végezni hasznos dolog, egy fegyelmezetlen sokasággal pedig nagyon veszélyes.”
Szun-ce¹

BEVEZETŐ

Az állomány fegyelmezettsége igen fontos feltétele a Magyar Honvédség hadrafoghatóságának és készenlétének. Nem új keletű megállapítás ez. Több száz évvel ezelőtt már Zrínyi Miklós is – akit az irodalomtörténet jelentős költőként, a hadtudomány pedig kiváló hadvezérként és katonai teoretikusként ismer el – több munkájában szól a „diszciplínáról” mint a katonaság tevékenységének egyik fontos feltételéről. Leírta, mondta és csapatait ennek figyelembevételével szervezte, illetve regulázta. Az 1646-ban írt *Tábori kis tracta* című művében az alábbi megállapítást tette: „Mivel minden dolgoknak lelke a rend, a hadban is, kiben az egész haza java, sok ezer lélek megmaradása áll, ez legszükségesebb.”

A katonai fegyelem nem szakítható ki a Magyar Honvédség általános helyzetéből, belső összetevőire jelentős hatást gyakorolnak mindazok a változások, folyamatok, amelyek jellemzői voltak az elmúlt éveknek. A honvédség szerves része a társadalomnak, tagjainak normakövető magatartása állampolgári kötelezettség. Ugyanakkor alaprendeltetéséből, funkciójából, struktúrájából adódóan sajátos, az általánostól eltérően szigorúbb normákkal rendelkezik.

A fegyveres küzdelem, illetve a békeidőszaki felkészülés elképzelhetetlen szigorú rend és szervezettség, valamint a katonától elvárt és megkövetelt magas szintű magatartási követelmények betartása és betartatása nélkül.²

Ezt a társadalmi igényt és elvárást fejezi ki a Hjt. preambuluma, mely szerint az állam a Magyar Honvédség tényleges szolgálatot teljesítő katonáitól tántoríthatatlan hűséget, hivatásukhoz méltó, példamutató magatartást, bátor helytállást, magas fokú készenlétet

¹ Szun-ce: A hadviselés törvényei. <http://mek.niif.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 05. 01.)

² Honfi Attila mk. ezredes: A katonai fegyelem és a bekövetkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991. január 1. és 1999. december 31. közötti időszakban. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004, 45–46. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2005/honfi_attila.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 05. 01.)

és *fegyelmet követel* az Alaptörvény 45. cikk (1) bekezdésében foglalt alapvető feladatok megvalósítása érdekében.³

A KATONAI FEGYELEM FOGALMÁNAK JOGI MEGKÖZELÍTÉSE, A PARANCSNOKI FELELŐSSÉG ÉS A FEGYELMI FELELŐSSÉGGEL KAPCSOLATOS FELADATOK

A katona az Alaptörvény, a honvédelemre vonatkozó – és egyéb hatályos – jogszabályok, belső rendelkezések és az előjáró(k) parancsai és/vagy a felettes(ek) utasításai szerint teljesíti szolgálatát. A katonai fegyelem jogi meghatározása azonban nem a Hjt.-ben és nem is annak végrehajtási rendeleteiben, hanem a katonai életviszonyok részleteiről rendelkező, a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának Kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendeletben (a továbbiakban: Szolg. szab.) található.

A Szolg. szab. alapján: „A katonai fegyelem a jogszabályokban, belső rendelkezésekben és az előjárók által meghatározott követelmények, feladatok minden katona és katonai szervezet részéről történő teljesítését, végrehajtását jelenti. Ennek megvalósítása és fenntartása minden katona kötelessége.

A katonai fegyelem alapját a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége adja, melyhez szorosan kapcsolódik a katona tudatos kötelességérzetén, a haza védelméért érzett személyes felelősségen alapuló aktív, öntevékeny kezdeményezéssel és együttműködéssel párosuló engedelmisségi készsége.

A fegyelem minden katona önkéntes jogkövető magatartásán, a honvédelem iránti kötelezettségvállalásán, a haza védelméért és a szövetségesek iránt érzett személyes felelősségen, a katonaközösségek összeforrottságán és magas fokú szervezettségén alapszik.”⁴

A Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (a továbbiakban: Hvt.) szerint: „a parancsnok teljes felelősséggel tartozik a katonai szervezet hadrafoghatóságáért, a személyi állomány felkészítéséért és kiképzéséért, a működés biztosításáért, az állomány fegyelméért, a neki alárendelt katonai szervezet eredményes tevékenységéért, gazdálkodásáért az előjárók parancsainak végrehajtásáért és a törvényesség betartásáért.”⁵

A Hvt. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Hvtvhr.) szerint a Honvéd Vezérkar főnöke (a továbbiakban: HVKF) szakirányítja a katonai fegyelemmel kapcsolatos felső szintű feladatok végrehajtását.⁶

A fenti jogszabályi felhatalmazás alapján – szakirányítói jogkörében – a HVKF intézkedésben szabályozza a Magyar Honvédség katonai szervezetei magas fokú fegyelmének fenntartása érdekében végrehajtandó feladatokat. A HVKF intézkedés szerint: „a katonai szervezetek személyi állományát terhelő – jogszabályokban és más normatív belső rendelkezésekben meghatározott – rend és szervezettség következetes, lelkiismeretes betartása,

³ Magyarország Alaptörvényének 45. cikk (1) bekezdése szerint: „Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.”

⁴ Szolg. szab. 29.1. pont.

⁵ Hvt. 48. § (2) bek.

⁶ Hvtvhr. 10. § (1) bek. e) pont.

az előjárók parancsainak, utasításainak maradéktalan teljesítése érdekében, valamennyi katonai szervezet parancsnokának magas fokú fegyelmet kell megkövetelnie.

A parancsnoknak a magas fokú fegyelem biztosítása érdekében mindent meg kell tennie a fegyelmi helyzetet pozitívan befolyásoló körülmények megtartása, illetve a negatívan befolyásoló tényezők megszüntetése érdekében. A fegyelmi helyzetet befolyásoló parancsnoki intézkedések magukban foglalják az egyes esetek során azonnal foganatosítandó rendszabályok bevezetését, illetve a saját katonai szervezet fegyelmi helyzetének folyamatos, átfogó elemzését, értékelését, valamint annak időszaki minősítését.⁷ Kiemelést érdemel, hogy a fegyelmi felelősséggel kapcsolatban nem csak a HVKF-nek és a parancsnoknak (a munkáltatói jogkört gyakorlónak) van jogszabályban és közjogi szervezetszabályozó eszközben előírt feladata.

A honvédelmi miniszternek a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 53 /2014. (VIII. 1.) HM utasítása (a továbbiakban: SZMSZ) nevesíti, hogy „a HM Igazgatási és Jogi Képviselési Főosztály (a továbbiakban: HM IJKF) kodifikációs feladata a fegyelmi felelősséggel kapcsolatos szabályozások elkészítése.”⁸

Továbbá a HM IJKF funkcionális feladata egyrészt az állami vezetők és a HVKF hatáskörébe tartozó személyi állomány vonatkozásában előkészíteni a fegyelmi eljárás megindítására vonatkozó döntéseket, végezni az eljárással összefüggő jogi és igazgatási szaktevékenységet, másrészt figyelemmel kísérni a fegyelmi joggyakorlatot a honvédelmi tárcánál, és ellátni a HVKF feladatkörébe tartozó fegyelmi elemző, értékelő tevékenységet.

A HM IJKF – a honvédségi adatkezelésről, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról szóló 2013. évi XCVII. törvény (a továbbiakban: Haktv.) rendelkezéseivel összhangban⁹ – vezeti a HM fegyelmi alapnyilvántartását, a HM-szervezetek és a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat összesített fegyelmi nyilvántartását, továbbá az MH központi fegyelmi nyilvántartását, és ez utóbbi vonatkozásában ellátja a fegyelmi szakmai rendszergazdai feladatokat is.¹⁰

A FEGYELMI JOG FORRÁSAI

A Hjt. XIII. fejezete rendelkezik a fegyelmi eljárás alapvető, garanciális jogintézményeinek törvényi szabályozásáról.¹¹ A fegyelmi eljárás lefolytatásának részletes eljárási rendjét, az abban részt vevő személyek jogait és kötelezettségeit, a fenyítés kiszabása során figyelembe veendő súlyosító és enyhítő körülményeket a Hjt. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet (a továbbiakban: Hjtvrh.) VII. fejezete szabályozza.¹²

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Hjt. XIII. és a HM r. VII. fejezetének rendelkezései nemcsak a tényleges állomány tagjaira, hanem – a rájuk vonatkozó eltérésekkel – az önkéntes tartalékos katonákra, a honvéd tisztjelöltekre és a honvéd altisztjelöltekre is alkalmazhatók.

⁷ HVKF 195/2012. (HK 9.) intézkedés II. 3–5. pont.

⁸ SZMSZ 7.1.0.7. 1. b).

⁹ Haktv. 14–15. §.

¹⁰ SZMSZ 7.1.0.7. 1. b).

¹¹ Hjt. XIII. fejezet, Fegyelmi felelősség és méltatlanság, 145–161. §.

¹² Hjtvrh. VII. fejezet, Fegyelmi felelősség, 127–153. §.

Mivel a Szolg. szab. a Honvédség „alapszabályzata” és rendelkezései egységesen érvényesek a katonaelet és a tevékenység valamennyi területére, így az is a fegyelmi jog forrásának tekinthető.¹³

Megjegyzést érdemel, hogy a *külföldi szolgálat teljesítése során* a hazai jogszabályok megsértése mellett a vonatkozó nemzetközi megállapodásoknak a külföldi szolgálat ellátására vonatkozó rendelkezéseinek, a fogadó országnak a külföldi fegyveres erők tagjaira vonatkozó szabályainak, az adott nemzetközi missziót működtető nemzetközi szervezet által kiadott Egységes műveleti szabályok (Standard Operation Procedures) előírásainak, valamint a munkaköri leírásokban foglaltaknak megsértése is fegyelmi felelősségre vonás alapjául szolgál. A honvédelmi miniszter a Hjt. általános rendelkezéseitől való eltérést megengedő szabályozást – a magyar katonák kedvező külföldi megítélésének, illetve a katonai fegyelem fenntartásának elősegítése érdekében – a béketámogató műveletek keretében teljesített külföldi szolgálat ellátása során felmerült fegyelmi kérdésekkel kapcsolatos különös szabályokról szóló 14/2006. (IV. 20.) HM rendeletben (a továbbiakban: R.) szabályozza.¹⁴

ÚJ KATONAI ÉLETPÁLYA, A HJT. MÓDOSÍTÁSA, VÁLTOZÁSOK A FEGYELMI ELJÁRÁSBAN

Az új közszolgálati életpályamodell kialakításának keretében a kormány döntése alapján 2015-ben bevezették az új katonai életpálya első elemeit. A szabályozás elsődleges célja az, hogy a megújuló katonai életpálya keretében a haza szolgálatát – esküjük szerint életük árán is – ellátó honvédek megbecsülése növekedjék, a katonai hivatás minden szempontból valódi – a katonai pálya egészén átívelő – karrierré válhasson, valamint az, hogy a Magyar Honvédség megtartó ereje is megerősödjön. A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) 2015. július 1-jei hatálybalépése változásokat hozott a fegyelmi eljárásban is.¹⁵

A változások lényegét az alábbiakban foglalom össze:

1. A Módtv. a gyakorlati tapasztalatokra figyelemmel – a bürokrácia csökkentése érdekében – pontosítja a fegyelmi eljárás megindításának, valamint megszüntetésének szabályait, továbbá az illetményrendszer átalakítására tekintettel újraszabályozza az illetmény visszatartásának rendjét.

2. A módosítás a fegyelmi eljárás figyelmeztetés kiszabása esetén történő megszűnésére figyelemmel újraszabályozza azon esetek körét, amelyekben nincs helye fellebbezésnek, tekintettel arra, hogy a törvény erejénél fogva beálló megszűnés esetén a fellebbezés kizárása nem értelmezhető.

3. Az új rendelkezések meghatározzák a fegyelmi eljárás megindítására nyitva álló határidő szabályait azokban az esetekben, amikor a fegyelmi eljárás előtt büntető- vagy szabálysértési eljárás indult, másrészt pedig a fegyelmi eljárás külön határozat nélküli megszűnését mondja ki abban az esetben, amikor a munkáltatói jogkört gyakorló figyelmeztetést alkalmaz, és a kifogás benyújtására nyitva álló határidő a kifogás benyújtása nélkül eltelt.

¹³ Szolg. szab. I. fejezet, Általános rendelkezések, A katonai fegyelem, a szolgálati rend és a katonai függelék, 29.1.–29.3. pont; XII. fejezet, Az elismerési és fegyelmi jogkör gyakorlása, 735–770.2. pont

¹⁴ R. 3. § (2) bek.

¹⁵ Módtv. 32. § 74. pont, 37–40. §

A FEGYELEMSÉRTÉS ÉS A FENYÍTHETŐSÉG

A katonai fegyelem alapja a katonai élet- és szolgálati viszonyok rendezettsége, a jogszabályok, belső rendelkezések, parancsok (utasítások) önkéntes betartása, végrehajtása. A fegyelemsértés megállapíthatóságához szükséges a katona magatartásának *vétkessége* is. A vétkesség megvalósulhat *szándékosság* vagy *gondatlanság* formájában. „Fegyelemsértést követ el az állomány tagja, ha a szolgálati viszonyból eredő kötelezettségét szándékosan vagy gondatlanul megszegi.”¹⁶

Szándékosság abban az esetben állapítható meg, ha valaki előre látja cselekményének (mulasztásának) következményeit, és azokat kívánja (*közvetlen szándék*), vagy azokba beleenyugszik (*eshetőleges szándék*). Gondatlanságról pedig akkor beszélhetünk, ha valaki előre látja magatartásának következményeit, de könnyelműen bízik azok elmaradásában (*súlyos gondatlanság*), vagy magatartásának következményeit azért sem látja előre, mert elmulasztja a tőle elvárható gondosságot (*enyhe gondatlanság*).

A vétkesség tehát azt jelenti, hogy az állomány tagja nem úgy jár el, ahogy az az adott helyzetben *tőle* – mint katonától – *elvárható lett volna*, holott tudnia kellett volna, hogy mi a helyes és követendő magatartás.

A fenyíthetőséget kizárja, ha a katonával szemben büntethetőséget kizáró ok áll fenn (kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés, tévedés, jogos védelem vagy jogszabály engedélye), vagy a parancsra végrehajtott cselekmény, kivéve, ha az állomány tagja tudta, hogy a parancs végrehajtásával fegyelemsértést követ el, és azt a parancsot adónak nem jelentette.¹⁷

A FEGYELMI ELJÁRÁS MEGINDÍTÁSA

„Fegyelemsértés elkövetésének alapos gyanúja esetén a munkáltatói jogkört gyakorló köteles a fegyelmi eljárást határozattal megindítani.”¹⁸ Munkáltatói jogkört gyakorlóknak minősül elsődlegesen a honvédelmi miniszter, a Honvéd Vezérkar főnöke, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgatója, az MH Összshaderőnemi Parancsnokság parancsnoka, a Magyar Honvédség központi személyügyi szervének vezetője, illetve az állományilletékes parancsnok.¹⁹

Vagyis, ha fennáll az alapos gyanú arra vonatkozóan, hogy a katona olyan kötelezettségét szegte meg, amely szolgálati jogviszonyából származik, valamint, hogy ez a kötelezettségszegés szándékosan vagy gondatlanságból történt: *a munkáltatói jogkör gyakorlójának nincs mérlegelési lehetősége, meg kell indítania a fegyelmi eljárást*. A katona tehát az alábbi feltételek együttes fennállása esetén vonható fegyelmi felelősségre:

- ha szolgálati jogviszonyban áll;
- ha a szolgálati jogviszonyból származó kötelezettségét szegte meg;
- a kötelezettségszegő magatartása szándékos vagy gondatlan volt, továbbá

¹⁶ Hjt. 145. § (1) bek.

¹⁷ Dr. Szekendi Gyöngyvér: A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása. Jegyzet a közszolgálati humánszervező szakirányú továbbképzés Közzszolgálati jog II. című tantárgyához. Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, ISBN 978-615-5491-14-6, 54–55., http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/a-hivatasos-es-a-szerzodeses-katonak-jogallasa.original.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 05. 01.)

¹⁸ Hjt. 148. § (1) bek.

¹⁹ Hjt. 2–5. §.

- a honvédség eljárása során fegyelmi felelősségre vonás szabályait alkalmazva köteles eljárni.²⁰

Ettől eltérően a Hjt. határozza meg, mely esetekben nem indítható fegyelmi eljárás (fenyíthetőséget kizáró ok, szolgálati viszony megszűnése, halál, jogerősen elbírált kötelességszegés, elévülés), az elrendelés mellőzését milyen körülmények támaszthatják alá (figyelmeztetés alkalmazása).

A fentiekből fontosnak tartom kiemelni az elévülés intézményét, mely szerint nem indítható fegyelmi eljárás, ha a fegyelemsértés elkövetése óta 1 év (objektív határidő), vagy az arról való tudomásszerzéstől számított 30 nap (szubjektív határidő) eltelt.²¹

A Módtv. a fentiekre tekintettel egyértelművé tette, hogy amennyiben a kötelezettségszegés miatt először büntető- vagy szabálysértési eljárás indul, a fegyelmi eljárás megindítására nyitva álló 30 napos határidőt a jogerős határozatnak a munkáltatói jogkört gyakorlóval történt közlésétől, az egyéves határidőt az eljárás jogerős befejezésétől kell számítani.²²

A Hjt. megállapítja azokat az okokat, körülményeket, amelyek megalapozzák a fegyelmi eljárás felfüggesztését (önhibán kívüli akadályoztatás, előzetes kérdés) vagy megszüntetését (szolgálati viszony megszűnése, a kötelességszegés nem fegyelemsértés, vagy nem bizonyítható, hogy a kötelességszegést az eljárás alá vont követte el, fenyítést kizáró ok fennállása, többes eljárás).

A Módtv. – figyelemmel a bürokrácia csökkentésére – a fegyelmi eljárás külön határozat nélküli megszűnését vezeti be abban az esetben, amikor a munkáltatói jogkört gyakorló figyelmeztetést alkalmaz, és a kifogás benyújtására nyitva álló határidő kifogás benyújtása nélkül eltelt.²³

A fegyelemsértés súlya vagy jellege megkövetelheti az eljárás alá vont személy szolgálati távollétét, azaz a *szolgálati beosztásból történő felfüggesztését*. A jogintézmény sajátos, „korlátozott” jogállást eredményez: a beosztásból felfüggesztett szolgálati beosztásával járó jogait nem gyakorolhatja, szolgálati fegyverét és szolgálati okmányait köteles leadni, honvédségi szervezet területére csak a munkáltatói jogkört gyakorló engedélyével léphet be, egyenruháját nem viselheti, ha a munkáltatói jogkör gyakorlója a felfüggesztés alapjául szolgáló fegyelemsértésre tekintettel annak viselését írásban megtiltotta, továbbá egészségügyi szabadságra nem jogosult.

A Módtv. – figyelemmel az illetményrendszer megújítására és a korábbi gyakorlati tapasztalatokra is – új alapokra helyezte az illetmény visszatartására vonatkozó szabályokat.²⁴

A FEGYELMI ELJÁRÁS SZAKASZAI

„A fegyelmi eljárás fegyelmi vizsgálatból és személyes meghallgatásból áll.”²⁵ A fegyelmi jog forrásainál már utaltam arra, hogy a fegyelmi eljárás lefolytatásának rendjét, az eljárási cselekményekre nyitva álló határidőket, az elmulasztásuk jogkövetkezményeit, az értesí-

²⁰ Dávid Péter – dr. Hazafi Zoltán – dr. Magyar Éva – dr. Sipos-Szabó Zsannett: A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata. ÁROP-2.2.5.-2008-0001 számú, Humán-erőforrás-gazdálkodás a központi közigazgatásban kiemelt projekt, 2012. március 31., 280. http://magyaryprogram.kormany.hu/download/2/51/90000/01_20120331_A_Kttv_magyarazata_AROP225_online.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 05. 01.)

²¹ Hjt. 146. § (2) bek.

²² Hjt. 146. § (4) bek. (Beiktatta a Módtv. 37. §, Hatályos: 2015. VII. hó 1-től)

²³ Hjt. 153. § (2) bek. (Beiktatta a Módtv. 38. §, Hatályos: 2015. VII. hó 1-től.)

²⁴ Hjt. 152. § (2) bek. e) pont. (Beiktatta a Módtv. 48. § 33., Hatályos: 2015. VII. hó 1-től.)

²⁵ Hjtvrh. 135. §

tésre és a felhívásra, a határozatok formai és tartalmi követelményeire, az eljárásban részt vevők jogaira és kötelezettségeire, a kizárás és az elfogultság bejelentésére és elbírálására, a képviselőre, a tényállás tisztázására, valamint a fenyítés kiszabására irányadó szabályokat miniszteri rendelet, illetve elsődlegesen a Hjtvrh. határozza meg.

A FENYÍTÉS KISZABÁSA, A FENYÍTÉSI NEMEK ÉS AZOK HATÁLYA

A fenyítés kiszabásánál a fokozatosság, a szükségesség és az arányosság elvének megfelelően kell eljárni.²⁶

A szolgálati rend és fegyelem védelme, az elkövető nevelése, valamint másoknak a fegyelemsértéstől történő visszatartása érdekében:

a) feddés; b) megrovás; c) szigorú megrovás; d) alapilletmény csökkentése; e) kötelező várakozási idő meghosszabbítása; f) szolgálati viszony megszüntetése, vagy g) lefokozás fenyítés szabható ki.²⁷ (A fentiekben túl az önkéntes tartalékos katonával szemben fegyelmi fenyítésként pénzbírság is kiszabható.²⁸)

Fontos szabály, hogy: „a fenyítés kiszabásáról szóló jogerős határozatnak a fenyített nevét és rendfokozatát, a fenyítés mértékét, valamint a tényállást tartalmazó, vizsgáló által összeállított kivonatát – a további fegyelemsértések megelőzése, elkerülése céljából – a fenyítettel legalább azonos szolgálati beosztásúak és legalább azonos rendfokozatúak előtt, a jogerőre emelkedésétől számított 30 napon belül ki kell hirdetni.”²⁹

A Módtv. az illetmény általános szabályainak rendszerét is újraszabályozta, tekintettel arra, hogy a korábbiaktól eltérően az illetmény: alapilletményből, honvédelmi szolgálati díjból, illetménypótlékból, valamint a jogszabály alapján meghatározott esetekben kiegészítő illetményből áll. *Erre figyelemmel a jogalkotó a fentiekben jelzett d) pontban – a korábbi beosztási illetmény csökkentése helyett – az alapilletmény csökkentése megnevezésű fenyítési nemet vezette be.*³⁰

A Hjt. meghatározza az egyes fenyítési nemek hatályát és az ezzel járó alábbi joghatárnyokat, mely szerint: az állomány tagja magasabb rendfokozatba nem nevezhető ki, nem léptethető elő, magasabb beosztásba nem nevezhető ki, elismerésben, pénzjutalomban nem részesíthető, más szervhez nem vezényelhető, miniszteri rendelet a külföldi szolgálatra vezénylését és annak meghosszabbítását a külföldi szolgálat jellegére tekintettel kizárhatja, egyes juttatásokra való jogosultságát korlátozhatja vagy kizárhatja.

Ahogy már az előzőekben utaltam rá, a Módtv. az illetményrendszer átalakítása miatt a beosztási illetmény helyett az alapilletmény csökkentését vezette be, *de továbbra is változatlanul hagyta a 8 hónapos időtartamot, amíg az állomány tagja a fenyítés hatálya alatt áll.*³¹ Továbbá a Hjt. lehetőséget biztosít a munkáltatói jogkör gyakorló részére, hogy – meghatározott körülmények mérlegelésével, az előírt idő lejártá előtt – a fenyítés hatálya alól az állomány tagját mentesítse. (Azonban a szolgálati viszony megszüntetése vagy lefokozás fenyítés esetén kizárt.)³²

²⁶ Dr. Szekendi Gyöngyvér: i. m. 56–57.

²⁷ Hjt. 147. § (1) bek.

²⁸ Hjt. 220. §.

²⁹ Hjt. 154. § (5) bek.

³⁰ Hjt. 147. § (1) bek. d) pont. (Beiktatta a Módtv. 48. § 32., Hatályos: 2015. VII. hó 1-től.)

³¹ 156. § (2) bek. c) pont. (Beiktatta a Módtv. 48. § 32., Hatályos: 2015. VII. hó 1-től.)

³² 156. § (5)–(6) §

ELJÁRÁS BŰNCSELEKMÉNY, SZABÁLYSÉRTÉS, SZABÁLYSZEGÉS ESETÉN

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. tv. (a továbbiakban: Be.) szerint a honvéd – mint katona – által elkövetett bármely bűncselekmény, valamint tényleges szolgálata alatt elkövetett katonai bűncselekmény esetén katonai büntetőeljárásnak van helye.³³ A katonai büntetőeljárásban az ügyész feladatát általános jelleggel a katonai ügyész látja el.³⁴ Ha a nyomozást nem a katonai ügyész végzi, a katonai vétségek esetén nyomozó hatóságként az állományilletékes parancsnok jár el.³⁵ *Ha a katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenytéssel is elérhető, a katonai ügyész a bűncselekmény elbírálását fegyelmi eljárásra utalhatja, s a fegyelmi jogkör gyakorlója fegyelmi eljárásban fegyelmi fenytést szabhat ki.*³⁶

Hangsúlyozandó, hogy a katonai vétség parancsnoki fegyelmi jogkörben való elbírálása nem azonos a fegyelmi vétség parancsnoki fegyelmi eljárásban való elbírálásával. Előbbi esetben ugyanis a katona elkövető katonai bűncselekmény vétségi alakzatát valósítja meg, míg utóbbi esetben a katona elkövető a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségét szegi meg vétkeken. További különbség, hogy a katonai nyomozó hatóságként eljáró illetékes parancsnokot (vezetőt), valamint annak hatáskörét és a parancsnoki nyomozás részletes szabályait a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 19/2003. (V. 8.) HM–IM együttes rendelet (a továbbiakban: ER.) szabályozza, és annak a „bűncselekmények elbírálása parancsnoki fegyelmi hatáskörben” rendelkezései is irányadóak.³⁷

Ezzel szemben a fegyelmi vétség parancsnoki fegyelmi jogkörben való elbírálása enyhébb súlyú – ugyanakkor – „szélesebb körű” cselekményeket foglal magában, és a fegyelmi felelősségre vonás gyakorlatilag külső hatóság bevonása nélkül, teljes egészében az állományilletékes és a fegyelmi jogkörrel rendelkező parancsnok hatáskörébe tartozik.³⁸ (Lényeges eltérés a két elbírálási forma között, hogy a Hjt. *fegyelmi eljárásban elbírálható katonai vétségre vonatkozó külön rendelkezései szerint, fenytésként* a korábban ismertetett, a Hjt. 147. § (1) bekezdés szerinti fenytések mellett – *vagylagosan – pénzbüntetés* is kiszabható.³⁹)

Az egyes jogállási tárgyú törvények módosításáról szóló 2015. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Jmódtv.) 2015. április 15-én hatályba lépett változásai érintették a Hjt. szabályrendszerét is.

A módosítás fegyelmi vétséggé minősíti, ha a hivatásos állomány tagja megszegi a külön nevesített tájékoztatási kötelezettségét, mely alapján a munkáltatói jogkört gyakorló előljárója részére köteles – 15 napon belül – írásban bejelenteni azt a tényt, ha vele szemben közvédra üldözendő büntett⁴⁰ megalapozott gyanúját közölték. Az „összintesség” hiánya kö-

³³ Be. 470. §.

³⁴ Be. 474. §.

³⁵ Be. 477. §.

³⁶ Be. 485/A. – 485/B. §.

³⁷ Be. 604. §-a (4) bekezdésének b) pont, ER. 23. § (3) bek, 24. §.

³⁸ Dr. Szekendi Gyöngyvér: i. m. 57–58.

³⁹ Hjt. 160. § (3) bek.

⁴⁰ Az állam büntüldözési és büntetőjogi igényét érvényesítő hatósága: az ügyészség; a közvédlő feladatait az ügyész látja el. A bíróság előtt az ügyész képviseli a vádat, felügyeli a nyomozás törvényességét, de meghatározott esetekben az ügyész is nyomozhat. (Be. 28–34. §, 241. §, valamint az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény rendelkezései), Magyarország Ügyészsége/Szakmai tevékenység/Büntetőjogi szakág, http://mkl.hu/hnlp14/?page_id=3987 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)

telező fegyelmi eljárást von maga után, amelynek szabályaira az általános fegyelmi eljárási szabályok vonatkoznak.⁴¹

A fentiekén túl a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével fegyelmi eljárás keretében kell elbírálni az állomány tagja által a szolgálati viszony tartama alatt a szolgálati helyen, illetve a szolgálatall összefüggésben elkövetett szabálysértést, valamint a külföldi szolgálati ideje alatt külföldön elkövetett bármely szabálysértést, ha annak elbírálását nemzetközi szerződés lehetővé teszi.⁴²

A Hjt. szabályszegésekhez kapcsolódó rendelkezései alapján: „Ha az állomány tagjával szemben az általa szolgálati helyen, vagy szolgálatall összefüggésben elkövetett, a közúti közlekedésről szóló törvény hatálya alá tartozó,⁴³ közigazgatási bírsággal sújtandó közúti közlekedési szabályszegés miatt pénzbírság kerül kiszabásra, az állomány tagja köteles erről a munkáltatói jogkört gyakorlóknak jelentést tenni.”⁴⁴

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dávid Péter – dr. Hazafi Zoltán – dr. Magyar Éva – dr. Sipos-Szabó Zsanett: *A közszolgálati tisztviselői törvény magyarázata*. ÁROP-2.2.5.-2008-0001 számú, Humán erőforrás-gazdálkodás a központi közigazgatásban kiemelt projekt, 2012. március 31. http://magyaryprogram.kormany.hu/download/2/51/90000/01_20120331_A_Kttv_magyarázata_AROP225_online.pdf

Honfi Attila mk. ezredes: *A katonai fegyelem és a bekövetkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991. január 1. és 1999. december 31. közötti időszakban*. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004. http://193.224.76.2/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2005/honfi_attila.pdf

Közigazgatási Hatósági Szolgálat. <https://kozigbirsag.police.hu/>

Magyarország Ügyészsége. http://mklk.hu/hnlp14/?page_id=3987

Dr. Szekendi Gyöngyvér: *A hivatásos és a szerződéses katonák jogállása, Jegyzet a közszolgálati humánszervező szakirányú továbbképzés Közszolgálati jog II. című tantárgyához*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. ISBN 978-615-5491-14-6. http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/a-hivatasos-es-a-szerzodeses-katonak-jogallasa.original.pdf

Szun-Ce: *A hadviselés törvényei*. <http://mek.niif.hu/01300/01345/01345.htm>

⁴¹ Hjt. 160/A. – 160/B. § (Beiktatta a Jmódtv. 43. §, Hatályos: 2015. IV. hó 15-től.)

⁴² Dr. Szekendi Gyöngyvér: i. m. 58. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) IV. fejezete tartalmazza a katonákra vonatkozó rendelkezéseket, a XXIII. fejezete szabályozza az elzárással is büntethető szabálysértéseket (pl. Magánlaksértés: 166. §, Rendzavarás: 169. §, Garázdaság: 170. §, Veszélyes fenyegetés: 173. § Járművezetés az eltiltás tartama alatt: 176. § stb.).

⁴³ A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény (Kkt.) alapján a gépjármű üzemeltetője felel azért, hogy az általa üzemeltetett, illetve használt gépjárművel a megengedett legnagyobb sebességre, a vasúti átjárón való áthaladásra, a járműforgalom irányítására szolgáló fényjelző készülék jelzéseire, az autópálya leállósávjának igénybevételére, a behajtási tilalomra, a korlátozott forgalmú övezetre (zóna), a kötelező haladási irányra és a természet védelmére vonatkozó előírások betartására kerüljenek. A törvény szerint a fentiek megsértése esetén az üzemeltetővel vagy a gépjárművet használatra átvéző személlyel szemben 30 000 forinttól 300 000 forintig terjedő közigazgatási bírságot kell kiszabni. (Közigazgatási Hatósági Szolgálat, <https://kozigbirsag.police.hu/> (Letöltés ideje: 2015. 07. 01.)

⁴⁴ Hjt. 158. §

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK ÉS KÖZJOGI SZERVEZETSZABÁLYOZÓ ESZKÖZÖK:

2015. évi XXXII. törvény egyes jogállási tárgyú törvények módosításáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1500032.TV>
- A 9/2013. (VIII. 12.) HM rendelet a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=162478.297019 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A béketámogató műveletek keretében teljesített külföldi szolgálat ellátása során felmerült fegyelmi kérdésekkel kapcsolatos különös szabályokról szóló 4/2006. (IV. 20.) HM rendelet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=102140.142907 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=34361.312427 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157593.298458#foot193 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XLIII. törvény. <http://www.complex.hu/kzldat/t1500043.htm/t1500043.htm#kagy2> (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról szóló 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140215.298457 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A honvédelmi miniszter 53/2014. (VIII. 1.) HM utasítása a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=170889.292723 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A honvédségi adatkezelésről, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról szóló 2013. évi XCVII. törvény. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=161313.255973 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 19/2003. (V. 8.) HM–IM együttes rendelet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=74242.102918 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A Magyar Honvédség katonai szervezetei magas fokú fegyelmének fenntartása érdekében végrehajtandó feladatokról szóló 195/2012. (HK 9.) HVKF intézkedés. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2012&szam=9&k=13> (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=93581.294778 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139266.298456 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény, http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=143166.294 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)
- Magyarország Alaptörvénye. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140968.248458 (Letöltés időpontja: 2015. 07. 01.)

Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagy:

A FEGYVER- ÉS LŐSZERBIZTOSÍTÁS HAZAI TÖRTÉNETÉNEK FONTOSABB TANULSÁGAI

ÖSSZEFOGLALÓ: *A szerző a fegyver- és lőszerbiztosítás területén végzett kutatásai összefoglalásaként nemrég jelentette meg a Zrínyi Könyvkiadó gondozásában „A magyar fegyver- és lőszerbiztosítás története” című könyvét.¹ Jelen tanulmányában a kötetben megfogalmazott legfontosabb megállapításokat és azokat a következtetéseket adja közre, amelyek napjaink logisztikai rendszerében is hasznosíthatók.*

KULCSSZAVAK: *fegyverzettechnikai biztosítás, logisztikai támogatás, történelmi tapasztalatok*

A TÉMÁBAN VÉGZETT KORÁBBI KUTATÁSAIMRÓL

Katonai pályafutásom meghatározó részét – a 37 évből mintegy 27-et – a fegyverzettechnikai szolgálat különböző beosztásaiban töltöttem. A fennmaradó közel tíz év is az alapszakmámhoz közeli, haditechnikai és logisztikai beosztásokban telt el. Pályafutásom alatt megtapasztaltam, hogy a szakmai eredmények egyik sikere a gyökerek, a szakmai tapasztalatok ismerete. Ezért folyamatosan kutatom a fegyverzettechnikai szakma történetét. Ezt a törekvésemet elősegítette a Magyar Honvédség vezetése is az egyes fegyvernemek és szakszolgálatok napjáról történő megemlékezések szabályozásával. A Magyar Honvédség parancsnokának 26/1993. (HK 13.) számú intézkedése augusztus 1-jét – a Tüzér Ellátó Csoportfőnökség megalakulásának napját – a Fegyverzettechnikai Szolgálat Napjává jelölte ki.

Ez adta az első impulzust a történelmi kutatásaimhoz, melyek kezdeti célja az volt, hogy a magyar hadtörténelem lapjait fellapozva vázlatosan összeállítsam a fegyver- és lőszerbiztosítás történetét. Ezzel hozzá kívántam járulni ahhoz, hogy a fegyverzettechnikai szolgálat jelenlegi állománya, az utánunk jövő nemzedék és minden érdeklődő megismerhesse e szolgálat küzdelmét az elmúlt évszázadokban annak érdekében, hogy a hadműveletekhez, harcokhoz szükséges fegyverek és lőszeresek mindig üzemképesen rendelkezésre álljanak.

Kezdeti kutatásaimat 1994-ben az MH Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség kiadásában megjelent „A fegyver- és lőszerbiztosítás története” című könyvben összegeztem. A kutatásokat folytattam, és 1997-ben napvilágot látott egy jelentősen bővebb változatban

¹ Gáspár Tibor: A magyar fegyver- és lőszerbiztosítás története. A Magyar Honvédség Fegyverzettechnikai Szolgálatfőnökség és jogelőd szervezetei vázlatos története. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 200 oldal.

az „A fegyver- és lőszerbiztosítás története Magyarországon a honfoglalástól napjainkig” című kiadvány. Ezenkívül tudományos eredményeimet több cikkben is publikáltam.²

Kutatómunkám során megállapítottam: számos szerző, technikatörténeti vagy hadtörténelmi szempontból nagyon értékes, tartalmas művében a fegyver- és lőszerbiztosítás kérdéseit alig említi.

Kutatásaim következő állomása volt, hogy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen 2008. június 4-én sikeresen megvédtem a PhD-értekezésemet ebből a témából, majd folytattam a téma tanulmányozását. Levéltári forrásokból nyert adatokkal kiegészítve elkészítettem egy, a szélesebb nyilvánosság számára is elérhető könyvet a fegyver- és lőszerbiztosítás történetéről.

Írásomban a könyv legfontosabb megállapításait szeretném közreadni. Különösen fontosnak tartom kiemelni azokat a tanulságokat, amelyek a jelenleg funkcionáló logisztikai rendszerben is hasznosíthatóak.

BEVEZETÉS

A fegyver- és lőszerbiztosítás alatt a fegyverzeti szolgálat történelmileg igazolt létrejöttét értem, ami a tűzfegyverek megjelenéséhez nyúlik vissza. Fegyverkovácsokból, műmes-terekből, fegyvermesterekből, lőszerellátókból tüzérfegyverzeti (TÜFE) szolgálatként a tüzérség keretében alakult ki. Fejlődését és későbbi önállóságát a haditechnikai eszközfele-ségek bővülése váltotta ki. A fegyverzettechnikai biztosítás (a fegyver- és lőszerbiztosítás) a harc minden oldalú biztosításának a része, a katonai logisztika alrendszere. A fegyver- és lőszerbiztosítás tartalma és célja a logisztikai biztosítás keretében a fegyverzettechnikai eszközök és anyagok beszerzése, tárolása, a csapatok ellátása, utánpótlása ezekkel az anyagokkal békében és háborúban.³

Az elmúlt években széles vita bontakozott ki a támogatás és a biztosítás fogalmak körül. Egyesek – a biztosítás fogalmat elavultnak tartva – a támogatás fogalmát részesítették előnyben. Megítélésem szerint mindkét fogalomnak megvan a maga helye és szerepe a logisztikai rendszerben. Általánosságban a logisztikai rendszer támogatást végez, a logisztikai rendszert alkotó ágazatok pedig biztosítási feladatokat látnak el.

A logisztikai támogatás fogalma: a logisztikai támogatás a katonai szervezetek ellátá-sának, technikai biztosításának, mozgatásának és fenntartásának tervezésével és szervezé-sével foglalkozó feladatok és rendszabályok összessége. A logisztikai támogatás magában foglalja az MH alaprendeltetéséből, valamint a szövetségi kötelezettségéből eredő katonai műveletek logisztikai szükségleteinek kielégítését. A logisztikai támogatás feladatrendszerét az ellátás, a technikai biztosítás, a mozgatás–szállítás és a logisztikai szolgáltatások képezik.

² Fontosabb írásaim e témában: A fegyver és lőszerbiztosítás történetének főbb eseményei a mai kor tükrében. Katonai Logisztika, 1996/3., 219–232.; Mozgó javítóműhely (Tüzér szeroszlop). Katonai Logisztika, 1997/2., 239–245.; Adalékok a magyar hadiipar történetéhez (1948–1997). Katonai Logisztika, 1998/2., 227–241.; A fegyver és lőszerbiztosítás kérdései az 1848–49-es szabadságharcban. Katonai Logisztika, 1998/3., 221–236.; 60 év a Fegyverzettechnikai Szolgálat életében, I–II. rész. Haditechnika 2010/4., 50–54. és Haditechnika 2010/5., 58–62.; A Magyar Honvédség lövészfegyverei. Adalékok a lövészfegyver-ellátás történetéhez 1945-től a 2000-es évek elejéig, I–II. rész. Haditechnika 2012/2., 16–19. és Haditechnika 2012/3., 2–6.; A Magyar Honvédség optikai műszerei. Adalékok az optikai műszerellátás történetéhez 1945-től a 2000-es évek elejéig, I–III. rész. Haditechnika 2013/2., 44–47.; Haditechnika 2013/3., 43–47.; Haditechnika 2013/5., 51–54.; A Magyar Honvédség tüzérségi lövegei. Adalékok a tüzérségi lövegellátás történetéhez 1945-től a 2000-es évek elejéig, I–III. rész. Haditechnika 2013/6., 24–29.; Haditechnika 2014/1., 15–20.; Haditechnika 2014/2., 18–20.

³ Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 332.

A logisztikai támogatás feladatrendszerét integrált ágazati struktúrában hajtja végre. A haderők haditechnikai eszközökkel történő ellátását, az eszközök állandó hadrafoghatóságának biztosítását, a harc- és a fenntartási szakanyagok ellátását a haditechnikai biztosítás keretében oldják meg. A katonai szervezetek élelmiszer-, üzemanyag-, ruházati, valamint humán és térképészeti anyagellátását a hadtápbiztosításon belül hajtják végre. A logisztikai támogatás kapcsán felmerülő mozgatási-szállítási feladatok a közlekedési biztosítás feladatrendszerét képezik. A logisztikai támogatáshoz kapcsolódó tevékenység a költségvetési-gazdálkodási funkció, illetve a katonai környezetvédelem és munkavédelem.

Az MH logisztikai rendszere a feladatok vertikális struktúrája, tartalma, jellege alapján, valamint a végrehajtó szervezetek jogállása és a logisztikai vezetési hierarchiában elfoglalt helye szerint két alrendszerre tagozódik: a termelői és a fogyasztói logisztikai alrendszerekre.

A 2006. évi választásokat követően megalakult kormány célul tűzte ki a hadsereg átalakulásának befejezését. A feladatok megvalósítása érdekében megjelent 2118/2006. (VI. 30.) kormányhatározatban foglaltak végrehajtása azt eredményezte, hogy 2007. január 1-jével megszűntek a Magyar Honvédség hagyományos, MH-szintű haditechnikai és hadtápszolgálati ágak főnökségei, és e szervezetek feladatrendszere integrálódott részben az új szervezatként megalakult HM Fejlesztési és Logisztikai Ügynökség (HM FLÜ), részben az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) feladatrendszerébe. Ez a változás a termelői és fogyasztói logisztika szétválasztása jegyében történt. Ezzel – a többi szolgálati ággal együtt – megszűnt az MH Fegyverzettechnikai Szolgálat is. Az ágazati-funkcionális feladatrendszerű szolgálati ágak megszűntek ugyan, de a HM FLÜ-nél és az MH ÖHP logisztikai tagozataiban létrehozott szervezeteken belül megtalálhatók voltak az ágazati szaktudást igénylő beosztások, bár lényegesen kisebb létszámmal, mint a korábbi szervezeteknél. Ez a változás újabb lendületet adott kutatómunkámnak.

Többéves kutatásaim alapján úgy gondoltam, hogy ezzel a tevékenységgel kötelességem méltó emléket állítani a megszűnt MH Fegyverzettechnikai Szolgálat, valamint a jogelőd szervezetei kötelékében áldozatos munkát végzett kollégáinknak.

A vizsgálatokat és elemzéseket a magyar hadsereg tevékenységének hadtörténeti elemzésével végzem, koncentrálni a fegyver- és lőszerellátásra. Nem volt célom a technikai eszközök fejlődésének a bemutatása, ezt már mások bemutatták.

A kezdeti időszakot – a honfoglalástól a 19. századig – csak nagyon vázlatosan érintettem, a fő összefüggések megismerése érdekében a legfontosabb eseményekre koncentráltam. Az elemzéseket történelmi példákkal, ismert szerzők művéből vett, a témához szorosan kapcsolódó idézetekkel támasztottam alá. Az egymás után felsorolt epizódok hűen dokumentálják a folyamatok alakulását. Az így feltárt mozaikokból állnak össze az ellátási folyamatok, a szervezet változásainak állomásai és a történelmi tapasztalatok.

AZ ELVÉGZETT KUTATÁSOK ÖSSZEGZÉSE, KÖVETKEZTETÉSEK

A fegyver- és lőszerbiztosítás történetét áttekintve megállapítható, hogy hosszú volt az út a honfoglaláskori fegyverkovácsától napjaink anyagi-technikai (logisztikai) szolgálatáig. A történelmi eseményeket vizsgálva rögzíthető, hogy a jelenlegi értelmezésű fegyverzettechnikai szolgálat tényleges fejlődése a tüzeszközök, különösen a tüzérségi lövegek megjelenésével kezdődött. Az első fegyverzeti szakemberek a tüzérségnél jelentek meg, eredetileg tüzérek voltak.

A haditechnikai eszközök fejlődése, elsősorban a lőszerellátás tömegessé válása tette szükségessé, hogy önálló szolgálatként kialakuljon a fegyverzeti szolgálat. Amikor a lő-

szერfelhasználás már számottevő lett, szükségessé vált annak nagyüzemi előállítás és az ellátást biztosító szervezet megalakítása.

A szolgálat technikai biztosítási ága a fegyverek fejlődésével alakult ki. Minél bonyolultabb fegyverek álltak rendszerbe, annál nagyobb szakértelmet, esetenként nagyobb létszámot követelt azok üzemben tartása.

A történelmi tények sok hasznos következtetésre adnak lehetőséget. A feldolgozott anyag alapján bemutatom a legfontosabbakat.

A hazai gyártás szükségessége

A haza védelme minden esetben bebizonyította a *hazai gyártás* szükségességét. Népünk honvédő harcainál szinte mindig az utolsó pillanatban kellett megteremteni a hazai fegyver- és lőszergyártás minimális feltételeit. Ez legtöbbször már késve valósult meg. Ebből egyenesen következik, hogy mindenképpen meg kell teremteni a katona egyéni felszerelésének és a tömeges igényként jelentkező lövészfegyverek hazai gyártásának a lehetőségeit, a feltételeit. Csak így biztosítható a hadsereg minimális ellátásának a képessége. A hadsereg felszerelésében a hazai iparnak meghatározó jelentősége van. Természetes, hogy mindent nem lehet vagy nem gazdaságos itthon előállítani, de a tömegesen használt eszközök és anyagok jelentős részénél törekedni kell erre, hogy a megfelelő utánpótlás biztosított legyen. A történelemben számtalanul előfordult, hogy válság esetén a külföldi beszállítás akadályba ütközött. Úgy érzékelem, hogy ez a szempont jelenleg teljesen háttérbe szorult, aminek egy konfliktus esetén súlyos következményei lehetnek. Ezenkívül fontos szempont – ami több országban is megfigyelhető –, hogy a hadsereg az adófizetők pénzének jelentős részét lehetőleg a hazai piacon költse el.

A külföldről beszerzett eszközök és anyagok esetében – egy biztonságosan működő hadsereget alapul véve – nagyobb készleteket kell raktáron tartani a biztonságos ellátás érdekében. Ez pedig azt jelenti – mint az a múltban be is bizonyosodott –, hogy a nagyobb készletekből sokkal könnyebben kialakul az inkurrencia, ami komoly veszteségeket okoz.

A pénzhiány hatásainak a csökkentése

Haderónk szinte mindig pénzhiánnyal küzdött. A legtöbb korban nem volt elég forrás arra, hogy a legkorszerűbb eszközök álljanak rendszerbe és a megfelelő szervezeti keretek alakuljanak ki. Ennek ellenére elődeink sok leleményességgel, lelkesedéssel igyekeztek minden korban a nehézségeket áthidalni. Ez ma is így van. Ezért nagyon fontos lenne a szellemileg még aktív idősebb korosztály megtartása a hadsereg érdekében, bekapcsolva őket az útkeresésbe, biztosítva tapasztalataik átadását, hasznosítását. A hadsereg vezetői, tagjai nagyon gyakran hajlamosak minden gondot a pénzhiányra fogni.

A pénzhiány többnyire igaz, de a pénzen kívül több dolog is van, ami befolyásolja a hadsereg működését. Ilyenek például a szakértelm megbecsülése, a jó munkahelyi légkör fenntartása, az eltérő vélemények meghallgatása, megvitatása stb. A megfelelő szakmai ismeret egy-egy fejlesztési folyamatnál milliárdos megtakarítást is eredményezhet. Technikai-műszaki kérdéseket nem politikai síkon kell eldönteni. Történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy egy jól működő ellátási (logisztikai) rendszer képes ellensúlyozni a fegyverek terén jelentkező elmaradottságot is. A történelmi eseményeket vizsgálva arra is találunk példát, amikor egy alaposan felkészített szakemberek által jól működtetett ellátórendszer kompenzálni tudta a fegyverzet területén meglévő elmaradottságot, kisebb hiányosságokat.

Nem bízhatjuk védelmünket csak a szövetségeseinkre

A hadsereg fejlesztésénél voltak olyan hosszabb időszakok, amikor nem az ország szabad elhatározása határozta meg a hadsereg felépítését, felszereltségét és létszámát, ezt sok esetben külföldi hatalmak diktálták. A jelenlegi NATO-tagságunk sok előnnyel jár, de országunk védelmét nem bízhatjuk teljes egészében szövetségeseinkre. Folyamatosan, erőnkhez mérten erősíteniünk kell hadseregünket, növelve létszámát, kiképzettségét és felszerelését.

A logisztikai rendszer komplex fejlesztése

Történelmünk tragikus eseményeinél elsősorban nem a fegyver- és lőszerbiztosítás volt a tragédia oka. A lőszerbiztosítás területén több esetben csak a szállítási gondokat lehet negatívumként említeni. Azokban az esetekben, amikor a felületes vizsgálódók lőszerhiányt állapítottak meg, a részletes elemzés bebizonyította, hogy összességében volt lőszer, csak a szállítási nehézségek miatt nem jutott el oda, ahol azt fel kellett volna használni. Ez a tapasztalat ráirányítja a figyelmet a logisztikai rendszer egyenszilárdságának fontosságára. A logisztikai rendszer minden alrendszerét egyenletesen kell fejleszteni, mert mindig a legszűkebb kapacitások határozzák meg a rendszer teljesítőképességét. Nagyon fontos a komplex szemlélet. Nem lehet úgy beszerezni új technikai eszközöket, hogy nem teremtem meg az üzemeltetés és az üzemben tartás feltételeit. A fegyver- és lőszerbiztosítás történetén keresztül bizonyítható, hogy nem elég rendelkezni a szükséges fegyverrel és lőszerrel, azt el is kell jutatni a felhasználás helyére, és biztosítani kell a működtetés, a felhasználás feltételeit is.

A történelmi tapasztalatok figyelembevétele

A háborús eseményekből levont tapasztalatok közül sok még ma is aktuális (lőszerkészletek összetétele, készletezett mennyiségek; személyi fegyverzet; az ellátószervezetek száma, felépítése az egyes tagozatokban; ellátási, biztosítási módok, eljárások és szükségmegoldások stb.). Ezek olyan, hosszú évek alatt kikristályosodott, sok esetben vérrel írt tapasztalatok, melyekre a jelen korban is lehet támaszkodni.

A fegyver- és lőszerbiztosítás törvényszerűségei az elmúlt évszázadokban kialakultak, azokat az ellátási rendszer módosításakor, változtatásakor szigorúan figyelembe kell venni, mert ellenkező esetben súlyos zavarok állnak elő a biztosítási rendszer működésében. Erre több példa is található, ha végigtekintünk a logisztikai rendszerben az elmúlt évtizedekben végrehajtott átalakításokon.

A fegyverzeti szolgálat működését elemezve megállapítható, hogy a folyamatok akkor működtek jól, amikor szoros kapcsolat volt az irányító és a végrehajtó szervezetek között. Az '50-es és a '60-as években végrehajtott integrációs kísérletek kudarcának egyik oka e kapcsolat lazulása volt. Ez volt megfigyelhető az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság felszámolását követő időszakban is.

Történelmi tapasztalatok sora bizonyítja, hogy a szolgálat akkor működött eredményesen, amikor megfelelő szakmai felkészültségű, tapasztalt vezetők álltak az élén. Egy szervezet, szakterület működését nagyban meghatározza a vezető személye. Csak akkor működik jól a rendszer, ha a beosztottak elfogadják vezetőjüket, bíznak benne, felnéznek rá, tekintélye van. A vezető részéről ez az állapot nagy felelősséggel jár, ezzel nem lehet visszaélni. Bárkit ki lehet nevezni bármilyen vezetői beosztásba, de ha a kollektíva és a szakma nem fogadja el, akkor a tevékenysége nem lehet sikeres.

A hadsereg alaprendeltetéséből adódik, hogy a fegyver- és lőszerbiztosítás a legfontosabb, de nem az egyetlen biztosítási forma. A háborúk végén már csak a lőszer-, az élelem-, az üzemanyag-ellátás és egészségügyi biztosítás működött, úgy-ahogy. Ez a megállapítás is aláhúzza a fegyver- és lőszerellátási rendszer fontosságát. Fegyver és lőszer hiányában a további harc nem lehetséges.

A történelmi tapasztalatok azt is rögzítik, hogy a hadviselés alapvető törvényei (ide sorolom a fegyver- és lőszerbiztosítást is) politikai akarattal nem írhatóak felül következmények nélkül. Direkt politikai beavatkozásra több példát is találunk történelmünkben, ezeknek általában tragikus következményei lettek: halottak tömege és jelentős anyagi károk.

Az anyagi-technikai, logisztikai integrációnak a haditechnikai fejlődés hatására történő megvalósulása történelmileg igazolható, de történelmi tapasztalatok és tények nem támasztják alá az egységes logisztikai rendszer termelői és fogyasztói logisztikára történő szervezet-szerű szétválasztását, a történelmileg kialakult logisztikai szolgálati ágak megszüntetését. Mint ahogy már említettem, a logisztikai rendszer a biztosítási, az ellátási szolgálati ágak tevékenységének az összessége. Ha a részterületek megfelelő vezetés nélkül maradnak, akkor a logisztikai vezető képtelen megfelelően összehangolni a folyamatokat.

A fegyver- és lőszerbiztosítás törvényszerűségei az elmúlt évszázadokban kialakultak, ezeket jelenleg is figyelembe kell venni a biztosítási rendszer fejlesztésénél. Ez a megállapítás a logisztika egészére is igaz.

Idézet a NATO Logisztikai Kézikönyvéből:⁴

„104. Ez a meghatározás (a logisztika meghatározása – 103. pont) a NATO szervezetének különböző területeire eső felelőségek széles körét öleli fel. Ha valaki átgondolja, hogy a logisztika magában foglalja mind a készletek és a képességek kialakítását, mind a fegyverzet és a haderő harcképességének a fenntartását, akkor világos, hogy a logisztika két fontos területe egymástól elkülöníthető: az első az előállítással, míg a második a felhasználással foglalkozik. Ezeknek a szempontoknak a következő meghatározásai élveznek széles körű elfogadottságot a NATO logisztikai közösségén belül.

a) Az Előállítói (Gyártói) Logisztika (beszerzési logisztika)

A logisztikának ez a része a kutatással, a tervezéssel, a fejlesztéssel, a gyártással és az anyagi eszközök átvételével (elfogadásával) foglalkozik. Ebből adódóan az előállítói logisztika körébe tartoznak: a szabványosítás és az interoperabilitás, a szerződéskötések, a minőségbiztosítás, a tartalék alkatrészek beszerzése, a megbízhatóság és a hibaelemzés, az eszközök-felszerelések biztonsági szabványai (munkavédelmi előírások), a specifikációs és a gyártási folyamatok, az üzemi próbák és tesztelések (ideértve az ehhez szükséges létesítmények biztosítását is), a kodifikáció, az eszközök dokumentációja, a konfiguráció-ellenőrzés és módosítások.⁵

b) A Felhasználói Logisztika (működési logisztikaként is ismert)

A logisztikának az a része, amely az első termék átvételével, a tárolással, a szállítással, a karbantartással (beleértve a javítást és az üzemképességet is), az üzemeltetéssel és az anyagok elosztásával foglalkozik. Ebből adódóan a felhasználói logisztikához tartozik a készletgazdálkodás, a számára szükséges létesítmények biztosítása vagy építése (nem értve ide azokat az anyagokat, eszközöket és létesítményeket, amelyek az előállítói logisztika támogatásához szükségesek), a mozgatus irányítása, a megbízhatósági és a meghibásodás-

⁴ NATO Logisztikai kézikönyv. A HVK Logisztikai Főcsoportfőnökség kiadványa, 1988.

⁵ A NATO-központban lévő vezető szervek, a Védelmi Támogató Főosztály (Nemzetközi Titkárság), valamint a Logisztikai, Fegyverzeti és Anyagi Erőforrások Osztálya (Nemzetközi Katonai Vezérkar).

jelentési rendszer működtetése, a tárolás biztonsági szabályai, a szállítás és az anyagkezelés, valamint az ezekhez kapcsolódó kiképzés.⁶⁷

Az idézetből az olvasható ki, hogy a NATO logisztikai elmélete szerint a logisztika két területre osztható fel. A kategorizálás viszont nem jelent szervezeti különállást, amit bizonyít a két idézett lábjegyzet. Mindkét nagy szervezeti egység – Nemzetközi Titkárság, Nemzetközi Katonai Vezérkar – foglalkozik a logisztika mindkét ágazatával.

A logisztika két területe szerves egységet képez, ami csak egységes rendszerben tud megfelelően működni és biztosítani a hadsereg szükségleteit. A két terület feladatai szorosan összefüggenek, egymást kiegészítik. Ezek a feladatok a Magyar Honvédség 2006 végéig működő egységes logisztikai rendszerében is megvalósultak, a jelenleginél nem rosszabb hatékonysággal.

Történelmünk során hadseregünk többször volt már a maihoz hasonló vagy ettől még rosszabb helyzetben. Az ilyen helyzetből a kiutat a múltban többféleképpen próbálták keresni. A legsikeresebb – és jelenleg is alkalmazható változat – a következő: felmérni a reális helyzetet, megszabadulni a felesleges, használhatatlan eszközöktől, anyagoktól (csak azt tartani meg, ami a jövőben is szükséges vagy teljesen nélkülözhetetlen); a fejlesztési feltételek megteremtéséig terjedő időt (akár több évet) az állomány intenzív tanítására, felkészítésére kell fordítani. Így teremthetjük csak meg a feltételeit egy korszerűbb, hatékonyabb hadseregnek, amely megfelel a kor követelményeinek. (Ez a folyamat részben már elkezdődött.)

A történelmi áttekintés alapján úgy gondolom, hogy nem szabad elfelejtenünk múltunkat, meg kell ismernünk elődeink tetteit, hibáit, eredményeit.

ÖSSZEZGÉS

A fegyverzettechnikai szolgálat szakemberei – a szervezet megnevezésének időszakos változásaitól függetlenül – egy célt tartottak a szemük előtt: a csapatok mindig üzemképes és hadra fogható fegyverekkel, fegyverrendszerekkel rendelkezzenek. E cél érdekében nem kímélték erejüket, állandóan gyarapították tudásukat, hogy megfeleljenek az újabb kihívásoknak.

A fegyver- és lőszerellátás történetét végigvezetve megállapítottam, hogy a haditechnikai eszközök és a harcéljárások fejlődésének hatására az eszközöket alkalmazó fegyvernemből kiváltak az ellátással, az anyagi biztosítással foglalkozó szakemberek. Így jöttek létre az anyagi biztosítással foglalkozó szolgálati ágak, amelyek konkrét ellátási felelősséggel bírtak szakanyagaik vonatkozásában.

A technikai eszközök és a harcéljárások további fejlődése szükségessé tette a szolgálatok integrációját. Így jött létre az 1900-as évek első felében az anyagi szolgálat. A második világháború után – a szovjet orientáció hatására – az anyagi szolgálatok áttértek a szovjet szervezési modellre. A fegyver- és lőszerellátás a tüzérség feladatkörébe került. Ez, megítélésem szerint, visszalépés volt, amit az élet később be is bizonyított.

Az első integrációs kísérlet 1953. december 1. és 1954. december 1. között zajlott le a Fegyverzeti és Technikai Főfelügyelő beosztás rendszeresítésével. Ez a szervezeti forma akkor nem vált be, egy év után megtörtént a visszarendeződés. Az ekkor végrehajtott fegyverzeti és technikai integrációról gyorsan bebizonyosodott, hogy elhibázott döntés volt. Ennek okai az alábbiak:

⁶ A NATO-központban lévő vezető szervek, a Logisztikai Igazgatóság (Nemzetközi Titkárság), valamint a Logisztikai, Fegyverzeti és Anyagi Erőforrás Osztály Logisztikai Alosztálya (Nemzetközi Katonai Vezérkar).

- az integráció csak a HM-ben valósult meg;
- más struktúrában működött a HM és más struktúrában működtek a csapatok;
- a két alrendszer (a HM és a csapat) más-más vezetőkhöz volt kapcsolva (a HM-ben a fegyverzeti szolgálatot a fegyverzeti és technikai főfelügyelő, míg a csapatoknál pedig a tüzérparancsnok irányította).

A következő kísérlet 1961–1963-ban volt, amikor Anyagi-technikai Főcsoportfőnökség működött, alárendeltségében többek között a Tüzér-fegyverzeti Szolgálattal. E kísérlet után, 1963. szeptember 1-jével a Fegyverzeti Főnökség önálló lett. Az önállóságot a haditechnikai eszközök fejlődése indokolta, ekkor jelent meg a lokátor- és a rakétatechnika a hadseregben.

Az önálló létet is a haditechnika fejlődése kérdőjelezte meg, mivel a technikai eszközök komplexszé válásával egy eszközben több szolgálati ág anyaga is megjelent (páncélos alváz, fegyverzet, híradó eszközök stb.). A fejlődés hatására létrejöttek először az ágazatsopor-tos integrált szolgálatok (fegyverzeti és technikai szervezetek), majd az anyagi-technikai szervezetek. A NATO-orientáció hatására ezek a logisztikai elnevezést vették fel a '90-es évek közepén.

E folyamatban a fegyverzettechnikai szolgálat – a többi szakszolgálathoz hasonlóan – az alárendeltségtől függetlenül megőrizte szakmai önállóságát és viselte az ellátási felelősséget. A szolgálat főnöke szakkérdésekben intézkedési joggal rendelkezett.

A 2007. január 1-jével végrehajtott átalakítással megszűntek a szolgálati ágak, gyakorlatilag megszűnt az ellátási felelősség. Két mellérendelt rendszer jött létre, a HM FLÜ által vezetett termelői logisztika és az MH ÖHP által vezetett fogyasztói logisztika. A két rendszert csak a miniszter személye kötötte össze. Ez az átalakítás is hasonlított az 1953-ban és 1963-ban végrehajtott eredménytelen integrációhoz.

Igaz, hogy közel egy évvel az átalakulás után megjelent a termelői és a fogyasztói logisztikai rendszer szakirányításával, valamint a logisztikai gazdálkodással kapcsolatos 6/2008. HM VTI SZÁT intézkedés e szervezési képtelenség áthidalására, amely szerint:

„7. A HM FLÜ mint a felsőszintű logisztikai gazdálkodás irányításáért felelős szervezet:

a) Felelős a honvédelmi szervek meghatározott eszközökkel, készletekkel történő ellátásának megtervezéséért, megszervezéséért, koordinálásáért, a gazdasági és gazdálkodási folyamatok szakmai felügyeletéért, irányításáért...⁷

8. A fogyasztói logisztika szakmai felelősei – a termelői logisztikai szakmai felelősök szakmai felügyelete mellett – felelősök:

a) Az MH logisztikai támogatásának végrehajtásáért, a felelősségi körükbe tartozó anyagokkal, eszközökkel és készletekkel való biztosítás megtervezéséért, megszervezéséért, illetve e szakfeladatok irányításáért.”

A gyakorlat nem igazolta a fenti intézkedés megvalósulását. A napi életben a HM FLÜ nem tudta betölteni a logisztikai életet vezető szerepét. [Az okok vizsgálata egy másik tanulmány témája lehet. G. T.]

Az átalakításhoz nem köthető semmilyen kiváltó külső körülmény (haditechnikai eszközök fejlődése, új harceljárás bevezetése stb.). Megítélésem szerint ezzel az átalakulással megbomlott az egységes logisztikai rendszer, amit bizonyít, hogy a 2008. évi feladattervben a következő feladat jelent meg: „Fel kell dolgozni a logisztikai modernizáció tapasztalatait, meg kell vizsgálni a középírányító szinten decentralizált vezetés újracentralizálási lehetőségeit. Meg kell teremteni az egységes logisztikai vezetési rendszert.”

⁷ Ennek a lebontása a HM FLÜ-vezérigazgató gazdálkodási intézkedésében volt található – G. T.

A vizsgálódás elég sok időt vett igénybe. 2013-ben történt egy kedvező átalakulás a logisztikai rendszerben, megalakult a Magyar Honvédség Logisztikai Központ, ami reményt adott egy kedvezőbb szervezeti forma és működési rend kialakítására.

A fentiek alapján jutottam arra a következtetésre, hogy „történelmi tapasztalatok és tények nem támasztják alá az egységes logisztikai rendszer termelői és fogyasztói logisztikára történő szétválasztását, a történelmileg kialakult logisztikai szolgálati ágak megszüntetését”.

Összességében megállapítható, hogy a történelmi tapasztalatok tárháza végtelen kincseshánya. Ezzel jól kell élni. Amit már mások kitaláltak, azt nem kell újra feltalálni. Amit elődeink elrontottak, azt nem szabad megismételni.

A jövőre nézve nagyon fontosnak tartom, hogy az elmúlt időszak még élő szakemberei leírják tapasztalataikat, szakterületük történetét. Csak így biztosítható, hogy az utánunk következő nemzedék megismerje a gyökereit. A múlt nélkül nincs jelen, a jelen nélkül nincs jövő.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Gáspár Tibor: *A magyar fegyver- és lőszerbiztosítás története. A Magyar Honvédség Fegyverzet-technikai Szolgálatfőnökség és jogelőd szervezetei vázlatos története.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015. 200 oldal.

Hadtudományi lexikon. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

NATO logisztikai kézikönyv. A HVK Logisztikai Főcsoportfőnökség kiadványa, 1988.

Krámli Mihály:

A LISSAI CSATA (1866. JÚLIUS 20.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Ausztria számára alapvetően vereséggel végződő 1866-os Poroszország és Olaszország elleni háború olasz hadszínterén Ausztria mind a szárazföldön, mind a tengeren győzelmet aratott. E háború utolsó nagy csatáját a tengeren, Lissa szigete mellett vívták, melyben a Tegetthoff ellentengernagy vezette osztrák flotta legyőzte a kétszeres túlerőben lévő olasz flottát. Ez volt a világtörténelem első olyan tengeri csatája, melyben mindkét fél teljes páncélos flottáját vonultatta fel. A lissai győzelem fél évszázadra elhárította az olasz veszélyt a Habsburg Birodalom tengerparti területei felől.

KULCSSZAVAK: 1866, haditengerészet, Lissa, porosz–olasz–osztrák háború, Tegetthoff

ELŐZMÉNYEK: AZ OLASZ–OSZTRÁK FLOTTAVERSENY

A Habsburg Birodalom állandó haditengerészetét II. József alapította 1786-ban Triesztben. Ausztria 1797-ben a campoformiói békében Velence és Dalmácia birtokába jutott. A flotta központja ekkor Velencébe került, s ott is maradt 1848-ig. Ebben az időszakban a haditengerészetet egy zömében velencei tisztikar irányította, s a vezényleti nyelv is olasz volt. Az alapvetően szárazföldi orientációjú Habsburg Birodalom nagyon keveset költött haditengerészetére, így annak ereje messze elmaradt az itáliai államok flottái mögött. Az 1848-as velencei forradalom egyszerre világított rá a velencei tisztikar és az anyagi gyengeség veszélyeire. A tisztikar jelentős része a forradalom mellé állt, s bár a flotta legütőképesebb egységei osztrák kézen maradtak, az egyesült szárd–nápolyi flotta általi megsemmisüléstől csak a szerencse mentette meg a császári–királyi haditengerészet maradványait.

A haditengerészet reorganizációját a Dániából 1849 márciusában Ausztriába hívott Hans Birch von Dahlerup altengernagy kezdte meg. 1850-ben bevezették a német vezényleti nyelvet, és a főparancsnokságot Pólába helyezték át. Dahlerupnak lesújtó véleménye volt a flotta hajóállományáról, mindössze négy hajót talált további szolgálatra alkalmasnak. Dahlerup ezért kérte, hogy hozzanak létre egy bizottságot, amely elkészíti a flotta fejlesztésének hosszú távú programját. A bizottság 1850 márciusában ült össze Bécsben, és egy 12–16 évre szóló programot készített, mely számos kisebb egység mellett hat sorhajó és tíz fregatt építését írta elő. A terv célja az volt, hogy a császári–királyi haditengerészet ereje megegyezzen az itáliai flották egyesített erejével.

1851-ben a haditengerészethez került Ferenc József ambiciózus öccse, Miksa főherceg. Miután tudvalevő volt, hogy hamarosan a főherceg veszi át a főparancsnoki posztot, a sértett Dahlerup 1851 augusztusában távozott. Főparancsnoknak ekkor átmenetileg Franz von Wimpffen altábornagyot, a trieszti körzet parancsnokát nevezték ki. Az első években úgy tűnt, nem sok minden valósul meg az 1850-es flottatörvényből, legalábbis semmiképp sem az előírt határidőre s nem az előirányzott összegből.

Ferenc József 1854 szeptemberében kinevezte 22 éves öccsét a haditengerészet élére. Miksa rögtön új hajók építését rendelte el, köztük egy csavargózós sorhajóét. Emellett figyelmet fordított a parti létesítményekre is, 1856-ban megkezdték a pólai Arzenál építését. Miksának

sikerült elérnie, hogy a flotta költségvetése a háromszorosára növekedjen, s keresztülvitte a haditengerészet adminisztratív reformját, mely 1857-ben pénzügyileg függetlenedett a hadseregtől. 1858-ban felülvizsgálták és módosították az 1850-es terv előírásait.

Az 1859-es, a franciák által támogatott Piemont elleni háborúban egy erős francia flottakötélék jelent meg az Adrián, mely teljesen megbénította a jóval gyengébb osztrák flottát. A háború Ausztria vereségével és kompromisszumos békével zárult, ugyanakkor Itáliában visszafordíthatatlan folyamatok indultak el, amelyek eredményeként 1861-ben létrejött az egységes Olasz Királyság.

1861. március 17-én Viktor Emánuel felvette az Olaszország királya címet. Április elején hivatalosan is megalakult a királyi olasz haditengerészet (Regia Marina), és Cavour miniszterelnök kérésére a torinói parlament 20 millió lírát szavazott meg új hajók építésére és Ancona hadikikötővé való kiépítésére. A feszített ütemű olasz flottafejlesztést táplálta az egyre erősödő irredentizmus, mely nemcsak Venetót és Rómát, hanem Isztriát és Dalmáciát is a királysághoz akarta csatolni. Az olasz törekvések komoly veszélyt jelentettek Ausztria számára, mivel a Habsburg Birodalmat teljesen meg akarták fosztani tengerpartjától.

Az olasz egység létrejötte pontosan egybeesett a haditengerészeti technikában végbe ment forradalmi változással. 1859-ben bocsátották a franciák vízre a világ első, tengerjáró páncélos hadihajóját, a *Gloire-t*. A britek nem késlekedtek a válasszal, és megépítették első páncélosukat, a *Warrior-t*. Megjelenésük egy csapásra elavulttá tette a fahajókat, így minden nagyobb flotta páncélosok építéséhez látott hozzá. Ám mindez a költségek drasztikus növekedésével járt együtt.

1860-ban Piemont két páncélost rendelt meg Franciaországban. Miksa erre pályafutásának egyik legkockázatosabb lépésére szánta el magát, mielőtt még megszerezhetne volna a Birodalmi Tanács jóváhagyását, két páncélost rendelt meg a haditengerészet részére. Ferenc József 1861 februárjában jóváhagyta öccse lépését. Az áprilisban összeülő csonka Birodalmi Tanácstól a haditengerészet újabb három páncélosra kért pénzt, miután híre jött, hogy Olaszország két újabb páncélost rendelt meg külföldön. A kérést elutasították, de októberben a császár megparancsolta a végrehajtását.

1862-ben létrehozták a Tengerészeti Minisztériumot, mivel az egyszerre a haditengerészeti adminisztráció és a flotta élén álló főherceg már nem illett az új rendszerbe. Miksa ettől kezdve formálisan csak a flotta tevékenységét irányította. A flotta fejlesztésének kérdése az új minisztériummal sem oldódott meg, ezért Degenfeld hadügyminiszter 1862 februárjában egy bizottság felállítását javasolta, hogy az döntsön a haditengerészet jövőbeni fejlesztéséről. Jellemző módon a 11 tagú bizottságban mindössze hárman képviselték a haditengerészetet. A következő hetekben parázs vita robbant ki a nyílt tengeri flotta és a partvédelem hívei között. Végül a bizottság március 16-án 6:5 arányban a flotta további fejlesztése mellett döntött. Nem sokkal később megérkezett a Hampton Roads-i ütközet híre,¹ ezt követően már senki sem kérdőjelezte meg a páncélosok szükségességét.

A Hampton Roads-i ütközet az olaszokat még nagyobb tempójú flottafejlesztésre sarkallta. 1863-ban Olaszország már egy 14 páncélosból álló flottát tervezett, a hatalmas pénzügyi terhek miatt azonban 1864-ben a terveket vissza kellett vágni. Az 1861-től az 1866-os háborúig terjedő időszakban Ausztria nagyjából 53 millió forintot költött haditengerészetére,

¹ Az észak-amerikai polgárháborúban 1862. március 8-án a Konföderáció Virginia nevű páncélosa megtámadta az Unió hajóit, egy fregattot elsüllyesztett, egyet pedig ronccsá lőtt. Másnap megütközött az Unió Monitor nevű páncélosával, amely elől kénytelen volt visszavonulni. A Virginia és a Monitor párharca volt az első páncélosütközet a tengeren.

míg Olaszország körülbelül 90 millió forintnak megfelelő lírát, vagyis közel kétszer annyit.² Végül 1866-ig Olaszország 12 páncélost állított szolgálatba, míg Ausztria 7-et.

Miksa főherceg tisztában volt vele, hogy az 1859 után megkezdődött politikai változások következtében előbb-utóbb távoznia kell a haditengerészet éléről. Miksa számára egy külföldi trón elfoglalása jelentette az egyetlen esélyt, hogy rangjához és ambícióihoz méltó életet élhessen. Miután egy mexikói küldöttség 1863-ban formálisan is felajánlotta számára a koronát, 1864 januárjában lemondott a haditengerészet főparancsnoki posztjáról, majd áprilisban elindult Mexikó felé, ahol császársága három év múlva tragikus véget ért.³

Miksa távozásával a császári-királyi haditengerészet egyik legnagyobb formátumú parancsnokát veszítette el. A Tengerészeti Minisztériumot feloszlatták, helyette létrehozták a Hadügyminisztériumon belül a tengerészeti osztályt. A haditengerészet főparancsnoki posztja pedig négy évig betöltetlen maradt. A haditengerészet szerencséjére Miksának hamarosan méltó utódja akadt, aki, ha nem is hivatalosan, de mindenki által elismerten a Birodalom első számú tengerésze lett: Wilhelm von Tegetthoff.

WILHELM VON TEGETTHOFF

Wilhelm von Tegetthoff a stájerországi Marburgban (ma Maribor, Szlovénia) látta meg a napvilágot 1827-ben. 1841-ben kezdte meg tanulmányait a velencei haditengerészeti akadémián, melyet 1845 nyarán végzett el, s kezdte meg kadétként haditengerészeti szolgálatát. 1849-ben részt vett Velence blokádjában. A velencei forradalmat követő időszak kedvező előléptetési lehetőségekkel szolgált. 1851-ben fregatthadnagy, 1852-ben sorhajóhadnagy lett. Első önálló hajóparancsnokságát 1854-ben kapta meg az *Elisabeth* nevű goette-en.⁴ 1855-ben a *Taurus* nevű lapátkerekes gőzös parancsnoka lett, mely a krími háború idején a Duna-deltában tevékenykedett. Itt hívta fel magára először a figyelmet, s hamarosan Miksa főherceg egyik legbizalmasabb embere lett.

Wilhelm von Tegetthoff

Forrás: https://www.google.hu/search?q=Wilhelm-von-Tegetthoff&rlz=1C1IPOB_enHU684HU684&espv=2&biw=1280&bih=923&source=lnms&tbm=isch&sa (Letöltés időpontja: 2016. 05. 25.)

² Mariano Gabriele: La politica navale italiana dall'unità alla vigilia di Lissa. Milano, 1958, 268–269.

³ Miksa uralma csak addig volt úgy-ahogy szilárdnak tekinthető, amíg francia csapatok tartózkodtak Mexikóban. A franciák kivonulása után a Benito Juárez volt elnök által vezetett felkelők 1867-ben Querétárobán elfogták Miksát, majd bíróság elé állították, és két tábornokával együtt kivégezték.

⁴ Golette: a söner földközi-tengeri megfelelője, az Elisabeth kétárbocos, hosszvitorlázatú hajó volt.

1857-ben korvettkapitánnyá léptették elő, s rábízták a Vörös-tengerre vezetett expedíciót. Az expedíció hivatalosan ugyan tudományos célokat szolgált, valójában Tegetthoff fő feladata az volt, hogy megfelelő potenciális helyszíneket keressen flottatámaszpont és szelőlőhely számára. Az elképzelést a Szezei-csatorna terve motiválta, mely stratégiaileg rendkívüli mértékben felértékelte a Vörös-tengert. Tegetthoff Dzsiddát és Szokotrát ajánlotta, de végül Bécsben ejtették a tervet. 1859–60-ban elkísérte Miksát braziliai útjára. 1860-ban fregattkapitánnyá, 1861-ben sorhajókapitánnyá léptették elő.

1862-ben a *Levante* hajóraj parancsnoka lett. Ebben a minőségében szemlélte a görög eseményeket, I. Ottó király trónfosztását. Látva a görögországi állapotokat, ő beszélte le Miksát a görög trón esetleges elfoglalásáról. Az 1862–63-as görög válságot követően, 1864 januárjában Szezebe hajózott megtekinteni a csatorna építési munkálatait. Itt érte a porosz–osztrák–dán háború kitörésének híre; február 28-án parancsot kapott a dán kereskedelmi hajók elleni hadviselésre.

Tegetthoff a *Schwarzenberg* fregattal és a *Seehund* ágyúnaszáddal Lisszabonba hajózott, ahol be kellett volna várnia az osztrák főerőket. Miután csak a *Radetzky* fregatt csatlakozott hozzá, továbbindult Brestbe. Április 23-án itt újabb parancsot kapott: induljon előre, és folytasson önálló hadműveleteket a dánok ellen. Miután a *Seehund* Angliában zátonyra futott, az ágyúnaszádot hátra kellett hagyni. Tegetthoff május elején ért két fregattjával Cuxhaven elé, ahol csatlakozott hozzá három kicsiny, felfegyverzett porosz avizóhajó. A dánok tudtak Tegetthoff jöveteléről, ezért május 5-én utasították Edouard Suenson sorhajókapitányt, a *Nils Juel* és *Jylland* fregattokból, valamint a *Heimdal* korvettből álló északi-tengeri dán kötelék parancsnokát, hogy forduljon dél felé, és támadja meg Tegetthoff erőit.

Amikor Suenson hajói föltűntek a láthatáron, Tegetthoff nem sokat latolgatta, hogy mind az ágyúk számában, mind pedig a legénység képzettségének színvonalában a dánok fölényben vannak vele szemben. Május 9-én zászlóshajója, a *Schwarzenberg* fedélzetéről kiadta a parancsot a Helgoland magasságában közeledő dán kötelék megtámadására. Az északról délre tartó dánok és a dél-délkelet felől közelítő Tegetthoff között 13 óra 45 perckor kezdődött meg az ütközet. A klasszikus tűzpárbajban hamarosan megmutatkozott a dán tüzérek képzettségbeni fölénye. A dánok tüzüket az elől haladó *Schwarzenbergre* koncentrálták, s több mint nyolcvan találatot értek el rajta. A találatok nyomán a *Schwarzenberg* előárboca kigyuladt, s félfő volt, hogy a tűz átterjed a hajó többi részére. A dánok ekkor úgy manővereztek, hogy elvágják Tegetthoff elől a Cuxhavenbe vezető utat. Tegetthoff látva a helyzetet, s attól tartva, hogy az egész hajó lángba borul, két órával a csata kezdete után a közeli Helgoland szigete felé fordult, amely ebben az időben brit ellenőrzés alatt állt, s partjainál a brit *Aurora* fregatt horgonyzott. Az osztrák és a porosz hajók a brit hajó közelében vetettek horgonyt. Tegetthoff hajnali egykor kivilágítatlan hajóival visszaindult Cuxhavenbe, s a sötétséget kihasználva sikerült oda visszatérnie a dánok orra előtt. A dánok, bár fölényben voltak az osztrákokkal szemben, mégis földadták északi-tengeri pozícióikat. Suenson hajórajja május 15-én visszavonult Koppenhágába, ahol hősokként fogadták őket.

A helgolandi ütközet a dánok számára 14 halottal és 54 sebesülttel, míg az osztrákoknak 37 halottal és 108 sebesülttel ért véget. Tegetthoff hajóinak, többségében olasz, legénysége nagy bátorságot tanúsított a csata során. Ferenc József május 10-én, az ütközet hírének kézhezvétele után küldött táviratában ellentengernaggyá léptette elő Tegetthoffot. A helgolandi ütközetet mind a mai napig mindkét fél saját győzelemként értékeli.

A helgolandi ütközet után Tegetthoff karrierje hatalmas lökést kapott, mindenki őt tekintette a flotta első számú hősenek. 1865-ben ő lett az aktív hajóraj parancsnoka. A Szezei-csatorna közelgő megnyitása miatt Ausztriában egy távol-keleti expedíciót terveztek indítani

1866 tavaszán, aminek az élére Tegetthoffot szemelték ki. Az egyre növekvő porosz–osztrák feszültség, majd az 1866. április 8-án aláírt porosz–olasz szövetség kétségtelenné tette, hogy a háború hamarosan kezdetét veszi. A tervezett expedíciót így törölték, és április 30-án megérkezett a parancs Bécsből a flotta harcckészültségbe helyezésére.

ERŐVISZONYOK AZ ADRIÁN, ÉS A HÁBORÚ ELSŐ IDŐSZAKA

Az 1866-os porosz–olasz–osztrák háborút a poroszok és északnémet szövetségeseik indították Ausztria és délnémet szövetségesei ellen, a „kisémet egység” megvalósítása érdekében. A poroszokhoz Olaszország is csatlakozott, így remélve újabb területek vissza-, illetve megszerzését Ausztriától. A háború kitörésének közvetlen oka a Holstein tartomány igazgatása körüli vita volt. Végül a poroszok megszállták a tartományt. Poroszország június 14-én hadat üzent Ausztriának, június 20-án pedig Olaszország is, miután a megegyezésre hajlamos La Marmorát a szélsőségesen irredenta Ricasoli követte a miniszterelnöki székben. Június 24-én Albrecht főherceg Custozánál győzelmet aratott az olasz hadsereg felett, de mindezt feledtette a július 3-i katasztrofális königrätzi vereség, ahol a Helmuth von Moltke tábornok által vezetett porosz csapatok lényegében eldöntötték a háborút. Olaszország ugyanakkor a tengeren akarta kiközösülni a Custozánál esett csorbát.

A csata helyszíne

Forrás: http://home.arcor.de/thomas_siebe/lissa.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 25.)

Az olasz flotta 1866-ban a döntő szerepet játszó páncélos hajók tekintetében 1,7-szeres fölényben volt az osztrákkal szemben, ha pedig a hajók tüzérségét nézzük, fölényük még nagyobb volt. Az olasz haditengerészet 12 páncélos hadihajóval rendelkezett, a következő megosztásban: egy torony-kos hajó (*Affondatore*),⁵ hét páncélos fregatt (*Rè d'Italia*, *Rè di Portogallo*, *Ancona*, *Castelfidardo*, *Maria Pia*, *San Martino*, *Principe di Carignano*), két páncélos korvett (*Terribile*, *Formidabile*) és két páncélos ágyúnaszád (*Palestro*, *Varese*). E hajók fegyverzete túlnyomórészt már huzagolt csövű lövegekből állt. A 12 páncélos fedélzetén 4 db 25 cm-es, 22 db 20 cm-es, 180 db 16 cm-es és 36 db simacsövű 80 fontos ágyú volt elhelyezve. A négy legnagyobb ágyúból kettő az *Affondatorén*, két forgatható Coles-féle lövegtoronyban kapott helyet, a másik kettő a *Rè Di Portogallon* volt, de ezen a hajón a nem ekkora ágyúkhöz tervezett ágyúablakok miatt alig lehetett azokat használni. A korabeli, 11-12 cm vastag kovácsoltvas páncél átütésére valós esélye csak a 25 és a 20 cm-es ágyúknak volt. Az olasz haditengerészet a páncélosok mellett egy sorhajóval, hét fregattal és három korvettel rendelkezett. Az operatív flotta legénységének létszáma 13 341 fő volt.

Az osztrák flotta hét páncélos fregattal rendelkezett (Habsburg, Ferdinand Max, Kaiser Max, Don Juan d'Austria, Prinz Eugen, Salamander, Drache). E hét hajóból a két legkisebb,

⁵ Az Angliában épült hajón eredetileg egyetlen ágyú se lett volna, hanem ókori gályák módjára döfőorrával süllyesztette volna el az ellenséget. Menet közben a terveket megváltoztatták, és két lövegtornyot helyeztek el rajta.

a *Salamander* és a *Drache* leginkább az olasz páncélos korvetteknek felelt meg. Az osztrák hajókon többségben voltak a simacsövű lövegek: 97 db 48 fontos mellett 74 db 15 cm-es (24 font) és 1 db 48 fontos huzagolt csövű (Wahrendorf-rendszerű) ágyú volt rajtuk elhelyezve. Az osztrák haditengerészet két legújabb páncélosa (*Habsburg*, *Ferdinand Max*) számára a Krupptól 64 db 20 cm-es öntöttacél huzagolt csövű löveget rendelt meg, melyek képesek lettek volna az olasz hajók páncélját átütni, de a porosz kormány kiviteli tilalma miatt ezeket már nem szállították le. Tegetthoff így kénytelen volt a két legújabb hajót 48 fontos simacsövű lövegekkel felszerelni. A porosz szállítás elmaradása miatt az osztrák haditengerészet gyakorlatilag nem rendelkezett páncéltörő kapacitással. Az osztrák haditengerészet a páncélosok mellett egy sorhajóval, öt fregattal és két korvettel bírt; az operatív flotta legénységének létszáma 8201 fő volt.

Az olasz haditengerészet anyagi fölényét az emberi oldalon ellentételezte, hogy az osztrák flotta vezetése egységes volt, és a hajóhad élén egy mindenki által elismert, tehetséges tengerész állt Tegetthoff személyében. Az olasz flottáról mindezt nem lehetett elmondani. Az olasz haditengerészetet több, korábban önálló állam haditengerészetéből rakták össze, és ez 1866-ban még számos súrlódáshoz, féltékenykedéshez, sőt szabotáláshoz is vezetett. A hajóhad élén Carlo Pellion di Persano tengernagy állt, akitől Cavour haditengerészeti miniszterként annak idején, felismerve inkompetenciáját, meg akart szabadulni. A tengeragyót a felső körökkel való jó kapcsolata azonban megóvta ettől, sőt 1865-ben szenátor lett belőle. Beosztottjai, Giovan Battista Albini altengernagy és Giovanni Vacca ellentengernagy rosszban voltak vele, de egymással is, mivel mindketten úgy érezték, őket illetné meg a flotta parancsnoksága.

Tegetthoffot hivatalosan május 9-én nevezték ki az aktív hajóraj élére. Az ellentengernagy hatalmas energiával látott hozzá, hogy a flotta összes nagyobb hadihajóját hajózásra alkalmas állapotba hozza. A fahajókat a kazánok, illetve a hajógép vonalában láncokból készült „páncélzattal” látták el, bár tudták, hogy ez keveset ér a nehezebb ágyúk ellen. Tegetthoff sokkal inkább a tisztikar és legénység helytállásában bízott, mint ahogy azt barátnőjének, Emma von Lutteroth bárónőnek írott egyik levelében írta: „... a fapalánkok mögött vasszívek dobognak.”⁶ Június 5-én a flottát három hajórajra osztotta, melyekből három éket szándékozott formázni. Az első ék a hét páncélosból állt, a második a *Kaiser* sorhajóból, öt fregattból és egy korvettből, a harmadik hét ágyúnaszázból.

Persano május 16-án vette át Tarantóban a hajóhad parancsnokságát. Diego Angioletti tábornok olasz haditengerészeti miniszter június 8-án a következő utasítást adta Persanónak: a hadüzenetet követően hajózzon át Anconába, és tisztítsa meg az Adriát az ellenséges hadihajóktól. Június 20-án Olaszország hadat üzent Ausztriának, ezen a napon Agostino Depretis váltotta fel Angioletti a Haditengerészeti Minisztérium élén, mivel a tábornok a szárazföldi hadszíntéren vonult hadba. Depretis a hadüzenet napján utasította Persanót az Anconába indulásra, a tengernagy azonban különféle indokokkal húzni próbálta az időt. Végül Depretis határozott parancsára 21-én este szedte fel a horgonyt.

Tegetthoff június 21-én Albrecht főherceg táviratából értesült az olasz hadüzenetről. Azt a parancsot kapta, hogy maradjon Póla közelében, egy esetleges Trieszt vagy Velence elleni olasz támadás elhárítására. Albrecht főherceg custozai győzelmét követően, június 26-án szabad kezet kapott. Tegetthoff azonnal haditanácsot hívott össze, ahol egy Ancona

⁶ Tegetthoff Lutteroth bárónőnek, 1866. június. Közli: Maximilian Daublebsky von Sterneck (a továbbiakban Sterneck): *Erinnerungen aus den Jahren 1847 bis 1897*. Wien, 1901, 143.

elleni akció esélyeit latolgatták, mivel jelentés érkezett, hogy az olasz flotta egy része ott horgonyoz. Még aznap este 8 órakor Tegetthoff hat páncélos fregattal, egy fregattal és négy ágyúnaszáddal kifutott Ancona irányába. Másnap reggel fél hatkor az osztrák kötelék 4,5 kilométerre Anconától felvonult a kikötő elé. Valójában ekkor már Persano flottájának nagy része, tizenegy páncélos és négy fregatt Anconában volt. Fél hét tájban négy olasz páncélos kihajózott a kikötőből, majd még néhány követte őket, és vonalat formáltak a parti erődök védelmében. Az osztrák hajók még egyszer lassan elvonultak az olasz hajók orra előtt, majd miután azok nem mozdultak az erődök védelméből, hazaindultak, ugyanis támadni ilyen körülmények között öngyilkossággal ért volna fel.

A fiatalabb olasz tisztek és a legénység örömmujongásban törtek ki, amikor megpillantották Ancona előtt az osztrák flottát. Úgy vélték, eljött az idő revansot venni Custozáért. Az olasz sajtó amúgy is már hetek óta azt sulykolta, hogy az olasz flotta lesöpri a tengerről az osztrák flottát, illetve majmokként kergetik fel az osztrákokat a pólai amfiteátrum falára. Hatalmas volt a csalódottságuk, amikor Persano nem rendelt el támadást az orruk előtt lassan fel-alá vonulató osztrákok ellen. Sokan sírva fakadtak, mások dühükben a sapkájukon tapostak, amiért gyáván a kikötőben maradtak.⁷

A LISSAI CSATA LEFOLYÁSA

A háború július 3-án a königgrätzi csatában lényegében eldőlt. Ferenc József 5-én felajánlotta III. Napóleonnak Venetót azzal, hogy a békéért cserébe ő adja át Olaszországnak. Az olaszok ezt elutasították, mivel maguk akarták meghódítani a tartományt, emellett gyorsan területeket akartak foglalni Dél-Tirolban, Isztriában és Dalmáciában, hogy a béketárgyalások folyamán minél előnyösebb pozícióból tudjanak tárgyalni a hozzájuk csatolandó területekről. Az Isztria és Dalmácia felé irányuló hadműveletekben a flottára várt a fő szerep. Depretis ezért július 6-ától kezdve számos táviratban sürgette Persanót a kifutásra, aki viszont folyton az *Affondatore* csatlakozását kérte. Persano végül 8-án kifutott, és egészen Lissa szigetének a közelébe hajózott, de 12-én visszatért Anconába. E tette végképp diszkreditálta Persanót a tisztikar és a legénység szemében, a nagy többség ekkor már egyszerűen gyávának tartotta a tengernagyot.

Persano visszatérésének hírére 13-án Depretis személyesen utazott Anconába. Persano a flotta felkészületlenségét ecsetelte a miniszternek, míg beosztottjai kijelentették, hogy készek az akcióra, és a problémát Persano jelenti. Depretis elutazott Ferrarába megtárgyalni a helyzetet a miniszterelnökkel és a vezérkari főnökkel, majd 15-én visszatért Anconába. A tengerészeti miniszter közölte Persanóval, hogy már a király is elégedetlen a teljesítményével, és az a határozat született, hogy azonnal fusson ki. Persano némi vita után megegyezett Depretisszel, hogy a flotta kifut, és elfoglalja Lissa szigetét.⁸ Július 16-án délután Persano 24 hajóval, köztük 11 páncélossal elhagyta Anconát.

Az olasz flotta 18-án délelőtt kezdte meg a lissai erődök lövését, majd 19-én folytatták azt. Tizenkilencedikén, több más hajó kíséretében megérkezett a Persano által annyira várt *Affondatore* is. Az olasz ágyútűz következtében a szigeten lévő osztrák ágyúk fele hasznavehetetlenné vált. Miután jelentést kapott arról, hogy Tegetthoff tudomást szerzett Lissa lövetéséről, Persano az 1. számú hajórajt védvonal formázására utasította, Albininek pedig

⁷ Alberto Lumbruso: *La Battaglia di Lissa*. Roma, 1910, 87–94.

⁸ Lissa (ma Lastovo) egyenlő távolságra fekszik Pólától és Anconától. 1866-ban erőideiben 2000 osztrák katona állomásozott 93 ágyúval.

megparancsolta a partraszállás végrehajtását. Albini ezt a nehéz partszakaszra hivatkozva visszautasította, végül, újabb parancsra este egy másik ponton erre kísérletet tett, de az erős puskatűz miatt visszavonta embereit.

Tegetthoff 18-án délelőtt értesült az olasz hadihajók Lissa előtti megjelenéséről, majd délután a sziget ágyúzásáról. Aznap még úgy gondolták, ez elterelő hadművelet. A másnap reggel érkező újabb táviratokból kiderült, hogy a teljes olasz flotta vonult fel, és ténylegesen Lissa elfoglalása a céljuk. Tegetthoff 10 óra 30-ra az összes hajó parancsnokát zászlóshajójára, a *Ferdinand Maxra* hívta, és közölte, hogy elindulnak Lissa felmentésére. A bejelentést mindenki hurrázva fogadta. Negyed óra múlva kiadta a parancsot a kazánok felfűtésére és az indulásra. A hajók többsége már a tengeren volt, amikor dél előtt egy perccel Tegetthoff kézhez kapta a Hadügyminisztérium táviratát, amely megtiltotta a kifutást. A táviratra ügyet sem vetve, negyedóra múlva zászlóshajójával kifutott a Fasana-csatornából, elvonult hurrázó legénységű flottája előtt, és elfoglalta helyét az élen.⁹

A nyílt tengerre kiérve hamarosan felvették a fentebb már említett, három ékből álló formációt. Számbeli és tüzerőbéli hátrányát Tegetthoff az olasz vonal gyors áttörésével és kavarodó közelharc (*melée*) kikényszerítésével kívánta kompenzálni, hogy közvetlen közletről lőhessen az ellenséget. Az osztrák flotta összesen 27 hajóból állt, a három ék 21 hadihajóját négy avizóhajó és két sóner¹⁰ egészítette ki.

Persano 20-án reggel nyolckor szerzett tudomást az osztrák flotta közeledéséről. Az olaszok félbeszakították a reggel újból megkezdett partraszállást, és Persano két vonalba felállítva hajóit, az egyikben a páncélosokat, a másikban a fahajókat, lassan elindult a közeledő osztrák flotta felé, melyek füstjét 9 óra 30-kor pillantották meg. Miközben az olasz hajók között némi kavarodás támadt, tíz órakor Persano tovább fokozta a zűrzavart azzal, hogy a *Re d'Italiáról* átszállt az *Affondatore-re*. Ennek következtében egy 1,5 kilométeres rés keletkezett az olasz vonalban, ráadásul a kapitányok egy része nem értesült Persano átszállásáról. Azok közül, akik tudtak róla, sokan úgy tettek, mintha nem tudnának, mivel nem akartak engedelmessé válni Persano parancsainak. Ez utóbbi sokat elmond az olasz flottában uralkodó állapotokról.

Az osztrák flotta ködös, esős, szeles időben ért 20-án reggel Lissához. Amikor az olasz flotta közelébe értek, Tegetthoff azonnal támadást parancsolt. Tíz óra 35 perckor adta ki az „Ellenséget lerohanni és elsüllyeszteni!” jelzést, majd ezt a „Lissánál győzni kell!” követte volna, de erre már nem jutott idő.¹¹ A támadás pillanatában kilenc olasz páncélos állt szemben hét osztrák páncélossal, a tizedik éppen csatlakozott a vonalhoz, míg a *Varese* és a *Terribile* ekkor futott ki a Comisa-öbölből. A *Terribile* az egész csata során távol tartotta magát a

⁹ Josef Fleischer (a továbbiakban Fleischer): Geschichte der k. k. Kriegsmarine während des Krieges im Jahre 1866. Wien, 1906, 189–190.

¹⁰ Avizóhajó: eredetileg hírvívő hajó, 1866-ban az osztrák flottában ezek lapátkerekes gőzösök voltak. A lissai csatában feladatuk a jelzések továbbítása, ismétlése volt. A két sóner lényegében szintén gőzös-vitorlás ágyúnaszád volt, csak három helyett két, kizárólag hosszvitorlázatú árboccal rendelkeztek.

¹¹ Max von Rottauscher sorhajózáslós erre így emlékezett vissza: „A tengernagy hajó jelezte: »A hajó harcra kész!«. Minden hajó visszajelzett: »A hajó harcra kész!«, ezután a páncélosoknak jelzett: »Az ellenséget lerohanni és elsüllyeszteni!« [...] A riadókürtök harsogtak. Először innen-onnan hallottunk egyet, azután egyre többet, mind hangosabban, ahogy a Ferdinand Maxról elterjedt és végighullámzott az egész flottán, végül már minden hajón fűjták. [...] Még egyszer jelzett a Ferdinand Max, a »kell« szót. Ez a »Lissánál győzni kell!« első szava volt [a német eredetiben – K. M.]. De ugyanekkor a szél elfordult jobbra, és a párafüggöny felemelkedett. Lissa és az ellenséges flotta előttünk volt. A tengernagy hajó jelzőmatrózainak nem maradt több idejük befejezni a mondatot.” Idézi: Renate Basch-Ritter: Österreich auf allen Meeren. Graz, 1987, 70.

páncélosok küzdelmétől, amiért később a parancsnokát hadbíróság elé állították és megfosztották rangjától. Tegetthoff az olasz vonalban keletkezett rést célozta meg, hogy áttörjön. A csata első lövéseit 10 óra 43 perckor Vacca ellentengernagy zászlóshajója, a *Principe di Carignano* adta le. A megközelítés szakaszában osztrák részről a legsúlyosabb sérüléseket a *Drache* páncélos szerezte, mely tizenhét találatot kapott, és parancsnokát, Heinrich von Moll sorhajókapitányt egy lövedék szabályosan lefejezte. A hajó parancsnokságát egy időre Carl Weyprecht, a későbbi híres sarkkutató vette át.

Tegetthoff hét páncélosa a résen való áttörést követően az ék alakból vonalat formázott, míg Vacca élen haladó három páncélosa élesen balra fordult. Tizenegy órára a *Kaiser* vezette osztrák páncélozatlan fahajók három olasz páncélossal találták szemben magukat. Ebben a fázisban a sorhajó mögött haladó *Novara* fregatt kapta a legtöbb találatot, parancsnoka, Erik Klint sorhajókapitány pedig elesett. Meg kell jegyezni, hogy amíg az osztrák fahajók részt vettek a csatában, mégpedig annak a sűrűjében, addig Albini altengernagy mindvégig lőtávolon kívül tartotta az olasz fahajókat. A hét osztrák páncélos eközben három olasz páncélossal, a *Ré d'Italiával*, a *Palestróval* és a *San Martinóval* került szembe. Az *Affondatore* az olasz páncélosok vonalától távol tartózkodott ekkor.

A 11 óra után kialakuló kavarodó közelharcot a kosolási kísérletek jellemezték, miután a páncélos hajókban egyik fél tüzésége sem tudott komoly károkat okozni. Tegetthoff megpróbálta lerohanni a páncélosaival szemben álló három olasz páncélost, de azok derékszögben elfordultak, így a kosolási kísérlet meghiúsult. Miközben a *Kaiser* az Augusto Riboty sorhajókapitány parancsnoksága alatt álló *Ré di Portogallo* páncélossal küzdött, Vacca páncélosai, befejezve a fordulót, az osztrák fahajók közül a hátul lévő *Schwarzenberg*, *Radetzky* és *Donau* fregattokat támadta.

Persano az *Affondatoréval* ekkor vetette bele magát a küzdelembe, és megpróbálta meglékelni a *Kaisert*, a manőver azonban nem sikerült, mivel az olasz páncélos nem volt túl fordulékony. Riboty fellelkesülve Persano példáján, a *Ré di Portogallóval* szintén megpróbálta lerohanni a *Kaisert*. Anton von Petz sorhajókapitány, látva az olasz szándékot, az utolsó pillanatban fordított a szituáción, és megrohanta az olasz páncélost, de ferdén ütközve bele nem sok kárt okozott. Az ütközés következtében letörött a *Kaiser* orrsudara és kidőlt az előárboca, miközben a Ferenc Józsefet ábrázoló orrdíszje az olasz hajó fedélzetére esett. A *Ré di Portogallo* eközben ágyúival további súlyos károkat okozott az osztrák sorhajónak, leborotválva főárbocát és kéményét. Persano ekkor az *Affondatoréval* újra a *Kaiser* meglékelésére indult, de egy osztrák sortűz után, ami megbénította a páncélos egyik lövegtornyát, Persano, tisztjeinek legnagyobb megdöbbenésére, a sikeresnek induló roham abbahagyását parancsolta.¹² A súlyosan sérült és égő fedélzetű *Kaiser* háromnegyed tizenkettőkor kivonta magát a küzdelemből, és a San Giorgio-öböl felé elhagyta a csata helyszínét.

Tegetthoff a *Ferdinand Maxszal* megpróbálta meglékelni a Palestrót, de az olasz hajó időben elfordult, így az ütközés nem sok kárt tett benne. Tegetthoff elsődleges célpontja egyébként a *Ré d'Italia* volt, mivel úgy tudta, Persano ezen tartózkodik. Az egyszerre több osztrák páncélossal küzdő olasz páncélosnak sokáig sikerült elkerülnie az ütközést, de a *Kaiser Max* egyik sortüze következtében a kormányműve súlyosan megsérült. A *Ferdinand Max* parancsnoka, Maximilian von Sterneck, aki a jobb kilátás érdekében a tatárbocon bal oldali csarnakkötélzetéről irányította hajóját, észrevette a füstből előttük néhány száz méterre kibukkanó olasz hajót, és rohamot vezényelt. Az olasz parancsnok, Emilio Faà di

¹² Az *Affondatore* tisztjeinek kihallgatási jegyzőkönyve. Közli: Fleischer, 390–404.

Bruno megpróbált elfordulni, majd észelve, hogy a kormány nem működik, hátramenetet vezényelt. Az ütközést már így sem tudta elkerülni, fél tizenkettőkor a *Ferdinand Max* teljes sebességgel beleütközött az olasz páncélosba, amely két és fél perc leforgása alatt elsüllyedt. A Ré d'Italia elsüllyedésekor 391-en veszték a tengerbe, köztük a hajó parancsnoka, és 167-en menekültek meg.

A Palestro páncélozott ágyúaszádot, mely az egyik leglassabb olasz hajó volt, több osztrák hajó lőtte. Páncélozott részeiben nem tudtak kárt tenni, de felső traktusa lángra kapott. Súlyosbította a helyzetet, hogy a hajó fedélközében, a tatrészen szabálytalanul húsz tonna szénraktározott el. Miután a szén lángra kapott, csak idő kérdése volt a katasztrófa. Osztrák páncélosok több ízben próbáltak meg támadást intézni a lángokban álló hajó ellen, de a közelben tartózkodó *Affondatore* ezt mindig megakadályozta. Végül Persano parancsot adott a hajó elhagyására, de a *Palestro* parancsnoka és legénysége maradni akart, bízva a hajó megmentésében. 14 óra 30-kor bekövetkezett, amit várni lehetett, a *Palestro* lőszerraktára felrobbant, 212 fős legénységéből mindössze 23-an maradtak életben.

Tegetthoff dél után tíz perccel kiadta páncélosainak az egyesülésre a parancsot, és hajóiból két sort formázva, a San Giorgio-öböl felé haladt, fedezve a *Kaiser* visszavonulását. Egy óra magasságában Vacca ellentengernagy nyolc páncélossal lassan megindult Tegetthoff páncélosai felé, majd minden előzmény nélkül elfordult. Negyed kettőkor a külön hajózó *Affondatoréről* Persano támadásra adott parancsot, de senki nem követte. Az *Affondatore* nagy távolságból leadott néhány lövést az osztrák hajó felé. Persano fél kettőkor a következő jelzést adta le: „A főparancsnok emlékezteti a flottát, hogy amelyik hajó nem harcol, az nincs a helyén”, ám ennek sem volt foganatja.¹³ Persano ezt követően még két vonalban újra felsorakoztatta az olasz flottát, mintegy hét kilométerre az osztrák flottától, de a Palestro felrobbanása után letett minden további támadási szándékról. Az olasz flotta lassan eltávolodott Lissától, végül Persano este fél tizenegykor elrendelte a visszatérést Anconába. Tegetthoff, két ágyúaszádot hátrahagyva 21-én este hagyta el Lissát, és 22-én este horgonyvetett a Fasana-csatornában.

A csatában az osztrák fél egyetlen hajót sem vesztett, míg az olaszok két páncélost. Az olasz emberveszteségek nagyságrendekkel múlták felül az osztrákokét: 38 ellenében 612 halottjuk volt. Az osztrák halottak zöme a *Kaiser* legénységéből került ki, mely hajó összesen nyolcvan találatot kapott és a legkomolyabb sérüléseket szenvedte el.

Persano 21-én hajnalban két táviratot küldött Depretisnek, melyekben azt jelentette, a saját veszteségek bevallása mellett, hogy az osztrákok elmenekültek a csatából, és egy sorhajót, valamint két másik gőzöst vesztek. Olaszország napokig a győzelmet ünnepelte, egyes olasz lapok óriásira fújták fel az állítólagos osztrák veszteségeket. Az egyik újság szerint az osztrákok öt hajót és 2100 halottat vesztek, a *Kaiser* sorhajó pedig 1200 tiroli lövéssel a fedélzetén süllyedt el.¹⁴ Néhány napon belül a résztvevők beszámolóiból és a külföldi újságokból kiderült az igazság, az olasz közhangulat száznolcvan fokos fordulatot vett. 1867-ben Persanót, aki szenátor is volt, egy szenátorokból álló bíróság nagy többséggel bűnösnek mondta ki, és megfosztotta rangjától, valamint nyugdíjától, de a nyugdíjat a király később visszaadta számára. Albinit és Vaccát nyugdíjazták.

A csata másnapján Ferenc József Tegetthoffot altengernaggyá léptette elő, később a Mária Terézia-rendet adományozta neki. A csatát követően 243 tiszt és 432 altiszt és tengerész

¹³ Fleischer, 225.

¹⁴ Fleischer, 340.

kapott valamilyen kitüntetést. A kitüntetések ellenére Tegetthoff tudta, hogy a győzelmet jórészt a szerencsének köszönhetette, miként Lutteroth bárónőnek két nappal a csata után írta: „Az egész egy káosz volt, *melée* a szó legteljesebb értelmében [...] csoda, hogy egyetlen hajót sem vesztettünk.”¹⁵

Az olaszok a kudarc ellenére tovább akarták folytatni a háborút, de miután július 26-án Ausztria előzetes békét kötött Nikolsburgban Poroszországgal, be kellett látniuk, hogy egyedül nincs esélyük Ausztriával szemben. Ausztria és Olaszország augusztus 12-én Cormonsban fegyverszünetet, majd október 3-án Bécsben békét kötött. Olaszország lényegében a korábban Ausztria által felajánlott területeket, Velencét és Veneto meg Friuli tartományokat kapta meg. Olaszország sem Triesztet nem tudta megszerezni, sem pedig Dél-Tirolt vagy Isztriát, illetve Dalmáciát.

A lissai győzelem édes ízébe Tegetthoff és a flotta számára egyre több keserűség vegyült. Augusztus 13-án Tegetthoff nagy flottaparádét rendezett Triesztben, melyen Ferenc József visszautasította a részvételt, az uralkodót Albrecht főherceg képviselte. Mindenki azt várta, hogy a győzelem után Tegetthoffot kinevezik a flotta parancsnokává, de e poszt továbbra is betöltetlen maradt. Tegetthoff egyre szkeptikusabb lett a flotta jövőjét illetően, nem is alaptalanul. A lissai csata paradox módon kerékkötőjévé vált a flotta további fejlesztésének: Bécsben úgy vélték, a flotta már elég erős, ezért szükségtelen tovább erősíteni. Jellemző módon Tegetthoff 1868 márciusában nem a lissai győzelem, hanem az 1867-ben kivégzett Miksa hamvainak sikeres hazahozatala után lett végül a haditengerészet parancsnoka. 1871-ben bekövetkezett halála után a haditengerészet csaknem két évtizedre a stagnálás állapotába került, és messze lemaradt mind ütőerő, mind korszerűség tekintetében az olasz flotta mögött.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Basch-Ritter, Renate: *Österreich auf allen Meeren*. Styria, Graz, 1987.

Daublebsky von Sterneck, Maximilian: *Erinnerungen aus den Jahren 1847 bis 1897*. Wien, 1901.

Fleischer, Josef: *Geschichte der k. k. Kriegsmarine während des Krieges im Jahre 1866*. Gerold, Wien, 1906.

Gabriele, Mariano: *La politica navale italiana dall'unità alla vigilia di Lissa*. Giuffrè, Milano, 1958.

Krámlí Mihály: *A császári-királyi haditengerészet 1797–1866*. Hadtörténelmi Közlemények, 1998/2.

Lumbroso, Alberto: *La Battaglia di Lissa*. Roma, 1910.

Sondhaus, Lawrence: *The Habsburg Empire and the Sea*. Austrian Naval Policy 1797–1866. Purdue, West Lafayette, 1989.

¹⁵ Idézi Sterneck, 149–150.

Sípos Ferenc:

MARKÓ ÁRPÁD HADTÖRTÉNÉSZ EMLÉKEZETE

ÖSSZEFOGLALÓ: Ötven évvel ezelőtt, 1966. szeptember 17-én halt meg Budapesten Markó Árpád, aki az első világháború után a szülőföldjét, a második világháború után a fővárosi otthonát, a vidéki kúriáját, birtokát és akadémiai tagságát veszítette el. Hosszú útkeresés után lett hadtörténész, de pályája csúcán mindent abba kellett hagynia. 1945 után hihetetlen akaraterevel küzdötte vissza magát: 80 évesen védte meg nagydoktori disszertációját. Ön-életrajzi írásainak segítségével a szerző arra keresi a választ, miképpen lett Markó a Rákóczi-szabadságharc hadtörténésze.

KULCSSZAVAK: Markó Árpád, hadtörténész, Hadilevéltár, Magyar Tudományos Akadémia levelező tag, Rákóczi-szabadságharc, Doberdói Bánlaky József

Markó Árpád (Rozsnyó, 1885. október 12. – Budapest, 1966. szeptember 17.) kamarazenesz (vonósnégyesek első vagy második hegedúse), katonatiszt (ezredes), levéltáros (a Hadilevéltár régi levéltári osztályának vezetője), hadtörténész (fő kutatási területe az 1703–1711 közötti időszak), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (1949-től visszaminősítve tanácskozó taggá; 1989-ben, halála után 23 évvel lett újra levelező tag!), kandidátus (1953), a történettudományok doktora (1965).¹

Nem bízott semmit a véletlenre, életrajzi adatait önmaga dolgozta fel. A felsorolt különböző tevékenységi köröket egyenrangúan kezelte, visszaemlékezéseit is így tagolta. Öt füzetben, egymástól elkülönítetten tekintette át, mit ért el az egyes területeken, milyen sorsfordító változást hozott számára az 1945-ös év: 1. Hatvanöt esztendő muzsikája. A hegedű szolgálatában. 2. Életem a történettudomány szolgálatában. 3. Katonaéletem története, 1905–1921. I. kötet: Békeévek. Az első világháború első szakasza, 1903. október 1. – 1915. szeptember 15. 4. II. kötet: A háború második fele. Békeévek. 1915. szeptember 15. – 1921. május 1. 5. Hontalanságunk két éve, 1945. január 6. – 1947. április 1. I. kötet: 1945. január 6. – 1945. október 18. (A II. kötet nem készült el.)²

Halálának 50. évfordulóján – főhajtással emléke előtt – a magyar hadtörténetírás klaszikusára úgy emlékezem, hogy önéletrajzi írásainak segítségével arra keresem a választ, miképpen lett a Rákóczi-szabadságharc hadtörténésze, ehhez milyen ismeretekre, képességekre volt szüksége, s ezeket hol szerezte.

Nagy kitérével talált rá igazi hivatására. Negyvenöt éves koráig semmi jelét nem mutatva annak, hogy – saját későbbi megfogalmazása szerint – ő lesz majd „II. Rákóczi Ferenc háborújának [...] az első, alapos hadtörténeti felkészültséggel dolgozó történetírója”.

A jó íráskészség nála igen hamar megmutatkozott: tízéves korában, még elemistaként, az egyik újság pályázatán díjat nyert; a nyári vakációt szüleinek a dobsinai jégbarlang nyaralótelepén töltötte, az itt szerzett élményeit mesélte el. A bírálókat szerint jó érzékkel választotta

¹ Tóth Gyula – Vargyai Gyula 1994, 292–293.

² Ez az öt füzet – kiegészítve Markó Árpád életmű-bibliográfiájával – nemrég jelent meg: Markó Árpád 2014. I. és II. köt.

ki az említésre érdemes részleteket, pontosan feljegyezve a fontosabb helyrajzi, történelmi, természettudományi adatokat.³

A rozsnyói főgimnáziumban mindennap volt latinóra, a német nyelvet is elsajátította.⁴ Érdeklődése a magyar történelem iránt korán megmutatkozott ugyan (az iskolai értesítő szerint az 1896/97. tanév végén egy arany jutalmat kapott „a magyar történetben való szép jártasságot tanúsító Markó Árpád III. osztályos tanuló”), de különösebben egyetlen korszakhoz sem vonzódott. VII.-ben és VIII.-ban nagy hatással volt rá a szaklapokban is publikáló történelemtanára, dr. Hazslinszky Rezső, aki „nem kívánta [...] az évszámok bemagolását és az események száraz krónikájának eldarálását, hanem gondolkodásra serkentő módon tanított”.

Édesapja királyi közjegyző volt, a kaszinó elnökének is megválasztották, „élénken részt vett a belpolitikában, [a] társadalmi, tudományos életben” – osztrák, német, francia és angol hírlapokra is előfizetett. A szülői házban fontosnak tartották az idegen nyelvek ismeretét, így hát Markó Árpád franciául is tanult.⁵

Letette az érettségét. Magyar irodalomból a szóbeli vizsgán a költő és hadvezér Zrínyi Miklós életéről és működéséről kellett beszélnie. Történelemből a tétele így hangzott: „A XVIII. század világtörténelmi eseményei és azok összefüggése a magyar nemzet történetével.” Élete alkonyán, az emlékeit rendezgető Markó Árpád így sóhajt fel: „Szinte úgy érzem ma, hogy ez a két kérdés is már előremutató jel volt, hogy egykor behatóbban Zrínyivel fogok foglalkozni, és II. Rákóczi Ferenc háborújának leszek az első, alapos hadtörténelmi felkészültséggel dolgozó történetírója.”

Kitűnt tanuló társai közül, osztályelső volt, jeles eredménnyel érettségizett. Bizonyos képességei ekkorra már kialakultak: íráskészség, jó memória, nyelvérzék, lényeglátás. Csak az volt a kérdés, hogy milyen irányba indul el, milyen pályát választ – azaz mire használja majd képességeit – ez a kiváló felkészültségű fiatalember. (Édesapja azt szeretete volna, ha közíróként tevékenykedik.) Ekkoriban leginkább a történelem, a latin nyelv, a magyar irodalom és a természetrajz érdekelt, de mégse akart tudós, tanár vagy író lenni. Az erősen romantikus hajlamú ifjú egy látványos hadgyakorlat hatására úgy döntött, hogy hazáját ő is fegyverrel szolgálja majd. Szülei nem örültek a hirtelen jött elhatározásnak, de támogatták.⁶ Így került Markó Árpád 1903-ban – egy sikeres, német nyelvű felvételi vizsga után – a Wiener Neustadt-i katonai akadémiára. A hadtörténelem (ez az általa hamar megkedvelt tárgy) a másod- és harmadéves hallgatók tanrendjében szerepelt. Tanára, az egyetemen történelem

³ Miért nevezik Rómát az Örök Városnak? – 1903-ban erről kellett felvételi dolgozatot írnia a bécsújhelyi katonai akadémián. Megdicsérték a lényeglátását, a logikus okfejtését. Később, amikor már javában publikált, bírálói azt emelték ki, hogy mindig ki tudja választani az érdekesebb részleteket, s azokat jól csoportosítva adja elő.

⁴ Némettudását a bécsújhelyi katonai akadémián, majd a katonaságnál, ahol ez volt a szolgálati nyelv, annyira tökéletesítette, hogy hadtörténelmi pályája csúcán nem okozott nehézséget a külföldi folyóiratokba szánt tanulmányait németül megírnia, vagy 1938-ban Zürichben, a VIII. nemzetközi tudományos kongresszuson e nyelven előadást tartania.

⁵ Később ennek nagy hasznát látta, 1934-ben ugyanis kapcsolatba került Emile Pillias francia történésszel, a párizsi Bibliothek National tisztviselőjével. Kölcsönösen segítették egymás kutatásait. Markó így jutott hozzá másolatban Des Alleurs altábornagy jelentéseihez, melyekben XIV. Lajos Rákóczihoz küldött katonai tanácsadója a kuruc háború fontosabb hadműveleteiről, csatáiról számolt be uralkodójának, valamint Lemaire francia hadmérnök-brigadéros emlékirataihoz.

⁶ Édesanyja néha-néha felemlgette, hogy kár volt neki a katonai pályára lépni, másutt többre vihetné. Szülei unokatestvéreivel példálóztak, „akik közt kitiűnő orvosok, jogászok, természettudományi szakemberek voltak, akik előtt tehát [...] nyitva állt az út a legmagasabb tudományos fok, az akadémiai tagság elérésére. Én pedig ha nem jutok be a vezérkarba, szürke katona maradok életem végéig”. (Am a többieket ez a nagy lehetőség nem ambicionálta: a családból csak Markó Árpád lett akadémikus.)

szakot is végzett Felix zur Helle hegyivadász főhadnagy nagy hatással volt rá: olyannyira megtetszettek neki az előadásokat szemléletessé tevő, táblára rajzolt hadállások, hadműveleti vázlatok, hogy később ő is, ezredsegédtisztként a világháborúban, bőbeszédű jelentések helyett helyzetvázlatokat küldött a felettes parancsnokságoknak. „És végül, amikor Rákóczi háborújának részletesen rekonstruált képét igyekeztem nyújtani, kellő helyen mindenütt beiktattam értekezéseim s könyveim közé ilyen egyszerű vázlatokat”. Gyakran megfordult az akadémia igen gazdag szakkönyvtárában is.

1906. augusztus 18-án avatták hadnaggyá. Katonai szolgálatát Kassán kezdte meg a 34. gyalogezrednél. Az első világháború kitörésekor főhadnagy, az ezred utászosztagának parancsnoka volt. 1915-ben ezredsegédtiszt lett.⁷ Harminc hónapot töltött a gyalogság első tűzvonalaiban. (A háborúban szerzett tapasztalatok feldolgozásával indult hadtörténeti munkássága; 1924-ben, 1925-ben és 1926-ban publikált írásai ehhez az időszakhoz kötődnek.)

Jó íráskészség, nyelvtudás, lényeglátás, logikus okfejtés, hadtörténelmi alapismeret. Mindez még nem volt elég: meg kellett ismernie a forrásokat is, hogy korszakot választhasson.

1920-ban települt át az elcsatolt Felvidékről. Rövid ideig a Nemzeti Hadseregben szolgált századosként: a 4. sz. csendőr tartalékezred, majd a ceglédi, végül a váci gyalogezred segédtisztje lett. Ez utóbbi átszervezésekor határozta el, hogy más, nem csapatbeli beosztást kér. Tudomást szerzett a Honvédelmi Minisztérium égisze alatt szerveződő levéltárról, mely a honvédcapatok harctéri iratait volt hivatva befogadni. Később a bécsi Kriegsarchivból hazánknak átadott, magyar vonatkozású anyagok is idekerültek. A Hadilevéltár parancsnoka, Rubint Dezső altábornagy, amikor megtudta, hogy a nála érdeklődő Markó Árpád a németen kívül a francia nyelvet is beszéli, sőt latinul is tud,⁸ azonnal intézkedett beosztása felől. A Honvédelmi Minisztérium rendeletére így került 1921. május elsejével ehhez az intézményhez. (Továbbra is katona maradt, bár lassabban haladt előre a ranglétrán, mint az alakulatoknál szolgálók; négyévnyi mellőzés után, 1938 novemberében csak „különös kormányzói kegyel” kaphatta meg az ezredesi fokozatot.)

Már a 36. életévében járt, mikor a levéltári munkát elkezdte. Fordulóponthoz érkezett: „A kocka eldőlt, ráléptem arra az útra, amelyen – bár akkor még nem is sejtettem – továbbhaladhattam valódi hivatásom, a hadtörténet művelése felé.”

Nagy örömmel foglalkozott a Bécsből mind nagyobb számban érkező, magyar vonatkozású régi iratokkal, ezzel a – szóhasználatára szerint – gyönyörű levéltári anyaggal. Lelekesültségét jelzi, hogy önkéntes hallgatóként fél évig még a tudományegyetemen Szentpétery Imre professzor levéltártani előadásaira is eljárt. Felhagyott az első világháborús témákkal, 1927-től tanulmányait, forrásközléseit az őrizetére bízott levéltári anyag inspirálta. Kissé rapszodikusan, a korszakok között ide-oda ugrálva, az újdonságok bővületében születtek írásai. Közölt leveleket a török hódoltság idejéből, Rákóczi József felkeléséről, Martinovics Ignácól, publikált várkapitulációs okmányt 1694-ből, végrendeletet 1789-ből, írt a zaporogi kozákok dél-magyarországi bevándorlásáról (1785), Kisfaludy Sándor eltávolításáról a nemes testőrségtől (1796), báró Bydeskúty Zsigmondról (1751–1799), Kossuth fogságáról (1837), Rózsa Sándorról.

⁷ Tóth Gyula – Vargyai Gyula: i. m. 290.

⁸ A főgimnáziumban nyolc évig klasszikus latint tanult Markó Árpád. A levéltári források nyelve azonban ettől erősen eltért. Friedrich Endre, a budapesti Piarista Gimnázium történelemtanára segítette abban, hogy a XVII–XVIII. században használt barokk változatot is megértse. (Vele még a második világháború után is kapcsolatba lépett, amikor Zrínyi leveleit kellett lefordítania.)

Ha ideje engedte, be-bejárt az egyetemre: Szekfü Gyula, Domanovszky Sándor, Lukinich Imre előadásait hallgatva ébredt rá arra, hogy az ő igazi hivatása „a levéltári szolgálaton alapuló történetkutatói munka, s ennek eredményeként a hadtörténetírói pálya”.

1929-ben került látókörébe a Rákóczi-szabadságharc, vagy, ahogy ő nevezte, II. Rákóczi Ferenc felkelése. Nagyobb tanulmányt szentelt az Érsekújvár élelmiszer-ellátását célzó, 1710. februári katonai vállalkozásnak (a tavarnoki kuruc zsákmányolás) és az annak következtében kibontakozó összecsapásnak (az egerszegi harc); levelet közölt a kuruc felkelés idejéből. 1930-ban a fejedelem utolsó csatájáról, a romhányiról (1710. január 22.) értekezett, de közreadta egy császári tábornok feljegyzéseit is.

Negyvenöt éves lett. Ekkoriban nevezték ki az intézményen belül létrehozott régi levéltári osztály vezetőjévé. E beosztásban dolgozott nyugdíjazásáig, 1940. május elsejéig.⁹ Igyekeznie kellett, mert elfogadva az általános tapasztalatot úgy ítélte meg, hogy „tudományos munkát az ember legeredményesebben a 30. és 60. életéve közt képes kifejteni”. Így már csak 15 éve maradt arra, hogy képességeit magas szinten kamatoztassa...

A Magyar Tudományos Akadémia 1930-ban pályázatot hirdetett a trencsényi csata (1708. augusztus 3.) megírására. Mivel a beérkezett tanulmányok a bírálóbizottság kívánalmait nem elégitették ki – csak hazai szakirodalomra és levéltári kutatásokra támaszkodtak, új adatokkal nem szolgáltak –, a díjat nem adták ki, a pályázatot 1931-ben újra meghirdették. Ekkor már Markó Árpád elég felkészültnek érezte magát arra, hogy próbát tegyen: Bécsbe utazott, ekkor kutatott először a Kriegersarchivban és az Österreichische Nationalbibliothekban.¹⁰ A hadilevéltárban az Alte Feldakten fond magyarországi hadműveletekre vonatkozó Feldakten Ungarn 1708. évi anyagát nézte át (megtalálta a császári hadsereg parancsnokának három jelentését), a könyvtárban a korabeli félhivatalos kiadványok (Wienerisches Diarium, Theatrum Europaeum) témájára vonatkozó közléseit olvasta el.

Most vette igazán hasznát a bécsújhelyi katonai akadémián és a hadseregben tökéletesített némettudásának. Jegyzetei és a fontosabb iratokról készült másolatok alapján készítette el díjnyertes pályamunkáját. A legnagyobb elismerést az jelentette, hogy az akadémia főtitkára, tekintettel II. Rákóczi Ferenc halálának közelgő kétszázadik évfordulójára (1935. április 8.), őt kérte fel a fejedelem hadvezéri tevékenységének részletes bemutatására. Több mint két év szorgos kutatómunka következett. Első önálló kötete, *II. Rákóczi Ferenc a hadvezér*, 1934 áprilisában jelent meg, május 11-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjai közé választotta. És 1935. április 8-án, az Akadémia ünnepi ülésén Markó Árpád már a székfoglaló előadását tarthatta meg az 1709. évi lipői kuruc hadjáratról.

Így vált fő kutatási területévé az 1703–1711 közötti időszak. „A trencsényi csata előtanulmánya során amúgy is meg kellett tanulnom a szabadságharc részletes történetét, és örömmel határoztam el, hogy ezzel a korszakkal, illetve ennek katonai történetével fogok foglalkozni.” A háttér biztosított volt. Munkahelyén parancsnokai „elismerték, hogy a levéltári szolgálat nem csupán iratok rendezéséből, regisztrálásából és konzerválásából áll, hanem akinek ahhoz megfelelő felkészültsége van, az történetírói munkáját is természetesen itt, az intézetben hivatalos szolgálata gyanánt végezheti”. Markó Árpád miután megszervezte

⁹ Csaknem húsz évig tartó levéltári szolgálata legnagyobb eredményének Hadik András tábornagy terjedelmes irathagyatékának megszerzését, közgyűjteménybe helyezését tartotta.

¹⁰ Az első kutatása során gyűjtött másolatokat, jegyzeteket lásd Markó Árpád: Adatgyűjtemény II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának katonai történetéhez. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (MTAK): Kézirattár, Ms 10.273., 1708. év.

a régi levéltári osztályt, kinevezte beosztottjait, a vezetéssel járó adminisztratív feladatainak reggelente már egy-két óra alatt eleget tudott tenni, a többi idővel szabadon rendelkezhetett.

A terv később határozottabb alakot öltött: „Nekiülök és megírom egy több kötetből álló sorozatban Rákóczi felkelésének részletes katonai történetét. Az időközben megjelenő írásaim már mind úgy készültek, mint e nagy munka megfelelő fejezetei. Így elsősorban a hat nagy csata részletes történetét igyekeztem feldolgozni. Ezek közül az elsőt, Koroncó mellett nem Rákóczi vezette. A többinek irányítása, végrehajtása – a Nagyszombat, Pudmeric, Zsibó, Trencsén és Romhány mellett vívott csaták – az ő, mint legfelsőbb vezér kezében volt.”

Munkájához új, kiaknázatlan, gazdag forrásanyagot a bécsi Kriegsarchivban talált. Ezt a levéltárat évente ötször-hatszor is felkereste. Monográfiájának ezt a címet adta: *II. Rákóczi Ferenc felkelésének katonai története*.¹¹

Szándékát először parancsnokának jelentette be, majd 1934-ben a korszak iránt érdeklődő olvasóközönségnek is: „Hadtörténeti munkásságomban évek óta kizárólag II. Rákóczi Ferenc felkelése hadtörténeti vonatkozásainak felkutatásával és feldolgozásával foglalkozom, és a felkelés katonai történetének megírásán dolgozom.”¹² Főnöke örömmel fogadta közlését, s úgy határozott, hogy a monográfiát a Hadilevéltár hivatalos kiadványaként jelenteti meg. Ám a Honvédelmi Minisztérium nem támogatta a vállalkozást: „Azt válaszolták, hogy a pénz most géppuskára és egyéb katonai dolgokra kell, ilyen, évekre húzódó tudományos munka kiadására nincs fedezet.” Így aztán a monográfiából csak résztanulmányok jelenhettek meg különböző folyóiratokban, de ezek is megritkultak 1937-től; Markó Árpád figyelmét más, jobban publikálható témák kötötték le, s olykor-olykor felsőbb helyről érkező elvárásoknak is eleget kellett tennie.¹³

Markó Árpád ezredes az 1930-as évek elején

Forrás: *Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései I. Sajtó alá rendezte Kincses Katalin Mária. Budapest, 2014. 121.*

A kézirat mégsem maradt asztalfiókban, azt munkájában felhasználta Bánlaky József nyugállományú altábornagy, aki erről 1941-ben a következőket írta:

¹¹ Markó Árpád 1933, 74.

¹² Markó Árpád 1934, 10. (Előszó.)

¹³ Ha csak az önálló kiadványokat vesszük, többek között megírta (két szerzőtársával együtt) alakulata, a 34. gyalogezred történetét, Magyarország hadtörténetét, Hadik András tábornagy és Zrínyi Miklós életrajzát, feltárta II. Rákóczi Ferenc felkelésének svéd vonatkozásait, sajtó alá rendezte Zrínyi Miklós prózai munkáit.

„II. Rákóczi Ferenc fölkelésének részletes történetét az összes rendelkezésre álló források gondos fölhasználásával *Makó* (sic!) *Árpád* írta meg »II. Rákóczi Ferenc felkelésének katonai története« című igen alapos és jeles munkájában, s én nagy köszönettel és hálával tartozom az illusztris szerzőnek, hogy a már megírt részeket készségesen bocsátotta rendelkezésemre, ami az én feladatomat igen nagy mértékben megkönnyítette. Az említett becses munkából nagyon sok részt tartalmilag, sokat szó szerint is átvettem, természetesen mindig a forrás megnevezése, illetve idézőjelek alkalmazása mellett.”¹⁴

Mindez nagyfokú bizalomra vall. Jól ismerték egymást. Markó Árpád úgy emlékszik vissza, hogy Bánlaky József is a levéltárban kapott beosztást. Valójában a nyugalmazott altábornagy csak szerződéses jogviszonyban állt az intézménnyel. 1921-ben azzal bízták meg, hogy dolgozza fel részletesen a magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a „vörös háború” történetét. Később feladatul kapta az 1914. évi szerb hadjárat történetének megírását is. A levéltár vállalta e kötetek kiadását, ám ennek anyagi okokból nem tudott maradéktalanul eleget tenni: a második mű megjelent ugyan, de az első torzóban maradt. 1926 végén megszűnt ez a szerződéses jogviszony, ám Bánlaky József kutatóként továbbra is kapcsolatban maradt a levéltárral.¹⁵ Markó Árpád figyelemmel kísérte Bánlaky József munkásságát, 1929 és 1943 között ismertetéseket írt *A Magyar Nemzet Hadtörténelme* címen megjelentetett többkötetes monográfiája I–XVII. és XIX–XX. részéről,¹⁶ ám érintettsége okán a XVIII. részről – ahonnan a fenti idézet is származik – nem nyilvánított véleményt.

Markó Árpád legeredményesebbnek ígérkező, hatvanéves koráig terjedő tizenöt évét (1930–1945) a második világháború két és fél évvel megkurtította: 1943 tavaszán elköltözött a fővárosból, felesége birtokán, a Győr közelében fekvő Dénesháza-pusztán, egy kúriában rendezkedett be, de a viszonylagos nyugalmat itt se sokáig élvezhette, menekülnie kellett nyugat felé, egyre nyugatabbra... Tudományos munkát ilyen körülmények között nem lehetett folytatni. A hatvanadik születésnapja után pár nappal, 1945. október 18-án egy új életkezdés reményében érkezett vissza Budapestre. Mit kellett látnia? A Déli vasút környéke, a Vérmező romokban, a Duna-hidak vízbe rogyva, otthona lakhatatlan. Az 1949. április végén befejezett, külföldre menekülését, majd hazatérését naplóformában megörökítő visszaemlékezéseiben így írt személyes veszteségeiről:

„Budai lakásunk romjai közt siralmas kép fogadott. A ház nagy része romokban hevert, mert 22 bomba-telitalálatot kapott, és a mi lakásfrontunk tűzérési tűz alatt feküdt az ostrom alatt. A hátsó lépcsőn valahogy felvergődtünk. Minden tárva, nyitva, ablak, ajtó nélkül, Ilus¹⁷ szobája helyén, a IV. emeletől a pincéig, egy nagy úr tátongott, mert az ő szobájában robbant fel egy gránát. A többi szobára a felső emelet rászakadt roncsai halmoztak áthatolhatatlan romhalmazokat, amelyekből csak itt-ott lehetett ismerős bútordarabrészeket, s omladék közt könyveket felismerni.

Szóval magunk szemével láttuk, hogy itt minden vagyonunk, szép könyvtáram, értékes műtárgyaink, képeink, otthagytott ruháink stb. mind elpusztultak. Egész ingó vagyonunk tehát csak annyi, amit Altausseeből kézipoggyászunkban magunkkal tudtunk hozni...”

Budapesten nem volt hol lakniuk, de vidéken se találtak nyugalmat, a dénesházi kifosztott kúriát idegenek foglalták el. Albérletbe kényszerültek. Felesége nem bírta a meg-

¹⁴ Doberdói Bánlaky József 1941, 29.

¹⁵ Pollmann Ferenc 2014, 133–137.

¹⁶ Uo. 143.

¹⁷ Sárkány Ilona, Markó Árpád felesége.

Markó Árpád 1940-ben, nyugállományba helyezését követően

Forrás: *Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései I. Sajtó alá rendezte Kincses Katalin Mária. Budapest, 2014. 171.*

próbáltatásokat, 1946. július 3-án meghalt.¹⁸ Markó Árpád 1948 végén a dénesházi birtokot is elvesztette: állami kezelésbe kellett adnia. Elhagyta Rábapatonát, Budapestre költözött. Kezdetben unokatestvéréknél lakott, majd 1951 őszétől az egyik evangélikus szeretotthonban kapott egy szobát.¹⁹ A megpróbáltatások folytatódtak: 1949-ben az Akadémia megvonta a szavazati jogát, azaz tanácskozó taggá minősítette vissza, 1950-ben a nyugdíját vesztette el.²⁰ Ráadásul 1952 elején az Akadémia beszüntette a tudományos segélyek kifizetését is. A szorgos munka, az ironikus életszemlélet segítette át a bajokon. 1950-ben kötetbe gyűjtötte, megjelentette Zrínyi Miklós leveleit:

„Ezzel a könyvvel tehát ismét megjelent nevem a szaksajtóban, s azóta megszakítás nélkül tudtam eredményesen dolgozni. Többször kérdezték tőlem, amikor a katonai nyugdíjakat beszüntették, és dénesházi birtokunkat is elvesztettem, hogy miképpen tudok megélni. Mivel most is a Rákóczi-kor történetírásában dolgoztam, azt felelhettem, hogy Isten kegyelméből és a Nagyságos Fejedelem jóvoltából élek. Amikor pedig 1951 májusában sok ezer volt katonatisztet, s az állami vezetők felfogása szerint nem kívánatos egyént családjával együtt a fővárosból kiutasítottak, s falusi kényszerdeportálásra ítélték, engem ez a sanyarú sors elkerült. Kiegészíthettem a fentebb tett kijelentésemet azzal, hogy a kitelepítés alól pedig egy másik régi magyar főúr mentett meg. Gróf Zrínyi Miklós, mert valóban nem lett volna indokolható, hogy valakit ily kegyetlenül büntessenek, akinek tudományosan elismert könyvét pár hónappal ezelőtt éppen a legmagasabb tudományos fórum, az Akadémia adta ki.”

1945 után sem lett hűtlen kedvenc korszakához, de jobbára már csak forrásközlésekre szorítkozott. Nagydoktori értekezését Kossuth Lajos török emigrációban készített (1850–1851) hadtudományi munkáiról írta, s halála előtt egy évvel védte meg. 1966. szeptember 5-én fejezte be utolsó, XII. Károly svéd király és Magyarország című könyvét,²¹ de ez már csak 1970-ben juthatott el az olvasókhöz. Azóta is sorra jelennek meg művei: kéziratok, reprintek, újraközlések. Markó Árpád ma is itt van közöttünk...

¹⁸ Tóth Gyula – Vargyai Gyula: i. m. 292.

¹⁹ Kincses Katalin Mária – Mészáros Kálmán 2014, 15–16.

²⁰ Tóth Gyula – Vargyai Gyula: i. m. 292.

²¹ Uo. 293.

***

Fő művét, II. Rákóczi Ferenc felkelésének katonai történetét nem tudta befejezni. (A második világháború kitörése előtti évben még csak az 1707. évet lezáró hadműveletek részletes feldolgozásával készült el.²² A kb. két-háromezer oldalnyi, írógéppel leírt szöveg az ostrom alatt, budai lakásában megsemmisült. A romok alatt csupán a III. fejezet anyagát, az 1704. évi hadműveleteket tárgyaló részt sikerült megtalálnia. Ezt 1960. január 5-én – ekkor már feladta a reményt, hogy ő maga publikálhassa: élete 75. évében járt – rövid ismertető szöveg kíséretében, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ajándékozta.)²³ Ám e korszak összes nagy csatájáról, a fontosabb hadjáratokról készített mintaszerű tanulmányait különböző folyóiratokban, önálló kiadványokban megjelentette. Ezek ma is a szakemberek és az érdeklődő nagyközönség rendelkezésére állnak. Nagy részük nemrég kötetbe gyűjtve is megjelent.²⁴

Munkásságának jelentőségét az adja, hogy a magyar szakirodalomban nem, vagy kevéssé használt gazdag anyagot vont be a hadi események pontosabb értelmezéséhez. A bécsi Kriegsarchiv Alte Feldakten fondjában évenként csoportosítva talált rá a magyarországi hadműveleteket érintő iratokra. Az Udvari Haditanács ugyanis megkövetelte a különböző hadszíntereken működő parancsnoktól, hogy részletes jelentéseket küldjenek. Ezek azért különleges értékűek, mert magyar oldalon ilyenek csak ritkán készültek, így többnyire csak magánjellegű levelek apró adataiból építkeztek korábban a történészek.²⁵ Hadtörténész számára elengedhetetlennek tartotta a térkép és a körző használatát. Tanulmányaihoz helyzetvázlatokat készített, ezekkel tette szemléletessé mondandóját.

Jóslata beteljesedett: „...Rákóczi háborújának az a feldolgozási módja, amit én végeztem, minden időben helytálló lesz, [...] nyolc évig tartó felkelése voltaképpen nyolc évig tartó háború volt. Bármilyen szemszögből dolgozzák is fel a felkelés történetének szociális, gazdasági s egyéb részletkérdéseit, lépten-nyomon a háború eseményeibe botlanak, s ekkor csak le kell venniök a könyvespolcra erre vonatkozó könyveimet és a szaklapokban megjelent értekezéseimet, s mindent készen találnak.”

Ötven év, fél évszázad... A múlt idő meghozta az elismerést: Markó Árpád immáron a magyar hadtörténetírás klasszikusa.

²² Markó Árpád 1964, 176.

²³ Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc háborújának 1704. évi hadműveletei. MTAK Kézirattár, Ms 10.272.

²⁴ Markó Árpád 2003.

²⁵ „A felkelés első éveinek harcairól a szereplő kuruc vezérek – mint nem hivatásos katonák – részletes harcjelentéseket nemigen készítettek, csupán leveleikben találunk rövid, rendszeren pongyola és harcászati részletekkel nem foglalkozó leírásokat. A császári parancsnokok ellenben minden nagyobb ütközet után kötelességüknek tartották harcjelentésüket vagy Eugen herceghez [Savoyai Jenő/Eugén, ő volt a haditanács elnöke (S. F.)], vagy az Udvari Haditanácshoz felterjeszteni. Ezek az okmányok a kuruc hadműveletek és főleg a nagy csaták leírásának legfontosabb kútfői, mert elég tárgyilagosak és a maguk terveire, hadi tagozódásukra vonatkozó adataik feltétlenül hitelesek.” Markó Árpád 1932, 31–32.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Doberdói Bánlaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme. Tizennyolcadik rész. II. Rákóczi Ferenc nemzeti fölkelése, 1701–1714.* Grill könyvkiadó vállalata, Budapest, 1941.
- Kincses Katalin Mária – Mészáros Kálmán: *Markó Árpád visszaemlékezései elé. (Bevezetés.)* In: Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései I. Sajtó alá rendezte: Kincses Katalin Mária. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2014, 7–21.
- Markó Árpád: *Gróf Bercsényi Miklós felvidéki hadjárata. (1703. november–december.)* Hadtörténelmi Közlemények, 1932, 20–63.
- Markó Árpád: *II. Rákóczi Ferenc elindulása.* Hadtörténelmi Közlemények, 1933, 74–82.
- Markó Árpád: *II. Rákóczi Ferenc a hadvezér.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1934.
- Markó Árpád: *Adalékok Lőcse kapitulációjának történetéhez. 1710. február 14.* Századok, 1964. 1–2. sz., 176–200.
- Markó Árpád: *II. Rákóczi Ferenc csatái. Válogatott tanulmányok.* Sajtó alá rendezte: Mészáros Kálmán. Nap Kiadó, Budapest, 2003.
- Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései I. Sajtó alá rendezte: Kincses Katalin Mária. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2014.
- Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései II. Sajtó alá rendezte: Mészáros Kálmán. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2014.
- Pollmann Ferenc: *Oroszlán, karddal és lúdtollal. Doberdói Bánlaky József élete és munkássága.* Históriaantik Könyvkiadó, Budapest, 2014.
- Tóth Gyula – Vargyai Gyula: *Markó Árpád (1885–1966), a magyar hadtörténetírás klasszikusa.* In: Markó Árpád: Magyarország hadtörténete. Országos Közoktatási Tanács, Budapest, 1943. (Reprint kiadás: Aqua Kiadó, Budapest, 1994. Utószó. 289–294.)

Guba István alezredes:

AFGANISZTÁNI CIMIC MŰVELETI TAPASZTALATOK

ÖSSZEFOGLALÓ: Az írás témája a Magyar Honvédség civil-katonai együttműködési képessége, az Afganisztánban e téren nyújtott teljesítményének és végrehajtott tevékenységének elemzése. A szerző az alábbi fontosabb témakörökkel foglalkozik: a kiválasztás, a kulturális tudatosság (Cultural Awareness), a műveleti tervezés, a projektmenedzsment, a társadalmi nem (Gender Topic), a CIMIC mint nemzeti tevékenység és felelősség, a biztonság és a CIMIC kapcsolata, a gazdasági lehetőségek műveleti területen, a háttértámogató (Reach Back) képesség, valamint a tapasztalatfeldolgozás és a dokumentálás.

KULCSSZAVAK: Afganisztán, civil-katonai tevékenység, kiválasztás, kulturális tudatosság, műveleti tervezés, társadalmi nem, biztonság, tapasztalatfeldolgozás

BEVEZETÉS

Kollégáim és előljáróim tollából már több tanulmány, összefoglaló, szakdolgozat megjelent a témában, amelyek inkább a tevékenység pozitív tapasztalatait vizsgálták és hangsúlyozták. Én – mindamelllett, hogy elismerem katonatársaim munkáját, akik az adott körülmények között legtöbbször maximálisan teljesítettek a missziós feladatok CIMIC¹ (illetve PSYOPS,² INFOOPS³ és médiával kapcsolatos) szakmai támogatása területén – kritikussabb szemmel, inkább a feladat-végrehajtást nehezítő körülményekre koncentráltam, és azokat a tényezőket, feladatokat kísérlem meg bemutatni, amelyek nem iskolapéldái a civil-katonai együttműködésnek. Írásom elsősorban szubjektív szűrőn átgéngedett, az általam látott, hallott információk és tapasztalatok összefüggése.

A Magyar Honvédség civil-katonai együttműködés (CIMIC) harci támogató képessége 2004 és 2015 között hajtott végre szakfeladatokat missziós műveleti területen, a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (International Security Assistance Force – ISAF), illetve az Eltökélt Támogatás Misszió (Resolute Support Mission – RSM) feladat keretében. A CIMIC-szakállományt alapvetően a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság Civil-katonai Kapcsolatok Főnökség (továbbiakban: MH ÖHP CKKF), a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ (továbbiakban: MH CKELMK), a Magyar Honvédség Alacsony Készenlétű CIMIC Csoportok⁴ (továbbiakban: MH CIMIC AKCS) és a Magyar Honvédség CIMIC Funkcionális Szakértői Csoportok⁵ (továbbiakban: MH CIMIC

¹ Civil-Military Cooperation – civil-katonai együttműködés.

² Psychological Operations – lélektani műveletek.

³ Information Operations – információs műveletek.

⁴ 18/2009. (III. 20.) HM utasítás a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ alacsony készenlétű civil-katonai együttműködési csoportjai és lélektani műveleti csoportjai személyi állományának biztosításáról, rendelkezésre állásáról és felkészítéséről.

⁵ 36/2015. (VII. 21.) HM utasítás a Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési Funkcionális Szakértői Csoport létrehozásának, készenlétének, felkészítésének és ellátásának szabályozásáról.

FSZCS) állománya biztosította. A szakmai képességek bővítésével az MH CIMIC FSZCS-ke és a „kétsapkás” MH CIMIC AKCS-ke is bevonták a feladatok végrehajtásába, viszont a missziós szakmai állomány parancsnokát mindig az MH ÖHP CKKF és MH CKELMK adta.

A dolgozatban ismertetett CIMIC-tapasztalatokat a felkészülés, feladat-végrehajtás és a feladat befejezése, a visszacsoportosítás szerint osztottam fel.

FELKÉSZÜLÉS

Kiválasztás

A CIMIC harci támogatóképességét biztosító MH CKELMK a feladatrendszerének szerteágazottsága és a kollégák nagyfokú leterheltsége miatt nem mindig töltötte fel a korábban felsorolt beosztásokat saját állományból. A hiányzó, szükséges állományt elsősorban az MH CIMIC AKCS, másodsorban az MH CIMIC FSZCS terhére igyekeztünk biztosítani. A csoportok gyakorlati alkalmazhatósága nem tükrözte vissza az elméletben felállított alkalmazási koncepciót. Ennek oka többek között az emberanyag minősége, az adott feladatra való elérhetőség, a használható idegennyelv-ismeret megléte és a motivátlanság. Az MH CIMIC AKCS-ke és az MH CIMIC FSZCS-ke alkalmazási koncepciójának működésében tapasztalt disszonanciák megszüntetéséhez a CIMIC-feladatok külső támogatási rendszerének újragondolása és a szabályzók új alapokra helyezése szükséges.⁶ Természetesen a misszióban részt vevő külsős (és saját) állomány kiválasztása és felkészítése során kiemelt hangsúlyt kellett fektetni a CIMIC szakmai ismeretekre és a kapcsolódó szociális készségekre, pl. alkalmazkodás, kapcsolatépítés, stresszkezelés, kulturális különbségek elfogadása.

Ugyanakkor meg kell vallani, hogy ezeknek az elveknek a gyakorlati alkalmazása a rendelkezésre álló személyi keret különbözősége, a személyek számunkra nem kedvező tulajdonságai, viselkedési normái következtében nem mindig volt sikeres. Hiába igyekeztünk a csoportot szinte minden tekintetben felvértezni a különböző képességekkel, mégis volt alkalom, amikor a repatriálás eszközét kellett alkalmazni.

A CIMIC szakmának további vizsgálatokat kell folytatnia az MH CIMIC AKCS-ke és az MH CIMIC FSZCS-ke pályázati rendszerével, a feladat-végrehajtáshoz szükséges kompetenciák meglétével, fejlesztésével kapcsolatban.

Kulturális tudatosság (Cultural Awareness)

A kulturális tudatosság fontossága korábban is ismert volt CIMIC szakmai körökben, bár a fogalom csak később terjedt el. Az Afganisztán CIMIC (Kabul Nemzetközi Dandár, Kabul Multinational Brigade – KMNb) és a Baglán (MH PRT⁷) kézikönyvek tartalmazzák ugyan egy-egy fejezetet a vallás és a társadalmi konvenciók témaköreiben, de az Afganisztán CIMIC kézikönyv egyik része nem első kézből nyert ismereteket tartalmaz, a másik részét pedig külső szakértő bevonásával szerkesztették. Nagyjából ekkor fogalmazódott meg az MH CKELMK vezetésében a szakmai igény, hogy a központ saját szakértővel, kultúrantropológussal rendelkezzen. A missziós feladatok gyakorlati végrehajtása során be is bizonyosodott, hogy ezeknek

⁶ A HM 36/2015. számú intézkedés szabályozza újra az MH CIMIC FSZCS alkalmazását, amelyet a határrendészeti műveletek keretében végzett újabb feladatok már meg is haladtak.

⁷ Provincial Reconstruction Team – tartományi újjáépítési csoport.

az ismereteknek a feldolgozása, rendszerezése, oktatása, szem előtt tartása és alkalmazása a kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának a kulcsa.

Bár az MH PRT működésének időszakában az MH CKELMK állományában 2 fő (egy szerződéses tiszt és egy közalkalmazott) kultúranropológus volt, mindössze egyikük kapott lehetőséget első kézből történő tapasztalatszerzésre. A rendszer tökéletlensége folytán nem sikerült megtalálni a lehetőséget a közalkalmazott – bár részéről minden hajlandóság meg volt – műveleti területen történő bevetésére.

A műveleti területen, idegen kultúrában eltöltött idő azt is megmutatta, hogy a kulturális tudatosság önmagában nem elég, nagyon fontos a más kulturális környezet elfogadása (cultural acceptance) is.

FELADAT-VÉGREHAJTÁS

Műveleti tervezés (MH PRT)

A műveleti tervezés folyamatában a CIMIC-szakállomány felelős többek között – a műveleti parancsba történő bedolgozás mellett – a „W” melléklet (Annex W) kidolgozásáért. A „W” melléklet határozza meg a fő szakmai feladatokat (COPD⁸) a civil-katonai kapcsolattartás, a haderő támogatása és a civil környezet támogatása területén, valamint tűzi ki az elérendő szakmai célokat. Ez a tervezési folyamat nem követte a szabályokat. „W” melléklet nem készült, a CIMIC-tevékenységet meghatározó fő dokumentum a CIMIC költségvetési terv, amely az adott évre vonatkozó projektek megvalósítását ütemezte: hol, mikor, milyen infrastrukturális fejlesztést hajtunk végre (anyagi támogatás vagy teljes finanszírozás formájában). Az infrastrukturális költségvetési terv mellett készült egy szintén pénzügyi vonatkozású, rövid távú terv is, amely hat hónapot ölelt fel és a „Hearts and Mind” projekteket tartalmazta.

A CIMIC-szakfeladatok civil-katonai kapcsolattartásra irányuló része is döntő többségében a projektek kivitelezéséhez szükséges kapcsolattartásra fókuszált. Természetesen a CIMIC kapcsolati háló fontos forrása a helyzetismeretnek is, különös tekintettel a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartásra, ahol az ENSZ regionális képviselőivel való együttműködés kiemelkedően hatékonynak bizonyult, és emellett a helyi kormányzattal és a szakminisztériumok tartományi képviselőivel is szoros munkakapcsolat alakult ki.

CIMIC szakmai berkekben általánosan elfogadott nézet, hogy a CIMIC nem jelentheti csak a projektek megvalósítását, kivitelezését. Természetesen az afganisztáni misszió keretén belüli PRT CIMIC-eleme nem klasszikus CIMIC-feladatokat hajtott végre, mivel az újjáépítés messze túlmutat a CIMIC számára a NATO⁹- és a hazai¹⁰ doktrínákban körvonalazott feladatokon. Ugyanakkor az amerikai Civil Affairs doktrínának¹¹ szerves részét képezi az újjáépítési feladat, ami nem is véletlen, mivel maga a PRT-konceptió is az Amerikai Egyesült

⁸ NATO Comprehensive Operational Planning Guide – átfogó művelettervező utasítás.

⁹ NATO AJP-3.4.9.

¹⁰ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-katonai Együttműködési Doktrína (Ált/26).

¹¹ FM 3-57 Civil Affairs Operations. A Civil Affairs a NATO CIMIC-tevékenységének az amerikai megfelelője, csak hogy a CA tevékenységi köre sokkal tágabb.

Államoktól ered, és négyféle példát követve (amerikai, brit, német és török) valósult meg a gyakorlatban.¹²

Természetesen a NATO és hazánk CIMIC-képessége is részét képezheti egy újjáépítési feladatnak, de az abban játszott szerep nem szabad, hogy meghatározó legyen. Ugyanakkor a szükséges civil komponens, a szakértő fejlesztési szakemberek hiánya (csak az MH PRT 11. váltásától kezdve volt jelen minimális támogató kapacitás) következtében nem maradt más lehetőség, az MH PRT esetében a CIMIC harctámogató képesség játszotta a kulcsszerepet a javaslatok kidolgozása, a döntés-előkészítés és az újjáépítési projektek menedzselése területén.

Az idő tekintetében a CIMIC műveleti tervezést szintén nehezítette az egyes kontingensek misszióban töltött időtartama és az infrastrukturális költségvetési terv időtartamának a különbözősége. Egy adott kontingens hat hónapot töltött műveleti területen, ellenben az infrastrukturális költségvetési terv egy egész évre szólt. Lehetetlen feladat lett volna az adott évben váltó kontingensek javaslatot készítő állományát még a felkészülés folyamán azért összehozni, hogy az év első és második felében megvalósítandó projektekre – hazai körülmények között – javaslatot tehessenek.

Emellett a hosszú távú tervezést az sem segítette, hogy nem lett kitűzve az elérendő végcél, és ennek hiányában nem lehetett közbenső feladatokat meghatározni, és csak a projektkezeléssel kapcsolatos éves terv teljesítése volt fontos. Sajnos hat hónapnál hosszabb előrelátásra sem Magyarországon, sem pedig Puli-Humriban nem volt lehetőség.

Nagyon jó lenne a jövőbeni missziók esetében, ha legalább hároméves előrelátással lehetne tervezni. Ez tenné lehetővé a hosszú távú CIMIC-tervek kialakítását, ezzel a saját erők támogatásának a funkciója (is) sokkal erőteljesebben lenne megvalósítható. Hosszú távú tervekkel rendelkezve – kiváltképp a nemzetközi, de a kormányzati civil szereplők tevékenységéhez is jobban igazodva – a CIMIC hatékonyabban járulna hozzá az adott kontingens biztonságához.

Műveleti tervezés (RC-N)

A német vezetésű parancsnokság német precizitással a NATO COPD alapján hajtotta végre a tervezési feladatokat, ahol a fő teendőket egyéves előrelátással tervezték meg, és a CIMIC szakmai bedolgozásra minden esetben szükség volt. Ugyanakkor a CIMIC szakmai súlya nem volt jelentős – a COPD-t kivéve –, nem is volt közvetlen, azonnali hatással a mindennapi tevékenységre, hiszen szakmaisága az RC-N törzsfőnöke egyik helyettesén (DCOS Stability) keresztül érvényesült. A DCOS Stability felelőssége volt összefogni és koordinálni a CIMIC, a Civil Affairs és a „Reintegration”¹³ keretében folytatott tevékenységet.

A CIMIC sokkal inkább volt elemző-értékelő funkció Afganisztán északi régiójának civil helyzete tekintetében, mint valódi civil-katonai összekötő kapocs. Gyakorlatban az RC-N a szervezetszerű CULAD,¹⁴ DEVAD¹⁵ és GENAD¹⁶ beosztásokon keresztül, valamint az Északi Regionális Parancsnokságnál tevékenykedő rangidős civil képviselők útján töre-

¹² Domján László vezérőrnagy: A Magyar Honvédség PRT szerepvállalás előkészítése, a misszió főbb eseményei a nemzeti vezetés szemszögéből. Seregszemle, különszám, 30. (A Magyar Honvédség afganisztáni szerepvállalása című szakmai-tudományos konferencia előadásai, Székesfehérvár, 2013. május 28.)

¹³ Az afgán lázadók társadalomba történő visszaillesztése. Amerikai kezdeményezés és feladat.

¹⁴ Cultural Adviser – a parancsnok kulturális tanácsadója.

¹⁵ Development Adviser – a parancsnok tanácsadója a fejlesztés területén.

¹⁶ Gender Adviser – a parancsnok tanácsadója a társadalmi nem megközelítés területén.

kedtek a civil-katonai együttműködésre. Ez azonban többször nem működött, és inkább csak párbeszéddel volt jellemezhető. A CIMIC szakmai tevékenység viszonylagos súlytalanságát az is mutatta, hogy az alárendelt PRT-k a fejlesztés kérdéseiben nem a CJ-9 (CIMIC) elemen keresztül egyeztettek. Olyan PRT is volt, amely semmilyen egyeztetést sem kezdeményezett semmilyen katonai szereplővel. Mindezen felül az RC-N CJ-9 elemző-értékelő tevékenysége olyannyira hangsúlyos volt, hogy mind az RC-N parancsnoka, mind pedig az ISAF parancsnoka információigényeinek a kielégítésére szükség lett volna egy statisztikus alkalmazására.

Azért volt a vezető szerepe is példa, közöttük említhető a 2013-as afgán választások előkészítésének figyelemmel kísérése, felkészülés az RC-N erőforrásainak a biztosítására és koordinálására, ha arra szükség van, olyan kitételrel, hogy a szükségességet az RC-N parancsnoka állapítja meg, nem pedig az afgán fél.

A CIMIC nemzeti tevékenység és nemzeti felelősség

Nemcsak az MH PRT, de más PRT-k, illetve a KMNB és a KAIA CIMIC szakmai biztosítása is nemzeti ügy. Különösen érvényes ez „a civil környezet támogatása”¹⁷ funkció területén. Ez a terület szól arról, hogy a misszió számára elkülönített CIMIC-költségvetést mikor és mire használják fel. Mivel ezt az összeget az adott nemzet biztosítja, ezért saját céljaira (nyílt vagy rejtett) kívánja felhasználni. A pénz felhasználásában csak információmegosztás – még laza egyeztetés sem – történt az RC-N parancsnoksággal. Nem is lehetne parancsot adni ezen a területen, hiszen a költségvetés összege nemzetenként igen eltérő. Természetesen a misszióban meglévő más pénzügyi alapok (CERP,¹⁸ USAID¹⁹) felhasználása – pályázat után – a költségvetést biztosító szervezet feltételei alapján történik.

CIMIC szakmai csoportot eddig csak magyar kontingens szakmai támogatására biztosítottunk, és erősokszorozó képességként az egyik fő célja, hogy a saját eszköztár maximális kihasználásával hozzájáruljon a kontingens biztonságához. Ebben a tekintetben a magyar katonák életének a megóvása érdekében a CIMIC olyan projekteket is kivitelez, amelyek inkább kötődnek egy személyhez vagy szűkebb érdekcsoporthoz, mint a lakosság széles rétegéhez. A saját haderő támogatása funkció végrehajtásával kapcsolatosan – a biztonság-hoz történő hozzájárulás területén – logikus lépés a befolyással rendelkező, meghatározó személyek kölcsönös érdekekre alapozott megkeresése, bevonása a lakosság támogatásába. A nagy kérdés, hogy meg lehet-e találni, illetve hogyan lehet megtalálni azt a középutat, ahol a saját jogi normáink, a műveleti terület jogi normái és az erkölcsi dimenzió egyensúlyban, összhangban vannak, és mindezek az adott nemzeti/nemzetközi kontingens érdekeit szolgálják.

Projektmenedzsment

A legnagyobb kihívást ezen a területen a megfelelő szakember hiánya jelentette. Más nemzetek képesek voltak különböző szakértőket biztosítani az adott projekt kivitelezéséhez, az MH PRT-t viszont az S-9-be²⁰ integrált ún. „funkcionális szakértő” erősítette. Ez a szakértő azonban csak az infrastruktúra területén tevékenykedett. Minden tisztelem mellett el kell mondanom, hogy az MH CIMIC FSZCS állományából missziós területre kiküldhető szak-

¹⁷ Ált/26, MH ÖHP Civil-katonai Együttműködési Doktrína, 2. kiadás.

¹⁸ Commanders Emergency Response Program – amerikai katonai pénzalap.

¹⁹ U.S. Agency for International Development – az Amerikai Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynökség.

²⁰ A CIMIC és a PSYOPS szakmai támogató elem megnevezése.

értők katonák voltak, és leginkább az adott szakterület katonai aspektusával foglalkoztak. A NATO-elvek szerinti funkcionális szakértővel szemben támasztott követelmény viszont az adott szakterület polgári alkalmazásának az ismerete.

Társadalmi nem (Gender Topic)

A társadalmi nem szerepe az ISAF-misszió alatt – különösen a PRT-k működésétől kezdődően – vált fontossá, és természetesen nem csak a CIMIC szempontjából, hiszen a CIMIC az értékelések-elemzések során mindig is számba vette ezt a tényezőt is, de nem kezeltük azt fontosságához mérten.

Mit is értünk társadalmi nem alatt? „A férfi és női lét társadalmi velejárói, melyeket a szocializációs folyamaton keresztül sajátítunk el, és amelyek a személy pozícióját és értékét egy adott környezetben határozzák meg. Ezek a nők és a férfiak, a lányok és a fiúk közötti kapcsolatokat éppúgy meghatározzák, mint a nők egymás közötti és a férfiak egymás közötti kapcsolatait. Ezek a jellegzetességek, lehetőségek és kapcsolatok az adott társadalomból fakadnak, és a szocializációs folyamat során kerülnek átadásra.”²¹

Fontossága a nők, a gyermekek, az idősek és a fiatalok tekintetében a nem direkt befolyásoló képességében, valamint az ismeret- és információtömeg rendelkezésre állásában rejlik. Afganisztán lakosságának több mint fele nő és gyermek. Bár a társadalom berendezkedése miatt nyilvános szereplésük korlátozott, azonban a háttérbeli befolyásuk – kiváltképpen az iskolázottságuk szintjének a növekedésével – nem elhanyagolható.

A társadalmi nem, illetve az ott meglévő különbségekben rejlő lehetőségek kiaknázására alakították ki a női kapcsolattartó csoport (Female Engagement Team – FET) elképzelést. A FET legfontosabb hozadéka a társadalom (és problémáinak) másik szempontból történő megismerése, illetve egy másik fórum/eszköz biztosítása a nem direkt módon történő „befolyásolásra”. Az afgán társadalom berendezkedése miatt azonban a FET jelentőségét nem szabad eltúlozni, még akkor sem, ha egy PRT vezetője esetleg nő.²²

A magyar CIMIC-csoport a működése folyamán szintén szükségesnek érezte FET alkalmazását, viszont a meglévő kapacitás nem tette lehetővé szervezetenként különálló női kapcsolattartó csoport felállítását. Ezt a területet egyetlen egy személlyel kellett lefedni. Volt eset, amikor férfi végezte el a feladatot, természetesen kevésbé hatékonyan.

- Az MH CKELMK nem mindig tudta biztosítani a női beosztottat, és ennek több oka volt:
- a központ hivatásos és szerződéses női állományának korlátozott elérhetősége;
  - másik műveleti területre (balkáni hadszíntér) is biztosítani kell egy fő női beosztottat (KFOR LMT²³);
  - az MH CIMIC AKCS-k állományában nem volt női beosztott;
  - az MH CIMIC FSZCS-k tagjainak elérhetősége nem volt biztosított.

Megoldási lehetőségként jöhetnek szóba a következők: jobban tudatosítani a központ hivatásos és szerződéses női állományában a műveleti területen történő alkalmazásának szükségességét (egészségügyi és fizikai alkalmasság naprakészen tartása), illetve az MH CIMIC AKCS-k szervezeti felépítésének módosítása (kitétel arra nézve, hogy a csoport és a tartalék legalább egy beosztása csak női katonával legyen feltölthető).

²¹ NATO Bi-SC Directive 40-1, első felülvizsgált változat, 5.

²² Foreign & Commonwealth Office, Report, Capturing the lessons from the Helmand Provincial Reconstruction Team (PRT), Wednesday 3 – Friday 5 December 2014, WP1322.

²³ Kosovo Force Liaison and Monitoring Team – KFOR összekötő és megfigyelő csoport.

Biztonság és CIMIC-tevékenység

A CIMIC szakmai feladatok végrehajtásának elsődleges befolyásoló tényezője a műveleti terület biztonsági helyzete, ugyanakkor a szakfeladatok végrehajtásának kulcsa a napi jelenlét a műveleti területen és a láthatóság a lakosság körében. Ehhez azonban el kell hagyni a kontingens települési helyét, ami nem mindig lehetséges.²⁴ A kontingensparancsnok felelőssége, hogy az RC-N által bevezetett korlátozások és a saját helyzet alapján hogyan dönt a mozgásszabadság fokáról.

Amikor a CIMIC szakmai tevékenység hozzájárul a katonai kontingens biztonságához, akkor a mozgás korlátozása komoly dilemma elé állítja a döntéshozót. Vajon emelt szintű biztonsági helyzetben egy CIMIC-csoport kiküldése nem kockázatos-e? Képes-e a CIMIC-csoport olyan eredményt elérni, amely lokálisan mérsékelheti a kontingensre leselkedő veszélyeket?

Gazdasági lehetőségek a műveleti területen

A CIMIC-től elvárt széles körű kapcsolati háló – amely a műveleti terület civil szereplőivel, különösen a lakossággal, a közigazgatási szervezetekkel és a vállalkozásokkal alakul ki – és a szakmai tevékenységéből következő mozgásszabadság magában hordozza a magyar gazdaság külföldön történő megjelenésének elősegítését. A CIMIC a projektmenedzsment során sok vállalkozóval kerül kapcsolatba, így lehetősége van megbízhatóság alapján kategorizálni és kezdeti felmérést végezni a befektetési és az együttműködési lehetőségek tekintetében.

Természetesen a biztonsági helyzet alapvetően befolyásolja a gazdasági kapcsolatok kialakítását. Mindenki számára világos és érthető, hogy az alacsony fokú biztonság nem nyújt garanciát magyar–afgán vegyes vállalatok működésére, illetve magyar magántőke kihelyezésére. Ugyanakkor az afgán gazdaság – mezőgazdaság, kézművesipar, ásványkincsek kitermelése – fellendülésének kilátásai elősegíthetik a biztonság növekedését is, hiszen a családok megélhetésének érdeke előrébb való az ellenállási harcnál. Ezt a viszonyt jól példázza a „megélhetési tálib”²⁵ jelenség. Az aktuálisan nem megfelelő biztonsági helyzet nem zárhatja ki a potenciális lehetőségek felmérését, adatbázis létrehozását és megosztását az illetékes minisztériumokkal.

A Baglán tartományban eltöltött hét év alatt ez a kérdés nem került komolyan terítékre. Elméleti lehetőségként a CIMIC-szakma foglalkozott a gondolattal, de konkrét lépéseket, amelyeknek következménye is lett volna, nem tett. Az MH PRT időszakában felállított, minisztériumok közötti egyeztető bizottság sem tett javaslatot ilyen irányú gondolkodásra. Feltehetően az MH PRT mandátumának a bizonytalansága is jelentős szerepet játszott abban, hogy mellőzték a gazdasági kapcsolatok kialakítása előkészítésének ezt a módszerét.

²⁴ Az MH CKELMK éppen ezt a képességihiányt igyekszik pótolni a központ állománya műveleti kiképzésének a bevezetésével, hogy műveleti területen ne legyünk ráutalva a Force Protectiont adó alakulatra, hanem önállóan tudjunk tevékenykedni, ahogyan a HUMINT és a CA is teszi a műveleti terület biztonsági besorolásától függetlenül.

²⁵ Megélhetési tálib az, aki nem érzelmeitől vezérelve állt be a Talibán mozgalom valamelyik vezetőjének csapatába, hanem mindössze a család fenntartását kívánta megoldani a kapott „zsoldból”. Az USA kezdeményezése, a „Reintegration” egyik tapasztalata volt, hogy jelentős számú afgán nem meggyőződésből harcolt a koalíciós erők, illetve az afgán kormány ellen, hanem csak megélhetési lehetőséget láttak a Talibán ellenállásban.

Háttértámogató (Reach Back) képesség

Kisegítő szakmai háttér, amely a missziós műveleti területen feladatot végrehajtó állomány számára biztosít extra képességeket, lehetőségeket. A szakfeladatot missziós területen ellátó szakállomány képességei, lehetőségei a kontingens struktúrájának merevsége miatt (létszám) korlátozottak, ezért adott feladatra biztosítható erőforrásai szűkebbek, a feladatok végrehajtásának fontossági sorrendje, minősége csorbulhat.

A háttértámogatás képes olyan erőforrások bevonására, melyek a műveleti területen nem állnak rendelkezésre, hiszen hazai bázison működik, térbeli és időbeni korlátai jóval nagyobb mozgásteret biztosítanak.

Az afganisztáni szerepvállalás kezdetén az MH CKELMK/MH CKEK számba vette a háttértámogatás biztosításának lehetőségét, megtervezte és kialakította az elgondolást, amely szerint a központ állományából egy 3–5 fős kis csoport – természetesen saját feladataik ellátása mellett – áll rendelkezésre a missziós területről érkező kérések, feladatok végrehajtására. A háttértámogatásban rejlő lehetőségeket a CIMIC területén azonban nem sikerült kiaknázni, amelynek okait nem azonosítottuk, de szerintem szerepet játszottak benne az alábbiak:

A) időtényező

- a hosszú távú szakmai előrelátás hiánya – az infrastrukturális projekteken kívül nem volt konkrét szakmai elképzelés, amelynek végrehajthatóságát, hatékonyságát, szükségességét, hatásait szélesebb szociális, gazdasági, társadalmi kapcsolatrendszerben vizsgálni lehetett volna, amelyet tanulmányokkal alátámasztani, vagy azok elvetését, módosítását javasolni lehetett volna;
- a más feladatokra biztosított viszonylag rövid határidő – a rövid határidejű feladatok esetében túl sok időt vett volna igénybe a szolgálati út betartása, az időeltolódás és a missziós események naprakész ismerete, azok követése („situational awareness”) pedig elengedhetetlen feltétel a rövid időn belüli reakcióhoz;

B) az MH CKELMK nem volt közvetlenül bekötve a jelentési rendszerbe – a központ számára nem valósult meg az előbbieken említett „situational awareness”, mivel az MH PRT napi jelentései az MH ÖHP szintjén megakadtak, így proaktív háttértámogatást nem kezdeményeztünk;

C) az MH CIMIC FSZCS rendelkezésre állása – nem volt (most sincs) koncepció funkcionális szakértők hazai körülmények közötti alkalmazására;

D) minisztériumok közötti egyeztető bizottság tevékenységének szegényes ismerete – sem az MH ÖHP CKKF, sem pedig az MH CKELMK aktívan nem vett részt a bizottság munkájában, így ebben az esetben sem volt lehetőség a proaktív hozzáállásra.

A CIMIC szakmai közösségnek át kellene tekintenie a háttértámogatás elméleti rendszerét, és újból definiálni az egyes szereplők feladatát a rendszerben. Meg kell vizsgálni azt is, hogy a Magyar Honvédség másik feladatrendszerében, a balkáni hadszíntéren hogyan valósult meg a háttértámogatás, illetve milyen további szerepe lehet a CIMIC megváltozott jelenlétének a tükrében, sőt milyen feladata lehet a Magyar Honvédség Iraki Kiképzést Biztosító Kontingens missziójának során.

A FELADAT BEFEJEZÉSE, VISSZACSOPORTOSÍTÁS

Tapasztaltfeldolgozás

Nem fordítottunk időben kellő hangsúlyt a tapasztaltfeldolgozásra. A missziók végrehajtásának időtartama alatt nem készültek összegzések a CIMIC műveleti tapasztalatokról. Az egyes váltások felkészítése szakmai szempontból mindig alaposan történt, a megelőző két váltás beosztottai saját benyomásaikkal segítették a felkészítést, de a tapasztalatok átadása verbális volt. Bár a szándék megvolt, a műveleti terület sajátos tapasztalatait nem gyűjtöttük össze rendezett, írott formában; így féltő, hogy ezek egy része elvész.

Mint ahogy fentebb már utaltam rá, a PRT-feladat lezárása után készült szakmai értékelés, de az értékelésből levont műveleti tapasztalatok nem öltöttek „lessons learned” formát, nem használták fel azokat kiképzési program részeként, illetve a misszió végén már nem voltak relevánsak, nem kellett, hogy az adott műveleti területen alkalmazzák azokat.

Dokumentálás

Nem szerveztük meg a félévente termelődött dokumentumok további feldolgozás céljából történő hazaszállítását, ezért rendszerezésük és különböző statisztikák készítése sem volt lehetséges. A PRT-misszió befejezésekor szembesültünk azzal is, hogy az adatbázis hiányos volt, információ veszett el. Adatbázis kezelésére jobban oda kellett volna figyelni, minden váltásban jövedelmező lett volna egy fő profi adatkezelő (Access program) alkalmazása. Eredményeink bemutatásához jó lett volna egy ugyanazon szempontokat tartalmazó eredeti állapot és a végső állapot felmérése, ami statisztikailag is mutatta volna, milyen gyakorlati haszna volt az MH PRT tevékenységének.

A jelenleg általunk használt CIMIC-kézikönyveket²⁶ ki kell egészíteni a saját tapasztalatainkkal, hogy a Magyar Honvédség által biztosított keret miként teszi lehetővé a szakmai feladatok végrehajtását, milyen sajátosságok mentén kell terveznünk és kiviteleznünk a CIMIC szakmai támogatás végrehajtását.

ÖSSZEGRÉS

Elengedhetetlenül szükséges felhívnom a figyelmet arra, hogy a CIMIC-tevékenység átfogó, teljes értékeléséhez szükséges az irodalomjegyzékben található elemzések, értékelések (diplomamunka, évfolyammunka, szakdolgozat) tanulmányozása és összevetése. Az én szubjektív véleményem kiegészítő adalék lehet a teljes tevékenység objektív megítéléséhez.

Mindent egybevetve: a CIMIC-szaktevékenység jó színvonalú volt, eredményesen támogatta az ISAF feladat-végrehajtását, és azon belül is az MH PRT-vel, illetve a KAIA-val kapcsolatos tevékenységet. Az elmúlt években tanultunk. Tanultunk a végrehajtás folyamán és tanultunk a felkészülés során is, és remélem, hogy a ma már birtokunkban lévő ismeretek alapján ugyanazon feladatok közül jó párat másképpen közelítenénk meg és hajtánánk végre.

²⁶ Civil-Military Cooperation Center of Excellence CIMIC Field Handbook, third edition; NATO_ACO-Manual-86-1-1-CIMIC-TTP.

Bár a „műveleti terület” más, de a tanulási folyamat eredménye már megmutatkozott, hiszen az Afganisztánban szerzett tapasztalatokat a magyarországi ideiglenes biztonsági határzárral kapcsolatban egyes CIMIC-, PSYOPS-, INFOOPS-feladatokban, illetve részfeladatokban is hasznosítani tudtuk, tudjuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

18/2009. (III. 20.) HM utasítás a magyar honvédség civil-katonai együttműködési és lélektani műveleti központ alacsony készenlétű civil-katonai együttműködési csoportjai és lélektani műveleti csoportjai személyi állományának biztosításáról, rendelkezésre állásáról és felkészítéséről.

36/2015. (VII. 21.) HM utasítás a magyar honvédség civil-katonai együttműködési funkcionális szakértői csoport létrehozásának, készenlétének, felkészítésének és ellátásának szabályozásáról.

Civil-Military Cooperation Center of Excellence CIMIC Field Handbook, third edition. NATO_ACO-Manual-86-1-1-CIMIC-TTP.

Domján László vezérőrnagy: *A Magyar Honvédség PRT szerepvállalás előkészítése, a misszió főbb eseményei a nemzeti vezetés szemszögéből*. Seregszemle, különszám. (A Magyar Honvédség afganisztáni szerepvállalása című szakmai-tudományos konferencia előadásai, Székesfehérvár, 2013. május 28.)

FM 3-57 Civil Affairs Operation.

Foreign & Commonwealth Office, Report, Capturing the lessons from the Helmand Provincial Reconstruction Team (PRT), Wednesday 3 – Friday 5 December 2014, WP1322.

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-katonai Együttműködési Doktrína (Ált/26).

NATO AJP-3.4.9. <http://www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2014/06/AJP-3.4.9-EDA-V1-E1.pdf>

AJÁNLOTT IRODALOM:

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok: *A CIMIC tevékenység és tapasztalatai az ISAF-III. misszióban*. Diplomamunka. ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Szárazföldi Műveleti Tanszék, 2006.

Korom Grácia Erzsébet hadnagy: *Civil-katonai kapcsolatok Afganisztánban*. Szakdolgozat. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Hadmérnöki Kar Vegyi- és Katasztrófavédelmi Intézet, 2011.

Polyecskó László alezredes: *Afganisztán projekt tevékenység, a civil-katonai együttműködés (Civil-military Cooperation – CIMIC) és a lélektani műveletek (Psychological Operation – PSYOPS) feladatrendszerén belül*. Tanulmány.

Szilágyi Csaba ezredes: *A CIMIC-PSYOPS-INFOOPS tevékenység fejlődése az MH Tartományi Újjáépítési Csoport váltásaiban (2006–2013)*. Évfolyammunka. Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Át- és Továbbképzési Központ Felsőfokú Tanfolyamszervező Csoport.

Wagner Péter: *Az afganisztáni nemzetközi fejlesztési együttműködés magyar eredményei és tapasztalatai*. Magyar Külügyi Intézet, 2010.

http://kki.gov.hu/download/6/d9/b0000/Tanulmanyok_2010_14_Az_afganiszt%C3%A1ni_nemzetk%C3%B6z.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 05. 23.)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

INDIAI ŰRSIKLÓ KÍSÉRLETI INDÍTÁSA

Az Indiai Űrkutatási Szervezet (ISRO¹) május 23-án tesztelte az általa fejlesztett űrsiklót.² A 6,3 m hosszú, 1750 kg tömegű többször felhasználható indítójárművet (RLV³) egy HS9 típusú szilárd hajtóművű rakétával indították útnak. Az amerikai űrsiklótól és az X-37B⁴ típusú űrjárműtől eltérően – amelyek feladataikat Föld körüli pályán hajtják végre – az RLV feladata, hogy a hordozórakéta utolsó fokozataként pályára állítson mesterséges holdakat, majd épségben visszatérjen a Földre, ahol felkészítik a következő misszióra. A kísérlet során az RLV 56 km magasságban vált le a kiégett hordozórakétáról, majd 65 km-es csúcsmagasságot elérve aerodinamika felületei segítségével irányított süllyedést hajtott végre, és leszállt az indítóhelytől 450 km-re – a Bengál-öbölben – kijelölt szimulált leszállóhelyen. A hétperces kísérleti repülést az ISRO sikeresnek minősítette. Hasznos információkat szereztek az eszköz aero- és termodinamikai jellemzőiről a hiperszonikus repülés során. Még három tesztrepülést terveznek. A következő repülést befejező leszállást már repülőterre tervezik, és az eszköz újrafelhasználásával számolnak. Az utolsó tesztrepülésnél a visszatérő űrsiklót már scramjet⁵ hajtómű is segítené a manőverezésben. Az ISRO azt reméli, hogy 10-15 éven belül az RLV rendszeresíthető lesz, és segítségével a műholdak pályára állításának fajlagos költségeit lecsökkenthetik 2000 USD/kg-ra.

ELFOGÓRAKÉTA-KÍSÉRLET INDIÁBAN

Az indiai Védelmi Kutatási és Fejlesztési Szervezet (DRDO⁶) május 25-én bejelentette, hogy kísérletet hajtott végre ballisztikus rakéta elfogására az ország többszintű rakétavédelmi rendszerének fejlesztése érdekében.⁷ A cél szerepét támadó ballisztikus rakéta pályáján repülve egy átalakított Prithvi típusú rakéta játszotta, amelyet a Bengál-öbölben egy hadihajóról indítottak. Az első – hivatalos – jelentések szerint a teszt sikeres volt. Későbbi sajtójelentések – jól informált forrásokra hivatkozva – azonban arról szóltak, hogy az elfogórakéta indítása sikertelen volt. Azt egyelőre nem lehet tudni, hogy mi volt a rakétaindítás elmaradásának az oka. Lehet, hogy a rakétavédelmi rendszer nem észlelte a „támadó” ballisztikus rakétát, vagy az észlelő/tűzvezető radarról nem jutott el az információ az elfogórakétához, esetleg

¹ Indian Space Research Organization.

² http://defense-update.com/20160525_rlv.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 29.)

³ Reusable Launch Vehicle.

⁴ A Föld körüli pályán repülő kísérleti jármű (Orbital Test Vehicle) személyzet nélkül hajt végre különböző, nem részletezett, sajtóhírek szerint hírszerzési feladatokat. A 8,9 m hosszú, többször felhasználható eszközt 2015. május 20-án juttatták negyedik alkalommal Föld körüli pályára. http://defense-update.com/20160525_rlv.html (Letöltés időpontja: 2016. 07. 16.)

⁵ Supersonic Combusting Ramjet – szuperszonikus torlósugar-hajtómű.

⁶ Defence Research and Development Organization.

⁷ http://defense-update.com/20160524_bogus_test.html (Letöltés időpontja: 2016. 05. 29.)

ez utóbbinak a hajtóműve nem indult be. 2015 áprilisában egy hasonló feladat végrehajtása azért nem sikerült, mert az elfogórakéta néhány másodperccel az indítás után meghibásodott, 2014 áprilisában pedig a cél elfogása (megközelítése) 120 km magasságban sikerült, de az elfogórakéta robbanófeje nem működött. Elemzők szerint nem ritka a hadászati jelentőségű fegyverek tesztelésével kapcsolatos hírek körüli – esetenként szándékos – bizonytalanság, kétértelműség, mivel így egy adott ország védelmi vagy támadóképesége nem határozható meg pontosan. A saját rakétavédelmi rendszer fejlesztése mellett India érdeklődik a nagy hatótávolságú orosz Sz–400-as lég- és rakétavédelmi rendszer beszerzése iránt.

AKNAMENTESÍTÉS A FINN-ÖBÖL SZIGETEIN

Az Orosz Földrajzi Társaság 2016-ban a negyedik expedícióját hajtotta végre a Finn-öböl Oroszországhoz tartozó szigetein, melyeket a második világháború idején a németek évekig megszállva tartottak. Közülük most a Bolsoj Tyutersz (Szentpétervár Ny 175 km) került sorra.⁸ Az expedícióban mintegy 100 orosz katona is részt vett, feladatuk a szigeten található robbanóeszközök megtalálása és hatástalanítása volt. A katonák rövid időn belül 150 SMi–35 típusú gyalogsági aknát és közel ezer, Oerlikon gépágyúhoz tartozó 20 mm-es löszert találtak. Az SMi–35 ugróakna 25 m távolságon belül halálos hatású volt, az Oerlikon gépágyút pedig széleskörűen alkalmazták légi és földi célok ellen. 2016-ban egy orosz–német expedíció is felkereste a Bolsoj Tyuterszt és a tőle 20 km-re északnyugatra fekvő Gogland szigetét, ahol a második világháborúban elesett orosz és német katonák maradványai után kutattak. Az expedíció legalább 120 német katona maradványait találta meg, azokat az exhumálásuk után hazai földben fogják eltemetni.

OROSZORSZÁG NÖVELI KATONAI JELENLÉTÉT A KURIL-SZIGETEKEN

Az orosz védelmi minisztérium május végén bejelentette, hogy megerősíti katonai jelenlétét a Kuril-szigeteken, és ennek keretében egy új katonai bázist is létrehozna az egyik lakatlan szigeten. A Távol-keleti Katonai Körzet parancsnoka szerint erre a lépésre azért van szükség, hogy minden eshetőségre felkészüljenek. Japán a második világháború óta a Kuril-szigetek közül magának követeli az északi szigetéhez (Hokkaidó) legközelebb lévő négy szigetet, és ez még jelenleg is akadályozza a háború utáni békekötést a két ország között. Az orosz katonai vezetés szándéka, hogy korszerűsíti a szigetekeken jelenleg állomásozó alakulatok fegyverzetét és javítja az ott szolgáló katonák és családtagjaik ellátását is. Május elején az orosz Csendes-óceáni Flotta hat hajója látogatta meg a jelenleg lakatlan Matua-szigetet, amely a leendő katonai bázis egyik potenciális helyszíne, és közelebb van Oroszországhoz, mint Japánhoz. Az orosz televízió bemutatta, amikor a szigeten katonai sátrakat állítottak fel, és teherhajóról katonai járművek szálltak partra. A szigeten a második világháború alatt nyolcezer japán katona állomásozott, volt rajta repülőtér 1500 és 2000 m hosszú kifutópályákkal,⁹ és a létesítmények egy részét mélyen a föld alá építették.¹⁰

⁸ <http://sputniknews.com/russia/20160529/1040451485/wwII-mines-russia.html> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 29.)

⁹ Ez a hosszúság a szigeten állomásozott vadászrepülő-század Ki–44 típusú repülőgépeinek az igényeit lényegesen meghaladta.

¹⁰ <http://www.abovetopsecret.com/forum/thread837282/pg1> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 16.)

KÍNA HAZAFIAS UTAKAT TERVEZ A DÉL-KÍNAI-TENGER SZIGETEIRE

Kína azt tervezi, hogy a Dél-kínai-tenger általa sajátjának tekintett, de amúgy vitatott hovatarozású szigeteire „hazafias” utakat szervez – főképpen kínai turisták részére. Peking szeretné a Paracel-szigetek egyikének (Woody) a környékét turizmus szempontjából annyira felfejleszteni, hogy az összehasonlítható legyen a Maldív-szigetekkel, bár a szigetre Tajvan és Vietnam is igényt tart. Az elképzelések szerint szörföléssel, horgászattal, bújárással, hidroplános repüléssel és esküvők megrendezésével lehetne sok turistát a térségbe csalogatni. Kína 2013 óta engedélyezi a turistalátogatásokat a Dél-kínai-tenger nem militarizált körzeteibe, azóta 30 ezren látogattak oda, ebből 16 ezren 2015-ben. A turistahajók a térségbe a legközelebb lévő kínai kikötőből (Szanya) indulnak, ahol a közelmúltban egy közel 3 milliárd dolláros fejlesztés kezdődött.

ÁTLÁTNI A PÁNCÉLZATON?

Az izraeli Elbit cég a harcjárművek személyzete számára kifejlesztett egy olyan sisakot, amelynek segítségével annak használója a harcjármű belsejéből is „kilát”.¹¹ Az IronVision fantázianevű eszköz körkörös éleslátást biztosít nappal és éjszaka bármilyen időjárási körülmények között. Segítségével észlelhető a harcjárműtől néhány méterre álló vagy kúszó személy és a 150–300 m távolságban mozgó jármű is. A sisakra szerelt kijelzőn megjeleníthetők a harcjármű (harckocsi, gyalogsági harcjármű, önjáró tüzérségi eszköz stb.) belsejében lévő digitális kijelzők, valamint a harcjármű külső érzékelőinek (pl. kameráknak) az adatai. Ezért a személyzet szabadon tevékenykedhet, és nem szükséges a bújónyíláson kitekinteni, a harchoz szükséges minden információ a harcjármű belsejében is rendelkezésre áll. A BAE Systems nemzetközi vállalat BattleView 360 néven fejlesztett hasonló rendeltetésű rendszert,¹² amely széleskörűen alkalmazza a digitális térképeket, és a hadszínteret két- és háromdimenziós formában is ábrázolhatja. Ennél a rendszernél lehetőség van a harctéri környezet tableten történő megjelenítésére is. A BattleView nemcsak a saját jármű érzékelőinek az adatait képes megjeleníteni, hanem más járművek, de akár a harcjárműből kiszállt, gyalogosként közlekedő katonák által összegyűjtött adatokat is. Az IronVision és a BattleView 360 is lényegében azt a technológiát alkalmazza, amely a korszerű repülőgépek és helikopterek vezetői számára már biztosított. Az eszközök lehetővé teszik a harctéri események gyorsabb áttekintését és a parancsnoki döntések gyorsabb meghozatalát.

KAZAHSZTÁN ÉS DÉL-AFRIKA KÖZÖS HADIIPARI VÁLLALKOZÁSA

Kazahsztán és Dél-Afrika közös hadiipari vállalata, a Kazakhstan Paramount Engineering (KPE) az asztanai hadiipari kiállításon (KADEX¹³) bemutatta a közös fejlesztésű Barisz (Barys) páncélozott harcjárművet.¹⁴ A kazah fővárosban 2015-ben megnyitott összeszerelő üzemben fogják gyártani, amelynek éves kapacitása 200 harcjármű, ebből 120 lenne a Barisz. A KADEX-en bemutatott harcjármű a dél-afrikai Paramount cég új Mbombe típusú, 8×8

¹¹ http://defense-update.com/20160608_ironvision.html (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

¹² <http://www.foxnews.com/tech/2016/06/02/new-tech-makes-tank-armor-see-through.html> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

¹³ Kazakhstan Defense Exhibition.

¹⁴ http://defense-update.com/20160603_barys.html (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

kerékképletű platformjára épült. Tömege üresen 19 t, maximális hasznos terhelése 8 t, maximális sebessége 110 km/h, hatótávolsága 800 km.¹⁵ Hajtásáról egy hathengeres, 550 LE-s, turbófeltöltős dízelmotor gondoskodik. Bemutatott fegyverzete egy távvezérelt AU220M típusú toronyban elhelyezett új 57 mm-es orosz gépágyú, párhuzamosított 7,62 mm-es golyósóróval. A gépágyú maximális lőtávolsága 12 km, tűzgyorsasága 120 lövés percenként. A KPE már gyártja az aknák elleni védelemmel ellátott Arlan (4×4) páncélozott harcjárművet, amely a dél-afrikai Maraudernek a helyi körülményekhez (hideg tél, meleg nyár, sivatagi viszonyok) átalakított változata. Hamarosan gyártják a dél-afrikai Maverick páncélozott gépjármű helyi változatát Nomad néven a rendőrség részére.

NAGY HATÓTÁVOLSÁGÚ OPTIKAI MEGFIGYELŐRENDSZER

Az izraeli Controp Precision Technology cég bemutatta a SPEED-ER típusú szárazföldi telepítésű nagy hatótávolságú optikai megfigyelőrendszerét.¹⁶ Az eszköz érzékelői párhuzamosan, három hullámsávban – látható fény, rövid és közepes hullámhosszú infravörös – dolgoznak. Az érzékelőket (kamerákat) gíroszkópstabilizált platformon helyezték el, ami lehetővé teszi a nagyon éles, tiszta kép remegésmentes megjelenítését. A berendezés hatékonyan működik köd, por, eső és nagy páratartalom esetén is. A két infravörös kamera lencsési folyamatosan zoomolhatóak. A látható fény tartományában két színes kamera működik, az egyik látószöge a szélestől a közepesig, a másiké a szűktől a nagyon szűkig változtatható. A berendezéshez lézeres távmérő, lézeres célmegjelölő és vezérlőegység is tartozik. A közepes hullámhosszú infravörös tartományban működő kamera legszűkebb látószöge 0,4 fok, a másiké mindössze 0,22 fok, ami lehetővé teszi egy cél észlelését 40 km-nél nagyobb távolságról is. A berendezést eredetileg szárazföldi telepítéssel határvédelmi célra fejlesztették, de alkalmas a part menti tengeri hajózás ellenőrzésére és légtérfigyelési célokra, mert gíroszkópos stabilizálásának köszönhetően magas tornyokban, oszlopokon is elhelyezhető a képminőség romlása nélkül.

KATAR OLASZ HADIHAJÓKAT VÁSÁROL

Június közepén Katar úgy döntött, hogy haditengerészetét olasz hadihajókkal fogja korszerűsíteni.¹⁷ A döntés meghozatala hónapokkal csúszott, mert Franciaország egy újabb kísérletet tett arra, hogy a francia–olasz fejlesztésű többfunkciós FREMM¹⁸ fregattok vásárlására beszélje rá az arab országot. A szerződés értéke 3,8 Mrd EUR. Ez az összeg tartalmazza a Fincantieri hajógyár által legyártandó négy 3000 tonnás korvetet, egy 9000 tonnás partraszállító hajót és két 700 tonnás járőrhajót. A hajókat az MBDA vállalatcsoport rakétarendszereivel (pl. Exocet MM40 Block 3 hajó elleni rakéta, Aster 30 Block 1 és VL MICA légvédelmi rakéta) fogják felszerelni egy külön megkötött 1 Mrd EUR értékű szerződés alapján. A Leonardo-Finmeccanica szállítja az ágyúkat, a radarokat és az egyéb elektronikai berendezéseket. A megállapodás 15 éves logisztikai támogatást is tartalmaz. A korszerű hadihajókra

¹⁵ <http://kpe.com.kz/too-kazaxstan-paramaunt-inzhiniring-predstavilo-novoe-pokolenie-bronirovannoj-kolesnoj-mashiny/> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 17.)

¹⁶ http://defense-update.com/20160601_speed-er.html (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

¹⁷ <http://www.defensenews.com/story/defense/naval/2016/06/16/italy-lands-largest-ever-naval-export-deal-qatar/86012956/> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

¹⁸ Frégate européenne multi-mission.

Katarnak azért van szüksége, hogy hatékonyabban védhesse hosszú tengeri partszakaszát és a partközeli földgázlelőhelyeit. A hajók építése két éven belül elkezdődik és hat évig tart.

LÁTHATATLAN OROSZ LÉGVÉDELMI RAKÉTARENDSZEREK?

Az orosz Izvesztyija napilap meg nem nevezett védelmi minisztériumi forrásra hivatkozva arról ír,¹⁹ hogy az oroszok korszerűsítik az Sz–400 és az Sz–500 típusú lég- és rakétavédelmi rendszereiket annak érdekében, hogy azok elemeit a műholdak, a felderítő-repülőgépek és a radarok számára láthatatlanná, észlelhetetlenné tegyék.²⁰ Ezt úgy érnék el, hogy a rendszer elemeit – vezetési pont, légvédelmi rakéták, radarok és egyéb, elektronikai berendezéseket tartalmazó komplexumok – leárnyékolják. Erre a célra konténereket és/vagy fedezőket fognak alkalmazni, amelyek különböző méretűek, alvázra helyezhetőek, és úton vagy vasúton szállíthatóak. Néhány már gyártásban van, másokat még csak tesztelnek. Erre a megoldásra azért van szükség, mert az utóbbi 20 évben más országok felderítőképessége jelentősen fejlődött. A Pentagon olyan eszközöket fejlesztett ki, amelyek képesek az antennák által nem a fő irányban sugárzott nagyon gyenge elektromágneses jelek vételére, vagyis szinte minden működő elektromos és elektronikus eszköz észlelhető már. Az új orosz konténereket speciális, az elektromágneses sugárzást elnyelő bevonattal látják el, és maximálisan csökkentették a berendezések kisugárzását is.

ÜZEMANYAG-SZÁLLÍTMÁNY VÉDELME A HADSZÍNTÉREN

A hadszíntéren mozgó üzemanyag-szállítmányok védelme fontos feladat minden parancsnok és logisztikai szakember számára. A francia hadsereg részére a Scania által gyártott Carapace²¹ elnevezésű üzemanyag-szállító jármű a többiekénél alkalmasabb arra, hogy túléljen egy váratlan rajtaütést, szükség esetén harcoljon, és eljuttassa az üzemanyagot a rendeltetési helyére.²² A sofőr és segítője a vezetőfülkében, a mögötte kialakított kabinban pedig a személyzet foglal helyet. Mindkét kabin páncélozott, ellenállnak a 7,62×39 mm-es páncéltörő lövedékeknek és a tüzérségi gránátok repeszének, valamint az alattuk robbanó 6 kg TNT-vel egyenértékű robbanásnak. A vezetőfülke tetején egy 12,7 mm-es távvezérelt géppuskát helyeztek el.²³ A járművet ellátták számos leszerelhető aktív és passzív elemmel. A távirányított robbanóeszközök ellen zavaróberendezés védi a járművet, a tűzvezetést nappali és éjszakai látást segítő kamerák és lézeres távolságmérő segíti. A jármű kilyukadt gumiabronccsal is képes haladni. A Carapace a pótkocsiban maximálisan 22 ezer liter üzemanyagot szállíthat.

NUDOL, AZ ÚJ OROSZ ELFOGÓRAKÉTA

Az Interfax orosz hírügynökség idézi az orosz hadiipari komplexum képviselőjének a bejelentését, miszerint az ország rakétavédelmi rendszerének a lehetőségei az új nagy hatótávolságú

¹⁹ <http://izvestia.ru/news/617785> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 17.)

²⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Below_the_Radar_Russias_S_400_S_500_Set_to_Become_Invisible_to_Enemies_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 06. 19.)

²¹ A teknősbéka felső páncélja.

²² http://defense-update.com/20160615_carapace.html (Letöltés időpontja: 2016. 06. 26.)

²³ http://www.military-today.com/trucks/scania_carapace.htm (Letöltés időpontja: 2016. 07. 17.)

elfogórakéta rendszerbe állításával a többszörösére nőnek.²⁴ Nudol²⁵ név alatt egy kis (53T6) és egy nagy hatótávolságú (14C033) elfogórakéta fejlesztése folyik, és a közelmúltban sikeres tesztek is végrehajtottak. Amerikai forrás²⁶ szerint a május 25-én Pleszeckből indított Nudol rakétával végrehajtott kísérlet volt az első sikeres, bár nem sikerült meghatározniuk az elfogórakéta célját, ami lehetett egy műhold, de az is lehet, hogy a rakéta csak űrgrázt hajtott végre a cél megsemmisítése nélkül. Az amerikai forrás megemlíti, hogy egy Nudol rakétát 2015. november 18-án is fellőttek. Az orosz védelmi minisztérium sem a novemberi, sem a májusi rakétaindításról nem adott tájékoztatást.

OROSZORSZÁG ATOMMEGHAJTÁSÚ REPÜLŐGÉP-HORDOZÓT AJÁNL INDIÁNAK

Egy magas beosztású indiai haditengerész szerint Oroszország felajánlotta megvételre Indiának a tervezés alatt álló atomhajtású Storm (Projekt 23000E) repülőgép-hordozót.²⁷ Az ajánlattételre akkor került sor, amikor India és az Amerikai Egyesült Államok olyan technológia átadásáról tárgyalt, amelyet India felhasználhatna a tervezett Vishal elnevezésű atomhajtású repülőgép-hordozójához. A többcélú Storm repülőgép-hordozóval kapcsolatos elképzelések 2015-ben láttak napvilágot. A hajót távoli, óceáni vizeken történő alkalmazásra tervezik, szárazföldi, légi és vízi célok elleni harcra, partraszálló csapatok támogatására és légvédelmi feladatok ellátására. A Vishal 300 m hosszú, 70 m széles, 65 000 tonna vízkiszorítású atommeghajtású hajó lenne. Az amerikaiak a Vishal számára eddig elektromágneses repülőgép-katapultot ajánlottak fel, amely a különböző tömegű repülőgépek indításához a gőzkatapultnál alkalmasabb, mert teljesítménye fokozatmentesen állítható. Indiai tengerészeti szakértők szerint legalább 12 milliárd dollárba kerülne egy ilyen katapulttal felszerelt atomhajtású repülőgép-hordozó beszerzése, de ezt az összeget a kormány nem fogja biztosítani. Szakértők szerint az orosz repülőgép-hordozó ennél jóval olcsóbb lenne.

FELHASZNÁLT IRODALOM

http://defense-update.com/20160524_bogus_test.html

http://defense-update.com/20160525_rlv.html

http://defense-update.com/20160601_speed-er.html

http://defense-update.com/20160603_barys.html

http://defense-update.com/20160608_ironvision.html

http://defense-update.com/20160615_carapace.html

<http://freebeacon.com/national-security/russia-conducts-successful-flight-test-of-anti-satellite-missile/>

<http://izvestia.ru/news/617785>

²⁴ http://rueconomics.ru/180867-sekretnaya-antiraketa-nudol-ukrepi-rossiiskuyu-sistemu-pro?utm_source=24smi.info&utm_medium=referral&utm_campaign=2604&utm_content=227592&utm_term=1291 (Letöltés időpontja: 2016. 06. 26.)

²⁵ Egy kis település Moszkvától 120 km-re ÉNy-ra.

²⁶ <http://freebeacon.com/national-security/russia-conducts-successful-flight-test-of-anti-satellite-missile/> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 17.)

²⁷ <http://www.defensenews.com/story/defense/naval/navy/2016/07/11/russia-india-nuclear-aircraft-carrier-storm/86937106/> (Letöltés időpontja: 2016. 07. 15.)

<http://kpe.com.kz/too-kazaxstan-paramaunt-inzhiniring-predstavilo-novoe-pokolenie-bronirovannoj-kolesnoj-mashiny/>

http://rueconomics.ru/180867-sekretnaya-antiraketa-nudol-ukreplit-rossiiskuyu-sistemu-pro?utm_source=24smi.info&utm_medium=referral&utm_campaign=2604&utm_content=227592&utm_term=1291

<http://sputniknews.com/russia/20160529/1040451485/wwII-mines-russia.html>

<http://www.abovetopsecret.com/forum/thread837282/pg1>

<http://www.defensenews.com/story/defense/naval/2016/06/16/italy-lands-largest-ever-naval-export-deal-qatar/86012956/>

<http://www.defensenews.com/story/defense/naval/navy/2016/07/11/russia-india-nuclear-aircraft-carrier-storm/86937106/>

<http://www.foxnews.com/tech/2016/06/02/new-tech-makes-tank-armor-see-through.html>

http://www.military-today.com/trucks/scania_carapace.htm

http://www.spacedaily.com/reports/Below_the_Radar_Russias_S_400_S_500_Set_to_Become_Invisible_to_Enemies_999.html

Harai Dénes ny. ezredes:

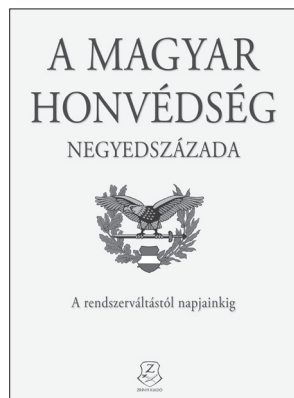
SEREGSZEMLE NEGYEDSZÁZAD UTÁN

*A Magyar Honvédség negyedszázada*¹ című – Zrínyi Kiadó gondozásában 2016-ban megjelent – vastkos kötet jó anyag a rendszer átalakulás óta eltelt idő mérlegeléséhez. A könyv nyolc fejezetre oszlik, előszavát dr. Szakály Sándor hadtörténész írta. A szerzők között találjuk dr. Gáspár Tibor ny. mk. vezérőrnagyot, dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagyot, dr. Germuska Pál történészt (HM HIM), dr. Németh József Lajos egyetemi adjunktust (NKE), Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes, egyetemi tanárt (NKE), dr. Horváth Csaba János ezredes igazgatóhelyettest (HM HIM), dr. Vogel Dávid főhadnagy hadművelési tisztet (MH Kiképzési és Doktrinális Központ) és dr. Hülvety Lajos ny. alezredest. Kiemelkedően értékes és önálló részét képezi a kötetnek a volt MH-parancsnokok, vezérkari főnökök saját elemzései, döntéseik leírásai, alanyi

és kritikus-önkritikus látószöge; nélkülük nincs hiteles (autentikus) válasz az elmúlt két és fél évtized helyzeteire, feladataira; az általuk képviselt tények, adatok és állítások a vezetés megítélésének lényegi faktorai is. Szakály Sándornak bizonyára igaza van, amikor az előszóban arról ír, hogy az elmúlt negyedszázad még nem elég ahhoz, hogy az egész időszak a történelem ítélszéké elé kerülhessen. A kötet bemutatásában nem követem a fejezetek tematikusságát, kiemelek egy fő területet, *a vezetés és a modernizáció problematikáját*.

Milyen főbb jellemzők határozták meg különösen a katonai felső vezetést az értékelt időszakokban? – tehetjük fel a kérdést. Az MH parancsnokai, vezérkari főnökei teljesítményének jelentőségét növeli, hogy a rendszer-átalakulás utáni teljes modernizációhoz nem állt rendelkezésükre modell, amit csak le kellett volna másolni. Ez a modernizáció strukturális és szellemi alapjaiban egyaránt érintette a Magyar Honvédséget, valamint a Honvédelmi Minisztériumot. Megjelentek olyan új elemek, mint a civil kontroll, a civil-katonai együttműködés (CIMIC), a biztonság, vagy a haderőtervezés, a vallásgyakorlás lehetősége stb. A katonai vezetés szótárába bekerültek olyan fogalmak, mint az *érdekcsoportok* (tanácsadók, polgármesterek, adminisztráció stb.); a NATO-csatlakozás előtt és után a *képviselési rendszer*, a kompromisszumkézség, az alternatívákban való gondolkodás (mi maradjon meg, mi ne?), miközben a nemzetközi feszültségek (terrorizmus) a stratégia részévé váltak. Az értékelt időszakban új elem volt, nemcsak a társadalomban, de a honvédségnél is, a *korruptió* jelensége.

Az MH-parancsnok Lőrincz Kálmán, az MH-parancsnok-vezérkari főnök Deák János, Fodor Lajos, valamint a vezérkari főnökök (Borsits László, Németh Sándor, Végh Ferenc, Szenes Zoltán, Havril András, Tömböl László, Benkő Tibor) nem volt/voltak könnyű helyzetben. A magyar katonai gondolkodást leginkább a helyzetek, feladatok elemi egységekre bontása (operacionalizálása) jelenti, mely elengedhetetlen „tartozéka” a vezérkari főnök, a

¹ A külön nem jelzett idézetek e kötetből valók.

csapatparancsnok, a törzstiszt, kiképzőtiszt, a lőtérparancsnok, de még a fegyverraktáros gondolkodásának is. A helyzetet – talán enyhe kifejezés – *bonyolította*, hogy a vezetés szerkezetének kialakítása *párhuzamosan* zajlott más jelentős katonai feladatokkal, miközben érvényüket veszítették a korábbi törvények, jogszabályok, valamint a katonai szabályzatok is (a kötet mellékletében felsorolt törvényi, jogszabályi változások 66 oldalt tesznek ki). A vezetés és az irányítás fogalmait tekintetében meg kell jegyezni, hogy a vezetés intézményileg *közvetlen*, míg az irányítás *közvetett* kapcsolatot feltételez; a mi esetünkben *közvetlen* szereplő a parancsnokság–vezérkar; *közvetett* a HM apparátusa volt. A hatáskörök önhatalmú kiterjesztése (eszkalációja) azonban szétfeszítheti a formálisan szabályozott rendszert, amelyből újabb feszültségek keletkezhetnek, és több alkalommal keletkeztek is.

Részben a dr. Horváth Csaba János ezredes által írt harmadik fejezethez (A szervezeti és katonai szintek változásai), de alapvetően a vezérkari főnökök értékeléséhez kapcsolódva (az interjúszempontokat a kötet egyik szerkesztője, dr. Földesi Ferenc ny. ezredes állította össze, az elkészült szöveget dr. Vogel Dávid főhadnagy rendezte sajtó alá) megemlíthető néhány további jellemző, amelyek meghatározták a *helyzetbe hozott* – szakterületükön kiváló teljesítményt nyújtó – katonák *jó és rossz közérzetét egyaránt*.

A korábbi *szövetségi* elkötelezettségek lebontása (doktrínaváltás, tervezési, szervezeti, információs, stratégiai, haditechnikai-fejlesztési, képzési-kiképzési, logisztikai stb.), a szovjet csapatok kivonása önmagában is összetett feladat volt (a piaci viszonyok szempontjából is), átfogóan érintette a társadalmi alrendszerek egészét; az átmeneti helyzetben a feltételrendszer hiánya, a folyamatos létszámcsökkentés *gyengítette* a vezetés elvének lényegét, az *összhangteremtést* az alrendszerek között. Az amerikai és orosz katonai megállapodás, valamint a Nyugat koncepciója régióknál új hatalmaival, különösen azok hadseregeivel kapcsolatos *igényei részleteiben* csak fokozatosan tisztázódtak, ami *bizonytalansági* tényező volt. Miközben az új helyzetben – a nemzeti szuverenitás figyelembevételével – a szabad *önmeghatározás és kooperáció lehetőségére* gondolt a magyar politikai hatalom, egy új katonai szövetségre való felkészülés-felkészítés vette kezdetét (a NATO 1994. január 10-én indította a Partnerség a békéért (PfP) programot, részese lettünk a PfP tervezési és felülvizsgálati folyamatának (PARP) stb.), amelybe minden tervezési, szervezési, képzési-oktatási feladat *becsatornázódott, új fogalmakat tanultunk, így például az interoperabilitást (együttműködési, együttalkalmazhatósági képesség), valamint – különösen haditechnikai rendszerek tekintetében – a kompatibilitást (megfelelés, helyettesíthetőség)*. A honvédségnél nincs helye egyébként üres fogalmaknak, funkció nélküli szervezeteknek, mint Szenes Zoltán vezérezredes írja: „Nem »papírtigrisre«, nem kiüresedett haderőre van szükség...” Emellett nemzeti és katonai önbecsülésünk történelmi örökségéből adódóan sem akartunk „*segédműhelyi*” szerepre kényszerülni az új szövetségi rendszerekben (NATO, EU). Végh Ferenc vezérezredes megfogalmazása szerint az új partnerek rövidesen rájöttek a magyar katona valódi értékére: „A partnerekkel folytatott baráti beszélgetéseken szóba került, hogy a nyugati országok katonái általában alábecsülték a volt szocialista országok katonai képességeit. Látva azonban a magyar katonák hozzáértő tevékenységét, hamar változott a véleményük. Tudásban, felkészültségben, leleményességben egyáltalán nem játszottunk alárendelt szerepet.”

Az új katonai szövetségre való felkészülés-felkészítés *párhuzamosan* történt az egész társadalom átalakulásával (felvetve számtalan államjogi kérdést), miközben a honvédség *elvezítette korábbi meghatározó helyét a társadalompolitikai stratégiában*, és ebből adódóan a finanszírozási kondíciók sem álltak rendelkezésre. (Megjegyzem, ez a szerep mindig megvolt, és jelenleg is megvan a nagyhatalmak hadseregei esetében.) Czinege Lajos (1924–1998)

hadsereg tábornok volt – a régi katonai vezetők közül – az utolsó (honvédelmi miniszterként, miniszterelnök-helyettesként), akinek negyedszázadon keresztül meghatározó befolyása volt a *társadalompolitikai stratégiára*, ami visszatükröződött a hadsereg csapásmérő erőinek újrafelfegyverzésében, a fegyverrendszerek hadrendbe állításában, diplomáciai-szervezeti-mozgósítási-kiképzési feltételeiben és létszámnövekedésében egyaránt, különösen a hatvanas-hetvenes években.

Ennek a részben amortizálódott rendszernek a le- és átszervezése valósult meg, új fegyverek beszerzésére került sor az értékelt negyedszázad alatt. A társadalompolitikai stratégiában történt pozícióváltozásra utalt Fodor Lajos vezérezredes, amikor azt írta: „...hiába vannak a kiművelt emberfők, kiváló katonai vezetők, ha az úgy nem élvez olyan politikai támogatást, ami anyagi támogatást is jelent, akkor a mostani, közel 70 éves békeidőszak továbbra is megtéveszti a döntéshozókat a haderő jövőjét illetően.” Az *(ön)védelmi reflexek* meggyengülésének érzékelése nyomán méltán jelezte nyugtalanságát a tábornok. Magam is úgy gondolom (főként Lőrincz Kálmán vezérezredes megállapításai nyomán), hogy a katonák *érthető módon, hivatásuk konzervatív értékeiből adódóan*, erre, valamint a *döntési hatáskörüik intaktságára* a legérzékenyebbek. A felső katonai vezetés *szűkülő hatásköreit* jól érzékelteti Szenes Zoltán vezérezredes, amikor így ír: „Amíg ugyanis az MH első számú katonai vezetője erős hatáskörrel és komoly erőforrásokkal rendelkezett, nem lehetett olyan döntéseket megvalósítani, amelyekben a hadsereg vezetése nem volt partner. Ezért 1994-től felgyorsult a civil HM hatáskörének a növelése, ezzel párhuzamosan pedig a Magyar Honvédség Parancsnokság, majd az önálló Honvéd Vezérkar befolyásának a csökkenése: először elvették a katonai vezetéstől a kutatás-fejlesztést és a beszerzést (1994), aztán a pénzügyet (1997), végül az elhelyezést (2000).” Majd hozzáteszi, hogy az önkéntes haderőre való áttéréssel többségében kiszervezték az őrzés-védelmet (2004), a 2005-ös HM-átszervezéssel civil kézbe került a humánpolitika, közben (2001) megszűnt az MH-parancsnoki beosztás, és összevonták a Honvéd Vezérkart a civil HM-mel. Az új helyzetben új módon vetődött fel a *demokratikus hatalom felelősségtudata a haza védelmével kapcsolatban*.

Szétnyílt az olló a *nemzeti katonai (közösséglvű)*, valamint a *civil (individuuális-pacifista) értékek* között, a korábbi kötelékek érvényüket veszítették, s nem volt megbízható mérce a kiszámítható orientációhoz. Közben – a honvédség parancsnokainak, vezérkari főnökeinek törekvése ellenére – megkezdődött az *önálló katonai hatáskörök* érvényvesztése. A tiszti-, altiszti kar *lefegyverzése is* demoralizációs zavart okozott, mert a hivatásos állomány akkor ezt teljes bizalomvesztésként élte meg. *Ez utóbbi annak a következménye volt*, hogy politikai körökben kialakult egyfajta *(a média által gerjesztett) félelem* is a magyar katonák esetleges reakcióival szemben. *A gerjesztett félelem oka egy kérdésben összegződött: lesz-e katonai puccs?*²

A magyar katonát történelmileg az eskü, a katonai feladatok iránti elkötelezettség, a megoldásra való törekvés, a testületi fegyelem jellemzi. A drasztikus létszámcsökkentések csak évekkel később zavarták meg az állománykategóriák közötti személyes kapcsolatokat. Traumatikus volt megélni tábornoknak, főtisztnek, tisztnek, altisztnek egyaránt azt, hogy meggyengültek a haderőnemek, a honvédség elvesztette csapásmérő képességét, hogy szinte teljes fegyvernemek, szakcsapatok szűntek meg, hogy összezsugorodott a magyar hadiipar, hogy a változások súlyosan érintették a logisztika minden területét – a folyamatot Gáspár Tibor mk. vezérőrnagy a hatodik fejezetben részletesen bemutatja.

² Forró Tamás: A tankok bármikor elindulhatnak? 168 Óra, 1989. augusztus 29., 7–9.

A katonai felső vezetés szempontjából mindenkor különösen fontos annak felismerése, hogy mivel lehet *konszenzust teremteni* az állománykategóriák között. Fodor Lajos vezérezredes volt az első, aki megfogalmazta, hogy a tisztí állományon belül a konszenzust a *védelem nemzeti szintre emelésével* lehet teremteni. Mint írja: „...Magyarország akkor hiteles és megbízható tagja a szövetségnek, ha nemzeti alapon szervezett, a kor színvonalán álló, jól felszerelt és kiképzett, az ország anyagi teherbíró képességének megfelelően finanszírozható fegyveres erővel rendelkezik, amely nem utolsósorban élvezzi a társadalom bizalmát, támogatását.” A le- és átszervezések nyomán erősen fragmentálódott szervezetben nehezen lehet az egyetértést, az egységességet megteremteni, e nélkül pedig szinte lehetetlen hatékonyan vezetni katonai szervezetet. Míg az üzleti életben a *nyereség*, addig a hadseregben a *vezetésorientáció* a döntő. Ez a forrása katonai értékeinknek is: *katonai szellem, vezetési kultúra, fegyelem* – melyet Havril András vezérezredes a katonai kultúra szerkezetének pedagógiaiilag is hiteles, jól körvonalazott leírásában hangsúlyoz.

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy nagy szakmai és elméleti tapasztalattal írta le a hetedik fejezetben az MH feladatrendszerének változásait, képességeinek módosulásait a kihívások tükrében, melynek során megismerkedhetünk olyan fogalmakkal, mint a proxyháború, a gerilla-, a hibrid-, valamint az aszimmetrikus hadviselés, valamint a terrormigráció problematikája, hatása honvédségünkre. Szisztématikusan vezet végig az olvasót a magyar katonák ENSZ-, EBESZ-, NATO-, EU-vezetésű, valamint a nemzetközi megállapodásokon, felkéréseken alapuló misszióin, melyeknek száma imponáló. Az új feladatok új képességeket tettek szükségessé. Az új kihívások, új képességek tekintetében – mint Végh Ferenc vezérezredes „A Magyar Honvédség feladatai a NATO-csatlakozás után”³ című értékelésében jelezte – a mobilitás, rugalmasság, telepíthetőség, interoperabilitás, valamint a fenntarthatóság váltak kulcskifejezéseké; a minőségi átalakításban elsőbbséget kapott a jogharmonizáció, a doktrínafejlesztés, a humánerőforrás-gazdálkodás, a felkészítés-kiképzés, a szervezeti korrekciók, valamint a technikai fejlesztés, melynek során képes lesz hiteles visszatartó erőként az ország védelmére, a békétámogató és -fenntartó, katasztrófaelhárító feladatokban való részvételre, valamint legfontosabb elemeivel képes a NATO közös védelmi követelményeinek teljesítésére.

Tömböl László vezérezredes utalt a CUBIC-munkacsoportra: „...szerepem volt a Magyar Honvédségnek a NATO Reagáló Erőben történő részvétele elindításában, illetve abban, hogy az időnkénti komoly ellenállás dacára – még az amerikai CUBIC-csoport is kételyeket fogalmazott meg ezzel kapcsolatban – sikerült létrehoznunk a Magyar Honvédségen belül a különleges műveleti képességet, melyre mind a mai napig büszkék lehetünk.”

A Benkő Tibor vezérezredes által vezetett HVK kidolgozta Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiáját,⁴ melynek előszavában Hende Csaba miniszter azt írta: „Csak erős, magabiztos, önmagára joggal büszke haderővel tudunk hazánk, Európa és a NATO szolgálatára lenni.” Benkő vezérezredes a vezetés szempontjából pontosan értette a „*ha csak kalapácsunk van, akkor mindent szögnek nézünk*” közismert mondás hátrányait, ugyanis azt írja: „... a korábbi nemzeti biztonsági stratégia és nemzeti katonai stratégia is túlzottan magabiztos volt abban a tekintetben, hogy még hosszú távon sem fenyegeti országunkat a közvetlen támadás veszélye. Többek között talán ez a hibás szemlélet is hozzájárult a Magyar Honvédség képességeinek folyamatos leépítéséhez.” A délszláv, majd az ukrán válság, az

³ Lásd az idézett értékelést a kötetben, 8., 14., 19.

⁴ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, HM Kiadvány, 2013, 3.

elmúlt évtől a migrációs invázió, s az Iszlám Állam akciói igazolták a feltételezését, mert katonailag (is) mindegyik jóval több volt, mint szimpla fenyegetés. Egyet kell értenünk azzal, hogy az európai vezetési kultúrában, az intézményekben és az emberi jellemzőkben eddig *lefojtott zavarok* napjainkban egyre inkább felszínre törnek és további meglepetésekkel szolgálhatnak. Mint Benkő vezérezredes írja: „...magában az emberiségben, az együttélés normáiban, szabályaiban ott vannak rejtve azok a kiszámíthatatlan, előre nem prognosztizálható helyzetek, amelyek komoly veszélyforrások lehetnek a békés egymás mellett élésnek.” És levonja a következtetést, hogy az országvédelemre és az ahhoz szükséges képességekre a korábbiaknál sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk.

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes asszony az ötödik fejezetben „A katonai felsőoktatás és a tiszthelyettes/altisztképzés elmúlt negyedszázada” címmel áttekinti a jelzett rendszerek szervezeti alakzatai és dokumentumai (törvények, jogszabályok, rendeletek) változásait, a három katonai főiskola képzési profilját, valamint a képesítettséget. A képzésnek három jellemző sajátossága volt az értékelt időszakban, az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején: a *hároméves* képzés, amelyről megtörtént a visszaállás a négyéves rendszerre; a *határőrparancsnoki* képzés is része volt a főiskolai felkészítésnek; valamint az egyes szakokon megszerezhető *két diploma* (civil és katonai). A rendszer-átalakulást követően a felsőoktatás fejlesztése a *centralizáció* irányába indult el, és 1996-tól egy egyetem, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem kezdte meg működését. A teljes integrációra 2000-től került sor, amikor a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolát is csatlakoztatták az egyetemhez. A végső szervezeti integráció elve volt, hogy a korábbi két karból intézetek, az addigi hét intézetből tanszékek, a tanszékekből szakcsoportok lettek. Majd a folyamat korrekciója során megszűntek a szakcsoportok, de néhány új, integráltabb tanszék is alakult. A szakképzett, doktori fokozattal rendelkező, valamint az adminisztrációban dolgozó kollégák létszámcsökkenése meghaladta az ezer főt az integrációt követően, és a szakok számának csökkentése is jelentős volt. Az integráció további fázisában – már a kormányzat koncepciója részeként – egy új egyetem jött létre, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE); jelentős beruházással megindult az intézmény végleges campusának megteremtése is a volt Ludovika bázisán, a VIII. kerületi Orczy-kertben. Az egyetem új karán, a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon (HHK) megszűntek a civil szakok, és a letisztult szerkezetben kapott helyet a BSc, MSc, a doktori és a katonai felsővezető-képzés, valamint a tanfolyamrendszer. Az alapképzésben végzett friss diplomások munkaerőpiaci helyzetét tekintve (2014)⁵ a katonai szakok megállták a helyüket. A FEOR alapján a katonai gazdálkodás szakon a végzett 19 főből elhelyezkedett 19 fő; a katonai vezetői szakon végzetteknek is 94,9%-a volt státusban, ami nagyon jó aránynak mondható. A képzés során jelentős nemzetközi konferenciákat is szervezett a kar (ERGOMAS, a HM OTF közreműködésével, mint „The European Officer and the Challenge of the New Mission” [a HM OTF közreműködésével], „A magyar katonai felsőoktatási rendszer és az új évezred kihívásai”).

A katonai képzés *tartalmi struktúrái* napjainkban is modernizációra szorulnak. Két vonatkozását emelném ki:

a) A civil képzés jellemzője az, hogy minél feljebb haladunk a *képzési struktúrában*, az *elméleti anyag szintje annál magasabb*, ez azonban egy az egyben nem érvényesíthető a katonai képzésben, még a szakirányú továbbképzési szakként megújított felsőfokú (vezér-

⁵ Lásd Friss diplomások munkaerő-piaci helyzete 2014. Diplomás pályakövetési rendszer. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály, 2015. február, 4/6.

kari) vezetőképzésben sem. Az alkalmazott tudományokat célirányosabban, a képesség-szintekhez igazodó szelektáltabb tartalommal szükséges illeszteni a tantárgyi programhoz. A szelekció elve az átadandó információk, adatok, összefüggések mennyisége és minősége, mert a gondolkodáshoz és a cselekvéshez egyaránt használható információra van szükség. Az elméleti szinteket át lehet vezetni a gyakorlatba, hiszen a képzés lényege, hogy a tiszta elméleti ismeretekből gyakorlati következtetéseket tudjon levonni, be tudja azonosítani gyakorlati munkája során a tanult elméleti modellt, és viszont, ez növeli az ismeretek tudatos alkalmazását.

b) A katonai felsőoktatás a minisztérium és a katonai felső vezetés erőfeszítése nyomán, már túljutott azon, hogy *parkolópálya* legyen néhány évre. Az új tantárgyi struktúrák kialakítása során – úgy gondolom – mérlegelésre szorul, hogy a katona *csak katonai képességekkel* hatékony lehet-e szolgálati beosztásaiban, s minél feljebb haladunk a munkaköri struktúrában, ez annál kétségesebbé válik. Néha beleesünk abba a hibába, hogy azt hisszük: a világ – s benne a katonai világ – *egy tárgyból* is megmagyarázható. Fontosnak tartom Benkő vezérezredes értékelését arról, hogy a szükséges és kialakítandó képességek arányaiban kell fejleszteni a képzésben az intelligencia mindhárom szintjét, de különösen a gyakorlati és a társas intelligenciát, mert határozott karakterű, döntésképes, a haza védelme iránt elkötelezett, nagy munkabírású, együttműködésre kész, szakmailag eredményes szakembereket kell kibocsátani. A Ludovika új épületkomplexumának átadásakor Orbán Viktor miniszterelnök az *értékek* tekintetében a következőt hangsúlyozta: „A köz szolgálata erőt, gyorsaságot, szakértelmet és elhivatottságot követel azoktól, akik ezt a pályát választják.”⁶ Nemzeti Közszolgálati Egyetemmé alakulásunkkal eldőlt a régi dilemma: *civil egyetem vagyunk, ahol katonai képzés is folyik, és nem fordítva*. A katonai és a rendvédelmi képzés egyaránt hozzájárul a nemzeti biztonsághoz.

Nagyon röviden a *hagyományok forrásáról*, erre a területre többen is utaltak a katonai vezetők közül. Dr. Für Lajos (1930–2013) történészt, a rendszer-átalakulás utáni első honvédelmi minisztert (1990–1994) a Társadalom és Honvédelem akkori főszerkesztőjeként kértem fel, hogy a *millenniumi* számhoz előszót írjon, amit elvállalt. „Egyház, állam, hadsereg – mintegy sűrítve ezekbe a »címszavakba« foglalható össze a szentistváni mű [...] Egyház, állam, hadsereg azután Istvánt követően éppen fél évezreden át adtak szilárd keretet ahhoz, hogy a benne élő, nagy többségében magyar ajkú társadalom új hazájában Európának egyik nagytekintélyű, magának tiszteletet parancsoló népközössége legyen.”⁷ Hiteles elemző munkák készültek, többek között dr. Rázsó Gyula (1930–2007) hadtörténész, a HIM akkori főigazgatója részéről⁸ a magyar katonai hagyományokról, az alakulatok elnevezéséről, felségjeleiről, zászlóiról, szimbólumairól és ünnepeiről, azok megtartási rendjéről. De nem feledkezhetünk meg Nemeskürty István író (ny. dandártábornok) munkásságáról, amit a Magyar Honvédség társadalmi elfogadottságának megteremtése érdekében végzett munkásságáról, valamint Kondor Lajos vezérőrnagy tanulmányáról sem.⁹ Az általuk javasoltak egy része visszaépült a hagyományokba (a tüzérek Szent Borbála Napja stb.).

⁶ Orbán Viktor: Az NKE a magyar felsőoktatás egyik zászlóshajója. Bonum Publikum, 2014/4., 7.

⁷ Für Lajos: A szentistváni mű. Társadalom és Honvédelem, 2000, 11.

⁸ Rázsó Gyula: Elvi javaslat a Magyar Honvédség jelvényrendszerének korszerűsítésére, 1990; Az MH alakulatai elnevezésének, felségjeleinek, zászlóinak, szimbólumainak és ünnepeinek nemzeti hagyományokra épülő visszaállítás. Előterjesztés a HM Kollégium részére; Ünnepnapok és azok megtartási rendje a volt m. kir. honvédségnél 1920–1944. Kéziratok, magánarchívum.

⁹ Kondor Lajos: A Magyar Honvédség nemzeti jellege megteremtésének, történelmi hagyományai visszaállításának koncepciója. Melléklet a T-60/1/1990. számhoz. Kézirat, magánarchívum.

Összességében, az értékelt negyedszázad *valóságszintjeit* leírni összetett feladat. Azonban a magyar katonák megállták a helyüket a nagy átrendeződésben, „leadták a teljesítményt” a szövetségi feladatokban is. Megmaradt a honvédségnek az a történelmi ballasztja, hogy a gyakran újratermelődő *feltételhiányokat* minden katonánknak – a tábornoktól a közkatonáig – nagy többletmunkával, egyéni szorgalommal, leleménnyel kell pótolnia, *s ebben mindig jók voltunk*. Amikor elolvassuk a Lőrincz Kálmántól Benkő Tibor vezérezredesig a vezérkari főnökök értékeléseit, pályafutásuk ismeretében biztosak lehetünk abban, hogy minden leírt mondatuk írása közben maguk előtt látták azokat a katonákat, akik irányították vagy ténylegesen végezték a feladatokat. Engedje meg a tisztelt olvasó, hogy megemlítsék néhány olyan nevet is a teljesség igénye nélkül, akik tevékeny részesei voltak az értékelt időszaknak, s akikre részben a visszaemlékezők is utaltak, de már nem lehetnek köztünk, így: Gyuricza Béla altábornagy (1939–1999), Annus Antal altábornagy (1941–1996), Szalai István vezérőrnagy (1955–1998), Kőszegvári Tibor vezérőrnagy (1931–2016). Emlékét megőrizzük azoknak a katonáknak, akik ebben az időszakban missziós vagy más szolgálati feladataik közben hősi halált haltak, így a néhány napja történt tűzseréző baleset áldozatait: Juhász Attila és Rózsa Nándor, Balázs Ádám, valamint Kozák Gábor posztumusz hadnagyokra, hősi halottainkra, bajtársainkra, kegyelettel emlékezünk.

Ajánlom az érdeklődők figyelmébe a kötetet, melyet inkább csak tanulmányozni, olvasgatni lehet, egyszerre elolvasni nem, olyan sok részre bomlik az átalakulás, a modernizáció negyedszázada, és olyan sok kérdést vet fel, amelyeken tovább lehet gondolkodni.

(A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Szerkesztették: dr. Földesi Ferenc ny. ezredes, Kiss Zoltán ny. alezredes, dr. Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy. Szakmai lektorok: dr. Kovács Vilmos ezredes, dr. Nagy László ny. mk. ezredes, dr. Szabó Miklós ny. altábornagy. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. 448 oldal, 7500 Ft)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Forró Tamás: *A tankok bármikor elindulhatnak?* 168 Óra, 1989. augusztus 29.

Friss diplomások munkaerő-piaci helyzete 2014. Diplomás pályakövetési rendszer. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. Felsőoktatási Osztály, 2015. február, 4/6.

Für Lajos: *A szentistváni mű.* Társadalom és Honvédelem, 2000.

Kondor Lajos: *A Magyar Honvédség nemzeti jellege megteremtésének, történelmi hagyományai visszaállításának koncepciója.* Melléklet a T-60/1/1990. számhoz. Kézirat, magánarchívum.

Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, HM Kiadvány, 2013.

Orbán Viktor: *Az NKE a magyar felsőoktatás egyik zászlóshajója.* Bonum Publikum, 2014/4.

Rázsó Gyula: *Az MH alakulatai elnevezésének, felségjeleinek, zászlóinak, szimbólumainak és ünnepegeinek nemzeti hagyományokra épülő visszaállítása.* Előterjesztés a HM Kollégium részére. Kézirat, magánarchívum.

Rázsó Gyula: *Elvi javaslat a Magyar Honvédség jelvényrendszerének korszerűsítésére, 1990.* Kézirat, magánarchívum.

Rázsó Gyula: *Ünnepnapok és azok megtartási rendje a volt m. kir. honvédségnél 1920–1944.* Kézirat, magánarchívum.

Nagy László ny. mk. ezredes:

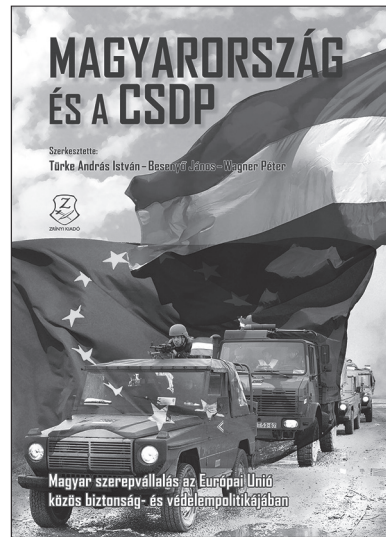
SZÍNVONALAS TANULMÁNYKÖTET AZ EU BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKÁJÁRÓL, A MAGYAR SZEREPVÁLLALÁSRÓL

A Zrínyi Kiadó által 2016-ban megjelentetett könyv címe: *Magyarország és a CSDP*, alcíme: *Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában*. Meg kell mondanom, hogy szívem szerint én a fő- és alcímet megcseréltem volna, az alcímet jobbnak, kifejezőbbnek találok, mint az igazi címként szereplő szöveget, amelyben az első pillanatra megdöbbentő módon szerepel egy angol rövidítés, a CSDP (akár Cseh Demokrata Pártnak is vélhetné a gyánútlan olvasó). Ráadásul az előszó másfél oldala sem bontja ki a kétszer is előforduló betűszót. Tudom, hogy a szakértői gárda általában beszél angolul, és a gyakran használt betűszavakat illik „becsukott szemmel” is tudni, mégis azt hiszem, hogy figyelemmel kellene lenni a kevésbé felkészült olvasókra is.

A kötet szerkesztői: Türke András István, Besenyő János, Wagner Péter. A tanulmányok szerzői (az írások sorrendjében): Türke András István, Nagy Zsolt, Tóthi Gábor, Horváth Katalin, Gazdag Ferenc, Less Ferenc, Vogel Dávid, Remek Éva, Rácz András, Marsai Viktor, Besenyő János, Molnár Anna, Kalmár Zoltán, Wagner Péter, Magyarics Tamás, Kiss Álmos Péter, Szénási Endre, Csiki Tamás, Tálás Péter (Türke és Csiki két-két írással szerepel a kötetben).

A könyv összesen húsz fejezetben, önálló tanulmányban tárgyalja a közös biztonság- és védelempolitika különböző aspektusait. Ezek közül kiemelném az első kettőt és az utolsót, amelyek ténylegesen keretbe foglalják a kötet mondanivalóját. Az első fejezet az intézményi alapokkal és a jogszabályi háttérrel foglalkozik, többek között – hangsúlyosan – a 2009-ben hatályba lépett Lisszaboni Szerződéssel. A második fejezet jó áttekintést ad az Európai Unió katonai válságkezelő tevékenységéről, komplex módon feldolgozva ezen tevékenység történetét, céljait és feladatrendszerét, a műveletek és missziók változatos formáit és eljárásait, a finanszírozás és a vezetés-irányítás kérdéseit, végül az eddigi missziók mérlegét és tanulságait.

A kötet utolsó fejezete pedig – hasonlóan komplex módon – összefoglalja a közös biztonság- és védelempolitika eddigi eredményeit és felvázolja előre látható távlatait. Erre az utolsó tanulmányra érdemes külön figyelmet fordítani, mivel nagyon tanulságosan vonja meg az utolsó mintegy tíz év mérlegét, bevezetve a „képességvesztési kettős spirál” fogalmát. A lényeg abban fogható meg – és ezt a következtetést a többi tanulmány is alátámasztja –, hogy az Európai Unió tagállamai ebben az időszakban túlságosan a gazdasági válság leküzdésére koncentráltak, nem fordítottak elegendő figyelmet a védelmi, illetve válságkezelési képességekre. Ennek tudható be, hogy némileg felkészületlenül érte őket az utóbbi évek

néhány kihívása (az ukrán válság, az Iszlám Állam, a menekültáradat). Ahogyan a fejezet szerzője, Csiki Tamás fogalmaz, háttérbe szorult az európai védelempolitika fejlesztése, a tagállami szolidaritás, nehezebbé vált a konszenzus kialakítása, korlátozott a cselekvőképesség mind a politikai szándék és döntés, mind a katonai képesség vonatkozásában. Mint végkövetkeztetésként megállapítja, stratégiai hiányosságnak tekinthető, hogy a tagállamok nem rendelkeznek egységes biztonságpercepcióval, közös stratégiai kultúrával és ebből következően közös érdekérvényesítési képességgel sem.

Recenzióban nem kerülhetem meg, hogy – nagyon röviden, felsorolásszerűen – jelezzem, milyen témákat dolgoznak fel a kötet „közbülső” fejezetei. Tehát: az EU polgári válságkezelési képességei, a katonai képességfejlesztés folyamata, képzés és tréning, a rendőri válságkezelési műveletek, magyar részvétel a nyugat-balkáni műveletekben, a bővítés biztonságpolitikai aspektusai, válságkezelés Kelet-Európában, az afrikai kapcsolatrendszer és az afrikai műveletek, az EU mediterránpolitikája és a Közel-Kelet, az iraki és az afganisztáni misszió, a transzatlanti biztonsági kapcsolatok, az EU terrorizmus elleni stratégiája, az EU energiapolitikája, illetve fejlesztéspolitikája. A témák szinte maradéktalanul kapcsolhatók a komplex biztonságfelfogás katonai pilléréhez – a legkevésbé talán az energia- és a fejlesztéspolitika. (Mert ha az energia problémakörét ideillő témának tekintjük, akkor például a természeti környezet problematikáját vagy az emberi jogok kérdését is a kötetbe kíváncszónak kellene tekintenünk.)

A témák pusztá felsorolását tekintve érthető, hogy a könyv egészében nagyon sok átfedés fedezhető fel az egyes tanulmányok között. Az is nyilvánvaló, hogy ez a munka nem olvasható olyan módon, ahogyan egy kötetet általában olvasni szokás. Műfaját tekintve egy tanulmánykötetről van szó, forgatni is tanulmányonként érdemes, az éppen aktuális problémának vagy érdeklődési körnek megfelelően.

A folyamatos olvasást egyébként is megnehezíti a lábjegyzetek hatalmas mennyisége. A 370 oldalra jutó kis híján ezer lábjegyzet egy része minden további nélkül elhagyható lett volna. Hasonlóan túlzottnak tartom, hogy az átlagosan 15 oldalas tanulmányok egyike-másika mellett *Bibliográfia* címmel két apró betűs oldalt is meghaladó felhasznált szakirodalmi forrás van felsorolva.

Hasonló leküzdendő akadályként említem az elképesztő mennyiségű rövidítést (betűszót), amelyek között dominálnak az angol kifejezések „rövidítései”, de előfordulnak francia és természetesen magyar kifejezések is. Különösen megrázó ebben a vonatkozásban az első fejezet. Előfordul a könyvben, hogy egy szervezet hol magyar, hol angol rövidítéssel szerepel (például NYEU és WEU). Nem véletlen, hogy a kötet végén a rövidítések jegyzéke kilenc teljes oldalt tesz ki, miközben az esetek döntő többségében a kifejezések magyar fordítása nincs is megadva.

Figyelemre méltó apróság, hogy az Európai Unióval a válságkezelésben együttműködő partnerszervezetek (ENSZ, NATO, Afrikai Unió) közül egyszerűen hiányzik az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ). Szintén bosszantó, hogy a 133. oldalon található, eredetileg nyilván színes térkép gyakorlatilag élvezhetetlen fekete-fehérben.

Összefoglalva: egy igen értékes tanulmánykötetet bocsátott az érdeklődők rendelkezésére a Zrínyi Kiadó. Miként az előszó is megállapítja, a kötet egyik legnagyobb értéke abban áll, hogy az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikáját ilyen komplex módon áttekintő, új szemléletmódokat is ismertető kiadvány korábban nem készült magyar nyelven. A kötet segítségére lehet a missziókban, műveletekben részt vevő állománynak, a védelmi szféra képviselőinek, de a civil szférából érkezetteknek is, továbbá haszonnal forgathatják a katonai illetve a szakirányú polgári felsőoktatásban képzésben részesülő hallgatók is.

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

- Capt. Mihály Czeglédi: Mission-oriented command and control in the doctrines of our allies 3
 Mission-oriented command and control is a fundamental leadership philosophy and required leadership style of major NATO member states. The study – a food for thought – presents the principles of mission-oriented command and control through the command and control doctrines and manuals of the USA, the UK, Canada, the Netherlands, and Germany.
 Keywords: mission oriented command and control, leadership philosophy, leadership style, doctrine, basic principles
- Lt. Col. Tamás Kender: Information operations during mass migration 20
 Although the documents forecasting the challenges for the 21st century listed mass migration as top priority, the flow of migrants in 2015 was unexpected for Europe and took it aback. The political leaders of the EU responded to the situation in very different ways and perhaps it can also be stated that the external problem immediately turned an internal one. However, “ordinary people” shape their opinions on the information provided by state-owned and commercial media, and by the internet, which fundamentally determines present-day communication. The article tries to establish what decisive role information, information flow, and the types of information operations conducted – not always – in the background, play in the “modern-age migration”.
 Keywords: migration, information operations, asymmetric warfare, hybrid threat, Europe’s future
- Col. (Ret.) Sándor Munk – Col (Ret) Imre Weiszhaar – Lt Col András Szabó: 50 years of IT Service (1966-2016) 35
 IT service (previously called: REVA) celebrated the 50th anniversary of its establishment. By now leadership support with the technology of punched cards and punched tapes has developed into IT service provided for all organisations and all authorised people of the Hungarian Defence Forces. The anniversary is a good reason to look back at and examine the past. The present study outlines the frameworks of the 50-year-old service, including its most important events and results, thus providing a basis for writing the history of the service.
 Keywords: REVA, history of service, history of IT-service

INTERNATIONAL ACTIVITIES

- Péter Wagner: Hungarian military advisors in Iraq (2007-2008) 58
 At the Warsaw NATO Summit meeting in July 2016 a resolution was approved on launching a new training mission in Iraq. This is an opportunity for the author to summarise the involvement and activities of the Hungarian Defence Forces in similar missions in the past, when Hungarian military personnel took two rotations within the military advisory and liaison team and participated in the training of an Iraqi battalion in 2007 and 2008. The author’s conclusion: the collapse of the Iraqi army in 2014 indicated that the deficits and shortages experienced at the Iraqi battalion by the Hungarian trainers 6-7 years before mostly remained at the level of the military.
 Keywords: Hungarian Defence Forces, NATO training mission, Iraq, military advisory and liaison team, ar-Rustamiyah
- Lt. Col. István Nyitrai: Lessons learned from the operation of the HDF National Support Element . . . 74
 Various military organisations of the HDF and the personnel in individual assignments have been serving in the International Security Assistance Force (ISAF) and the Resolute Support Mission (RSM) of NATO. Among the HDF’s peace support missions the National Support Element (NSE) is the first one with a name indicating the activities conducted in accordance with the relevant allied and national doctrines. The study presents the establishment, tasks, and support opportunities of the HDF NSE

Afghanistan, including the coordination of operational requirements and national potentials, and their impact on the organisation of the support.

Keywords: National Logistic Element, National Support Element, National logistic support, resupply, multinational logistic support opportunities, ACSA, Lift and Sustain

Zoltán Kalmár: The political antecedents of the Russian intervention in Syria 86

30th September 2015 marks a milestone in the history of Russia. 25 years after the war in Afghanistan that was the first time when Moscow launched an official, large-scale, military operation beyond the boundaries of the former Soviet Union. Putin took over the initiation with excellent timing in order to put an end to the stalemate in the Syrian civil war. The study provides an analysis of the factors influencing the decision and timing of the Kremlin, about the increase of Russian military presence, and military activity in Syria. It is also discussed why Bashar al-Assad plays a key role in the Russian military intervention in Syria.

Keywords: Russia, Syria, USA, Islamic State, Bashar al-Assad, Syrian civil war

Bettina Balogh: Female soldiers in the Israel Defence Forces 95

The study examines the increase of the number of female soldiers in the Israel Defence Forces. In Israel both men and women are obliged to do military service and there are women who choose military career as their profession. Thanks to the movement for equality there are female soldiers in almost any appointment now. On voluntary basis both religious and Arab Israeli people are allowed to join the Israel Defence Forces. The increasing number of women generated the establishment of mixed-sex battalions and other changes in various fields within the armed forces.

Keywords: female soldiers, equality, equal chances, mixed-sex battalions, combat assignments, adaptation

COMMAND TRAINING

Lt. János Csengeri: Types of take-off and landing facilities of aerial vehicles 106

The study classifies installations with some level of infrastructure used for take-off and landing by aerial vehicles – called airports by the public – on the basis of different points of view. Such aspects include the character of aerial vehicles, the openness of the facilities, the applied flight rules and regulations, the pavement of the runways, and the air traffic service provided. There are some installations that can be involved in military operations while some others can only be used for military purposes. The study provides a key for orientation among different types of airfields, airstrips, and airports.

Keywords: airfield, helipad, STOL, UAV, closed airfield, IFR/VFR, FARP

Lt. Col. (Ret.) Sándor Mihók: The disciplinary responsibility of the personnel 120

The study presents the fundamental rules of disciplinary responsibility regulated by Act CCV of 2012 on the legal status of Hungarian military personnel and analyses the changes valid since 1st July 2015.

Keywords: military discipline, commander's responsibility, disciplinary responsibility, punishment, crime, breach or regulations

LOGISTIC

Maj. Gen. (Ret.) Eng. Tibor Gáspár: Some important lessons learned from providing armaments and ammunition in Hungary 130

Book "The History of Providing Armaments and Ammunition in Hungary", summarising the findings of the research in armament and ammunition supply conducted by the author of the present article has recently been published by Zrínyi Publishing House. This study contains his most important statements and conclusions, which may also be utilised in current logistic systems.

Keywords: armament support, logistic support, historical experience

MILITARY HISTORY

Mihály Krámlí: The battle of Lissa (20th July 1866) 139

On the Italian front of the war waged (and lost) by Austria in 1866 against Prussia and Italy Austria won both on land and at sea. The last great battle of this war was waged on sea near the island of Lissa

and during that the Austrian fleet under the command of Counter Admiral Tegetthoff defeated the Italian fleet outnumbering its Austrian enemy by 2:1. This was the first naval battle in the world history, which involved all armoured ships of the confronting navies. The victory at Lissa eliminated the Italian threat to the coastal areas of the Austro-Hungarian Monarchy for half a century.

Keywords: 1866, naval forces, Lissa, Austro-Prussian war, Tegetthoff

Ferenc Sipos: Commemorating military historian Árpád Markó 150

Fifty years ago, on 17th September 1966, Árpád Markó died in Budapest. After the Great War he lost his native country, after the Second World War he lost his home in the capital, manor in the country, lands, and academic membership. He became a military historian after a long quest but had to abandon his plans at the top of his career. After 1945 he managed to fight his way back to scientific life, thanks to his tremendous willpower. At the age of 80 he defended his doctorate. Through his autobiographical works the study analyses how Markó became the military historian of Rákóczi's War of Independence.

Keywords: Árpád Markó, associate member of the Hungarian Academy of Sciences, József Bánlaki of Doberdo

FORUM

Lt. Col. István Guba: Lessons learned from the Afghanistan operations 159

The study focuses on the civil-military cooperation (CIMIC) capacity of the Hungarian Defence Forces and analyses the performance and activities in this field in Afghanistan. Its major topics include: selection, cultural awareness, operations planning, project management, gender topics, CIMIC as a national activity and responsibility, relations between security and CIMIC, economic opportunities in the area of operations, reach-back capacities, lessons learned and their processing.

Keywords: Afghanistan, civil-military activities, selection, cultural awareness, operations planning, social gender, security, processing the lessons learned

REVIEW

Col. (Ret.) Eng Csaba Gál: International military and military technology review 169

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Col. (Ret.) Dénes Harai: Troops inspection – 25 years later 176

The reviewer presents book “25 years of the Hungarian Defence Forces – from the Regime Change to Date”, published by Zrínyi Publishing House in 2016.

Col. (Ret.) Eng. László Nagy: A high-standard collection of studies on the EU security and defence policy and the Hungarian contribution 183

A review of the book “Hungary and the CSDP – Hungary’s participation in the Common Security and Defence Policy of the European Union”, published by Zrínyi Publishing House in 2016.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Szabó Pál: *1440 – Nándorfehérvár első oszmán–török ostroma és előzményei / Areión-könyvek, Szeged, 2015, 2000 Ft*
- Andrea Balogh – János Besenyő *La République Centrafricaine / Honvéd Vezérkar Tudományos – Péter Miletics – Dávid Vogel: Kutatóhely, Centre Universitaire Francophone / Szeged, 2016, 4000 Ft*
- Türke András István *Magyarország és a CSDP – Magyar szerepvállalás az Európai – Besenyő János Unió közös biztonság- és védelempolitikájában / – Wagner Péter (szerk.): Zrínyi Kiadó, 2016, 3000 Ft*
- Peter Unwin: *Nagyhatalmi játszmák–1956 / Kossuth Kiadó, 2016, 3400 Ft*
- Zahara Szász Stessel: *Hóvirágok – Magyar zsidó nők Markkleebergben, egy repülőgépgyárban / Noran Libro Kiadó, 2015, 3990 Ft*
- William Bynum: *A tudomány rövid története / Kossuth Kiadó, 2016, 3600 Ft*
- Ferge Zsuzsa: *Nem cserélek elveket / Noran Libro Kiadó, 2016, 3060 Ft*
- Vitányi Iván: *A küszöbember – Életem történetei / Noran Libro Kiadó, 2014, 3600 Ft*
- David Wagner–Jochen Schmidt: *Odaát és odaát – két német gyerekkor / Noran Libro, 2016, 3900 Ft*
- Michael Fitzgerald: *A náci okkult háborúja – Hitler paktuma a sötétség erőivel / Kossuth Kiadó, 2016, 3900 Ft*
- Bauer Júlia: *És mégis / Noran Libro Kiadó, 2012, 3490 Ft*
- Szalai Anna: *Hágár országa – A magyarországi zsidóság / Kossuth Kiadó, 2009, 2900 Ft*
- Fehér Gyula: *Bharata Maia – India után minden más / Kossuth Kiadó, 2008, 2800 Ft*
- Simon Tyler: *A karizmatikus vezetés könyve – 50 módszer a hatásgyakorlás fejlesztéséhez / HVG Könyvek, 2016, 2465 Ft*
- Kevin Duncan: *Ötletek könyve – 50 vizuális módszer a hatékony ötleteléshez / HVG Könyvek, 2016, 2465 Ft*
- Robert Greene: *A kiválóság hatalma – Mindenki ott a lehetőség / HVG Könyvek, 2016, 3570 Ft*
- Adam M. Grant: *Eredetik – Hogyan mozdítják előrébb a világot a nonkonformisták? / HVG Könyvek, 2016, 3315 Ft*
- Corinne Sweet: *Mindfulness – Gyakorlatok a tudatos jelenlét eléréséhez bárhol, bármikor / HVG Könyvek, 2016, 2320 Ft*
- Christopher Hamilton: *Hogyan küzdjünk meg az élet nehézségeivel? / HVG Kiadó, 2016, 2200 Ft*
- Adam Alter: *Kijózanító rózsaszín – És más, a gondolatainkat, érzéseinket és viselkedésünket befolyásoló rejtett tényezők / HVG Kiadó, 2016, 3315 Ft*
- Edward de Bona: *Nem minden fekete vagy fehér – A kreatív gondolkodás természetrajza / HVG Kiadó, 2011, 2975 Ft*
- Chris Anderson: *Így készülnek a TED-előadások. Hivatalos TED- útmutató a nyilvános beszédhez / HVG Kiadó, 2016, 3315 Ft*
- Daniel Kahneman: *Gyors és lassú gondolkodás / HVG Könyvek, 2012, 4165 Ft*
- Lawrence M. Krauss: *Kvantumember – Richard Feynman tudományos munkássága / HVG Könyvek, 2016, 2975 Ft*
- Adam M. Grant: *Adni és kapni – A siker rejtett dinamikája / HVG Kiadó, 2013, 3900 Ft*
- Sokszínű városaink / Kossuth Kiadó, 2016, 3200 Ft*
- A hit palotái – A világvallások leghíresebb szentélyei / Kossuth Kiadó, 2012, 4990 Ft*

ZRÍNYI KIADÓ